SADDHAMMAPAJJÓTIKÁ

OR

THE COMMENTARY TO THE

CHULÁ-NIDDÉSA.

සද්ධම්මපජ්ජෝතිකා

නා ම

චූලනිද්දෙසට්ඨකථා.

ToC

Vol. XIV.

SIMON HEWAVITARNE BEQUEST.

SADDHAMMAPAJJÓTIKÁ

OR

THE COMMENTARY TO THE

CHULÁ-NIDDÉSA.

සද්ධම්මපජ්ජෝතිකා

නා ම

චූලනිද්දෙසඨකථා.

මුද්‍රනය:
එස් ඇන්ඩ් එස් ප්‍රින්ටර්ස්
නො. 49, ජයන්තවීරසේකර මාවත,
කොළඹ. 10.

බු.ව 2557
ක්‍රි.ව 2014

මිල රු. 120/-

සද්ධම්මපජ්ජෝතිකා

නා ම

චූලනිද්දෙසට්ඨකථා.

ToC

Vol. XIV.

SIMON HEWAVITARNE BEQUEST.

BHADANTÁCHARIYA UPAŚENA THÉRA'S

SADDHAMMAPAJJÓTIKÁ

OR

THE COMMENTARY TO THE

CHULÁ-NIDDÉSA.

OF THE

KHUDDAKA NIKÁYA, SUTTA PITAKA.

EDITED BY

BÓRUGGAMUWE ÁCHÁRYA SIRI RÉWATA THERA.

Subhaddrarama Pirivena, Nugegoda, Colombo.

FINALLY REVISED BY

Tripitaka wàgîswaràchàrya

MAHAGODA SIRI ÑANISSARA THÉRA,

Pradhána Nàyaka of Western and Sabaragamuwa Provinces,

Principal, Vidyodaya Oriental College, Colombo.

ToC

තුන්වන මුද්‍රණය - 2014 (500)

Published by

Somawathie Hewavitarane Trust,
130,
Rev. Hikkaduwe Sri Sumangala Nahime Mawatha,
Colombo 10,
Sri Lanka.,
Tel: 011 2 695012
E-mail: somawatitrust@sltnet.lk
web: www.somawatitrust.com
25 January 2014.

(තිපිටකමුද්දඞ්කනෙ මුද්දඞ්කිතං පොත්ථකං)

භදන්තාචරිය උපසෙනත්ථෙරවර විරචිතා

සද්ධම්මපජ්ජොතිකා

නාම

චූලනිද්දෙසට්ඨකථා.

කොලම්බනගරාසන්නෙ

සුභද්දාරාම පරිවෙණාධිවාසිනා ආචරියෙන බොධිරුක්ඛගාමිකෙන

සිරි රෙවතත්ථෙරෙන

ලිපිදොසාදිනිරාකරණෙන විසොධිතා

කොලම්බ නගරෙ

විජ්ජොදයපරිවෙණාධිපතිනා තිපිටක වාගීස්සරාචරියෙන

සිරි ඤාණිස්සරාභිධානෙන

ලඞ්කාය පච්ඡිමදිසාය චෙව සබරගමුදිසාය ච

පධානනායක සඞ්ඝත්ථෙරෙන

ඔසානපුබ්බපත්තසමොලොකනෙන පරිග්ගහිතා.

මුද්‍රණය:
එස් ඇන්ඩ් එස් ප්‍රින්ටර්ස්
නො. 49, ජයන්තවීරසේකර මාවත,
කොළඹ. 10.

බු.ව 2557

ක්‍රි.ව 2014

ToC

PUBLISHERS NOTE

The late Mr. SIMON ALEXANDER HEWAVITARANE, who in his life time had begun to publish the TRIPITAKA, left a bequest for its completion after his death. He died suddenly on 17th January 1913 and in accordance with his wishes his Trustees had published the Commentaries on the Text in 49 volumes. After seventy years these books are no longer readily available.

His widow Mrs. SOMAWATI HEWAVITARANE who passed away on 10th January 1982 at the age of 94, had prior to her death, created the SOMAWATI HEWAVITARANE TRUST to carry on the good work started by her late husband and bequeathed her entire estate to this Trust.

We the Trustees of the Somawati Hewavitarane Trust, having seen the need to re-print the Commentaries, have undertaken this task to help both the student and teacher of the Dhamma and in the hope that this act of ours will help to preserve the Noble Teachings of the Blessed One for the benefit of the future generations and thereby prolong the life of the Buddha Sasana by many more thousands of years.

May the fruits of this meritorious act help the late Simon Alexander Hewavitarane and Somawati Hewavitarane Maha Upasikawa in Sansara and towards their final attainment of Nibbana.

Noel Wijenaike
Nanda Amerasinghe
Tissa Ratnatunge

23, 05 ,1992,

Somawati Hewavitarane Trust Office,
130, Maligakanda Road, Colombo-10,
SRI LANKA.

THE LATE
MR. SIMON ALEXANDER HEWAVITARNE.

BORN 20TH MARCH, 1875. DIED 17TH JANUARY, 1913.

ToC

සෝමාවතී හේවාවිතාරණ මැතිනිය

THE LATE

VEN'BLE ANAGARIKA DHARMAPALA.

(SIRI DEVAMITTA DHAMMAPALA)

Director of Tripitaka Muddrana Sabha

BORN 17TH SEPTEMBER, 1864. DIED 29TH APRIL, 1933

ToC

PREFATORY NOTE.

With this issue of the Culla Niddesa I have much pleasure in bringing out the 13th Volume of the Simon Hewavitarne Bequest. The Editing of this work was done by Boruggamuwa Revata Thero, the Chief Disciple of the late Ven'ble Heyyantu duwe Devamitta Nayaka Thero, the Director of the Vidyodaya Parivena. Although in the Original the Maha Niddesa aud Culla Niddesa appear in one Volume the learned editor has for convenience brought it out in two Volumes. This arrangement I feel sure will make the edition more suitable for reference.

The thanks of the public are due to the devoted work of the learned Thero who is the head of the Tripitaka Committee.

I have to record with great sorrow the death of Mahagoda Siri Nanissara Thero whose services in the final proof reading of the volumes were invaluable. The Buddhists of Ceylon have suffered the greatest loss through his death; he was not only a most lovable character but through his scholarship has done more than any other to disseminate the knowledge of the scriptures. "Anicca Vata Sankhara".

Kahawe Siri Ratanasare Nayaka Thero has been appointed Principal of the Vidyodaya Parivena and will carry on the traditions of the Parivena. He has been appointed to pass the final proof sheets of the editions in the press.

C. A. Hewavitarne.

2466
9 April, 1923

විඤ්ඤාපණං.

PREFACE.

චූළනිද්දෙසට්ඨකථානාමායං ඛුද්දකනිකායන්තොගධස්ස නිද්දෙසස්ස ඔසානභාගෙ අට්ඨකථාති ඤාතබ්බා. නිද්දෙසො පන එකො යෙව, තථාපි මහානිද්දෙසො චූළනිද්දෙසොති විභත්තං පොත්ථකානං වසෙන ච වොහාරමාගතත්තා අම්හෙහිපි තෙසං අට්ඨකථායො ච විසුං යෙව ගහිතා. අපිච යමෙත්ථ චූළනිද්දෙසට්ඨකථාය කත්තුකාලනිදස්සනාදිවසෙන වත්තබ්බං, සබ්බමෙව තං නිද්දිට්ඨං මහානිද්දෙසට්ඨකථා විඤ්ඤාපණෙ, තස්මා විත්ථාරම්වජ්ජෙන්තෙහි තමොලොකෙතබ්බං. සංසොධනං පනිමස්ස ච ගන්ථස්ස යථා වුත්තස්ස සයිමන් හෙවාවිතාරණ සමව්හයස්ස සොගතස්ස සමාරුධතමනුපගම්ම පතිට්ඨාපිතාය තිපිටක මුද්දපණ සභාය අජ්ඣක්ඛධුරිනො යසස්සිනො චාර්ලස් අල්විස් හෙවාවිතාරණාභිධානස්ස ආඞ්ගලවෙජ්ජාචරියස්ස අජ්ඣෙසනං පටිච්ච දිවඞ්ගතස්ස විජ්ජොදයපරිවෙණාධිපතිනො තිපිටක වාචිස්සරාචරියස්ස විවිධවිබුධජනනිසෙවිතස්ස පාදපඞ්කජස්ස සිරිසුමඞ්ගලාභිධානස්ස පධානසඞ්ඝනායකත්ථෙරස්ස චෙව විජ්ජොදය පරිවෙණජ්ඣක්ඛධුරිනො තිපිටක වාචිස්සරාචරියස්ස සකසමය සමයන්තරෙසු චෙව නෙකභාසා සත්ථන්තරෙසු ච පරමකොවිදස්ස ධම්මකිත්ති සිරිදෙවමිත්තාභිධානස්ස පධානනායකත්ථෙරවරස්ස ච සිස්සභූතෙන මයා ගංගොඩවිල සුභද්දාරාම පරිවෙණාධිපතිනා බොධිරුක්ඛගාමසම්භවෙන සිරිරෙවතාභිධානෙන ථෙරෙන විජ්ජොදය පරිවෙණෙ උපප්පධානාචරියස්ස ආයස්මතො රතනසාරත්ථෙරාභිධානස්ස පණ්ඩිතවරස්ස ච සාහය්‍යමවගම්ම සීහලමරම්මපොත්ථකෙහි ච සංසන්දයං මහුස්සාහෙන නිට්ඨාපිතං. ඔසාන සුද්ධිපත්තානි පනිමස්සච ගන්ථස්ස විජ්ජොදය පරිවෙණාධිපතිනා පණ්ඩිත සිරොමණිනා සිරිඤාණිස්සරාභිධානෙන පධාන යතිස්සරෙනෙව සානුද්දයමවලොකිතානීති ගාරවපුරස්සරමෙත්ථ සමුල්ලෙඛයාමි.

ඉත්ථං මයා නිට්ඨාපිතායං ච සුද්ධි සම්බුද්ධ පරිනිබ්බාණාය චතුස්සතාධිකානං ද්වින්නං වස්සසහස්සාන මුපරිපඤ්චසට්ඨිතමෙ වෙසාඛෙ සුක්කපක්ඛෙ අට්ඨමියං ගුරුවාරෙති ඤාතබ්බං.

Boruggamuwe Revata Thero.

බු: ව: 2466.
ක්‍රි: ව: 1923.

ToC

විසඤ්ඤත්තිලක්ඛණානි.

ABBREVIATIONS.

සී. I. කොලම්බනගරෙ විජ්ජෝදපරිවෙණපොත්ථකාලයපොත්ථකං.

සී. II. විජයාරාම විහාරතො ලද්ධපොත්ථකං.

සී. III බෙල්ලන්විල බොධිසමීපාරාමවිහාරතො ලද්ධපොත්ථකං.

සී. IV. කොලම්බනගරෙ රාජකීය පොත්ථකාලයතො ලද්ධපොත්ථකං.

ම. V. මරම්මක්ඛර පොත්ථකං.

සූචිපත්තං.

CONTENTS.

ToC

මරම්මසීහලක්ඛරපොත්ථකානං විසදිසක්ඛරට්ඨානානි.

මරම්ම.	සීහල.
පථම	පඨම
අවිතරාග	අවිතරාග
විපසී	විපස්සී
පථවී	පඨවී
විහිසා	විහිංසා
සඞ්ගි	සඞ්ගිං
පති	පටි
සමා	සම්මා
ජීවො	ජීවො
අද්ධ	අට්ඨ
ඛිණාසව	ඛීණාසව
නිවරණ	නීවරණ
මතට	මක්කට
බලිබොධ	පලිබොධ
අසාදනුපස්සි	අස්සාදනුපස්සී
ථාන	ඨාන
පතිකම්ම	පටිකම්ම
සතීයති	සටීයති

එතාදිසානි බහූනි වචනානි හොන්ති.

අත්ථ	අට්ඨ
පාතිමොක්ඛ	පාටිමොක්ඛ

ToC

සද්ධම්මපජ්ජොතිකා

නාම

චූලනිද්දෙසට්ඨකථා.

නමො තස්ස භගවතො අරහතො
සම්මාසම්බුද්ධස්ස.

පාරායනවග්ගස්ස[1] පඨමෙ අජිතසුත්තනිද්දෙසෙ:

කෙනස්සු නිවුතො ලොකො
(ඉච්චායස්මා අජිතො) කෙනස්සු නප්පකාසති
කිස්සාභි ලෙපනං[2] බ්‍රූසි
කිංසු තස්ස මහබ්භයන්ති.

අජිතමාණවස්ස පුච්ඡිතෙ පඨමපඤ්හෙ ච උපරූපරි පඤ්හෙසු ච නිද්දෙසෙසු ච වුත්තනයත්තා උත්තානත්ථං වජ්ජෙත්වා විසෙසමෙව වක්ඛාම.

තත්ථ **නිවුතොති** පටිච්ඡාදිතො. **කිස්සාභිලෙපනං බ්‍රූසීති** කිං අස්ස ලොකස්ස අභිලෙපනං[3] වදෙසි. **ආවුතොති** ආවරිතො. **නිවුතොති** පටිච්ඡාදිතො. **ඔඵුතොති** හෙට්ඨා පටිච්ඡාදිතො. **පිහිතොති** උපරිභාගෙන ඡාදිතො. **පටිච්ඡන්නොති** අවිවටො. **පටිකුජ්ජිතොති** අධොමුඛං ඡාදිතො. **නප්පකාසතීති** නප්පකාසො හොති. **නප්පභාසතීති** ඤාණප්පභාසං න කරොති. **න තපතීති** ඤාණප්පතාපං[4] න කරොති. **න විරොචතීති** ඤාණවිරොචනං න කරොති. **න ඤායතීති** න ජානිස්සති. **න පඤ්ඤායතීති** න පඤ්ඤායතෙ. **කෙන ලිත්තොති** කෙන ලිම්පිතො. **සංලිත්තො[5] උපලිත්තොති** උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪිතං. **ආචික්ඛසි** නිද්දෙසවසෙන. **දෙසෙසි** පටිනිද්දෙසවසෙන. **පඤ්ඤපෙසි** තෙන තෙන පකාරෙන. අත්ථං බොධෙන්තො **පට්ඨපෙසි**, තස්ස තස්ස කාරණං දස්සෙන්තො **විවරසි**, ව්‍යඤ්ජනභාවං දස්සෙන්තො **විභජසි**. නිකුජ්ජිතභාවං ගම්භීරභාවං ච හරිත්වා සොතූනං ඤාණස්ස පතිට්ඨං ජනයන්තො **උත්තානීකරොසි**, සබ්බෙහිපි ඉමෙහි ආකාරෙහි සොතූනං අඤ්ඤාණන්ධකාරං විධමෙන්තො **පකාසෙසීති** එවමත්ථො දට්ඨබ්බො.

---

1. ම. V. වග්ග. 2. ම. V. ලෙපනං. 3. ම. V. අභිලෙපනං.
4. ම. V. ඤාණතපං. 5. ම. V. පලිත්තො.

වෙවිච්ඡා පමාදා නප්පකාසතීති මච්ඡරියහෙතු ච පමාදහෙතු ච නප්පකාසති, මච්ඡරියං හිස්ස දානාදිගුණෙහි පකාසිතුං න දෙති. පමාදො සීලාදීහි. **ජප්පාභිලෙපන**න්ති තණ්හා අස්ස ලොකස්ස මක්කටාලෙපො විය මක්කටස්ස අභිලෙපනං, **දුක්ඛ**න්ති ජාතිආදිකං. **සෙසං ධම්මාන**න්ති සෙසං රූපාදිධම්මානං. **ආදිතො සමුදාගමනං පඤ්ඤායතී**ති පඨමතො උප්පාදො පඤ්ඤායති. **අත්ථං ගමතො නිරොධො**ති භඞ්ගතො නිරුජ්ඣනං පඤ්ඤායති..

කම්මසන්නිස්සිතො විපාකොති කුසලාකුසලවිපාකො කම්මං අමුඤ්චිත්වා පවත්තනතො කම්මසන්නිස්සිතො විපාකොති වුච්චති. **විපාකසන්නිස්සිතං කම්ම**න්ති කුසලාකුසලකම්මං විපාකස්ස ඔකාසං කත්වා ඨිතත්තා විපාකසන්නිස්සිතං කම්මන්ති වුච්චති. **නාමසන්නිස්සිතං රූප**න්ති පඤ්චවොකාරෙ රූපං නාමං අමුඤ්චිත්වා පවත්තනතො නාමසන්නිස්සිතං රූපන්ති වුච්චති. **රූපසන්නිස්සිතං නාම**න්ති පඤ්චවොකාරෙ නාමං රූපං අමුඤ්චිත්වා පවත්තනතො රූපසන්නිස්සිතං නාමන්ති වුච්චති.

සවන්ති සබ්බධි සොතාති සබ්බෙසු රූපාදිආයතනෙසු තණ්හාදිකා සොතා සන්දන්ති. **කිං නිවාරණ**න්ති තෙසං කිං ආවරණං කා රක්ඛාති. **සංවරං බ්‍රූහී**ති තං තෙසං නිවාරණසංඛාතං සංවරං බ්‍රූහි. එතෙන සාවසෙසප්පහානං පුච්ඡති. **කෙන සොතා පිධීයරෙ**ති කෙන ධම්මෙන එතෙ සොතා පිධීයන්ති පච්ඡිජ්ජන්ති. එතෙන අනවසෙසප්පහානං පුච්ඡති. **සවන්තී**ති උප්පජ්ජන්ති. **ආසවන්තී**ති අධොගාමිනො හුත්වා සවන්ති. **සන්දන්තී**ති සන්දමානා පවත්තන්ති පුනප්පුනං වත්තන්ති. **සති තෙසං නිවාරණ**න්ති විපස්සනායුත්තා කුසලාකුසලධම්මානං ගතියො සමන්වෙසමානා සති තෙසං සොතානං නිවාරණං. **සොතානං සංවරං බ්‍රූමී**ති තමෙවාහං සතිං සොතානං සංවරං බ්‍රූමීති අධිප්පායො. **පඤ්ඤායෙතෙ පිධීයරෙ**ති රූපාදීසු පන අනිච්චතාදිපටිවෙධසාධිකාය මග්ගපඤ්ඤාය එතෙ සොතා සබ්බසො පිධීයන්ති. **පච්ඡිජ්ජන්තී**ති[1] උච්ඡිජ්ජන්ති. **සමුදයඤ්චා**ති පච්චයඤ්ච. **අත්ථඞ්ගමඤ්චා**ති උප්පන්නානං අභාවගමනඤ්ච, අනුප්පන්නානං අනුප්පාදඤ්ච. **අස්සාදඤ්චා**ති ආනිසංසඤ්ච. **ආදීනවඤ්චා**ති දොසඤ්ච. **නිස්සරණඤ්චා**ති නිග්ගමනඤ්ච. **පඤ්ඤාචෙවා**ති පඤ්හගාථාය යා වායං තයා වුත්තා පඤ්ඤා යා ච සති යඤ්ච තදවසෙසං නාමරූපං එතං සබ්බම්පි කත්ථ නිරුජ්ඣති එතං මෙ පඤ්හං[2] පුට්ඨො පබ්‍රූහීති එවං සංඛෙපත්ථො වෙදිතබ්බො. **කත්ථෙතං නිරුජ්ඣතී**ති එතං නාමරූපං කත්ථ න භවති. **වූපසම්මතී**ති නිබ්බාති. **අත්ථං ගච්ඡතී**ති අභාවං ගච්ඡති. **පටිප්පස්සම්භතී**ති සන්නිසීදති.

1. ම. V. සච්ඡිජ්ජන්තීති. 2. ම. V. එතං පඤ්හං.

විස්සජ්ජනගාථාය පන යස්මා පඤ්ඤාසතියො නාමමෙනෙව සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති, තස්මා තා විසුං න වුත්තා. අයං හෙත්ථ සංඛෙපත්ථො: යං මං ත්වං අජිත එතං පඤ්හං අපුච්ඡි කත්ථ තං නිරුජ්ඣතීති තං තෙ යත්ථ නාමඤ්ච රූපඤ්ච අසෙසං උපරුජ්ඣති තං වදන්තො වදාමි තස්ස තස්ස හි විඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙන සහෙව අපුබ්බං අචරිමං. **එත්ථෙතං උපරුජ්ඣතීති** එත්ථ ච විඤ්ඤාණනිරොධෙ නිරුජ්ඣති එතං විඤ්ඤාණනිරොධං තස්ස නිරොධො හොතීති නාතිවත්තතීති වුත්තං හොති. **සොතාපත්තිමග්ගඤාණෙන අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙනාති** සොතාපත්තිමග්ගසම්පයුත්තාය පඤ්ඤාය කුසලාකුසලචෙතනාසම්පයුත්තචිත්තස්ස අභබ්බුප්පත්තිවසෙන නිරුජ්ඣනෙන. තත්ථ දුවිධො නිරොධො අනුපාදින්නකනිරොධො උපාදින්නකනිරොධොති.[1] සොතාපත්තිමග්ගෙන හි චත්තාරි දිට්ඨිසම්පයුත්තානි විචිකිච්ඡාසහගතන්ති පඤ්ච චිත්තානි නිරුජ්ඣන්ති, තානි රූපං සමුට්ඨාපෙන්ති. තං අනුපාදින්නකරූපක්ඛන්ධො. තං සම්පයුත්තා වෙදනා සඤ්ඤා සංඛාරා තයො අරූපක්ඛන්ධා. තත්ථ සචෙ සොතාපන්නස්ස සොතාපත්තිමග්ගො අභාවිතො අභවිස්ස තානි පඤ්ච චිත්තානි ඡසු ආරම්මණෙසු පරියුට්ඨානං පාපුණෙය්‍යුං, සොතාපත්තිමග්ගො පන තෙසං පරියුට්ඨානුප්පත්තිං වාරයමානො සෙතුසමුග්ඝාතං අභබ්බුප්පත්තිකභාවං කුරුමානො අනුපාදින්නකං නිරොධෙති නාම. සකදාගාමිමග්ගෙන චත්තාරි දිට්ඨිසම්පයුත්තානි වෙ සොමනස්සසහගතානි ඔළාරිකකාමරාගබ්‍යාපාදවසෙන ඡ චිත්තානි නිරුජ්ඣන්ති. අනාගාමිමග්ගෙන අනුසහගතකාමරාගබ්‍යාපාදවසෙන තානි එව ඡ චිත්තානි නිරුජ්ඣන්ති. අරහත්තමග්ගෙන චත්තාරි දිට්ඨිවිප්පයුත්තානි උද්ධච්චසහගතං චාති පඤ්ච අකුසලචිත්තානි නිරුජ්ඣන්ති.

තත්ථ සචෙ තෙසං අරියානං තෙ මග්ගා අභාවිතා අස්සු තානි චිත්තානි ඡසු ආරම්මණෙසු පරියුට්ඨානං පාපුණෙය්‍යුං, තෙ පන තෙසං මග්ගා පරියුට්ඨානුප්පත්තිං වාරයමානා සෙතුසමුග්ඝාතං අභබ්බුප්පත්තිකභාවං කුරුමානා අනුපාදින්නකං නිරොධෙන්ති නාම. එවං අනුපාදින්නකනිරොධො වෙදිතබ්බො. සචෙ පන සොතාපන්නස්ස සොතාපත්තිමග්ගො අභාවිතො අභවිස්ස ඨපෙත්වා සත්ත භවෙ අනමතග්ගෙ සංසාරවට්ටෙ උපාදින්නකක්ඛන්ධප්පවත්තං පවත්තතෙව. කස්මා? තස්ස පවත්තියා හෙතූනං අත්ථිතාය. තීණි සංයොජනානි දිට්ඨානුසයො විචිකිච්ඡානුසයොති ඉමෙ පන පඤ්ච කිලෙසෙ සො මග්ගො උප්පජ්ජමානොව සමුග්ඝාතෙති.

ඉදානි කුතො සොතාපන්නස්ස සත්තභවෙ ඨපෙත්වා අනමතග්ගෙ සංසාරවට්ටෙ උපාදින්නකප්පවත්තං පවත්තිස්සති? එවං සොතාපත්තිමග්ගො උපාදින්නකප්පවත්තං අප්පවත්තං කුරුමානො උපාදින්නකං

1. ම. V. අනුපපාදින්නක උපපාදින්නක.

නිරොධෙති නාම. සචෙ සකදාගාමිස්ස සකදාගාමිමග්ගො අභාවිතො අභවිස්ස ඨපෙත්වා ද්වෙ භවෙ පඤ්චසු භවෙසු උපාදින්නකපවත්තං පවත්තෙය්‍ය. කස්මා? තස්ස පවත්තස්ස පවත්තියා හෙතූනං අත්ථිතාය. ඔළාරිකානි කාමරාගපටිඝසංයොජනානි ඔළාරිකො කාමරාගානුසයො පටිඝානුසයොති ඉමෙ පන චත්තාරො කිලෙසෙ සො මග්ගො උප්පජ්ජමානොව සමුග්ඝාතෙති.

ඉදානි කුතො සකදාගාමිස්ස ද්වෙ භවෙ ඨපෙත්වා පඤ්චසු භවෙසු උපාදින්නකපවත්තං පවත්තිස්සති? එවං සකදාගාමිමග්ගො උපාදින්නකපවත්තං අප්පවත්තං කුරුමානො උපාදින්නකං නිරොධෙති නාම, සචෙ අනාගාමිස්ස අනාගාමිමග්ගො අභාවිතො අභවිස්ස ඨපෙත්වා එකං භවං දුතියභවෙ උපාදින්නකපවත්තං පවත්තෙය්‍ය. කස්මා? තස්ස පවත්තියා හෙතූනං අත්ථිතාය. අනුසහගතානි කාමරාගපටිඝසංයොජනානි අනුසහගතො කාමරාගානුසයො පටිඝානුසයොති ඉමෙ පන චත්තාරො කිලෙසෙ සො මග්ගො උප්පජ්ජමානොව සමුග්ඝාතෙති.

ඉදානි කුතො අනාගාමිස්ස එකං භවං ඨපෙත්වා දුතියකභවෙ උපාදින්නකපවත්තං පවත්තිස්සති? එවං අනාගාමිමග්ගො උපාදින්නකපවත්තං අප්පවත්තං කුරුමානො උපාදින්නකං නිරොධෙති නාම. සචෙ අරහතො අරහත්තමග්ගො අභාවිතො අභවිස්ස රූපාරූපභවෙසු උපාදින්නකං පවත්තෙය්‍ය. කස්මා? තස්ස පවත්තියා හෙතූනං අත්ථිතාය. රූපරාගො අරූපරාගො මානො උද්ධච්චං අවිජ්ජා මානානුසයො භවරාගානුසයො අවිජ්ජානුසයොති ඉමෙ පන අට්ඨ කිලෙසෙ සො මග්ගො උප්පජ්ජමානොව සමුග්ඝාතෙති.

ඉදානි කුතො ඛීණාසවස්ස පුනබ්භවෙ උපාදින්නකපවත්තං පවත්තිස්සති? එවං අරහත්තමග්ගො උපාදින්නකපවත්තං අප්පවත්තං කුරුමානො උපාදින්නකං නිරොධෙති නාම. සොතාපත්තිමග්ගො චෙත්ථ අපායභවං නිරොධෙති සකදාගාමිමග්ගො සුගතිකාමභවෙකදෙසං. අනාගාමිමග්ගො කාමභවං. අරහත්තමග්ගො රූපාරූපභවං, සබ්බභවෙපි නිරොධෙති එවාති වදන්ති. එවං උපාදින්නකනිරොධො වෙදිතබ්බො. තත්ථ "අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙනා"ති: එතෙන අනුපාදින්නකනිරොධං දස්සෙති. "යෙ උප්පජ්ජෙය්‍යුං නාමඤ්ච රූපඤ්ච එත්ථෙතෙ නිරුජ්ඣන්තී"ති ඉමිනා පන උපාදින්නකනිරොධං දස්සෙති. තත්ථ **සත්තභවෙ ඨපෙත්වා**ති කාමභවතො කාමභවං සංසරන්තස්ස සත්තභවෙ වජ්ජෙත්වා. **අනමතග්ගෙ සංසාරෙ**ති:-

"ඛන්ධානං පටිපාටි ධාතුආයතනාන ච[1]
අබ්බොච්ඡින්නං වත්තමානං සංසාරොති පවුච්චතී"ති

1. සී. I. II & ම. V. ආයතනානිච.

එවං වණ්ණිතෙ සංසාරවට්ටෙ යෙ උප්පජ්ජෙය්‍යුං **නාමඤ්ච රූපඤ්චාති** නමනලක්ඛණං චතුක්ඛන්ධසඞ්ඛාතං නාමඤ්ච රුප්පනලක්ඛණං භූතොපාදායසඞ්ඛාතං රූපඤ්ච එතෙ ධම්මා උප්පජ්ජෙය්‍යුං. **එත්ථෙතෙ නිරුජ්ඣන්තීති** එතස්මිං සොතාපත්තිමග්ගෙ එතෙ නාමරූපධම්මා අභබ්බුප්පත්තිකවසෙන නිරොධං ගච්ඡන්ති. **සකදාගාමිමග්ගඤාණෙනාති** එත්ථ පටිසන්ධිවසෙන සකිං යෙව ඉමං ලොකං ආගච්ඡතීති= සකදාගාමී, තස්ස මග්ගො සකදාගාමිමග්ගො, තෙන මග්ගෙන සම්පයුත්තඤාණෙන. **ද්වෙ භවෙ ඨපෙත්වාති** කාමධාතුයායෙව පටිසන්ධිවසෙන ද්වෙ භවෙ ඨපෙත්වා. **පඤ්චසු භවෙසූති** තදවසිට්ඨෙසු පඤ්චසු. **එත්ථෙතෙ නිරුජ්ඣන්තීති** එත්ථ සකදාගාමිමග්ගෙ එතෙ ධම්මා වුත්තනයෙන නිරුජ්ඣන්ති. **එකං භවං ඨපෙත්වාති** උක්කට්ඨවසෙන රූපධාතුයා වා අරූපධාතුයා වා එකං භවං ඨපෙත්වා. **රූපධාතුයා වා අරූපධාතුයා වාති** දුතියකභවෙ රූපධාතුයාචෙව අරූපධාතුයාච. **නාමඤ්ච රූපඤ්චාති** එත්ථ රූපභවෙ නාමරූපං. අරූපභවෙ නාමමෙව. **එත්ථෙතෙ නිරුජ්ඣන්තීති** එත්ථ අනාගාමිමග්ගෙ එතෙ නාමරූපධම්මා වුත්තනයෙන නිරුජ්ඣන්ති.

අරහතොති කිලෙසෙහි ආරකත්තා අරහාති ලද්ධනාමස්ස ඛීණාසවස්ස. **අනුපාදිසෙසාය නිබ්බාණධාතුයාති** දුවිධා හි නිබ්බාණධාතු-සඋපාදිසෙසා ච අනුපාදිසෙසා ච. තත්ථ උපාදීයතෙ අහං මමාති භුසං ගණ්හතීති=උපාදි, ඛන්ධපඤ්චකස්සෙතං අධිවචනං, උපාදියෙව සෙසො අවසිට්ඨො=උපාදිසෙසො. සහ උපාදිසෙසෙන වත්තතීති= සඋපාදිසෙසා. නත්ථෙත්ථ උපාදිසෙසොති=අනුපාදිසෙසා. අයං පන අනුපාදිසෙසා තාය අනුපාදිසෙසාය නිබ්බාණධාතුයා. **නිබ්බායන්තස්සාති** නිරින්ධනස්ස විය ජාතවෙදස්ස නිබ්බායන්තස්ස අප්පවත්තං පවිසන්තස්ස. **චරිමවිඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙනාති** එත්ථ අස්සාසපස්සාසානං නිරොධවසෙන තයො චරිමා ච භවචරිමො ඣානචරිමො චුතිචරිමොති, භවෙසු හි කාමභවෙ අස්සාසපස්සාසා පවත්තන්ති රූපාරූපභවෙසු නප්පවත්තන්ති. තස්මා සො භවචරිමො. ඣානෙසු පුරිම ඣානත්තයෙව පවත්තන්ති, චතුත්ථෙ නප්පවත්තන්ති, තස්මා සො ඣානචරිමො. යෙ පන චුතිචිත්තස්ස පුරතො සොළසමෙන චිත්තෙන සහුප්පන්නා තෙ චුතිචිත්තෙන සහ නිරුජ්ඣන්ති, අයං චුතිචරිමො නාම. අයං ඉධ චරිමොති අධිප්පෙතො. යෙ හි කෙචි බුද්ධා වා පච්චෙකබුද්ධා වා අරියසාවකා වා අන්තමසො කුන්ථකිපිල්ලිකං උපාදාය සබ්බෙ භවඞ්ගචිත්තෙනෙව අබ්‍යාකතෙන දුක්ඛසච්චෙන කාලං කරොන්ති. තස්මා චරිමවිඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙනාති· චුතිචිත්තස්ස නිරොධෙනාති අත්ථො.

පඤ්ඤා ච සති ච නාමඤ්චාති එතෙහි චතුන්නං අරූපක්ඛන්ධානං ගහණං පච්චෙතබ්බං. **රූපඤ්චාති** එතෙන චතුන්නං මහාභූතානං චතුවීසති උපාදාරූපානඤ්ච ගහණං පච්චෙතබ්බං. ඉදානි තස්ස නිරුජ්ඣ

නුපායං දස්සෙන්තො "විඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙන එත්ථෙතං උපරුජ්ඣතී"ති ආහ. තත්ථ විඤ්ඤාණන්ති චරිමවිඤ්ඤාණම්පි අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණම්පි, අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණස්ස පහීනනිරොධෙන එත්ථෙතං උපරුජ්ඣති දීපසිඛා විය අපණ්ණත්තිභාවං යාති. චරිමවිඤ්ඤාණස්ස අනුප්පාදපච්චයත්තා අනුප්පාදනිරොධෙන අනුප්පාදවසෙනෙව උපරුජ්ඣතීති, එත්තාවතා ච "දුක්ඛමස්සමහබ්භය"න්ති ඉමිනා පකාසිතං දුක්ඛසච්චං, "යානි සොතානී"ති ඉමිනා සමුදයසච්චං, "පඤ්ඤායෙතෙ පිධීයරෙ"ති ඉමිනා මග්ගසච්චං, "අසෙසං උපරුජ්ඣතී"ති ඉමිනා නිරොධසච්චන්ති එවං චත්තාරි සච්චානි සුත්වාපි අරියභූමිං අනධිගතො පුන සෙක්ඛාසෙක්ඛපටිපදං පුච්ඡන්තො "යෙ ච සංඛාතධම්මාසෙ"ති ගාථමාහ.

තත්ථ **සංඛාතධම්මාති** අනිච්චාදිවසෙන පරිවීමංසිතධම්මා. අරහත්තානමෙතං අධිවචනං. **සෙක්ඛාති** සීලාදීනි සික්ඛමානා අවසෙසා අරියපුග්ගලා. **පුථූති** බහුසත්තජනා. **තෙසං මෙ නිපකො ඉරියං පුට්ඨො පබ්‍රූහීති** තෙසං මෙ සෙක්ඛාසෙක්ඛානං නිපකො පණ්ඩිතො ත්වං පුට්ඨො පටිපත්තිං බ්‍රූහි. **තෙසං ඛන්ධා සංඛාතාති** තෙසං පඤ්චක්ඛන්ධා අප්පටිසන්ධිකං කත්වා දෙසිතා සංඛෙපං කත්වා ඨපිතා වා, ධාතු ආදීසුපි එසෙව නයො. **ඉරියන්ති** පයොගං. **චරියන්ති** කිරියං. **වුත්තින්ති** පවත්තිං. **ආචාරන්ති** චරණං. **ගොචරන්ති** පච්චයං. **විහාරන්ති** ඉරියාපථපවත්තනං. **පටිපදන්ති** විපස්සනං.

අථස්ස භගවා යස්මා සෙක්ඛෙන කාමච්ඡන්දනීවරණං ආදිං කත්වා කිලෙසා පහාතබ්බා එව. තස්මා "කාමෙසූ"ති උපඩ්ඪගාථාය සෙක්ඛපටිපදං දස්සෙති.

තස්සත්ථො[1] වත්ථුකාමෙසු කිලෙසකාමෙන නාභිගිජ්ඣෙය්‍ය කායදුච්චරිතාදයො ච මනසො ආවිලභාවකරෙ ධම්මෙ පජහන්තො **මනසා නාවිලො සියාති** යස්මා පන අසෙක්ඛො අනිච්චාදිවසෙන සබ්බසංඛාරාදීනවපරිතුලිතත්තා කුසලො සබ්බධම්මෙසු කායානුපස්සනාසතිආදීහි ච සතො සක්කායදිට්ඨිආදීනං භින්නත්තා භික්ඛුභාවං පත්තොව හුත්වා සබ්බිරියාපථෙසු පරිබ්බජති තස්මා "කුසලො"ති උපඩ්ඪගාථාය අසෙක්ඛපටිපදං දස්සෙති.

න ගිජ්ඣෙය්‍යාති ගෙධං නාපජ්ජෙය්‍ය. **න පලිගිජ්ඣෙය්‍යාති** ලොභං නාපජ්ජෙය්‍ය. **න පලිබුජ්ඣෙය්‍යාති** ලොභවසෙන න අල්ලීයෙය්‍ය. **ආවිලකරෙ කිලෙසෙ පජහෙය්‍යාති** චිත්තාලුළකරෙ උපතාපසංඛාතෙ කිලෙසෙ ජහෙය්‍ය. **සබ්බෙ ධම්මා අනත්තාති** නිබ්බාණං අන්තො කරිත්වා වුත්තං. **යංකිඤ්චි සමුදයධම්මන්ති** යංකිඤ්චි සප්පච්චයසභාවං. **සහ ගාථාපරියොසානාති** ගාථාවසානෙනෙව සද්ධිං. **යෙ තෙ බ්‍රාහ්මණෙන සද්ධිං එකච්ඡන්දාති** යෙ එතෙ අජිතමාණවෙන කල්‍යාණච්ඡන්දෙන එකජ්ඣාසයා.

---

1 ම V. අත්ථො.

එකප්පයොගාති කායවචීමනොපයොගෙහි එකප්පයොගා. **එකාධිප්පායාති** එකො අධිප්පායො රුචි එතෙසන්ති=එකාධිප්පායා, එකරුචිකාති අත්‍ථො. **එකවාසනවාසිතාති** අතීතබුද්ධසාසනෙ තෙන සද්ධිං භාවිතභාවනා. **අනෙකෙසං පාණසහස්සානන්ති** අනෙකෙසං දෙවමනුස්සසඞ්ඛාතානං පාණසහස්සානං. **විරජං වීතමලන්ති** රාගාදිරජවිරහිතං රාගාදිමලවිරහිතඤ්ච. **ධම්මචක්ඛුන්ති** ඉධ සොතාපත්තිමග්ගො අධිප්පෙතො, අඤ්ඤත්‍ථ හෙට්ඨා මග්ගත්තයං; තස්ස උප්පත්තිකාරණදස්සනත්‍ථං "යංකිඤ්චි සමුදයධම්මං සබ්බන්තං නිරොධධම්ම"න්ති ආහ. තං හි නිරොධං ආරම්මණං කත්වා කිච්චවසෙන එව සබ්බසඞ්ඛතං පටිවිජ්ඣන්තං උප්පජ්ජති. **තස්ස ච පන බ්‍රාහ්මණස්ස අනුපාදාය ආසවෙහි චිත්තං විමුච්චීති** තස්ස ච අජිතබ්‍රාහ්මණස්ස අන්තෙවාසිසහස්සස්ස ච තණ්හාදීහි අග්ගහෙත්වා කාමාසවාදීහි මග්ගක්ඛණෙ චිත්තං විමුච්චමානං ඵලක්ඛණෙ විමුච්චි.

සහ අරහත්තප්පත්තාති අරහත්තප්පත්තියා ව සහෙව ආයස්මතො අජිතස්ස ච අන්තෙවාසිසහස්සස්ස ච අජිනජටාවාකචීරතිදණ්ඩකමණ්ඩලු ආදයො අන්තරධායිංසු. සබ්බෙව ඉද්ධිමයපත්තචීවරධරා ද්වඞ්ගුලකෙසා එහිභික්ඛූ හුත්වා භගවන්තං නමස්සමානා පඤ්ජලිකා නිසීදිංසු. පාළියං පන අජිතත්‍ථෙරොව පඤ්ඤායති. තත්‍ථ **අඤ්ඤා පටිපත්තියාති** සයං 'පච්චාසිංසිතලද්ධපටිපත්තියා ,නිබ්බානලද්ධසභාවෙනාති අත්‍ථො. සෙසං සබ්බත්‍ථ පාකටමෙව. එවං භගවා අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨපෙසීති.

පාරායනවග්ගෙ අජිතසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

පඨමං.

2.

දුතියෙ තිස්සමෙත්තෙය්‍යසුත්තනිද්දෙසෙ කොධ සන්තුසිතොති= නිට්ඨිතෙ පන [1] අජිතසුත්තෙ "කථං ලොකං අවෙක්ඛන්තං මච්චුරාජා න පස්සතී"ති එවං මොඝරාජා පුච්ඡිතුං ආරභි. න තාවස්ස ඉන්ද්‍රියානි පරිපාකං ගතානීති ඤත්වා භගවා තිට්ඨ මොඝරාජ අඤ්ඤො පුච්ඡතූති පටික්ඛිපි. තතො තිස්සමෙත්තෙය්‍යො අත්තනො සංසයං පුච්ඡන්තො "කොධා"ති ගාථමාහ:

තත්‍ථ **කොධ සන්තුසිතොති** කො ඉධ තුට්ඨො. **ඉඤ්ජිතාති** තණ්හාදිට්ඨිවිප්ඵන්දිතානි. **උභන්තමභිඤ්ඤායාති** උභො අන්තෙ අභිජානිත්වා. **මන්තා න ලිප්පතීති** පඤ්ඤාය න ලිප්පති. **පරිපුණ්ණසඞ්කප්පොති** නෙක්ඛම්මාදිවිතක්කෙහි පරිපුණ්ණසඞ්කප්පත්තා පරිපුණ්ණමනොරථො. **තණ්හාඉඤ්ජිතන්ති** තණ්හාය චලිතං. දිට්ඨිඉඤ්ජිතා

1. සී. II & III. නිද්දිට්ඨිතෙ ජන.

ද්වීසුපි එසෙව නයො. **කාමිඤ්ජිත**න්ති කිලෙසකාමෙහි ඉඤ්ජිතං ඵන්දිතං. කාමිජ්ජිතන්තිපි පාඨො, තං න සුන්දරං. මහන්තො පුරිසොති **මහාපුරිසො**. උත්තමො පුරිසොති **අග්ගපුරිසො**. පධානො පුරිසොති **සෙට්ඨපුරිසො**. අලාමකො පුරිසොති **විසිට්ඨපුරිසො**. ජෙට්ඨකො පුරිසොති **පාමොක්ඛපුරිසො**. න හෙට්ඨිමකො පුරිසොති **උත්තමපුරිසො**. පුරිසානං කොටිප්පත්තපුරිසොති **පධානපුරිසො**. සබ්බෙසං ඉච්ඡිතො පුරිසොති **පවරපුරිසො**; **සිබ්බනිමච්චගා**ති තණ්හං අතික්කමිත්වා ඨිතො. **උපච්චගා**ති සං අති අගා; තස්ස තමත්ථං භගවා ව්‍යාකරොන්තො "කාමෙසූ"ති ගාථමාහ.

තත්ථ **කාමෙසු බ්‍රහ්මචරියවා**ති කාමනිමිත්තං බ්‍රහ්මචරියවා; කාමෙසු ආදීනවං දිස්වා මග්ගබ්‍රහ්මචරියෙන සමන්නාගතොති වුත්තං හොති. එත්තාවතා සන්තුසිතං දස්සෙසි. **වීතතණ්හා**ති ආදීහි අනෙජං, තත්ථ **සංඛාය නිබ්බුතො**ති අනිච්චාදිවසෙන ධම්මෙ වීමංසිත්වා රාගාදිනිබ්බානෙන නිබ්බුතො. අසද්ධම්මසමාපත්තියාදීනි ච ධම්මසමාගතතො. **ආරතී**ති ආරකා රමනං. **විරතී**ති තාය විනා රමනං. **පටිවිරතී**ති පටිනිවත්තිත්වා තාය විනා රමනං. **වෙරමණී**ති වෙරවිනාසනං. **අකිරියා**ති කිරියාපරිච්ඡින්දනං. **අකරණ**න්ති කරණපරිච්ඡින්දනං. **අනජ්ඣාපත්තී**ති අනාපජ්ජනතා. **වෙලාඅනතික්කමො**ති සීමානතික්කමො. සෙසං තත්ථ තත්ථ වුත්තනයත්තා පාකටමෙව.

එවං භගවා ඉමම්පි සුත්තං අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසෙසි. දෙසනාපරියොසානෙ අයම්පි බ්‍රාහ්මණො අරහත්තෙ පතිට්ඨාසි. සද්ධිං අන්තෙවාසිකසහස්සෙන අඤ්ඤෙසඤ්ච අනෙකසහස්සානං ධම්මචක්ඛුං උදපාදි. සෙසං පුබ්බසදිසමෙව.

තිස්සමෙත්තෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

දුතියං.

3.

තතියෙ. පුණ්ණකසුත්තනිද්දෙසෙ. "අනෙජ"න්ති ඉදම්පි පුරිමනයෙනෙව මොඝරාජං පටික්ඛිපිත්වා වුත්තං. තත්ථ **මූලදස්සාවී**ති අකුසලමූලාදිදස්සාවිං. **ඉසයො**ති ඉසිනාමකා ජටිලා. **යඤ්ඤ**න්ති දෙය්‍යධම්මං. **අකප්පයිංසූ**ති පරියෙසිංසු. **හෙතුදස්සාවී**ති ආදීනි සබ්බානි කාරණවෙවචනානෙව. කාරණං හි යස්මා අත්තනො ඵලත්තාය හිනොති පවත්තති තස්මා හෙතූති වුච්චති. තස්මා තං ඵලං නිදෙති හන්ද ගණ්හථ නන්ති අප්පෙති විය[1] තස්මා නිදානං. "සම්භවදස්සාවී"ති ආදීනි පඤ්ච පදානි හෙට්ඨා දස්සිතනයානි එව. යස්මා තං පටිච්ච එති පවත්තති තඤ්ච ඵලං තතො සමුදෙති

1. ම. V. දස්සෙති විය.

උප්පජ්ජති තස්මා පච්චයොති ච සමුදයොති ච වුච්චති. **යා වා පනඤ්ඤාපි කාචි සුගතියොති** චතුඅපායවිනිමුත්තකා උත්තරමාතාදයො අප්පෙසක්ඛා කපණමනුස්සා ච දුල්ලභඝාසච්ඡාදනා දුක්ඛපීළිතා වෙදිතබ්බා. **යා වා පනඤ්ඤාපි කාචි දුග්ගතියොති** යමරාජනාගසුපණ්ණපෙතමහිද්ධිකාදයො පච්චෙතබ්බා. **අත්තභාවාභිනිබ්බත්තියාති** තීසු ඨානෙසු පටිසන්ධිවසෙන අත්තභාවපටිලාභත්ථාය. **ජානාතීති** සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන ජානාති. **පස්සතීති** සමන්තචක්ඛුනා පස්සති. **අකුසලාති** අකොසල්ලසම්භූතා. අකුසලං භජන්තීති **අකුසලභාගියා**. අකුසලපක්ඛෙ භවන්ති=**අකුසලපක්ඛිකා.** සබ්බෙ තෙ අවිජ්ජාමූලං කාරණං එතෙසන්ති=**අවිජ්ජාමූලකා**. අවිජ්ජාය සමොසරන්තා සම්මා ඔසරන්ති ගච්ඡන්තීති=**අවිජ්ජාසමොසරණා.** **අවිජ්ජාසමුග්ඝාතාති** අරහත්තමග්ගෙන අවිජ්ජාය හතාය. **සබ්බෙ තෙ සමුග්ඝාතං ගච්ඡන්තීති** වුත්තප්පකාරා අකුසලා ධම්මා තෙ සබ්බෙ හතභාවං පාපුණන්ති. **අප්පමාදමූලකාති** සති අවිප්පවාසො අප්පමාදො මූලං කාරණං එතෙසන්ති=අප්පමාදමූලකා. අප්පමාදෙ සම්මා ඔසරන්ති ගච්ඡන්තීති=**අප්පමාදසමොසරණා**. **අප්පමාදො තෙසං ධම්මානං අග්ගමක්ඛායතීති** සයං කාමාවචරොපි සමානො චතුභූමිකධම්මානං පතිට්ඨාභාවෙන අග්ගො නාම ජාතො. **අලමත්තනාති** සමත්ථො. **මයා පුච්ඡිතන්ති** මයා පුට්ඨං. **වහස්සෙතං භාරන්ති** එතං ආගතභාරං වහස්සු; **ඉසයොති** යෙ කෙචි ඉසිපබ්බජ්ජං පබ්බජිතා, ඉසිපබ්බජ්ජා පබ්බජිතාතිපි පාඨො. **ආජීවිකසාවකානං ආජීවිකා දෙවතාති** යෙ ආජීවිකවචනං සුණන්ති සුස්සූසන්ති තෙ ආජීවිකසාවකා, තෙසං ආජීවිකසාවකානං, ආජීවිකා එතෙසං දෙය්‍යධම්මං පටිග්ගණ්හන්තීති තෙ එව ආජීවිකා දෙවතා, එවං සබ්බත්ථ.

යෙ යෙසං දක්ඛිණෙය්‍යාති යෙ ආජීවිකාදයො දිසාපරියොඝාතා යෙසං යෙසං ඛත්තියාදීනං දෙය්‍යධම්මානුච්ඡවිකා. **තෙ තෙසං දෙවතාති** තෙ තෙ ආජීවිකාදයො තෙසං තෙසං ඛත්තියාදීනං දෙවතා. **යඤ්ඤං එසන්තීති** දෙය්‍යධම්මං ඉච්ඡන්ති. **ගවෙසන්තීති** ඔලොකෙන්ති. **පරියෙසන්තීති** උප්පාදෙන්ති. **යඤ්ඤා වා එතෙ පුථූති** යඤ්ඤා එව වා එතෙ පුථුකා. **යඤ්ඤයාජකා වාති** දෙය්‍යධම්මයජනකා එව වා එතෙ පුථූ දක්ඛිණෙය්‍යා වා. **එතෙ පුථූති** දෙය්‍යධම්මානුච්ඡවිකා එවවා එතෙ පුථූ. තෙ විත්ථාරතො දස්සෙතුං "කථං යඤ්ඤවා එතෙ පුථූ"ති ආදිනා නයෙන විත්ථාරෙන දීපෙති.

ආසිංසමානාති රූපාදීනි පත්ථයමානා. **ඉත්ථත්තන්ති** ඉත්ථභාවඤ්ච පත්ථයමානා. මනුස්සාදිභාවං ඉච්ඡන්තාති වුත්තං හොති. **ජරංසිතාති** ජරං නිස්සිතා. ජරමුඛෙන චෙත්ථ සබ්බං වට්ටදුක්ඛං වුත්තං, තෙන වට්ටදුක්ඛනිස්සිතා තතො අපරිමුච්චමානායෙව කප්පිංසූති දීපෙති. **රූපපටිලාභං ආසිංසමානෙනාති** වණ්ණායතනසම්පත්තිලාභං පත්ථයමානෙන. සද්දාදීසුපි එසෙව නයො.

ඛත්තියමහාසාලකුලෙ අත්තභාවපටිලාභන්ති සාරප්පත්තඛත්තියානං මහාසාලකුලෙ අත්තභාවපටිලාභං පටිසන්ධිං පත්ථයමානා. බ්‍රාහ්මණමහාසාලකුලාදීසුපි එසෙව නයො. **බ්‍රහ්මකායිකෙසු දෙවෙසූති** එත්ථ පුබ්බභාගං[1] සන්ධාය වුත්තං. **එත්ථාති** ඛත්තියකුලාදීසු. **ජරං සිතාති** ජරං නිස්සිතා, **බ්‍යාධිනිස්සිතාති** ආදීසුපි එසෙව නයො. එතෙහි සබ්බං වට්ටදුක්ඛං පරියාදියිත්වා දස්සිතං හොති. "කච්චි සු තෙ භගවා යඤ්ඤපථෙ අප්පමත්තා අතාරුං ජාතිඤ්ච ජරඤ්ච මාරිසා"ති **එත්ථ** යඤ්ඤො එව යඤ්ඤපථො. ඉදං වුත්තං හොති–කච්චි තෙ යඤ්ඤෙ අප්පමත්තා වට්ටදුක්ඛමුත්තරිංසූති. **යෙපි යඤ්ඤං යජන්තීති** දෙය්‍යධම්මදානවසෙන යජන්ති. **පරිච්චජන්තීති** විස්සජ්ජෙන්ති. **ආසිංසන්තීති**, රූපපටිලාභාදයො පත්ථෙන්ති. **ථොමයන්තීති** සුචිං දින්නන්ති[2] ආදිනා නයෙන යඤ්ඤාදීනි පසංසන්ති. **අභිජප්පන්තීති** රූපාදිපටිලාභාය වාචං භින්දන්ති. **ජුහන්තීති** දෙන්ති. **කාමාභිජප්පන්ති පටිච්ච ලාභන්ති** රූපාදිලාභං පටිච්ච පුනප්පුනං කාමෙ එව අභිජප්පන්ති, අහො වතම්හාකං සියුන්ති වදන්ති, තණ්හඤ්ච තත්ථ වඩ්ඪෙන්තීති වුත්තං හොති. **යාජයොගාති** යාගාධිමුත්තා. **භවරාගරත්තාති** එවමිමෙහි ආසිංසනාදීහි භවරාගෙනෙව රත්තා. භවරාගරත්තා හුත්වා එතානි ආසිංසනාදීනි කරොන්තා. **නාතරිංසූති** ජාතිආදි වට්ටදුක්ඛං න උත්තරිංසූති. **යඤ්ඤං වා ථොමෙන්තීති** දානං වා වණ්ණෙන්ති. **ඵලං වාති** රූපාදිපටිලාභං. **දක්ඛිණෙය්‍යෙ වාති** ජාතිසම්පන්නාදී. **සුචිං දින්නන්ති** සුචිං කත්වා දින්නං. **මනාපන්ති** මනවඩ්ඪනකං. **පණීතන්ති** ඔජවන්තං. **කාලෙනාති** තත්ථ තත්ථ සම්පත්ත[3] කාලෙ. **කප්පියන්ති** අකප්පියං වජ්ජෙත්වා දින්නං. **අනවජ්ජන්ති** නිද්දොසං. **අභිණ්හන්ති** පුනප්පුනං. **දදං චිත්තං පසාදිතන්ති** දදතො මුඤ්චනචිත්තං පසාදිතං. **පසංසන්තීති** ථොමෙන්ති. **කිත්තෙන්තීති** ගුණං පාකටං කරොන්ති. **වණ්ණෙන්තීති** වණ්ණං භණන්ති. **පසංසන්තීති** පසාදං පාපෙන්ති. **ඉතො නිදින්නන්ති** ඉතො මනුස්සලොකතො දින්නකාරණා. **අජ්ඣායකාති** මන්තෙ පරිවත්තෙන්තා. **මන්තධරාති** මන්තෙ ධාරෙන්තා. **තිණ්ණං වෙදානන්ති** ඉරුබ්බෙදයජුබ්බෙදසාමවෙදානං ඔට්ඨපහරණවසෙන. පාරං **ගතාති=පාරගූ**. සහ නිඝණ්ඩුනා ච කෙටුභෙන ච **සනිඝණ්ඩුකෙටුභානං**. **නිඝණ්ඩූති** රුක්ඛාදීනං වෙවචනපකාසනසත්ථං. **කෙටුභන්ති** කිරියාකප්පවිකප්පො කවීනං උපකාරසත්ථං. සහ අක්ඛරප්පභෙදෙන **සාක්ඛරප්පභෙදානං**, අක්ඛරප්පභෙදොති සික්ඛා ච නිරුත්ති ච. **ඉතිහාසපඤ්චමානන්ති** අථබ්බණවෙදං චතුත්ථං කත්වා ඉති හ ආස ඉති හ ආසාති ඊදිසවචනපටිසංයුත්තපුරාණකථාසඞ්ඛාතො ඉතිහාසො පඤ්චමො එතෙසන්ති=**ඉතිහාසපඤ්චමා**, තෙසං **ඉතිහාසපඤ්චමානං**, පදං තදවසෙසඤ්ච

---

1. ම. V. පුබ්බභාවං. 2. ම. I. II & III. සීතිකං සීතිකං දින්නන්ති.
3. ම. V. සම්පත්ති.

බ්‍යාකරණං අජ්ඣායන්ති වෙදෙන්ති වාති **පදකා වෙය්‍යාකරණා**. **ලොකායතං** වුච්චති විතණ්ඩවාදසත්ථං. **මහාපුරිසලක්ඛණ**න්ති මහාපුරිසානං බුද්ධාදීනං ලක්ඛණදීපකං ද්වාදසසහස්ස ගන්ථප්පමාණං සත්ථං යත්ථ සොළස සහස්ස ගාථා පදපරිමාණා බුද්ධමන්තා නාම අහෙසුං, යෙසං වසෙන ඉමිනා ලක්ඛණෙන සමන්නාගතා බුද්ධා නාම හොන්ති ඉමිනා පච්චෙකබුද්ධා අග්ගසාවකා අසීතිමහාසාවකා බුද්ධමාතා බුද්ධපිතා අග්ගුපට්ඨාකො අග්ගුපට්ඨායිකා රාජා චක්කවත්තීති අයං විසෙසො ඤායති. **අනවයා**ති ඉමෙසු ලොකායතමහාපුරිසලක්ඛණෙසු අනූනා පරිපූරකාරිනො. අවයා න හොන්තීති වුත්තං හොති. අවයා නාම යෙ තානි අත්ථතො ච ගන්ථතො ච සන්ධාරෙතුං න සක්කොන්ති. **විතරාගා**ති පහීනරාගා. එතෙන අරහත්තඵලට්ඨා වුත්තා. **රාගවිනයාය පටිපන්නා**ති එතෙන අරහත්තමග්ගට්ඨා.. **වීතදොසා**ති අනාගාමිඵලට්ඨා. **දොසවිනයාය පටිපන්නා**ති එතෙන අනාගාමිමග්ගට්ඨා; **වීතමොහා**ති අරහත්තඵලට්ඨා. **මොහවිනයාය පටිපන්නා**ති අරහත්තමග්ගට්ඨා. **සීලසමාධිපඤ්ඤාවිමුත්ති සම්පන්නා**ති එතෙහි චතූහි ලොකියලොකුත්තරමිස්සකෙහි සීලාදීහි සම්පන්නා. **විමුත්තිඤාණදස්සනසම්පන්නා**ති එතෙන පච්චවෙක්ඛණඤාණ සම්පන්නා වුත්තාති ඤාතබ්බං. තඤ්ච ඛො ලොකියමෙව. **අභිජප්පන්තී**ති පත්ථෙන්ති. **ජප්පන්තී**ති පච්චාසිංසන්ති. **පජප්පන්තී**ති අතීව පච්චාසිංසන්ති. **යාගෙ යුත්තා**ති අනුයොගෙ දෙය්‍යධම්මෙ දීයමානෙ අභියොගවසෙන යුත්තා.

අථ ඛො චරහීති අථ ඉදානි කො අඤ්ඤො අතාරි. **සංඛයා**ති ඤාණෙන වීමංසිත්වා. **පරොපරානී**ති පරානි ච ඔපරානි ච; පරත්තභාව සකත්තභාවාදීනි පරානිච ඔපරානි වාති වුත්තං හොති. **විධූමො**ති කායදුච්චරිතාදි ධූමවිරහිතො. **අනීඝො**ති රාගාදි ඊඝවිරහිතො. **අතාරි සො**ති සො එවරූපො අරහා ජාතිජරං අතාරි. **සකරූපා**ති අත්තනො රූපා. **පරරූපා**ති පරෙසං රූපා. **කායදුච්චරිතං විධූමිත**න්ති තිවිධකායදුච්චරිතං නිද්ධූමං කතං. **විධම්මිත**න්ති නාසිතං.

මානො හි තෙ බ්‍රාහ්මණ ඛාරිභාරොති යථා ඛාරිභාරො ඛන්ධෙන වුය්හමානො උපරි ඨිතොපි අක්කන්තක්කන්තට්ඨානෙ පථවියා සද්ධිං ඵසෙති විය එවං ජාතිගොත්තකුලාදීනි මානවත්ථූනි නිස්සාය උස්සාපිතො මානො තත්ථ තත්ථ ඉස්සං උප්පාදෙන්තො චතූසු අපායෙසු සංසීදාපෙති. තෙනාහ:–"මානො හි තෙ බ්‍රාහ්මණ ඛාරිභාරො"ති. **කොධො ධූමො**ති තව ඤාණග්ගිස්ස උපක්කිලෙසට්ඨෙන කොධො ධූමො. සො තෙන උපක්කිලිට්ඨො ඤාණග්ගි න විරොචති. **භස්මනි මොසවජ්ජ**න්ති නිරොජට්ඨෙන මුසාවාදෙ ඡාරිකා නාම, යථා හි ඡාරිකාය පටිච්ඡන්නො අග්ගි න ජොතති එවං තෙ මුසාවාදෙන පටිච්ඡන්නං ඤාණන්ති දස්සෙති. **ජිව්හා සුජා**ති යථා තුය්හං සුවණ්ණ රජතලොහකංසමත්තිකාසු අඤ්ඤතරමයා යාගයජනත්ථාය සුජා

හොති, එවං මය්හං ධම්මයාග යජනස්සාය පහූතජිව්හා සුජති වදති. යථා තුය්හං නදීතීරෙ යජනට්ඨානං එවං ධම්මයාගයජනට්ඨානත්තෙන හදයං ජොතිට්ඨානං. **අත්තාති** චිත්තං.

ජාතීති ජායනකවසෙන ජාති, ඉදමෙත්ථ සභාව පච්චත්තං. සඤ්ජායනවසෙන **සඤ්ජාති**. උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪිතං. ඔක්කමනවසෙන **ඔක්කන්ති**. ජායනට්ඨෙන වා **ජාති**. සා අපරිපුණ්ණායතනවසෙන යුත්තා. සඤ්ජායනට්ඨෙන **සඤ්ජාති**, සා පරිපුණ්ණායතනවසෙන යුත්තා. ඔක්කමනට්ඨෙන **ඔක්කන්ති**, සා අණ්ඩජජලාබුජවසෙන යුත්තා. තෙ හි අණ්ඩකොසඤ්ච වත්ථිකොසඤ්ච ඔක්කමන්ති පවිසන්ති ඔක්කමන්තා පවිසන්තා විය පටිසන්ධිං ගණ්හන්ති. අභිනිබ්බත්තනට්ඨෙන **අභිනිබ්බත්ති**, සා සංසෙදජඔපපාතිකවසෙන යුත්තා. තෙ හි පාකටා එව හුත්වා නිබ්බත්තන්ති. අයං තාව සම්මුතිකථා.

ඉදානි පරමත්ථකථා හොති, ඛන්ධා එව හි පරමත්ථතො පාතුභවන්ති, න සත්තා. තත්ථ ච **ඛන්ධානන්ති** එකවොකාරභවෙ එකස්ස චතුවොකාරභවෙ චතුන්නං පඤ්චවොකාරභවෙ පඤ්චන්නම්පි ගහණං වෙදිතබ්බං. **පාතුභාවොති** උප්පත්ති. **ආයතනානන්ති** එත්ථ තත්‍ර තත්‍ර උප්පජ්ජමානායතනානං සඞ්ගහො වෙදිතබ්බො. **පටිලාභොති** සන්තතියා[1] පාතුභාවො පාතුභවන්තානෙව හි තානි පටිලද්ධානි නාම හොන්ති, සා පනෙසා තත්ථ තත්ථ භවෙ පඨමාභිනිබ්බත්තිලක්ඛණා ජාති, නිය්‍යාතනරසා, අතීතභවතො ඉධ උම්මුජ්ජනපච්චුපට්ඨානා, ඵලවසෙන දුක්ඛවිචිත්තතාපච්චුපට්ඨානා වා. **ජරාති** සභාවපච්චත්තං. **ජීරණතාති** ආකාරනිද්දෙසො. **ඛණ්ඩිච්චන්ති** ආදයො තයො කාලාතික්කමෙ කිච්චනිද්දෙසා, පච්ඡිමා ද්වෙ පකතිනිද්දෙසා. අයං හි ජරාති ඉමිනා පදෙන සභාවතො දීපිතා තෙනස්සා ඉදං සභාවපච්චත්තං. ජීරණතාති ඉමිනා ආකාරතො තෙනස්සායං ආකාරනිද්දෙසො. **ඛණ්ඩිච්චන්ති** ඉමිනා කාලාතික්කමෙ දන්තනඛානං ඛණ්ඩිතභාවකරණකිච්චතො. **පාලිච්චන්ති** ඉමිනා කෙසලොමානං පලිතභාවකරණකිච්චතො. **වලිත්තචතාති** ඉමිනා මංසං මිලාපෙත්වා තචෙ වලිභාවකරණකිච්චතො දීපිතා, තෙනස්සා ඉමෙ ඛණ්ඩිච්චන්ති ආදයො තයො කාලාතික්කමෙ කිච්චනිද්දෙසා, තෙහි ඉමෙසං විකාරානං දස්සනවසෙන පාකටීභූතා පාකටජරා දස්සිතා. යථෙව හි උදකස්ස වා වාතස්ස වා අග්ගිනො වා තිණරුක්ඛාදීනං සම්භග්ගපලිභග්ගතාය වා ඣාමතාය වා ගතමග්ගො පාකටො හොති, න ච සො ගතමග්ගො තානෙව උදකාදීනි එවමෙව ජරාය දන්තාදීසු ඛණ්ඩිච්චාදිවසෙන ගතමග්ගො පාකටො, චක්ඛුං උම්මීලෙත්වාපි ගය්හති, න ච ඛණ්ඩිච්චාදීනෙව ජරා. න හි ජරා චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යා හොති.

ආයුනො සංහානි ඉන්ද්‍රියානං පරිපාකොති ඉමෙහි පන පදෙහි කාලාතික්කමෙයෙව අභිබ්‍යත්තාය ආයුක්ඛය චක්ඛාදි ඉන්ද්‍රියපරිපාක

1. ම. V. පටිසන්ධි සන්තතියාපාතුභාවො.

සංඛාතාය පකතියා දීපිතා. තෙනස්සිමෙ පච්ඡිමා ද්වෙ පකතිනිද්දෙසාති වෙදිතබ්බා. තත්ථ යස්මා ජරං පත්තස්ස ආයු හායති තස්මා ජරා ආයුනො සංහානීති ඵලූපචාරෙන වුත්තා. යස්මා ච දහරකාලෙ සුප්පසන්නානි සුඛුමම්පි අත්තනො විසයං සුඛෙනෙව ගණ්හනසමත්ථානි චක්ඛාදීනි ඉන්ද්‍රියානි ජරං පත්තස්ස පරිපක්කානි ආලුලිතානි අවිසදානි ඔළාරිකම්පි අත්තනො විසයං ගහෙතුං අසමත්ථානි හොන්ති. තස්මා ඉන්ද්‍රියානං පරිපාකොති ඵලූපචාරෙනෙව වුත්තා, සා පනෙසා එවං නිද්දිට්ඨා සබ්බාපි ජරා පාකටා පටිච්ඡන්නාති දුවිධා හොති.

තත්ථ දන්තාදීසු ඛණ්ඩාදිභාවදස්සනතො රූපධම්මෙසු ජරා පාකටජරා නාම. අරූපධම්මෙසු පන ජරා තාදිසස්ස විකාරස්ස අදස්සනතො පටිච්ඡන්නජරා නාම. තත්ථ ය්වායං ඛණ්ඩාදිභාවො දිස්සති සො තාදිසානං දන්තාදීනං වණ්ණොයෙවාති පසාදචක්ඛුනා දිස්වා මනොද්වාරෙන චින්තෙත්වා ඉමෙ දන්තා ජරාය පහටාති ජරං ජානාති. උදකට්ඨානෙ බද්ධානි ගොසිඞ්ගාදීනි ඔලොකෙත්වා හෙට්ඨා උදකස්ස අත්ථිභාවජානනං විය. පුන අවීචි සවීචීති එවම්පි අයං ජරා දුවිධා හොති. තත්ථ මණිකනකරජතපවාළචන්දසූරියාදීනං මන්දදසකාදීසු පාණීනං විය ච පුප්ඵඵලපල්ලවාදීසු අපාණීනං විය ච අන්තරන්තරා වණ්ණවිසෙසාදීනං දුබ්බිඤ්ඤෙය්‍යත්තා ජරා අවීචිජරා නාම. නිරන්තරජරාති අත්ථො. තතො අඤ්ඤෙසු පන යථාවුත්තෙසු අන්තරන්තරා වණ්ණවිසෙසාදීනං සුවිඤ්ඤෙය්‍යත්තා ජරා සවීචිජරා නාම.

තත්ථ සවීචිජරා උපාදින්නක අනුපාදින්නකවසෙන එවං දීපෙතබ්බා. දහරකුමාරකානං හි පඨමමෙව ඛීරදන්තා නාම උට්ඨහන්ති න තෙ ථිරා, තෙසු පන දන්තෙසු පතිතෙසු පුන දන්තා උට්ඨහන්ති, තෙ පඨමමෙව සෙතා හොන්ති ජරාවාතෙන පන පහටකාලෙ කාළකා හොන්ති. කෙසා පන පඨමමෙව තම්බාපි හොන්ති කාළකාපි සෙතාපි, ඡවි පන සලොහිතකා හොන්ති වඩ්ඪන්තානං වඩ්ඪන්තානං ඔදාතානං ඔදාතභාවො කාළකානං කාළභාවො පඤ්ඤායති, ජරාවාතෙන පන පහටකාලෙ ච වලිං ගණ්හාති, සබ්බම්පි සස්සං වාපිතකාලෙ සෙතං හොති පච්ඡා නීලං ජරාවාතෙන පන පහටකාලෙ පණ්ඩරං හොති, අම්බඞ්කුරෙනාපි දීපෙතුං වට්ටති එව.

සා පනෙසා ඛන්ධපරිපාකලක්ඛණා ජරා මරණූපනයනරසා යොබ්බනවිනාසපච්චුපට්ඨානා, සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව. එවම්පි භගවා ඉදම්පි සුත්තං අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසෙසි, දෙසනාපරියොසානෙ අයම්පි බ්‍රාහ්මණො අරහත්තෙ පතිට්ඨාසි සද්ධිං අන්තෙවාසිකපුරිසසහස්සෙන, අඤ්ඤෙසඤ්ච අනෙකසහස්සානං ධම්මචක්ඛුං උදපාදි. සෙසං වුත්තසදිසමෙව.

පුණ්ණකසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

තතියං.

4.

චතුත්ථ මෙත්තගුසුත්ත :-

මඤ්ඤාමි තං වෙදගුං භාවිතත්තන්ති අයං වෙදගූති ච භාවිතත්තොති ච එවං තං මඤ්ඤාමි. **අපරිත්තොති** න අප්පො. **මහන්තොති** න ඛුද්දකො. **ගම්භීරොති** න උත්තානො. **අප්පමෙය්‍යොති** මිනිතුං න සක්කුණෙය්‍යො. **දුප්පරියොගාළ්හොති** අවගාහිතුං ඔතරිතුං දුක්ඛො. **පහූතරතනො සාගරූපමොති** බහූනං ධම්මරතනානං ආකරත්තා අනෙකවිධරතනසම්පන්නො මහාසමුද්දො විය බහුරතනො සාගරසදිසො. **න මඞ්කු හොතීති** න විකුණිතමුඛො හොති. **අප්පතිහතචිත්තොති** න දොසවසෙන හතීභූතචිත්තො. **අලීනමනසොති** න සංකුචිතචිත්තො. **අබ්‍යාපන්නචෙතසොති** න පූතිචිත්තො. **දිට්ඨෙ දිට්ඨමත්තොති** චක්ඛුවිසයෙ රූපාරම්මණෙ දිට්ඨමත්තොයෙව, තං ආරම්මණං භවිස්සති සාතතා වා කාරෙතා වා නත්ථි යං චක්ඛුනා දිට්ඨං වණ්ණායතනමෙව, සුතාදීසුපි **එසෙව** නයො.

අපි ච දිට්ඨෙති දස්සනයොගෙන වණ්ණායතනං, සවණයොගෙන සද්දායතනං, මුතයොගෙන ඝාණජිව්හාකායායතනානි දස්සෙති, ඝාණස්ස ගන්ධායතනං ජිව්හාය රසායතනං කායස්ස පඨවී තෙජො වායූති ඵොට්ඨබ්බායතනං විඤ්ඤාණයොගෙන ධම්මායතනං දස්සෙති. **දිට්ඨෙ අනූපයොති** චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන දිට්ඨෙ රාගූපායවිරහිතො අනූපයො කොධවිරහිතො **අප්පටිඝො**. **අනිස්සිතොති** තණ්හාය අනල්ලීනො. **අප්පටිබද්ධොති** මානෙන අබද්ධො. **විමුත්තොති** සබ්බාරම්මණතො මුත්තො. **විසඤ්ඤුත්තොති** කිලෙසෙහි වියුත්තො හුත්වා ඨිතො. **සංවිජ්ජති භගවතො චක්ඛු**න්ති බුද්ධස්ස භගවතො පකතිමංසචක්ඛුං උපලබ්භති. **පස්සතී**ති දක්ඛති ඔලොකෙති. **චක්ඛුනා රූප**න්ති චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන රූපාරම්මණං. **ඡන්දරාගො**ති තණ්හා ඡන්දො. **දන්තං නයන්ති සමිති**න්ති උය්‍යානකීළාමණ්ඩලාදීසු හි මහාජනමජ්ඣං ගච්ඡන්තා දන්තමෙව **ගොණං** වා දන්තෙ **අස්සාජානීයෙ** වා **යානෙ** යොජෙත්වා නයන්ති. **රාජා**ති තථාරූපානෙව ඨානානි ගච්ඡන්තො රාජාපි දන්තමෙව **අභිරූහති**. **මනුස්සෙසූ**ති මනුස්සෙසුපි චතූහි අරියමග්ගෙහි දන්තො නිබ්බිසෙවනොව සෙට්ඨො. **යොතිවාක්‍ය**න්ති එවරූපං අතික්කම්මවචනං පුනප්පුනං වුච්චමානං තිතික්ඛති නප්පටිප්ඵරති න විහඤ්ඤති එවරූපො දන්තො සෙට්ඨොති අත්ථො. **අස්සතරා**ති වළවාය ජාතා. **අස්සාජානීයා** යං අස්ස දම්මසාරථි කාරණං කාරෙති තස්ස ඛිප්පං ජානනසමත්ථා. **සින්ධවා**ති සින්ධුරට්ඨෙ ජාතඅස්සා. **මහානාගා**ති කුඤ්ජරසංඛාතා මහාහත්ථිනො. **අත්තදන්තො**ති එතෙසං අස්සතරා වා සින්ධවා වා කුඤ්ජරා වා දන්තා වරං න අදන්තා, යො පන චතුමග්ගසංඛාතෙන අත්තනො දන්තතාය අත්තදන්තො නිබ්බිසෙවනො අයං තතොපි වරං සබ්බෙහිපි උත්තරිතරොති අත්ථො. **නහි එතෙහි යානෙහී**ති යානි එතානි හත්ථියානාදීනි උත්තමයානානි, නහි එතෙහි

යාතෙහි කොචි පුග්ගලො සුපිනන්තෙනාපි අගතපුබ්බත්තා අගතන්ති සංඛාතං නිබ්බාණං දිසං තථා න ගච්ඡෙය්‍ය යථා පුබ්බභාගෙ ඉන්ද්‍රියදමෙන දන්තෙන අපරභාගෙ අරියමග්ගභාවනාය සුදන්තෙන දන්තො නිබ්බිසෙවනො යො සප්පඤ්ඤො පුග්ගලො තං අගතපුබ්බං දිසං ගච්ඡති දන්තභූමිං පාපුණාති තස්මා අත්තදමනමෙව වරතරන්ති අත්ථො. **විධාසු න විකම්පන්තීති** නවවිධමානකොට්ඨාසෙසු න චලන්ති න වෙධන්ති. **විප්පමුත්තා පුනබ්භවාති** කම්මකිලෙසතො සමුච්ඡෙදවිමුත්තියා සුට්ඨුමුත්තා. **දන්තභූමිං අනුප්පත්තාති** අරහත්තඵලං පාපුණිත්වා ඨිතා. **තෙ ලොකෙ විජිතාවිනොති** තෙ වුත්තප්පකාරා ඛීණාසවා සත්තලොකෙ විජිතවිජයා නාම. **යස්සින්ද්‍රියානි භාවිතානීති** යස්ස ඛීණාසවස්ස සද්ධාදිපඤ්චින්ද්‍රියානි අරහත්තඵලං පාපෙත්වා වඩ්ඪිතානි. **අජ්ඣත්තඤ්ච බහිද්ධා චාති** චක්ඛාදි අජ්ඣත්තායතනානි ච රූපාදිබහිද්ධායතනානි ච නිබ්බිසෙවනානි කතානි. **සබ්බලොකෙති** සකලතෙධාතුකෙ ලොකෙ ච. **නිබ්බිජ්ඣං ඉමඤ්ච ලොකන්ති** ඉමඤ්ච අත්තභාවං අතික්කමිත්වා ඨිතො ඛීණාසවො. **කාලං කඞ්ඛති භාවිතො ස දන්තොති** සො ඛීණාසවො චක්ඛාදිතො දන්තො වඩ්ඪිතචිත්තො මරණකාලං පත්ථෙති. **යෙසං ධම්මානං ආදිතො සමුදගමනං පඤ්ඤායතීති** යෙසං ඛන්ධාදිධම්මානං උප්පත්ති ඤායති. **අත්ථගමනතො නිරොධොති** අත්ථගමනවසෙන යෙසං යෙව අභාවො පඤ්ඤායති. **කම්මසන්නිස්සිතො විපාකොති** කුසලාකුසලකම්මසන්නිස්සිතො විපාකො. කම්මං අමුඤ්චිත්වා පවත්තනතො විපාකොපි කම්මනිස්සිතොව නාම. **නාමසන්නිස්සිතං රූපන්ති** සබ්බං රූපං නාමං ගහෙත්වා පවත්තනතො[1] නාමසන්නිස්සිතං නාම. **ජාතියා අනුගතන්ති** සබ්බං කම්මාදිකං ජාතියා අනුපවිට්ඨං. **ජරාය අනුසටන්ති**[2] ජරාය පත්ථටං. **බ්‍යාධිනා අභිභූතන්ති** බ්‍යාධිදුක්ඛෙන අභිමද්දිතං. **මරණෙන අබ්භාහතන්ති** මච්චුනා අභිහතං පහටං. **අතානන්ති** පුත්තාදීහිපි තායනස්ස අභාවතො අතායනං අතාරක්ඛං අලබ්භනෙය්‍ය, ඛෙමං වා. **අලෙනන්ති** අල්ලීයිතුං නිස්සිතුං අනරහං අල්ලීනානම්පි න ලෙනකිච්චකාරකං. **අසරණන්ති** නිස්සිතානං අනභයකාරකං න භයවිනාසකං. **අසරණීභූතන්ති** පුරෙ උප්පත්තියා අත්තනො අභාවෙනෙව අසරණං උප්පත්තිසමකාලමෙව අසරණභූතන්ති අත්ථො. **අපුච්ඡසීති** එත්ථ අ ඉති පදපූරණමත්තෙන නිපාතො, පුච්ඡිසියෙව අත්ථො. **පවක්ඛාමි යථා පජානන්ති** යථා පජානන්තො ආචික්ඛති එවං අක්ඛාමි.[3] **උපධිනිදානා පභවන්ති දුක්ඛාති** තණ්හාදි උපධි නිදානා ජාති ආදි දුක්ඛවිසෙසා පභවන්ති. **තණ්හූපධීති** තණ්හා එව තණ්හූපධි. සස්සතුච්ඡෙදදිට්ඨි එව **දිට්ඨූපධි**. රාගාදිකිලෙසා එව **කිලෙසූපධි**. පුඤ්ඤාදි කම්මානි එව **කම්මූපධි**. තිවිධදුච්චරිතානි යෙව **දුච්චරිතූපධි**. කබලිංකාරාහාරාදයො

1. ම. V. පවත්තනතො. 2. ම. V. ජරායඅනුපතන්ති.
3. ම. V. ආචික්ඛිස්සාමි.

ආහාරා එව **ආහාරූපධි**. දොසපටිඝො එව **පටිඝූපධි**. කම්මසමුට්ඨානා කම්මෙනෙව ගහිතා පඨවාදයො චතස්සො ධාතුයොව චතස්සො උපාදින්නා **ධාතූපධි**. චක්ඛාදි ඡ අජ්ඣත්තිකානි ආයතනානි එව **ආයතනූපධි**. චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදි ඡ විඤ්ඤාණකායා ච **ඡවිඤ්ඤාණකායූපධි**. **සබ්බම්පි දුක්ඛමනත්ථෙනාති** සබ්බං තෙභූමකං දුක්ඛං දුස්සහනත්ථෙන උපධි, එවං උපධිනිදානතො පභවන්තෙසු දුක්ඛෙසු.

යො වෙ අවිද්වාති ගාථා, තත්ථ **පජාන**න්ති සඞ්ඛාරෙ අනිච්චාදිවසෙන ජානන්තො. **දුක්ඛස්ස ජාතිප්පභවානුපස්සීති** වට්ටදුක්ඛස්ස ජාතිකාරණං උපධීති අනුපස්සන්තො. ඉමිස්සා ගාථාය නිද්දෙසෙ වත්තබ්බං නත්ථි. **සොකපරිද්දවාති** සොකඤ්ච පරිදෙවඤ්ච. **තථා හි තෙ විදිතො එස ධම්මොති** යථා යථා සත්තා ජානන්ති තථා තථා ඤාපනවසෙන විදිතො එස ධම්මොති. තත්ථ **තරන්තීති** පඨමමග්ගෙන දිට්ඨොඝං තරන්ති. **උත්තරන්තීති** දුතියමග්ගෙන කාමොඝතනුකරණවසෙන උග්ගන්ත්වා තරන්ති. **පතරන්තීති** තමෙව නිරවසෙසප්පහානවසෙන තතියමග්ගෙන විසෙසෙන තරන්ති. **සමතික්කමන්තීති** භවොඝ අවිජ්ජොඝප්පහානවසෙන චතුත්ථමග්ගෙන සම්මා අතික්කමන්ති. **වීතිවත්තන්තීති** ඵලං පාපුණිත්වා තිට්ඨන්ති. **කිත්තයිස්සාමි තෙ ධම්මන්ති** නිබ්බානධම්මං නිබ්බානගාමිනිං පටිපදාධම්මඤ්ච තෙ දෙසිස්සාමි. **දිට්ඨෙව ධම්මෙති** දිට්ඨෙව දුක්ඛාදිධම්මෙ, ඉමස්මිංයෙව වා අත්තභාවෙ. **අනීතිහ**න්ති අත්තපච්චක්ඛං. **යං විදිත්වාති** යං ධම්මං සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චාති ආදිනා නයෙන සම්මසන්තො විදිත්වා. තත්ථ-**ආදිකල්‍යාණ**න්ති හිත්වාපි අනුත්තරං විවෙකසුඛං ධම්මං තව කිත්තයිස්සාමි තච ඛො අප්පං වා බහුං වා කිත්තයන්තො ආදිකල්‍යාණාදිපකාරමෙව කිත්තයිස්සාමි, ආදිම්හිපි කල්‍යාණං භද්දකං අනවජ්ජමෙව කත්වා කිත්තයිස්සාමි, මජ්ඣෙපි පරියොසානෙපි භද්දකං අනවජ්ජමෙව කත්වා කිත්තයිස්සාමීති වුත්තං හොති. යම්පි භගවා එකගාථම්පි දෙසෙසි සා සමන්තභද්දකත්තා ධම්මස්ස පඨමපාදෙන ආදිකල්‍යාණා දුතිය තතියපාදෙහි මජ්ඣකල්‍යාණා පච්ඡිමපාදෙන පරියොසානකල්‍යාණා, එකානුසන්ධිකං සුත්තං නිදානෙන ආදිකල්‍යාණං නිගමනෙන පරියොසානකල්‍යාණං සෙසෙන මජ්ඣකල්‍යාණං. නානානුසන්ධිකං සුත්තං පඨමානුසන්ධිනා ආදිකල්‍යාණං පච්ඡිමෙන පරියොසානකල්‍යාණං සෙසෙහි මජ්ඣකල්‍යාණං. අපිච සනිදානසඋප්පත්තිත්තා ආදිකල්‍යාණා වෙනෙය්‍යානං අනුරූපතො අත්ථස්ස අවිපරීතතාය ච හෙතුදාහරණයුත්තතො ච මජ්ඣකල්‍යාණං සොතූනං සද්ධාපටිලාභජනනෙන නිගමනෙන ච පරියොසානකල්‍යාණං. සකලොපි සාසනධම්මො අත්තනො අත්තභූතෙන සීලෙන ආදිකල්‍යාණො සමථවිපස්සනාමග්ගඵලෙහි මජ්ඣ කල්‍යාණො නිබ්බානෙන පරියොසානකල්‍යාණො. සීලසමාධීහි වා ආදිකල්‍යාණො විපස්සනාමග්ගෙහි මජ්ඣකල්‍යාණො ඵලනිබ්බානෙහි පරියොසානකල්‍යාණො. බුද්ධසුබොධිතාය වා ආදිකල්‍යාණො ධම්මසුධම්මතාය

මජ්ඣෙ කල්‍යාණො සංඝසුපටිපත්තියා පරියොසාන කල්‍යාණො. තං සුත්වා තථත්තාය පටිපන්නෙන අධිගන්තබ්බාය අභිසම්බොධියා වා ආදිකල්‍යාණො, පච්චෙකබොධියා මජ්ඣෙ කල්‍යාණො, සාවක බොධියා පරියොසානකල්‍යාණො, සුය්‍යමානො චෙස නීවරණාදි වික්ඛම්භනතො සවණෙනාපි කල්‍යාණමෙවාවහතීති ආදි කල්‍යාණො, පටිපජ්ජමානො සමථවිපස්සනාසුඛාවහනතො පටිපත්තියාපි කල්‍යාණමෙව ආවහතීති මජ්ඣෙ කල්‍යාණො, තථා තථා පටිපන්නස්ස පටිපත්තිඵලෙ නිඨිතෙ තාදීභාවාවහනතො පටිපත්ති ඵලෙනාපි කල්‍යාණමෙවාවහතීති පරියොසානකල්‍යාණොති. යං පනෙස භගවා ධම්මං දෙසෙන්තො සාසනබ්‍රහ්මචරියං මග්ගබ්‍රහ්ම චරියඤ්ච පකාසෙති නානානයෙහි දීපෙති තං යථානුරූපං අත්ථ සම්පත්තියා **සාත්ථං**, බ්‍යඤ්ජනසම්පත්තියා **සබ්‍යඤ්ජනං**, සංකාසන පකාසන විවරණ විභජන උත්තානීකරණ පඤ්ඤත්ති අත්ථපදසමායොගතො **සාත්ථං**, අක්ඛරපදබ්‍යඤ්ජනාකාරනිරුත්තිනිද්දෙසසම්පත්තියා **සබ්‍යඤ් ජනං**, **අත්ථ**ගම්භීරතා පටිවෙධගම්භීරතාහි **සාත්ථං**, ධම්මගම්භීරතා දෙසනාගම්භීරතාහි **සබ්‍යඤ්ජනං**, අත්ථපටිභානපටිසම්භිදාවිසයතො **සාත්ථං**, ධම්මනිරුත්තිපටිසම්භිදාවිසයතො **සබ්‍යඤ්ජනං**, පණ්ඩිත වෙදනීයතො පරික්ඛකජනප්පසාදකන්ති **සාත්ථං**, සද්ධෙය්‍යතො ලොකියජනප්පසාදකන්ති **සබ්‍යඤ්ජනං**, ගම්භීරාධිප්පායතො **සාත්ථං**, උත්තානපදතො **සබ්‍යඤ්ජනං**, උපනෙතබ්බස්ස අභාවතො සකල පරිපුණ්ණභාවෙන **කෙවලපරිපුණ්ණං**, අපනෙතබ්බස්ස අභා වතො නිද්දොසභාවෙන **පරිසුද්ධං**, අපිච පටිපත්තියා අධිගම බ්‍යත්තිතො **සාත්ථං**, පරියත්තියා ආගමබ්‍යත්තිතො **සබ්‍යඤ්ජනං**, සීලාදි පඤ්චධම්මක්ඛන්ධයුත්තතො කෙවලපරිපුණ්ණං. නිරුපක්කි ලෙසතො නිත්ථරණත්ථාය පවත්තිතො ලොකාමිසනිරපෙක්ඛතො ච **පරිසුද්ධං**, සික්ඛාත්තය පරිග්ගහිතත්තා බ්‍රහ්මභූතෙහි සෙට්ඨෙහි චරිතබ්බතො තෙසඤ්ච චරියභාවතො **බ්‍රහ්මචරියං**, එවං පරියත්ති ධම්මං **දෙසෙත්වා** ඉදානි ලොකුත්තරධම්මං **දස්සෙතුං** චත්තාරො සති පට්ඨානෙති ආහ:

සත්තතිංස**බො**ධිපක්ඛියධම්මෙ දස්සෙත්වා නිබ්බත්තිතලො කුත්තරං **දස්සෙතුං** නිබ්බාණඤ්චාති ආහ. නිබ්බාණඤ්ච නිබ්බාණ ගාමිනිඤ්ච පටිපදං පුබ්බභාගසීලසමාධිවිපස්සනාධම්මං ච කිත්ත යිස්සාමීති. **දුක්ඛ** **දිසෙති** දුක්ඛසච්ච සරසලක්ඛණෙන දිසෙ දුක්ඛසච්චං පකාසෙස්සාමි, සමුදයාදීසුපි එසෙව නයො. **තවාහං** **අභිනන්දාමීති** තං වුත්තප්පකාර ධම්ම ජොතකං තව වචනං අහං පත්ථයාමි. **ධම්ම මුත්තමන්ති** තව ධම්මමුත්තමං අභි නන්දාමි. තත්ථ **මහතො තමොකායස්ස පදාලන**න්ති මහතො අවිජ්ජා රාසිස්ස ඡෙදනං. අනිච්චලක්ඛණවසෙන **එසී**. දුක්ඛලක්ඛණවසෙන **ගවෙසී**. අනත්තලක්ඛණවසෙන සමන්තතො **පරියෙසී**. **මහතො**

විපල්ලාසස්ස පභේදනන්ති මහන්තස්ස අසුභෙ සුභන්ති ආදි චාදසවිධස්ස විපල්ලාසස්ස භෙදනං. **මහතො තණ්හාසල්ලස්ස අබ්බුහන්ති** මහන්තස්ස අනෙතා තුදනට්ඨෙන තණ්හා කණ්ඩස්ස ලුඤ්චනං. **දිට්ඨිසංඝාටස්ස විනිවෙඨනන්ති** දිට්ඨියෙව අබ්බොච්ඡින්නපවත්තිතො සංඝටිතට්ඨෙන සංඝාටො තස්ස දිට්ඨිසංඝාටස්ස නිවත්තනං. **මානද්ධජස්ස පාතනන්ති** උස්සිතට්ඨෙන උන්නතිලක්ඛණස්ස මානද්ධජස්ස පාතනං. **අභිසඞ්ඛාරස්ස වූපසමන්ති** පුඤ්ඤාදිඅභිසඞ්ඛාරස්ස උපසමනං. **ඔඝස්ස නිත්ථරණන්ති** වට්ටෙ ඔසීදාපනස්ස කාමොඝාදි ඔඝස්ස නිත්ථරණං නික්ඛෙපනං. **භාරස්ස නික්ඛෙපනන්ති** රූපාදිපඤ්චක්ඛන්ධභාරස්ස ඛිපනං ඡඩ්ඩනං. **සඞ්ඛාරවට්ටස්ස උපච්ඡෙදන්ති** ඛන්ධාදිපටිපාටි සඞ්ඛාරපවත්තස්ස හෙතුනා නයෙන උච්ඡිජ්ජනං. **සන්තාපස්ස නිබ්බාපනන්ති** කිලෙසසන්තාපස්ස නිබ්බුතිං. **පරිළාහස්ස පටිප්පස්සද්ධින්ති** කිලෙසපරිළාහස්ස වූපසමං පටිප්පස්සම්භනං. **ධම්මද්ධජස්ස උස්සාපනන්ති** නවවිධලොකුත්තරධම්මස්ස උස්සාපෙත්වා ඨපනං. **පරමත්ථං අමතං නිබ්බාණන්ති** උත්තමට්ඨෙන පරමත්ථං, නත්ථි එතස්ස මරණසඞ්ඛාතං මතන්ති අමතං, කිලෙසූපති පටිපක්ඛත්තා ආගතන්තිපි අමතං, සඞ්ඛාරදුක්ඛපටිපක්ඛභූතන්ති නිබ්බාණං, නත්ථෙත්ථ තණ්හාසඞ්ඛාතං වානන්තිපි **නිබ්බාණං**. **මහෙසක්ඛෙහි සත්තෙහීති** මහානුභාවෙහි සක්කාදීහි සත්තෙහි. **පරිවෙසිතොති** පරිසිඩො. **කහං දෙවදෙවොති** දෙවානං අතිදෙවො කුහිං. **කත්ථ නරසභොති** උත්තමපුරිසො-පෙ-උද්ධං අධො තිරියං වා පි මජ්ඣෙති, එත්ථ **උද්ධන්ති** අනාගතද්ධා වුච්චති, **අධොති** අතීතද්ධා, **තිරියං වාපි මජ්ඣෙති** පච්චුප්පන්නද්ධා, **එතෙසු නන්දිඤ්ච නිවෙසනඤ්ච පනුජ්ජ විඤ්ඤාණන්ති** එතෙසු ඛන්ධාදීසු තණ්හඤ්ච දිට්ඨිනිවෙසනඤ්ච අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණඤ්ච පනුදෙහි පනුදිත්වා ච, **භවෙ න තිට්ඨෙති** එවං සන්තො දුවිධෙපි භවෙ න තිට්ඨෙය්‍ය, එවං තාව පනුජ්ජසද්දස්ස පනුදෙහීති ඉමස්මිං අත්ථවිකප්පෙ සම්බන්ධො, **පනුදිත්වාති** එතස්මිං පන අත්ථවිකප්පෙ භවෙ න තිට්ඨෙති අයමෙව සම්බන්ධො. එතානි නන්දිනිවෙසනවිඤ්ඤාණානි පනුදිත්වා දුවිධෙපි භවෙ න තිට්ඨෙය්‍යාති. තත්ථ **කුසලා ධම්මාති** අපායං මුඤ්චිත්වා උපරි පටිසන්ධිදානතො කුසලා ධම්මා **උද්ධන්ති** වුච්චන්ති, අකුසලා ධම්මා අපායෙසු පටිසන්ධිදානතො **අධොති**, තදුභයවිමුත්තත්තා අබ්‍යාකතා ධම්මා **තිරියං වා මජ්ඣෙති** වුච්චති, සහොකාසවසෙන දෙවලොකො උද්ධං, අපායලොකො අධො, මනුස්සලොකො මජ්ඣෙ. කායචිත්තාබාධබණනවසෙන සුඛා වෙදනා උද්ධං, දුක්ඛාපනවසෙන දුක්ඛා වෙදනා අධො, අදුක්ඛමසුඛවසෙන අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා මජ්ඣෙ. සබ්බොපරිවසෙන අරූපධාතු උද්ධං, සබ්බඅධොවසෙන කාමධාතු අධො, තදුභයන්තරවසෙන රූපධාතු මජ්ඣෙ. අත්තභාවවසෙන පරිච්ඡෙදං දස්සෙන්තො උද්ධං පාදතලාති ආදිමාහ. තත්ථ **උද්ධං පාදතලාති** පාදතලතො උපරි. **අධො කෙසමත්ථකාති** කෙසමත්ථකතො අධො. **මජ්ඣෙති** විත්තමන්තරං. **පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරසහගතං විඤ්ඤාණන්ති**

තෙරසවිධපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරසම්පයුත්තං කම්මවිඤ්ඤාණං. **අපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරසහගතං විඤ්ඤාණ**න්ති ද්වාදසවිධඅපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරසම්පයුත්තං කම්මවිඤ්ඤාණං. **ආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරසහගතං විඤ්ඤාණ**න්ති චතුබ්බිධං ආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරසහගතං කම්මවිඤ්ඤාණං. **නුජ්ජා**ති ඛිප. **පනුජ්ජා**ති අතීව ඛිප. **නුද**ති ලුව. **පනුද**ති අතීව ලුව. **පජහා**ති ජහාහි. **විනොදෙහී**ති දූරං කරෙහි. **කම්මභවඤ්චා**ති පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරාදි චෙතනාව. **පටිසන්ධිකඤ්ච පුනබ්භව**න්ති පටිසන්ධියා රූපාදීසු[1] පුනබ්භවඤ්ච **පජහන්තො** පඨමමග්ගෙන, **විනොදෙන්තො** දුතියමග්ගෙන, **බ්‍යන්තිකරොන්තො** තතියමග්ගෙන, **අනභාවං ගමෙන්තො** චතුත්ථමග්ගෙන. **කම්මභවෙ න තිට්ඨෙය්‍යා**ති පුඤ්ඤාදිඅභිසඞ්ඛාරෙ න තිට්ඨෙය්‍ය. එතානි විනොදෙත්වා භවෙ අතිට්ඨන්තො. සො-එවං විහාරීති ගාථා.

තත්ථ **ඉධා**ති ඉමස්මිං යෙව සාසනෙ, ඉමස්මිං යෙව වා අත්තභාවෙ. ඉමිස්සා ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානත්ථොව. **සුකිත්තිතං ගොතමනූපධික**න්ති එත්ථ **අනූපධික**න්ති නිබ්බානං, තං සන්ධාය භගවන්තං ආලපන්තො ආහ:-"සුකිත්තිතං ගොතමනූපධික"න්ති. නිද්දෙසෙ: **කිලෙසා චා**ති උපතාපනට්ඨෙන රාගාදයො කිලෙසා ච රාසට්ඨෙන විපාකභූතා පඤ්චක්ඛන්ධා ච කුසලාදි අභිසඞ්ඛාරචෙතනා ච **උපධී**ති වුච්චන්ති කපියන්ති. උපධිප්පහානං තදඞ්ගප්පහානෙන උපධිවූපසමං වික්ඛම්භනප්පහානෙන උපධිපටිනිස්සග්ගං සමුච්ඡෙදප්පහානෙන උපධිපටිප්පස්සද්ධිං ඵලෙනාති. න කෙවලං දුක්ඛමෙව පහාසි. "තෙ චාපී"ති ගාථා.

තත්ථ **අභිණ්හ**න්ති සක්කච්චං, සදා වා. **තං තං නමස්සාමී**ති තස්මා තං නමස්සාමි. **සමෙච්චා**ති උපගන්ත්වා. **නාගා**ති භගවන්තං ආලපන්තො ආහ. නිද්දෙසෙ: **සමෙච්චා**ති ජනිත්වා එකතො හුත්වා. **අභිසමෙච්චා**ති පටිවිජ්ඣිත්වා. **සමාගන්ත්වා**ති සම්මුඛා හුත්වා. **අභිසමාගන්ත්වා**ති සමීපං ගන්ත්වා. **සම්මුඛා**ති සම්මුඛෙ. **ආගුං න කරොතී**ති පාපං න කරොති. ඉදානි තං භගවා 'අද්ධා හි භගවා පහාසි දුක්ඛ'න්ති එවං තෙන බ්‍රාහ්මණෙන විදිතොපි අත්තානං අනුපනෙත්වාව පහීනදුක්ඛෙන පුග්ගලෙන ඔවදන්තො 'යං බ්‍රාහ්මණ'න්ති ගාථමාහ.

තස්සත්ථො: යන්තං අභිජානන්තො-අයං බාහිතපාපත්තා **බ්‍රාහ්මණො** වෙදෙහි ගතත්තා **වෙදගූ** කිඤ්චනාභාවා **අකිඤ්චනො** කාමෙසු ච භවෙසු ච අසත්තත්තා **කාමභවෙ අසත්තො**ති ජානෙය්‍යාමි, අද්ධා සො ඉමං ඔඝං අතාරි තිණ්ණො ච පාරං අඛිලො අකඞ්ඛො. නිද්දෙසෙ: **රාගකිඤ්චන**න්ති රාගපලිබොධං. **දොසකිඤ්චන**න්ති ආදීසුපි එසෙව නයො. **කාමොඝං තිණ්ණො** අනාගාමිමග්ගෙන; **භවොඝං තිණ්ණො** අරහත්තමග්ගෙන; **දිට්ඨොඝං තිණ්ණො** සොතාපත්තිමග්ගෙන; **අවිජ්ජොඝං තිණ්ණො** අරහත්තමග්ගෙන. **සබ්බං සංසාරපථං තිණ්ණො**

---

1. ම. V. රූපාදි

කුසලාකුසලකම්මප්පභෙදෙනාති. **උත්තිණ්ණා** පඨමමග්ගෙන; **නිත්තිණ්ණා** දුතියමග්ගෙන; **අතික්කන්තා** තතියමග්ගෙන, **සමතික්කන්තා** චතුත්ථමග්ගෙන, **වීතිවත්තා** ඵලෙන. කිම භීයො? "විවා ච සො"ති ගාථා. තත්ථ **ඉධා**ති ඉමස්මිං සාසනෙ අත්තභාවෙ වා. **විසජ්ජා**ති වොස්සජ්ජිත්වා. නිද්දෙසෙ: **විසජ්ජ**න්ති මුඤ්චනං. **වොස්සජ්ජ**න්ති වොස්සජ්ජනං. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව. එවං භගවා ඉදම්පි සුත්තං අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසෙසි.

දෙසනාපරියොසානෙ වුත්තසදිසො එව ධම්මාභිසමයො අහොසීති.

මෙත්තගූසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුත්ථං.

5.

පඨමෙ ධොතකසුත්තෙ: **වාචාභිකඞ්ඛාමී**ති වාචං අභිකඞ්ඛාමි, **සික්ඛෙ නිබ්බානමත්තනො**ති අත්තනො රාගාදීනං නිබ්බානත්ථාය අධිසීලාදීනි සික්ඛෙය්‍යං. නිද්දෙසෙ අපුබ්බං නත්ථි. **ඉතො**ති මම මුඛතො. නිද්දෙසෙ: **ආතප්ප**න්ති කිලෙසතාපනං. **උස්සාහ**න්ති අසඞ්කොචං. **උස්සොළ්හි**න්ති බලවවිරියං. **ථාම**න්ති අසිථිලං. **ධිති**න්ති ධාරණං. **වීරියං කරොහී**ති පරක්කමං කරොහි. **ඡන්දං ජනෙහී**ති රුචිං උප්පාදෙහි. එවං වුත්තෙ අත්තමනො ධොතකො භගවන්තං අභිත්ථවමානො කථංකථාපමොක්ඛං යාචන්තො 'පස්සාමහ'න්ති ගාථමාහ. තත්ථ **පස්සාමහං දෙවමනුස්සලොකෙ**ති පස්සාමි අහං දෙවමනුස්සලොකෙ. **තං තං නමස්සාමී**ති තං එවරූපං තං නමස්සාමි. **පමුඤ්චා**ති පමොචෙහි. නිද්දෙසෙ: **පච්චෙකසම්බුද්ධා**ති තං තං ආරම්මණං පාටියෙක්කං චතුසච්චං සයමෙව බුද්ධා පටිවෙධප්පත්තාති පච්චෙකසම්බුද්ධා. **සීහසීහො**ති අසම්භීතට්ඨෙන සීහානං අතිසීහො. **නාගනාගො**ති නික්කිලෙසට්ඨෙන මහන්තට්ඨෙන වා නාගානං අතිනාගො. **ගණීගණී**ති ගණවන්තානං අතීව ගණවා. **මුනිමුනී**ති ඤාණවන්තානං අතීව ඤාණවා. **රාජරාජා**ති උත්තමරාජා. **මුඤ්ච මන්**ති මොචෙහි මං. **පමුඤ්ච මන්**ති නානාවිධෙන මුඤ්චෙහි මං. **මොචෙහි මන්**ති සිථිලං කරොහි මං. **පමොචෙහි මන්**ති අතීව සිථිලං කරොහි මං. **උද්ධර මන්**ති මං සංසාරපඞ්කා උද්ධරිත්වා ථලෙ පතිට්ඨාපෙහි. **සමුද්ධර මන්**ති සම්මා උද්ධරිත්වා ථලෙ පතිට්ඨාපෙහි. **වුට්ඨාපෙහී**ති විචිකිච්ඡාසල්ලතො අපනෙත්වා විසුං කරණවසෙන උට්ඨාපෙහි. අථස්ස භගවා අත්තාධීනමෙව කථංකථාපමොක්ඛං ඔඝතරණමුඛෙන දස්සෙන්තො 'නාහ'න්ති ගාථමාහ. තත්ථ **නාහං ගමිස්සාමී**ති අහං න ගමිස්සාමි න සක්ඛිස්සාමි න වායමිස්සාමීති වුත්තං හොති. **පමොචනායා**ති පමොචෙතුං, **කථංකථි**න්ති සකඞ්ඛං. **තරෙසී**ති තරෙය්‍යාසි.[1] නිද්දෙසෙ: **න ඊහාමී**ති පයො

---

1. ම. V. ධාරෙය්‍යාසීතිධාරෙය්‍ය.

ගං න කරෙමි. **න සමීහාමීති** අතීව පයොගං න කරොමි. **අසඞ්ගෙ පුග්ගලෙති** රතනත්තයෙ සඞ්ගවිරහිතෙ පුග්ගලෙ. **අච්ඡන්දිකෙති** මග්ගඵලත්ථං රුචිවිරහිතෙ. **කුසීතෙති** සමාධිවිරහිතෙ. **හීනවිරියෙති** නිබ්බිරියෙ. **අප්පටිපජ්ජමානෙති** පටිපත්තියා න පටිපජ්ජමානෙ. එවං වුත්තෙන අත්තමනො ධොතකො භගවන්තං **අභිත්ථවමානො අනුසාසනිං** යාචන්තො 'අනුසාස බ්‍රහ්මෙ'ති ගාථමාහ. තත්ථ **බ්‍රහ්මෙති** සෙට්ඨවචනමෙතං. තෙන භගවන්තං ආමන්තයමානො ආහ 'අනුසාස බ්‍රහ්මෙ'ති. **විවෙකධම්මන්ති** සබ්බසංඛාරවිවෙකං නිබ්බානධම්මං. **අබ්‍යාපජ්ජමානොති** නානප්පකාරතං අනාපජ්ජමානො. **ඉධෙව සන්තොති** ඉධෙව සමානො, **අසිතොති** අනිස්සිතො. ඉතො පරා ද්වෙ ගාථා මෙත්තගූසුත්තෙ වුත්තනයා එව, කෙවලං හි තත්ථ "ධම්මං" ඉධ "සන්ති"න්ති අයං විසෙසො. තතියගාථායපි පුබ්බඩ්ඪං තත්ථ වුත්තනයමෙව. අපරඩ්ඪෙ **සඞ්ගොති** සජ්ජනට්ඨානං. ලග්ගනන්ති වුත්තං හොති. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව. එවං භගවා ඉමම්පි සුත්තං අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසෙසි.

දෙසනාපරියොසානෙ ච වුත්තසදිසො එව ධම්මාභිසමයො අහොසීති.

ධොතකසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඤ්චමං.

6.

ඡට්ඨෙ උපසීවසුත්තෙ–**මහන්තමොඝන්ති** මහන්තං ඔඝං, **අනිස්සිතොති** පුග්ගලං වා ධම්මං වා අනල්ලීනො. **නො විසහාමීති** න සක්කොමි. **ආරම්මණන්ති** නිස්සයං. **යං නිස්සිතොති** යං ධම්මං වා පුග්ගලං වා නිස්සිතො. නිද්දෙසෙ: **කාමොඝන්ති** අනාගාමිමග්ගෙන කාමොඝං, අරහත්තමග්ගෙන **භවොඝං,** සොතාපත්තිමග්ගෙන **දිට්ඨොඝං,** අරහත්තමග්ගෙන **අවිජ්ජොඝං,** තරෙය්‍යං. **සක්‍යකුලා පබ්බජිතොති** භගවතො උච්චාකුලදීපනවසෙන වුත්තං. **ආලම්බනන්ති** අවත්ථරිත්වා ඨානං. **නිස්සයන්ති** අල්ලීයනං. **උපනිස්සයන්ති** අපස්සෙනං. ඉදානි යස්මා සො බ්‍රාහ්මණො ආකිඤ්චඤ්ඤායතනලාභී තඤ්ච සන්තම්පි නිස්සයං න ජානාති තෙනස්ස භගවා තඤ්ච නිස්සයං උත්තරිඤ්ච නිය්‍යානපථං දස්සෙන්තො ආකිඤ්චඤ්ඤන්ති ගාථමාහ.

තත්ථ **පෙක්ඛමානොති** තං ආකිඤ්චඤ්ඤායතනසමාපත්තිං සතො සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨහිත්වා ච අනිච්චාදිවසෙන පස්සමානො. **නත්ථීති නිස්සායාති** තං නත්ථි කිඤ්චීති පවත්තං සමාපත්තිං ආරම්මණං කත්වා. **තරස්සු ඔඝන්ති** තතොප්පභුති පවත්තාය විපස්සනාය යථානුරූපං චතුබ්බිධම්පි ඔඝං තරස්සු. **කථාහීති** කථංකථාහි. **තණ්හක්ඛයං නත්තමහාභිපස්සාති** රත්තින්දිවං නිබ්බානං විභූතං කත්වා පස්ස. එතෙනස්ස දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරං කථෙති. නිද්දෙසෙ: **තඤ්ඤෙව විඤ්ඤාණං**

අභාවෙතීති තං ආකාසාලම්බණං කත්වා පවත්තමහග්ගතවිඤ්ඤාණං අභාවෙති අභාවං ගමෙති. **ව්‍යභාවෙතී**ති විවිධං අභාවං ගමෙති. **අන්තරධාපෙතී**ති අදස්සනං ගමෙති. **නත්ථි කිඤ්චීති පස්සතී**ති අන්තමසො භඞ්ගමත්තම්පිස්ස නත්ථීති පස්සති. ඉදානි කාමෙ පහායාති සුත්වා වික්ඛම්භනවසෙන අත්තනො පහීණෙ කාමෙ සම්පස්සමානො "සබ්බෙසූ"ති ගාථමාහ. **හිත්වා මඤ්ඤ**න්ති අඤ්ඤං තතො හෙට්ඨා ඡබ්බිධං සමාපත්තිං හිත්වා. **සඤ්ඤාවිමොක්ඛෙ පරමෙ**ති සත්තසු සඤ්ඤාවිමොක්ඛෙසු උත්තමෙ ආකිඤ්චඤ්ඤායතනෙ. **තිට්ඨෙ නු සො තත්ථ අනානුවායී**ති[1] සො පුග්ගලො තත්ථ ආකිඤ්චඤ්ඤායතනබ්‍රහ්මලොකෙ අවිගච්ඡමානො තිට්ඨෙය්‍ය නූ?ති පුච්ඡති. නිද්දෙසෙ: **අවිච්චමානො**ති[2] අවියුජ්ජමානො. **අවිගච්ඡමානො**ති වියොගං අනාපජ්ජමානො. **අනන්තරධායමානො**ති අන්තරධානං අනාපජ්ජමානො. **අපරිහීයමානො**ති අන්තරා පරිහාණිං අනාපජ්ජමානො. අථස්ස භගවා සට්ඨිකප්පසහස්සමත්තකස්සෙව ඨානං අනුජානන්තො තතිය ගාථමාහ.

එවං තස්ස තත්ථ ඨානං සුත්වා ඉදානි තස්ස සස්සතුච්ඡෙදභාවං පුච්ඡන්තො 'තිට්ඨෙ චෙ'ති ගාථමාහ. තත්ථ **පූගම්පි වස්සාන**න්ති අනෙකසඞ්ඛ්‍යම්පි වස්සානං ගණං රාසීති අත්ථො. පූගම්පි වස්සානීතිපි පාඨො, තත්ථ විභත්තිබ්‍යත්තයෙන සාමිවචනස්ස පච්චත්තවචනං කාතබ්බං, පූගන්ති වා තස්ස බහූනීති අත්ථො වත්තබ්බො. පූගානීති වාපි පඨන්ති පුරිමපාඨොයෙව සබ්බසුන්දරො. **තත්ථෙව සො සීති සියා විමුත්තො**ති සො පුග්ගලො තත්ථෙව ආකිඤ්චඤ්ඤායතනෙ නානාදුක්ඛෙහි විමුත්තො සීතිභාවප්පත්තො භවෙය්‍ය. නිබ්බානප්පත්තො සස්සතො හුත්වා තිට්ඨෙය්‍යාති අධිප්පායො. **චවෙථ**[3] **විඤ්ඤාණං තථාවිධස්සා**ති උදාහු තථාවිධස්ස විඤ්ඤාණං අනුපාදාය පරිනිබ්බායෙය්‍යාති උච්ඡෙදං පුච්ඡති. පටිසන්ධිගහණත්ථං වාපි භවෙය්‍යාති පටිසන්ධිම්පි තස්ස පුච්ඡති. **තස්ස විඤ්ඤාණං චවෙය්‍යා**ති තස්ස ආකිඤ්චඤ්ඤායතනෙ උප්පන්නස්ස විඤ්ඤාණං චුතිං පාපුණෙය්‍ය. **උච්ඡිජ්ජෙය්‍යා**ති උච්ඡෙදං ගමෙය්‍ය. **විනස්සෙය්‍යා**ති විනාසං පාපුණෙය්‍ය. **න භවෙය්‍යා**ති අභාවං ගමෙය්‍ය. **උප්පන්නස්සා**ති පටිසන්ධිවසෙන උප්පන්නස්ස. අථ භගවා උච්ඡෙදසස්සතං අනුපගම්ම තත්ථ උප්පන්නස්ස අරියසාවකස්ස අනුපාදාය පරිනිබ්බානං දස්සෙන්තො 'අච්චි යථා'ති ගාථමාහ. තත්ථ **අත්ථං පලෙතී**ති[4] අත්ථං ගච්ඡති. **න උපෙති සඞ්ඛ**න්ති අසුකයොනියං ගතොති වොහාරං න ගච්ඡති. **එවං මුනි නාමකායා විමුත්තො**ති එවං තත්ථ උප්පන්නො සෙඛමුනි පකතියා පුබ්බෙව රූපකායා විමුත්තො තත්ථ චතුත්ථමග්ගං නිබ්බත්තෙත්වා නාමකායස්ස පරිඤ්ඤාතත්තා[5] පුන නාමකායාපි විමුත්තො උභතොභාගවිමුත්තො ඛීණාසවො හුත්වා අනුපාදානිබ්බානසඞ්ඛාතං අත්ථං පලෙති, න උපෙති සඞ්ඛං

1. සී. II. අනානුපායීති.
2. සී. I. අභවඩ්ඪමානො.
3. භවෙථ.
4. ම. V. අත්ථංපලෙති.
5. සී. II. පරිඤ්ඤාතත්තා.

ඛත්තියොති වා බ්‍රාහ්මණොති වාති එවමාදිකං වොහාරං න ගච්ඡති. නිද්දෙසෙ: **ඛිත්තාති** චලිතා. **උක්ඛිත්තාති** අතිචලිතා. **නුන්නාති** පක්ඛෙපිතා. **පනුන්නාති** දූරීකතා. **ඛම්භිතාති** පටික්කමාපිතා. **වික්ඛම්භිතාති** න සන්තිකෙ කතා. ඉදානි අත්ථං පලෙතීති සුත්වා තස්ස යොනිසො අත්ථමසල්ලක්ඛෙන්තො 'අත්ථං ගතො සො'ති ගාථමාහ. තස්සත්ථො **සො අත්ථං ගතො උදාහු නත්ථීති** උදාහු වෙ සස්සතියා සස්සතභාවෙන අරොගො අවිපරිණාමධම්මො සොති එවං තං මෙ මුනි සාධු වියාකරොහි, කිං කාරණං? **තථා හි තෙ විදිතො එස ධම්මොති**. නිද්දෙසෙ **නිරුද්ධොති** නිරොධං පත්තො. **උච්ඡින්නොති** උච්ඡින්නසන්තානො. **විනට්ඨොති** විනාසං පත්තො. අථස්ස භගවා තථා අවත්තබ්බතං දෙසෙන්තො "අත්ථං ගතස්සා"ති ගාථමාහ. තත්ථ **අත්ථං ගතස්සාති** අනුපාදාය පරිනිබ්බුතස්ස. **න පමාණමත්ථීති** රූපාදිපමාණං නත්ථි. **යෙන නං වජ්ජුන්ති** යෙන රාගාදිනා තං වදෙය්‍යුං. **සබ්බෙසු ධම්මෙසූති** සබ්බෙසු ඛන්ධාදි ධම්මෙසු. නිද්දෙසෙ: **අධිවචනපථාති** සිරිවඩ්ඪකො ධනවඩ්ඪකොති ආදයො හි වචනමත්තමෙව අධිකාරං කත්වා පවත්තා අධිවචනා නාම. අධිවචනානං පථා අධිවචනපථා නාම. 'අභිසංඛරොන්තීති ඛො භික්ඛවෙ තස්මා සංඛාරා"ති එවං නිද්ධාරෙත්වා සහෙතුකං කත්වා වුච්චමානා අභිලාපා නිරුත්ති නාම. නිරුත්තීනං පථා **නිරුත්තිපථා** නාම, "තක්කො විතක්කො සංකප්පො"ති එවං තෙන පකාරෙන පඤ්ඤාපනතො **පඤ්ඤත්ති** නාම. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව. එවං භගවා ඉදම්පි සුත්තං අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසෙසි. දෙසනාපරියොසානෙ ච වුත්තසදිසොව ධම්මාභිසමයො අහොසීති.

උපසීවසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඡට්ඨං.

7.

සත්තමෙ නන්දසුත්තෙ පඨමගාථායත්ථො: ලොකෙ ඛත්තියාදයො ජනා ආජීවකනිගණ්ඨාදිකෙ සන්ධාය **සන්ති ලොකෙ මුනයොති** වදන්ති, **තයිදං කථංසූති** කින්නු ඛො තෙ සමාපත්තිඤාණාදිනා ඤාණෙන උපපන්නත්තා **ඤාණූපපන්නං මුනිං නො වදන්ති** එවං විධං නු වදන්ති **උදාහු වෙ** නානප්පකාරකෙන ලූඛසුඛජීවිතසංඛාතෙන ජීවිතෙනුපපන්නන්ති. නිද්දෙසෙ: **අට්ඨසමාපත්තිඤාණෙන වාති** පඨමජ්ඣානාදි අට්ඨසමාපත්තිසම්පයුත්තඤාණෙන වා. **පඤ්චාභිඤ්ඤාඤාණෙන වාති** පුබ්බෙනිවාසාදි ජානනඤාණෙන වා. අථස්ස භගවා තදුභයම්පි පටික්ඛිපිත්වා මුනිං දස්සෙන්තො: "න දිට්ඨියා"ති ගාථමාහ. ඉදානි දිට්ඨිආදීහි සුද්ධිං වදන්තානං වාදෙ කංඛාපහානත්ථං "යෙ කෙචි මෙ"ති පුච්ඡති. තත්ථ **අනෙකරූපෙනාති** කොතුහලමංගලාදිනාපි. **තත්ථ යථා චරන්තාති** තත්ථ සකාය දිට්ඨියා ගුත්තා විහරන්තා; අථස්ස තත්ථ සුද්ධි

අභාවං දීපෙන්තො භගවා චතුත්ථං ගාථමාහ. එවං “නාතරිංසු තෙ”ති සුත්වා ඉදානි යො අතාරි තං සොතුකාමො “යෙකෙචිමෙ”ති පුච්ඡති. අථස්ස භගවා ඔඝතිණ්ණමුඛෙන ජාතිජරාතිණ්ණෙ දස්සෙන්තො ඡට්ඨං ගාථමාහ. තත්ථ **නිවුතාති** ඔවුතා පරියොනද්ධා. **යෙසූධාති** යෙ සු ඉධ. එත්ථ ච සු ඉති නිපාතමත්තං. **තණ්හං පරිඤ්ඤායාති** තීහි පරිඤ්ඤාහි තණ්හං පරිජානිත්වා. සෙසං සබ්බත්ථ පුබ්බෙ වුත්තනයත්තා පාකටමෙව. එවං භගවා අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසනං නිට්ඨපෙසි. **දෙසනාවසානෙව නන්දො** භගවතො භාසිතං අභිනන්දමානො “එතාභිනන්දාමී”ති ගාථමාහ. ඉධාපි ච පුබ්බෙ වුත්තසදිසො එව ධම්මාභිසමයො අහොසීති.

නන්දසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සත්තමං.

8.

අට්ඨමෙ හෙමකසුත්තෙ: **යෙ මෙ පුබ්බෙ වියාකංසූති** යෙ බාවරිආදයො[1] පුබ්බෙ මය්හං සකං ලද්ධිං වියාකංසු. **හුරං ගොතමසාසනාති** ගොතමසාසනතො පුබ්බතරං. **සබ්බං තං තක්කවඩ්ඪනන්ති** සබ්බං තං කාමවිතක්කාදිවඩ්ඪනං. **යෙ චඤ්ඤෙ තස්ස ආචාරියාති** යෙ ච අඤ්ඤෙ තස්ස බාවරියස්ස ආචාරෙ සික්ඛාපකා ආචරියා. **ඉති සකං දිට්ඨින්ති** තෙ තෙ ආචරියා අත්තනො දිට්ඨිං. **සකං ඛන්තින්ති** අත්තනො ඛමනං. **සකං රුචින්ති** අත්තනො රොචනං. **විතක්කවඩ්ඪනන්ති** කාමවිතක්කාදිවිතක්කානං උප්පාදනං පුනප්පුනං පවත්තනං. **සංකප්පවඩ්ඪනන්ති** කාමසංකප්පාදීනං වඩ්ඪනං. ඉමානි ද්වෙ පදානි සබ්බසඞ්ගාහිකවසෙන වුත්තානීති. ඉදානි කාමවිතක්කාදිකෙ සරූපතො දස්සෙතුං කාමවිතක්කවඩ්ඪනන්ති ආදිනා නයෙන නව විතක්කෙ දස්සෙසි. **තණ්හානිග්ඝාතනන්ති** තණ්හාවිනාසනං. අථස්ස භගවා තං ධම්මං ආවිකරොන්තො ඉධාති ගාථද්වයමාහ. තත්ථ **එතදඤ්ඤාය යෙ සතාති** එතං නිබ්බානං පදමච්චුතං[2] “සබ්බෙ සංඛාරා අනිච්චා”ති ආදිනා නයෙන විපස්සන්තා අනුපුබ්බෙන ජානිත්වා යෙ කායානුපස්සනාසතිආදීහි සතා, **දිට්ඨධම්මාභිනිබ්බුතා** විදිතධම්මත්තා **දිට්ඨධම්මා** ච රාගාදිනිබ්බානෙන ච **අභිනිබ්බුතා**. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව. එවං භගවා ඉදම්පි සුත්තං අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසෙසි. දෙසනාපරියොසානෙ පුබ්බසදිසොව ධම්මාභිසමයො අහොසීති.

හෙමකසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අට්ඨමං.

---

1. සී. I. II & III. පුබ්බාචරියාදයො. 2. සී. II. පරමච්චුතං.

නවමෙ තොදෙය්‍යසුත්තෙ: **විමොක්ඛො තස්ස කීදිසොති** තස්ස කීදිසො විමොක්ඛො ඉච්ඡිතබ්බොති පුච්ඡති. ඉදානිස්ස අඤ්ඤවිමොක්ඛාභාවං දස්සෙන්තො භගවා දුතියං ගාථමාහ. තත්ථ **විමොක්ඛො තස්ස නාපරොති** තස්ස අඤ්ඤො විමොක්ඛො නත්ථි. එවං තණ්හක්ඛයො එව විමොක්ඛොති වුත්තෙපි තමත්ථං අසල්ලක්ඛෙන්තො "නිරාසසො සො උද ආසසානො"ති පුන පුච්ඡති, තත්ථ **උද පඤ්ඤකප්පීති** උදාහු සමාපත්තිඤාණාදිනා ඤාණෙන තණ්හාකප්පං වා දිට්ඨිකප්පං වා කප්පයති. **අථස්ස** භගවා තං ආචික්ඛන්තො චතුත්ථං ගාථමාහ. තත්ථ **කාමභවෙති** කාමෙ භවෙ ච. **රූපෙ නාසිංසතීති** චතුසමුට්ඨානිකෙ රූපාරම්මණෙ ඡන්දරාගවසෙන න පත්ථෙති. සද්දාදීසුපි එසෙව නයො. පලිබොධට්ඨෙන රාගො එව කිඤ්චනං=රාගකිඤ්චනං. මද්දනට්ඨෙන වා. දොසකිඤ්චනාදීසුපි එසෙව නයො. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව. එවං භගවා ඉදම්පි සුත්තං අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසෙසි. දෙසනාපරියොසානෙ ච පුබ්බසදිසො එව ධම්මාභිසමයො අහොසීති.

තොදෙය්‍යසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නවමං.

10.

දසමෙ කප්පසුත්තනිද්දෙසෙ:-

මජ්ඣෙ සරස්මින්ති[1] පුරිමපච්ඡිමකොටිපඤ්ඤාණාභාවතො මජ්ඣභූතෙ සංසාරෙති වුත්තං හොති. **තිට්ඨතන්ති** තිට්ඨමානානං. **යථයිදං නාපරං සියාති** යථයිදං දුක්ඛං පුන න භවෙය්‍ය. **ආගමනන්ති** පුබ්බන්තතො ඉධාගමනං. **ගමනන්ති** ඉතො පරලොකගමනං. **ගමනාගමනන්ති** තදුභයවසෙන වුත්තං. **කාලන්ති** මරණං. **ගතීති** නිබ්බත්ති. **භවාභවොති** භවතො භවො. **චුතිචාති** භවතො චවනඤ්ච. **උපපත්තිචාති** චුතස්ස උපපත්ති ච. **නිබ්බත්තිචාති** පාතුභාවො ච. **භෙදොචාති** ඛන්ධභෙදො ච. **ජාතිචාති** ජනනඤ්ච. **ජරාචාති** හානි ච. **මරණඤ්චාති** ජීවිතින්ද්‍රියස්ස චාගො ච. **පුරිමාපි කොටි න පඤ්ඤායතීති** පුබ්බා කොටි නත්ථි න සංවිජ්ජති. තථා පච්ඡිමාපි කොටි. **එත්තකා ජාතියොති** එත්තපරමා ජාතියො. **වට්ටං වත්තතීති** සංසාරපවත්තං පවත්තති.[2] **තතො පරං න වත්තතීති** තතො උද්ධං න පවත්තති. **එවං නත්ථීති** එවං නත්ථි න සංවිජ්ජති. හි ඉති නිපාතො. **අනමතග්ගොයන්ති** අයං සංසාරො අවිදිතකොටි.[3] **අවිජ්ජානීවරණානන්ති** අවිජ්ජාය ආවරිතානං. **තණ්හාසංයොජනානන්ති** කාමරාගසංඛාත තණ්හාබන්ධනබද්ධානං. **සන්ධාවතන්ති** කාමධාතුයා පුනප්පුනං ධාවන්තානං. **සංසරතන්ති** රූපාරූපධාතුයා සංසරන්තානං. **දුක්ඛං පච්චනුභූතන්ති** කායිකචෙතසිකං දුක්ඛං අනුභූතං විදිතං. **තිබ්බන්ති**

---

1. ම. V. මජ්ඣෙපරස්මින්ති. 2. වට්ටතීති සංසාරංපවත්තති.
3. ම. V. අවිදිතග්ගො.

බහලං. **බ්‍යසනං**ති අවඩ්ඪි විනාසො.[1] **කටසිං වඩ්ඪිතා**ති සුසානං වඩ්ඪිතං. **අලමෙවා**ති යුත්තමෙව. **සබ්බසංඛාරෙසූ**ති තෙභූමකසංඛාරෙසු. **නිබ්බින්දිතු**න්ති උක්කණ්ඨිතුං. **විරජ්ජිතු**න්ති විරාගං උප්පාදෙතුං. **විමුච්චිතු**න්ති මොචෙතුං. **වට්ටං පවත්තිස්සතී**ති[2] සංසාරපවත්තං තෙභූමකවට්ටං අනාගතෙ පවත්තිස්සති. **තතො පරං න වත්තිස්සතී**ති තතො උද්ධං අනාගතෙ සංසාරපවත්තං නප්පවත්තිස්සති. **ජාතිභයෙ**ති ජාතිං පටිච්ච උප්පජ්ජනකභයෙ. ජරාභයාදීසුපි එසෙව නයො. අථස්ස භගවා තමත්ථං ව්‍යාකරොන්තො උපරූපරි ගාථායො අභාසි. දුතියගාථායත්ථො වුත්තත්ථොයෙව. තතියගාථාය–**අකිඤ්චන**න්ති කිඤ්චනපටිපක්ඛං. **අනාදාන**න්ති ආදානපටිපක්ඛං. කිඤ්චනාදානවූපසමන්ති වුත්තං හොති. **අනාපර**න්ති අපර පටිභාග දීපවිරහිතං සෙට්ඨන්ති වුත්තං හොති. චතුත්ථගාථාය–**න තෙ මාරස්ස පද්ධගූ**ති[3] තෙ මාරස්ස පද්ධචරා පරිචාරිකා සිස්සා න හොන්ති. මහාජනං පාපෙ නියොජෙත්වා මාරෙතීති **මාරො**. අකුසලකම්මෙ නියුත්තත්තා **කණ්හො**. ඡසු දෙවලොකෙසු අධිපතිත්තා **අධිපති**. අකුසලකම්මානං අන්තගතත්තා **අන්තගූ**. පාපජනං න මුඤ්චතීති **නමුචි**. සතිවිප්පවාසප්පමත්තපුග්ගලානං ඤාතකොති **පමත්තබන්ධු**, සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව. එවං භගවා ඉදම්පි සුත්තං අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසෙසි.

දෙසනාපරියොසානෙව පුබ්බසදිසොව ධම්මාභිසමයො අහොසීති.

කප්පසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දසමං.

11.

එකාදසමෙ–ජතුකණ්ණිසුත්තෙ **සුත්වානහං වීර අකාමකාමි**න්ති අහං ඉතිපි සො භගවාති ආදිනා නයෙන වීරං කාමානං අකාමනතො අකාමකාමිං. බුද්ධං සුත්වා. **අකාමමාගම**න්ති නික්කාමං භගවන්තං පුච්ඡිතුං ආගතොම්හි. **සහජනෙත්තා**ති සහජාතසබ්බඤ්ඤුතඤාණචක්ඛු. **යථා තච්ඡ**න්ති යථා තථං. **බ්‍රූහි මෙ**ති පුන යාචන්තො භණති. යාචන්තො සහස්සක්ඛත්තුම්පි භණෙය්‍ය කො පන වාදො ද්වික්ඛත්තුං, ඉතිපි සො භගවා අරහං සම්මා සම්බුද්ධොති ඉමෙසං පදානං අත්ථො හෙට්ඨා විත්ථාරිතොව. විජ්ජාහි පන චරණෙහි ච සම්පන්නත්තා **විජ්ජාචරණසම්පන්නො**. තත්ථ විජ්ජාති තිස්සොපි විජ්ජා අට්ඨපි විජ්ජා, තිස්සො භයභෙරව සුත්තෙ වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බා, අට්ඨ අම්බට්ඨ සුත්තෙ. තත්ථ හි විපස්සනාඤාණෙන මනොමයිද්ධියා ච සහ ඡ අභිඤ්ඤා පරිග්ගහෙත්වා අට්ඨ විජ්ජා වුත්තා. **චරණ**න්ති සීලසංවරො ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා භොජනෙ මත්තඤ්ඤුතා ජාගරියානුයොගො සත්ත

---

1. ම. V. අවඩ්ඪිවිනාසො. 2. සී. II. වට්ටිස්සතීති.
3. ම. V. බද්ධගූ. සී. II. පට්ඨගූ.

සද්ධම්මා චත්තාරි රූපාවචරජ්ඣානානීති ඉමෙ පණ්ණරස ධම්මා වෙදිතබ්බා. ඉමෙයෙව හි පණ්ණරසධම්මා-එතෙහි චරති අරියසාවකො ගච්ඡති අමතං දිසං තස්මා චරණන්ති වුත්තා. යථාහ "ඉධ මහානාම අරියසාවකො සීලවා හොතී"ති සබ්බං මජ්ඣිමපණ්ණාසකෙ වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං. භගවා ඉමාහි විජ්ජාහි ඉමිනා ච චරණෙන සමන්නාගතො, තෙන වුච්චති විජ්ජාචරණසම්පන්නොති. තත්‍ථ විජ්ජාසම්පදා භගවතො සබ්බඤ්ඤුතං පූරෙත්වා ඨිතා, චරණසම්පදා මහාකාරුණිකතං. සො සබ්බඤ්ඤුතාය සබ්බසත්තානං අත්ථානත්ථං ඤත්වා මහාකාරුණිකතාය අනත්ථං පරිවජ්ජෙත්වා අත්ථෙ නියොජෙති යථා තං විජ්ජාචරණසම්පන්නො, තෙනස්ස සාවකා සුප්පටිපන්නා හොන්ති නො දුප්පටිපන්නා, විජ්ජාචරණවිපන්නානං සාවකා අත්තන්තපාදයො විය. සොභනගමනත්තා සුන්දරඨානං ගතත්තා සම්මාච ගදත්තා **සුගතො**. ගමනංපි හි ගතන්ති වුච්චති තඤ්ච භගවතො සොභනං පරිසුද්ධමනවජ්ජං, කිං පන තන්ති? අරියමග්ගො, තෙන සොභනගමනෙන ඛෙමං දිසං අසජ්ජමානො ගතොති සොභනගමනත්තාපි **සුගතො**. සුන්දරං චෙස ඨානං ගතො අමතං නිබ්බානන්ති සුන්දරං ගතත්තාපි **සුගතො**. සම්මාච ගතො තෙන තෙන මග්ගෙන පහීනකිලෙසෙ පුන අපච්චාගච්ඡන්තො, වුත්තං හෙතං: "සොතාපත්තිමග්ගෙන යෙ කිලෙසා පහීනා තෙ කිලෙසෙ න පුනෙති න පච්චෙති න පච්චාගච්ඡතීති **සුගතො**. අරහත්තමග්ගෙන යෙ කිලෙසා පහීනා තෙ කිලෙසෙ න පුනෙති න පච්චෙති න පච්චාගච්ඡතීති **සුගතො**"ති. සම්මා වා ගතො දීපඞ්කරපාදමූලතො පභුති යාව බොධිමණ්ඩා තාව සමතිංසපාරමීපූරිතාය සම්මා පටිපත්තියා සබ්බලොකස්ස හිතසුඛමෙව කරොන්තො සස්සතුච්ඡෙදං කාමසුඛං අත්තකිලමථන්ති ඉමෙව අන්තෙ අනුපගච්ඡන්තො ගතොති සම්මා ගතත්තාපි **සුගතො**; සම්මා චෙස ගදති යුත්තට්ඨානෙසු යුත්තමෙව වාචං භාසතීති සම්මා ගදත්තාපි **සුගතො**. තත්‍රිදං සාධකසුත්තං: "යං තථාගතො වාචං ජානාති අභූතං අතච්ඡං අනත්ථසංහිතං සා ච පරෙසං අප්පියා අමනාපා න තං තථාගතො වාචං භාසති, යම්පි තථාගතො වාචං ජානාති භූතං තච්ඡං අනත්ථසංහිතං සා ච පරෙසං අප්පියා අමනාපා තම්පි තථාගතො වාචං න භාසති, යඤ්ච ඛො තථාගතො වාචං ජානාති භූතං තච්ඡං අත්ථසංහිතං සා ච පරෙසං අප්පියා අමනාපා තත්‍ර කාලඤ්ඤූ තථාගතො හොති තස්සා වාචාය වෙය්‍යාකරණාය, යං තථාගතො වාචං ජානාති අභූතං අතච්ඡං අනත්ථසංහිතං සා ච පරෙසං පියා මනාපා න තං තථාගතො වාචං භාසති, යම්පි තථාගතො වාචං ජානාති භූතං තච්ඡං අනත්ථසංහිතං සා ච පරෙසං පියා මනාපා තම්පි තථාගතො වාචං න භාසති, යඤ්ච ඛො තථාගතො වාචං ජානාති භූතං තච්ඡං අත්ථසංහිතං සා ච පරෙසං පියා මනාපා තත්‍ර කාලඤ්ඤූ තථාගතො හොති තස්සා වාචාය වෙය්‍යාකරණායා"ති. එවං සම්මා ගදත්තාපි **සුගතොති** වෙදිතබ්බො. සබ්බථා විදිතලොකත්තා පන **ලොකවිදූ**. සො හි භගවා

සභාවතො සමුදයතො නිරොධතො නිරොධූපායතොති සබ්බථා ලොකං අවෙදි අඤ්ඤාසි පටිවිජ්ඣීති, යථාහ: "යත්ථ ඛො ආවුසො න ජායති න ජීයති න මීයති න චවති න උපපජ්ජති නාහං තං ගමනෙන ලොකස්සන්තං ඤාතෙය්‍යං දට්ඨෙය්‍යං පත්තෙය්‍යන්ති වදාමි, න චාහං ආවුසො අප්පත්වාව ලොකස්සන්තං දුක්ඛස්ස අන්තකිරියං වදාමි, අපි චාහං ආවුසො ඉමස්මිංයෙව බ්‍යාමමත්තෙ කලෙබරෙ සසඤ්ඤිම්හි සමනකෙ ලොකඤ්ච පඤ්ඤපෙමි ලොකසමුදයඤ්ච ලොකනිරොධඤ්ච ලොකනිරොධගාමිනිඤ්ච පටිපදං.

ගමනෙන න පත්තබ්බො ලොකස්සන්තො කුදාචනං
න ච අප්පත්වා ලොකන්තං දුක්ඛා අත්ථි පමොචනං.

"තස්මා හවෙ ලොකවිදූ සුමෙධො
ලොකන්තගූ වුසිත බ්‍රහ්ම චරියො,
ලොකස්ස අන්තං සමිතාවි ඤත්වා
නාසිංසතී ලොකමිමං පරඤ්චා"ති.

අපිච:–තයො ලොකා–සඞ්ඛාරලොකො සත්තලොකො ඔකාසලොකොති, තත්ථ එකො ලොකො "සබ්බෙ සත්තා ආහාරට්ඨිතිකා"ති ආගතට්ඨානෙ සඞ්ඛාරලොකො වෙදිතබ්බො. "සස්සතො ලොකොති වා අසස්සතො ලොකොතිවා"ති ආගතට්ඨානෙ සත්තලොකො.

"යාවතා චන්දිමසූරියා පරිහරන්ති දිසා භන්ති විරොචනා,
තාව සහස්සධා ලොකො එත්ථ තෙ වත්තතී වසො"ති

ආගතට්ඨානෙ ඔකාසලොකො, තම්පි භගවා සබ්බථා අවෙදි, තථා හිස්ස "එකො ලොකො සබ්බෙ සත්තා ආහාරට්ඨිතිකා, ද්වෙ ලොකා නාමඤ්ච රූපඤ්ච, තයො ලොකා තිස්සො වෙදනා, චත්තාරො ලොකා චත්තාරො ආහාරා, පඤ්ච ලොකා පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා, ඡ ලොකා ඡ අජ්ඣත්තිකානි ආයතනානි, සත්ත ලොකා සත්තවිඤ්ඤාණට්ඨිතියො, අට්ඨ ලොකා අට්ඨලොකධම්මා, නව ලොකා නව සත්තාවාසා, දස ලොකා දසායතනානි, ද්වාදස ලොකා ද්වාදසායතනානි, අට්ඨාරස ලොකා අට්ඨාරසධාතුයො"ති අයං සඞ්ඛාරලොකොපි සබ්බථා විදිතො. යස්මා පනෙස සබ්බෙසම්පි සත්තානං ආසයං ජානාති අනුසයං ජානාති චරිතං ජානාති අධිමුත්තිං ජානාති අප්පරජක්ඛෙ මහාරජක්ඛෙ තික්ඛින්ද්‍රියෙ මුදින්ද්‍රියෙ ස්වාකාරෙ ද්වාකාරෙ සුවිඤ්ඤාපයෙ දුවිඤ්ඤාපයෙ භබ්බාභබ්බෙ සත්තෙ පජානාති තස්මාස්ස සත්තලොකො පි සබ්බථා විදිතො. යථා ච සත්තලොකො එවං ඔකාසලොකොපි. තථාහෙස එකං චක්කවාළං ආයාමතො ච විත්ථාරතො ච යොජනානං ද්වාදස සතසහස්සානි චතුත්තිංස සතානි ච පඤ්ඤාසඤ්ච යොජනානි.

පරික්ඛෙපතො.

සබ්බං සතසහස්සානි ඡත්තිංස පරිමණ්ඩලං,
දස චෙව සහස්සානි අඩ්ඪුඩ්ඪානි සතානි ච.

තත්ථ.

ද්වෙසතසහස්සානි චත්තාරි නහුතානි ච,
එත්තකා බහලත්තෙන සඞ්ඛාතායං වසුන්ධරා.

තස්සායෙව සන්ධාරකං.

චත්තාරි සතසහස්සානි අට්ඨෙව නහුතානි ච,
එත්තකං බහලත්තෙන ජලං වාතෙ පතිට්ඨිතං.

තස්සා පි සන්ධාරකො.

නවසත සහස්සානි මාළුතො නභමුග්ගතො,
සට්ඨිඤ්චෙව සහස්සානි එසා ලොකස්ස සණ්ඨිතීති.

එවං සණ්ඨිතෙ චෙත්ථ යොජනානං.

චතුරාසීති සහස්සානි අජ්ඣොගාළ්හො මහණ්ණවෙ,
අච්චුග්ගතො තාවදෙව සිනෙරු පබ්බතුත්තමො.

තතො උපඩ්ඪුපඩ්ඪෙන පමාණෙන යථාක්කමං,
අජ්ඣොගාළ්හුග්ගතා දිබ්බා නානාරතනචිත්තිතා.

යුගන්ධරො ඊසධරො කරවීකො සුදස්සනො,
නෙමින්ධරො විනතකො අස්සකණ්ණො ගිරිබ්‍රහා.

එතෙ සත්ත මහාසෙලා සිනෙරුස්ස සමන්තතො,
මහාරාජානමාවාසා දෙවයක්ඛනිසෙවිතා.

යොජනානං සතානුච්චො හිමවා පඤ්ච පබ්බතො,
යොජනානං සහස්සානි තීණි ආයතවිත්ථතො,[1]
චතුරාසීති සහස්සෙහි කූටෙහි පතිමණ්ඩිතො.

තිපඤ්චයොජනක්ඛන්ධපරික්ඛෙපා නගව්හයා,
පඤ්ඤාස යොජනක්ඛන්ධ සාඛායාමා සමන්තතො.

සතයොජනවිත්ථිණ්ණා තාවදෙව ච උග්ගතා,
ජම්බු යස්සානුභාවෙන ජම්බුදීපො පකාසිතො.

යඤ්චෙතං ජම්බුයා පමාණං, එතදෙව අසුරානං චිත්‍රපාටලියා, ගරුළානං සිම්බලිරුක්ඛස්ස, අපරගොයානෙ කදම්බස්ස, උත්තරකුරූසු කප්පරුක්ඛස්ස, පුබ්බවිදෙහෙ සිරීසස්ස, තාවතිංසෙසු පාරිච්ඡත්තකස්සාති.

---

1. ම. II. ආයාමවිත්ථතො.

තෙනාහු පොරාණා:-

පාටලී සිම්බලී ජම්බූ දෙවානං පාරිච්ඡත්තකො,
කදම්බො කප්පරුක්ඛො ච සිරීසෙන භවති සත්තමං.

වෙ අසීතිසහස්සානි අජ්ඣොගාළ්හො මහණ්ණවෙ,
අච්චුග්ගතො තාවදෙව චක්කවාළසිලුච්චයො,
පරික්ඛිපිත්වා තං සබ්බං ලොකධාතුමයං ඨිතොති.

තත්ථ-චන්දමණ්ඩලං එකූනපඤ්ඤාසයොජනං, සූරියමණ්ඩලං පඤ්ඤාසයොජනං, තාවතිංසභවනං දසසහස්සයොජනං, තථා අසුරභවනං අවීචිමහානිරයො ජම්බුදීපො ච. අපරගොයානං සත්තසහස්සයොජනං, තථා පුබ්බවිදෙහො, උත්තරකුරු අට්ඨසහස්සයොජනං, එකමෙකො චෙත්ථ මහාදීපො පඤ්චසත පඤ්චසතපරිත්තදීපපරිවාරො, තං සබ්බම්පි එකං චක්කවාළං එකා ලොකධාතු. තදන්තරෙසු ලොකන්තරිකනිරයා, එවං අනන්තානි චක්කවාළානි අනන්තා ලොකධාතුයො භගවා අනන්තෙන බුද්ධඤාණෙන අවෙදි අඤ්ඤාසි පටිවිජ්ඣි එවමස්ස ඔකාසලොකොපි සබ්බථා විදිතො එවම්පි සබ්බථා විදිතලොකත්තා ලොකවිදූ.

අත්තනා පන ගුණෙහි විසිට්ඨතරස්ස කස්සචි අභාවතො නත්ථි එතස්ස උත්තරොති **අනුත්තරො**. තථා හෙස සීලගුණෙනාපි සබ්බං ලොකමභිභවති, සමාධි-පඤ්ඤා-විමුත්ති-විමුත්තිඤාණදස්සනගුණෙනා පි, සීලගුණෙනාපි අසමො අසමසමො අප්පටිමො අප්පටිභාගො අප්පටිපුග්ගලො-පෙ-විමුත්තිඤාණදස්සනගුණෙනා පි, යථාහ:-"නබො පනාහං භික්ඛවෙ සමනුපස්සාමි සදෙවකෙ ලොකෙ සමාරකෙ-පෙ-සදෙවමනුස්සාය අත්තනා සීලසම්පන්නතරං"ති විත්ථාරො, එවං අග්ගප්පසාදසුත්තාදීනි "න මෙ ආචරියො අත්ථී"ති ආදිගාථායො ච විත්ථාරෙතබ්බා.

පුරිසදම්මෙ සාරෙතීති **පුරිසදම්මසාරථි**. දමෙති විනෙතීති වුත්තං හොති, තත්ථ පුරිසදම්මාති අදන්තා දමෙතුං යුත්තා තිරච්ඡාන පුරිසා පි මනුස්ස අමනුස්සපුරිසා පි, තථාහි:-භගවතා තිරච්ඡානපුරිසා පි-අපලාලො නාගරාජා චූළොදරො මහොදරො අග්ගිසිඛො ධූමසිඛො ආරවාලො නාගරාජා ධනපාලකො හත්ථීති එවමාදයො දමිතා නිබ්බිසා කතා සරණෙසු ච සීලෙසු ච පතිට්ඨාපිතා. මනුස්සපුරිසා පි සච්චක නිගණ්ඨපුත්ත අම්බට්ඨමාණව පොක්ඛරසාති සොණදණ්ඩ කූටදන්තාදයො, අමනුස්සපුරිසා පි-ආළවක සූචිලොම ඛරලොමයක්ඛ සක්කදෙවරාජාදයො දමිතා විනීතා විචිත්‍රෙහි විනයනූපායෙහි. "අහං ඛො කෙසි පුරිසදම්මෙ සණ්හෙන පි විනෙමි ඵරුසෙන පි විනෙමි සණ්හඵරුසෙන පි විනෙමී"ති ඉදඤ්චෙත්ථ සුත්තං විත්ථාරෙ

තබ්බං. අපිච:-භගවා විසුද්ධසීලාදීනං පඨමජ්ඣානාදීනි සොතාපන්නාදීනඤ්ච උත්තරිං මග්ගපටිපදං ආචික්ඛන්තො දන්තෙ පි දමෙති යෙව, අථවා:-**අනුත්තරො පුරිසදම්මසාරථීති** එකමෙවිදං අත්ථපදං, භගවා හි තථා පුරිසදම්මෙ සාරෙති යථා එකපල්ලඞ්කෙනෙව නිසින්නා අට්ඨදිසා අසජ්ජමානා ධාවන්ති, තස්මා "අනුත්තරො පුරිසදම්මසාරථී"ති වුච්චති. **විරතවාති**[1] අරියමග්ගෙන සබ්බපාපකෙහි විරතො. **පහූති** බහුං. **විසවීති** පරසන්තානෙ විරියුප්පාදකො. **අලමත්තොති** සමත්ථචිත්තො. **විරතොති** අරියමග්ගෙන විරතත්තා ආයතිඅප්පටිසන්ධිකො. **සබ්බපාපකෙහි නිරයදුක්ඛමතිච්චාති** ආයති අප්පටිසන්ධිතාය නිරයදුක්ඛම තිච්ච ඨිතො. **විරියවාසොති** විරියනිකෙතො. **සො විරියවාති** සො ඛීණාසවො විරියවාති වත්තබ්බතං අරහති. **පධානවා වීරො තාදීති** ඉමානි පසස්ස ථුති වචනානි, සො හි පධානවා මග්ගජ්ඣානුපචාරෙන වීරො කිලෙසාදිවිද්ධංසන සමත්ථතාය, තාදී නිබ්බිකාරතාය. **පවුච්චතෙ තථත්තාති** තථාරූපො විරියවාති පවුච්චති. **තෙ කාමකාමිනොති** එතෙ රූපාදි වත්ථුකාමෙ ඉච්ඡන්තා. **රාගරාගිනොති** රාගෙන රජ්ජිතා. **සඤ්ඤසඤ්ඤිනොති** රාගසඤ්ඤාය සඤ්ඤිතො. **න කාමෙ කාමෙතීති** රූපාදිවත්ථුකාමෙ න පත්ථෙති. **අකාමොති** කාමෙන විරහිතො. **නික්කාමොති** නික්ඛන්තකාමො. **සබ්බඤ්ඤුතඤාණන්ති** තියද්ධගතං සබ්බං ඤෙය්‍යපථං ජානාතීති සබ්බඤ්ඤූ, තස්ස භාවො=සබ්බඤ්ඤුතා, සබ්බඤ්ඤුතාය ඤාණං සබ්බඤ්ඤුතඤාණං. සබ්බඤ්ඤුතඤාණසංඛාතං තෙනත්ථච වාසනාය සහ කිලෙසෙ පරාජෙත්වා ජිතත්තා[2] ජිනභාවො ච අපුබ්බං අචරිමං අපුරෙ අපච්ඡා එකම්හි ඛණෙ එකම්හි කාලෙ උප්පන්නා පුබ්බන්තතො උද්ධං පන්නාති උප්පන්නා. **තෙජී තෙජසාති** තෙජෙන සමන්නාගතො තෙජසා අභිභුය්‍ය. **සමහං විජඤ්ඤං ජාතිජරාය ඉධ විප්පහානන්ති** යමහං ජාති ජරාය පහානභූතං ධම්මං ඉධෙව ජානෙය්‍යං. **ජගතීති** පඨවි. **සබ්බං ආකාසගතන්ති** සකලං ආකාසෙ පවත්තං පත්ථටං. **තමගතන්ති** තමමෙව=තමගතං අන්ධකාරං යථා ගූථගතං මුත්තගතන්ති. **අභිවිහච්චාති** නාසෙත්වා. **අන්ධකාරං විධමෙත්වාති** චක්ඛුවිඤ්ඤාණුප්පත්ති නිවාරණං අන්ධකාරං පලාපෙත්වා. **ආලොකං දස්සයිත්වාති** සූරියාලොකං දස්සයිත්වා. **ආකාසෙති** අජටාකාසෙ. **අන්තලික්ඛෙති** අන්තරධාතුං සමන්තෙ තුච්ඡාකාසෙ. **ගගනපථෙති** දෙවතානං ගමනමග්ගෙන ගච්ඡන්ති. **සබ්බං අභිසංඛාරසමුදයන්ති** සකලං කම්මසමුදයං. උප්පාදතණ්හන්ති අත්ථො. **කිලෙසතමං අවිජ්ජන්ධකාරං විධමෙත්වාති** කිලෙසතමසංඛාතං අඤ්ඤාණං අවිජ්ජන්ධකාරං නීහරිත්වා නාසෙත්වා. ඤාණාලොකං පඤ්ඤාලොකං දස්සයිත්වා. **වත්ථුකාමෙ පරිජානිත්වාති** රූපාදිවත්ථුකාමෙ ඤාත තීරණ පරිඤ්ඤාහි ජානිත්වා. **කිලෙසකාමෙ පහායාති** උපතාපන සංඛාතෙ කිලෙසකාමෙ පහානපරිඤ්ඤාය පජ

1. සී. II. විධවාති. සී. I. විරියවාති. 2. I, II. සී. ජිතත්තා.

හිත්වා. අථස්ස භගවා තං ධම්මං ආචික්ඛන්තො උපරූපරි තා ගාථායො අභාසි. තත්ථ **නෙක්ඛම්මං දට්ඨු ඛෙමතො**ති නිබ්බානඤ්ච නිබ්බානගාමිනිඤ්ච පටිපදං ඛෙමන්ති[1] දිස්වා. **උග්ගහිත**න්ති දිට්ඨිවසෙන ගහිතං. **නිරත්තං වා**ති නිරස්සිතබ්බං[2] මුඤ්චිතබ්බන්ති වුත්තං හොති. **මා තෙ විජ්ජිත්ථා**ති මා තෙ අහොසි. **කිඤ්චන**න්ති රාගාදි කිඤ්චනං තම්පි තෙ මා විජ්ජිත්ථ. **නිරස්සිතබ්බ**න්ති පජහිතබ්බං. **මුඤ්චිතබ්බ**න්ති මුඤ්චිත්වා න පුන ගහෙතබ්බං. **පජහිතබ්බ**න්ති පරිච්චජිතබ්බං. **විනොදෙතබ්බ**න්ති ඛිපිතබ්බං. **බ්‍යන්තිකාතබ්බ**න්ති විගතන්තං කාතබ්බං. **අනභාවං ගමෙතබ්බ**න්ති අනු අභාවං ගමෙතබ්බං. **පුබ්බෙ**ති අතීතෙ සඞ්ඛාරෙ ආරබ්භ උප්පජ්ජනකිලෙසා. **බ්‍රාහ්මණා**ති භගවා ජතුකණ්ණිං ආලපති, සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව. එවං භගවා ඉදම්පි සුත්තං අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසෙසි.

දෙසනාපරියොසානෙ පුබ්බසදිසො එව ධම්මාභිසමයො අහොසීති.

ජතුකණ්ණිසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

එකාදසමං.

12.

ද්වාදසමෙ:- භද්‍රාවුධසුත්තෙ **ඔකං ජහ**න්ති ආලයං ජහං. **තණ්හච්ඡිද**න්ති තණ්හාකායච්ඡිදං. **අනෙජ**න්ති ලොකධම්මෙසු නික්කම්පං. **නන්දිං ජහ**න්ති අනාගතරූපාදිපත්ථනං ජහං. එකා එව හි තණ්හා වුත්තිවසෙන ඉධ නානප්පකාරතො වුත්තා. **කප්පං ජහ**න්ති දුවිධං කප්පං ජහං. **අභියාචෙ**මීති අතිවිය යාචාමි. **සුත්වාන නාගස්ස අපනමිස්සන්ති ඉතො**ති නාගස්ස තව භවතො වචනං සුත්වා ඉතො පාසාණකචෙතියතො බහුජනා පක්කමිස්සන්තීති අධිප්පායො. **යෙ උපායුපාදනා**ති තණ්හාදිට්ඨීහි උපගන්ත්වා ගහිතා. **චෙතසො අධිට්ඨානා**ති චිත්තෙපතිට්ඨිතා. **අභිනිවෙසානුසයා**ති පතිට්ඨහිත්වා අගන්ත්වා සයිතා. **ජනපදෙහි සඞ්ගතා**ති අඞ්ගාදීහි ජනපදෙහි ඉධ සමාගතා. **වියාකරොහී**ති ධම්මං දෙසෙහි. **සඞ්ගතා**ති එතෙ තිත්ථියාදයො එකීභූතා. **සමාගතා**ති වුත්තප්පකාරෙහි ජනපදෙහි ආගතා. **සමොහිතා**ති රාසීභූතා. **සන්නිපතිතා**ති අවියොගා. අථස්ස ආසයානුලොමෙන ධම්මං දෙසෙන්තො භගවා උපරූපරි ගාථායො අභාසි. තත්ථ **ආදානතණ්හ**න්ති රූපාදීනං ආදායිකං ගහණතණ්හං තණ්හුපාදානන්ති වුත්තං හොති. **යං යං හි ලොකස්මිං උපාදියන්තී**ති එතෙසු උද්ධාදිභෙදෙසු යං යං ගණ්හන්ති. **තෙනෙව මාරො අන්වෙති ජන්තු**න්ති

---

1. ම. V. ඛෙමං. 2. ම. V. නිදස්සිතබ්බං.

තෙනෙවුප්පාදනපච්චයනිබ්බත්තකම්මාභිසඞ්ඛාරවසෙන පටිසන්ධිඛන්ධමාරො තං සත්තං අනුගච්ඡති. **තස්මා පජාන**න්ති තස්මා එවමාදීනවං අනිච්චාදිවසෙන වා සඞ්ඛාරෙ පජානන්තො. **ආදානසත්තෙ ඉති[1] පෙක්ඛමානො පජං ඉමං මච්චුධෙය්‍යෙ විසත්ත**න්ති ආදාතබ්බට්ඨෙන ආදානෙසු රූපාදීසු සත්තෙ සබ්බලොකෙ ඉමං පජං මච්චුධෙය්‍යෙ ලග්ගං පෙක්ඛමානො, ආදානසත්තෙ වා ආදානාභිනිවිට්ඨෙ පුග්ගලෙ ආදානසඞ්ගහෙතු ච ඉමං පජං මච්චුධෙය්‍යෙ ලග්ගං තතො වීතික්කමිතුමසමත්ථං ඉති පෙක්ඛමානො. කිඤ්චනං සබ්බලොකෙ න උපාදියෙථාති. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව.

එවං භගවා ඉමම්පි සුත්තං අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසෙසි. දෙසනාපරියොසානෙ පුබ්බසදිසො එව ධම්මාභිසමයො අහොසීති.

භද්‍රාවුධසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මා ද ස මං.

13.

තෙරසමෙ උදයසුත්තෙ–**අඤ්ඤාවිමොක්ඛ**න්ති පඤ්ඤානුභාවනිබ්බත්තං විමොක්ඛං පුච්ඡති. **පඨමෙනපි ඣානෙන ඣායී**ති විතක්කවිචාරපීතිසුඛචිත්තෙකග්ගතාසම්පයුත්තෙන පඤ්චඞ්ගිකෙන පඨමජ්ඣානෙන ඣායතීති ඣායී. **දුතියෙනා**ති පීතිසුඛචිත්තෙකග්ගතාසම්පයුත්තෙන. **තතියෙනා**ති සුඛචිත්තෙකග්ගතාසම්පයුත්තෙන. **චතුත්ථෙනා**ති උපෙක්ඛාචිත්තෙකග්ගතාසම්පයුත්තෙන. **සවිතක්කසවිචාරෙනපි ඣානෙන ඣායී**ති චතුක්කනයපඤ්චකනයෙසු පඨමජ්ඣානෙන සවිතක්කසවිචාරෙන ඣානෙන ඣායතීති ඣායී. **අවිතක්කවිචාරමත්තෙනා**ති පඤ්චකනයෙ දුතියෙන ඣානෙන. **අවිතක්ක අවිචාරෙනා**ති දුතිය තතියාදි අවසෙසඣානෙන. **සප්පීතිකෙනා**ති පීතිසම්පයුත්තෙන දුකතිකජ්ඣානෙන. **නිප්පීතිකෙනා**ති පීතිවිරහිතෙන තදවසෙසඣානෙන. **සුඛසහගතෙනා**ති[2] සුඛසහගතෙන තිකචතුක්කජ්ඣානෙන. **උපෙක්ඛාසහගතෙනා**ති චතුත්ථපඤ්චමෙන. **සුඤ්ඤතෙනා**ති සුඤ්ඤතාවිමොක්ඛසම්පයුත්තෙන. **අනිමිත්තෙනපී**ති නිච්චනිමිත්තං ධුවනිමිත්තං අත්තනිමිත්තං ච උග්ඝාටෙත්වා පටිලද්ධෙන අනිමිත්තෙනාපි ඣානෙන ඣායතීති ඣායී. **අප්පණිහිතෙනා**ති මග්ගාගමනවසෙන පණිධිං සොධෙත්වා පරියාදියිත්වා ඵලසමාපත්තිවසෙන අප්පණිහිතෙනාපි. **ලොකිකෙනාපී**ති ලොකිකෙන පඨම දුතිය තතිය චතුත්ථෙන. **ලොකුත්තරෙනපී**ති තෙනෙව ලොකුත්තරසම්පයුත්තෙන. **ඣානරතො**ති ඣානෙසු අභිරතො. **එකත්තමනුයුත්තො**ති එකත්තං එකීභාවං අනුයුත්තො පයුත්තො. **සදත්ථගරුකො**ති සකත්ථගරුකො; තකාරස්සායං දකාරො කතො, සදත්ථොතිච

1. ම. V. ඉධපෙක්ඛමානො. 2. ම. V. සාතසහගතෙන.

අරහත්තං වෙදිතබ්බං. තං හි අත්තුපනිබද්ධත්තා අත්තානං අවිජහනත්ථෙන අත්තනො පරමත්ථත්තෙන ච අත්තනො අත්ථත්තා සකත්ථොති වුච්චති, ඵලසමාපත්තිසමාපජ්ජනවසෙන සකත්ථගරුකො නිබ්බාණගරුකොති එකෙ. **අරජොති** නික්කිලෙසො. **විරජොති** විගතකිලෙසො. **නිරජොති** අපනීතකිලෙසො, විගතරජොතිපි පාඨො, සො එවත්ථො. **රජාපගතොති** කිලෙසෙහි දූරිභූතො. **රජවිප්පහීනොති** කිලෙසප්පහීනො. **රජවිප්පමුත්තොති** කිලෙසෙහි මුත්තො. **පාසාණකෙ චෙතියෙති** පාසාණපිට්ඨෙ පාරායනසුත්තන්තදෙසිතට්ඨානෙ. **සබ්බොස්සුක්ක පටිප්පස්සද්ධන්තොති** සබ්බෙසං කිලෙසඋස්සුක්කානං පටිප්පස්සද්ධත්තා නාසිතත්තා ආසීනො. **කිච්චාකිච්චන්ති** ඉදං කත්තබ්බං ඉදං න කත්තබ්බන්ති එවං මනසා චින්තෙතබ්බං: **කරණීයාකරණීයන්ති** කායද්වාරෙන අවස්සං ඉදං කරණීයං ඉදං අකරණීයන්ති එවං කරණීයාකරණීයං. **පහීනන්ති** විස්සට්ඨං. **වසිප්පත්තොති** පගුණභාවං පත්තො.

අථ භගවා යස්මා උදයො චතුත්ථජ්ඣානලාභී තස්මාස්ස පටිලද්ධඣානවසෙන නානප්පකාරතො අඤ්ඤාවිමොක්ඛං අසෙසතො උපරූපරි ගාථායො ආහ. තත්ථ **පහානං කාමච්ඡන්දානන්ති** යදිදං පඨමජ්ඣානං නිබ්බත්තෙන්තස්ස කාමච්ඡන්දප්පහානං, තම්පි අඤ්ඤාවිමොක්ඛං පබ්‍රූමි; එවං සබ්බපදෙහි යොජෙතබ්බාති.

චිත්තස්ස අකල්ලතාති චිත්තස්ස ගිලානභාවො. ගිලානො හි අකල්ලකොති වුච්චති, විනයෙපි වුත්තං: "නාහං භන්තෙ අකල්ලකො"ති. **අකම්මඤ්ඤතාති** චිත්තගෙලඤ්ඤසඞ්ඛාතොව අකම්මඤ්ඤතාකාරො. **ඔලීයනාති** ඔලීයනාකාරො. ඉරියාපථිකා චිත්තං හි ඉරියාපථං සන්ධාරෙතුං අසක්කොන්තං රුක්ඛෙ වග්ගුලි විය[1] ඛීලෙ ලග්ගිතඵාණිතවාරකො විය ච ඔලීයති, තස්ස තං ආකාරං සන්ධාය ඔලීයනාති වුත්තං. දුතියපදං උපසග්ගෙන වඩ්ඪිතං. **ලීනන්ති** අවිප්ඵාරිකතාය පතිකුටිතං. ඉතරෙ ද්වෙ ආකාරභාවනිද්දෙසා. **ථීනන්ති** සප්පිපිණ්ඩො විය අවිප්ඵාරිකතාය ඝනභාවෙ[2] ඨිතං. **ථීයනාති** ආකාරනිද්දෙසො. ථීයිතභාවො **ථීයිතත්තං**. අවිප්ඵාරවසෙනෙව ථද්ධතාති අත්ථො.

උපෙක්ඛාසතිසංසුද්ධන්ති චතුත්ථජ්ඣාන උපෙක්ඛාසතීහි සංසුද්ධං. **ධම්මතක්ක පුරෙජවන්ති** ඉමිනා තස්මිං චතුත්ථජ්ඣානවිමොක්ඛෙ ඨිතං[3] ඣානඞ්ගානි විපස්සිත්වා අධිගතං අරහත්තවිමොක්ඛං වදති, අරහත්තවිමොක්ඛස්ස හි මග්ගසම්පයුත්තසම්මාසඞ්කප්පාදිභෙදො ධම්මතක්කො පුරෙ ජවො හොති. තෙනාහ: "ධම්මතක්කපුරෙජව"න්ති. **අවිජ්ජාය පභෙදනන්ති** එතමෙව ච අඤ්ඤාවිමොක්ඛං අවිජ්ජාප්පභෙදසඞ්ඛාතං නිබ්බාණං නිස්සාය ජාතත්තා කාරණූපචාරෙන "අවිජ්ජාය පභෙදන"න්ති බ්‍රූමීති.

---

1. ම. V. වග්ගලිවිග්ගලිවිය. 2. ම. V. ඝනභාවෙන ඨිතං. 3. සී. ඨත්වා.

සා චතුත්ථජ්ඣානෙ උපෙක්ඛාති එත්ථ උපපත්තිතො ඉක්ඛතීති උපෙක්ඛා, සමං පස්සති අපක්ඛපතිතා හුත්වා පස්සතීති අත්ථො. **උපෙක්ඛනා**ති ආකාරනිද්දෙසො. **අජ්ඣුපෙක්ඛනා**ති උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪිතං. **චිත්තසමථො**ති චිත්තස්ස සාගහභාවො. **චිත්තප්පසමථා**ති චිත්තස්ස ඌනාතිරිත්තවජ්ජිතභාවො. **මජ්ඣත්තතා**ති චිත්තස්ස මජ්ඣෙ ඨිතභාවො. එවං අවිජ්ජාප්පභෙදවචනෙන වුත්තං නිබ්බානං සුත්වා තං කිස්ස විප්පහානෙන වුච්චතීති පුච්ඡන්තො "කිංසු සංයොජනො"ති ගාථමාහ.

තත්ථ කිංසු සංයොජනොති කිංසංයොජනො. **විචාරණ**න්ති විචරණකාරණං. **කිස්සස්ස විප්පහානෙනා**ති කිං නාමකස්ස අස්ස ධම්මස්ස විප්පහානෙන. අථස්ස භගවා තමත්ථං ව්‍යාකරොන්තො "නන්දිසංයොජනො"ති ගාථමාහ. තත්ථ **විතක්කස්සා**ති කාමවිතක්කාදිකො විතක්කො අස්ස. ඉදානි තස්ස නිබ්බානස්ස මග්ගං පුච්ඡන්තො "කථං සතස්සා"ති ගාථමාහ: තත්ථ **විඤ්ඤාණ**න්ති අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණං. අථස්ස මග්ගං කථෙන්තො භගවා "අජ්ඣත්තඤ්චා"ති ගාථමාහ: තත්ථ **එවං සතස්සා**ති එවං සතස්ස සම්පජානස්ස. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව. එවං භගවා ඉදම්පි සුත්තං අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසෙසි.

දෙසනාපරියොසානෙ ච පුබ්බසදිසොව ධම්මාභිසමයො අහොසීති.

උදයසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තෙරසමං.

14.

චුද්දසමෙ පොසාලසුත්තෙ-**යො අතීතං ආදිසතී**ති යො භගවා අත්තනො ච පරෙසඤ්ච "එකම්පි ජාති"න්ති ආදිභෙදං අතීතං ආදිසති. **එකම්පි ජාති**න්ති එකම්පි පටිසන්ධිමූලකං චුතිපරියොසානං එකභවපරියාපන්නං ඛන්ධසන්තානං, එස නයො ද්වෙපි ජාතියොති ආදීසු. **අනෙකෙපි සංවට්ටකප්පෙ**ති ආදීසු පන පරිහායමානො කප්පො සංවට්ටකප්පො, තදා සබ්බසො බ්‍රහ්මලොකෙ සන්නිවත්තනතො. විවට්ටමානො කප්පො විවට්ටකප්පො, තදා බ්‍රහ්මලොකතො සත්තානං විවට්ටනතො. තත්ථ සංවට්ටෙන සංවට්ටට්ඨායී ගහිතො හොති තංමූලකත්තා, විවට්ටෙන ච විවට්ටට්ඨායී, එවං හි සති "චත්තාරිමානි භික්ඛවෙ කප්පස්ස අසංඛෙය්‍යානි කතමානි චත්තාරි සංවට්ටො සංවට්ටට්ඨායී විවට්ටො විවට්ටට්ඨායී"ති වුත්තානි තානි පරිග්ගහිතානි හොන්ති. සංවට්ටකප්පෙ විවට්ටකප්පෙති ච කප්පස්ස අඩ්ඪං ගහෙත්වා වුත්තං, සංවට්ටවිවට්ටකප්පෙති සකලකප්පං ගහෙත්වා වුත්තං, කථං අනුස්සරතීති චෙ? "අමුත්‍රාසි"න්ති ආදිනා නයෙන, තත්ථ

අමුත්‍රාසින්ති අමුම්හි සංවට්ටකප්පෙ අහං අමුම්හි භවෙ වා යොනියා වා ගතියා වා විඤ්ඤාණට්ඨිතියා වා සත්තාවාසෙ වා සත්තනිකායෙ වා ආසිං. **එවංනාමො**ති තිස්සො වා ඵුස්සො වා. **එවංගොත්තො**ති කච්චායනො වා කස්සපො වා. ඉදමස්ස අතීතභවෙ අත්තනො නාමගොත්තානුස්සරණවසෙන වුත්තං, සචෙ පන තස්මිං කාලෙ අත්තනො වණ්ණසම්පත්තිං වා ලූඛපණීත ජීවිතභාවං වා සුඛදුක්ඛබහුලතං වා අප්පායුකදීඝායුකභාවං වා අනුස්සරිතුකාමො තම්පි අනුස්සරතියෙව. තෙනාහ: "එවං වණ්ණො එවමායුපරියන්තො"ති. තත්‍ථ **එවංවණ්ණො**ති ඔදාතො වා සාමො වා. **එවමාහාරො**ති සාලිමංසොදනාහාරො වා පවත්තඵලභොජනො වා. **එවංසුඛදුක්ඛපටිසංවෙදී**ති අනෙකප්පකාරෙන කායිකචෙතසිකානං සාමිසනිරාමිසප්පභෙදානං වා සුඛදුක්ඛානං පටිසංවෙදී. **එවමායුපරියන්තො**ති එවං වස්සසතපරිමාණායුපරියන්තො වා චතුරාසීතිකප්පසහස්ස ආයුපරියන්තො වා. **සො තතො චුතො අමුත්‍ර උදපාදි**න්ති සො අහං තතො භවතො යොනිතො ගතිතො විඤ්ඤාණට්ඨිතිතො සත්තාවාසතො සත්තනිකායතො වා චුතො පුන අමුස්මිං නාම භවෙ යොනියා ගතියා විඤ්ඤාණට්ඨිතියා සත්තාවාසෙ සත්තනිකායෙ වා උදපාදිං. **තත්‍රාපාසි**න්ති අථ තත්‍රාපි භවෙ යොනියා ගතියා විඤ්ඤාණට්ඨිතියා සත්තාවාසෙ සත්තනිකායෙ වා පුන අහොසිං. එවං නාමොති ආදි වුත්තනයමෙව. අපි ච යස්මා "අමුත්‍රාසි"න්ති ඉදං අනුපුබ්බෙන ආරොහන්තස්ස යාවදිච්ඡකං අනුස්සරණං "සො තතො චුතො"ති පටිනිවත්තන්තස්ස පච්චවෙක්ඛා, තස්මා "ඉධූපපන්නො"ති ඉමිස්සා ඉධූපපත්තියා අනන්තරමෙවස්ස උපපත්තිට්ඨානං සන්ධාය "අමුත්‍ර උදපාදි"න්ති ඉදං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. "තත්‍රාපාසි"න්ති එවමාදි පනස්ස තත්‍ර ඉමිස්සා උපපත්තියා අනන්තරෙ උපපත්තිට්ඨානෙ නාමගොත්තාදීනං අනුස්සරණදස්සනත්‍ථං වුත්තං. **සො තතො චුතො ඉධූපපන්නො**ති ස්වාහං තතො අනන්තරූපපත්තිට්ඨානතො චුතො ඉධ අමුකස්මිං නාම ඛත්තියකුලෙ වා බ්‍රාහ්මණකුලෙ වා නිබ්බත්තො. **ඉතී**ති එවං. **සාකාරං සඋද්දෙස**න්ති නාමගොත්තවසෙන සඋද්දෙසං වණ්ණාදිවසෙන සාකාරං. නාමගොත්තෙන හි සත්තො තිස්සො කස්සපොති උද්දිසීයති වණ්ණාදීහි සාමො ඔදාතොති නානත්තතො පඤ්ඤායති තස්මා නාමගොත්තං උද්දෙසො, ඉතරො ආකාරොති. **පුබ්බෙනිවාස**න්ති[1] පුබ්බෙ අතීතජාතීසු නිවුත්‍ථක්ඛන්ධා නිවුත්‍ථධම්මා වා, නිවුත්‍ථාති අජ්ඣාවුත්‍ථා අනුභූතා අත්තනො සන්තානෙ උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධා, නිවුත්‍ථාති ගොචරනිවාසෙන නිවුත්‍ථා අත්තනො විඤ්ඤාණෙන විඤ්ඤාතා පරිච්ඡින්නා පරවිඤ්ඤාණෙන විඤ්ඤාතාපි වා, ඡින්නවටුමකානු[2] ස්සරණාදීසු තෙ බුද්ධානංයෙව ලබ්භන්ති, තං පුබ්බෙනිවාසං ආදිසති කථෙති. **පරෙසං අතීත**න්ති අඤ්ඤෙසං පරපුග්ගලානං පුබ්බෙනිවාසං "එකම්පි ජාති"න්ති

1. ම. V. පුබ්බනිවාසන්ති. 2. ම. V. ඡින්නවට්ටකානු.

අදීනං ආදිසති. **මහාපදානියසුත්තන්ති** මහාපුරිසානං අපදානනියුත්තං මහාපදානසුත්තං. **මහාසුදස්සනියන්ති** මහාසුදස්සනසම්පත්තියුත්තං මහාසුදස්සනසුත්තං. **මහාගොවින්දියන්ති** මහාගොවින්ද බ්‍රාහ්මණස්ස අපදානනියුත්තං මහාගොවින්දසුත්තං. **මඝදෙවියන්ති** මඝදෙවස්ස රඤ්ඤො අපදානනියුත්තං මඝදෙවසුත්තං. **සතානුසාරිඤාණං හොතීති** පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිසම්පයුත්තං ඤාණං හොති. **යාවතකං ආකඞ්ඛතීති** යත්තකං ඤාතුං ඉච්ඡති තත්තකං ජානිස්සාමීති ඤාණං පෙසෙති. අථස්ස දුබ්බලපත්තපුටෙ තත්තනාරාචමිව අපක්ඛලන්තං අප්පටිහතං අනිවාරිතං ඤාණං ගච්ඡති. තෙන යාවතකං ආකඞ්ඛති තාවතකං අනුස්සරති. **බොධිජන්ති** බොධියා මූලෙ ජාතං. **ඤාණං උප්පජ්ජතීති** චතුමග්ගඤාණං උප්පජ්ජති. **අයමන්තිමා ජාතීති** තෙන ඤාණෙන ජාතිමූලස්ස පහීනත්තා පුන අයමන්තිමා ජාති නත්ථිදානි පුනබ්භවොති අපරම්පි ඤාණං උප්පජ්ජති. **ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තඤාණන්ති** එත්ථ උපරි සත්තානන්ති පදං ඉධ ච ආහරිත්වා සත්තානං ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තඤාණන්ති යොජෙතබ්බං, පරපරානීති වත්තබ්බෙ සන්ධිවසෙන රොකාරං කත්වා පරොපරානීති වුච්චති, පරොපරානං භාවො පරොපරියං, පරොපරියමෙව පරොපරියත්තං, වෙනෙය්‍යසත්තානං සද්ධාදීනං පඤ්චන්නං ඉන්ද්‍රියානං පරොපරියත්තං=ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තං, ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තස්ස ඤාණං=ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තඤාණං, ඉන්ද්‍රියානං උත්තමානුත්තමභාවඤාණන්ති අත්ථො. ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තං ඤාණන්තිපි පාඨො. පරානි ච අපරියානි ච=පරොපරියානි, පරොපරියානං භාවො=පරො පරියත්තන්ති වා යොජෙතබ්බං. අපරියානීති ච උත්තමානීති අත්ථො. අථවා පරානි ච ඔපරානි ච=පරොපරානි, තෙසං භාවො පරොපරියත්තන්ති වා යොජෙතබ්බං, ඔපරානීති ච අපරානීති වුත්තං හොති, ලාමකානීති අත්ථො. "පරොපරායස්ස සමෙච්ච සම්මා"ති ආදීසු විය පරොපරියත්තෙ ඤාණන්ති භුම්මවචනෙනාපි පාඨො.

තථාගතස්සාති යථා විපස්සීආදයො පුබ්බකා ඉසයො ආගතා තථා ආගතස්ස, යථා ච තෙ ගතා තථා ගතස්ස. **තථාගතබලන්ති** අඤ්ඤෙහි අසාධාරණං තථාගතස්සෙව බලං, යථා වා පුබ්බබුද්ධානං බලං පුඤ්ඤස්ස සම්පත්තියා ආගතං තථා ආගතබලන්තිපි අත්ථො. ද්විධා තං තථාගතස්ස බලං කායබලං ඤාණබලං ච, තෙසු කායබලං හත්ථිකුලානුසාරෙන වෙදිතබ්බං, වුත්තං හෙතං පොරාණෙහි:-

"කාලාවකං ච ගඞ්ගෙය්‍යං පණ්ඩරං තම්බපිඞ්ගලං
ගන්ධමඞ්ගලහෙමඤ්ච උපොසථ ඡද්දන්තිමෙ දසා"ති.

යදෙතං පකතිහත්ථිගණනාය හත්ථීනං කොටිසහස්සස්ස, පුරිසගණනාය දසන්නං පුරිසකොටිසහස්සානං බලං හොති, ඉදං තාව තථාගතස්ස කායබලං. ඤාණබලං පන මහාසීහනාදෙ ආගතං,

දසබලඤාණං චතුවෙසාරජ්ජඤාණං අට්ඨසු පරිසාසු අකම්පනඤාණං චතුයොනිපරිච්ඡෙදකඤාණං පඤ්චගතිපරිච්ඡෙදකඤාණං, සඤ්ඤුත්තකෙ ආගතානි තෙසත්තති ඤාණානි සත්තසත්තති ඤාණානීති එවං අඤ්ඤානිපි අනෙකානි ඤාණසහස්සානි, එතං ඤාණබලං නාම, ඉධාපි ඤාණබලමෙව අධිප්පෙතං, ඤාණං හි අකම්පියට්ඨෙන උපත්ථම්භනට්ඨෙන ච බලන්ති වුත්තං. **සත්තානං ආසයානුසයඤාණන්ති** එත්ථ රූපාදිසු ඛන්ධෙසු ඡන්දරාගෙන සත්තාති සත්තා, වුත්තං හෙතං භගවතා-:"රූපෙ ඛො රාධ යො ඡන්දො යො රාගො යා නන්දී යා තණ්හා තත්‍ර සත්තො විසත්තො තස්මා සත්තොති වුච්චති. වෙදනාය-සඤ්ඤාය-සංඛාරෙසු-විඤ්ඤාණෙ යො ඡන්දො යො රාගො යා නන්දී යා තණ්හා තත්‍ර සත්තො විසත්තො තස්මා සත්තොති වුච්චතී"ති. අක්ඛරචින්තකා පන අත්ථං අවිචාරෙත්වා නාම මත්තමෙතන්ති ඉච්ඡන්ති, යෙපි අත්ථං විචාරෙන්ති තෙ සත්තයොගෙන සත්තාති ඉච්ඡන්ති. තෙසං සත්තානං, ආසයන්ති නිස්සයන්ති එත්ථාති ආසයො, මිච්ඡාදිට්ඨියා සම්මාදිට්ඨියා වා කාමාදීහි නෙක්ඛම්මාදීහි වා පරිභාවිතස්ස චිත්තසන්තානස්සෙතං අධිවචනං, සත්ත සන්තානෙ අනුසෙන්ති අනුපවත්තන්තීති අනුසයා, ථාමගතානං කාමරාගාදීනං එතං අධිවචනං, ආසයො ච අනුසයො ච ආසයානුසයො, ජාතිග්ගහණෙන[1] ච ද්වන්දසමාසවසෙන ච එකවචනං වෙදිතබ්බං, යස්මා චරිතාධිමුත්තියො ආසයානුසය සඞ්ගහිතා තස්මා චරිතාධිමුත්තිසු ඤාණානි ආසයානුසය ඤාණෙනෙව සඞ්ගහෙත්වා ආසයානුසයෙ ඤාණන්ති වුත්තං. **යමකපාටිහීරෙ ඤාණන්ති** එත්ථ අග්ගික්ඛන්ධ උදකධාරාදීනං අපුබ්බං අචරිමං සකිංයෙව පවත්තිතො යමකං, අස්සද්ධියාදීනං පටිපක්ඛධම්මානං හරණතො පාටිහීරං, යමකඤ්ච තං පාටිහීරඤ්චාති=යමකපාටිහීරං. **මහාකරුණාසමාපත්තියා ඤාණන්ති** එත්ථ පරදුක්ඛෙ සති සාධූනං කම්පනං කරොතීති කරුණා, කිණාති වා පරදුක්ඛං හිංසති විනාසෙතීති කරුණා, කිරියති වා දුක්ඛිතෙසු ඵරණවසෙන පසාරීයතීති කරුණා, ඵරණකම්පනවසෙන[2] කම්මගුණවසෙන ච මහතී කරුණා=මහාකරුණා, සමාපජ්ජන්ති එතං මහාකාරුණිකාති=සමාපත්ති, මහාකරුණා ච සා සමාපත්ති චාති=මහාකරුණාසමාපත්ති. තස්සං මහාකරුණාසමාපත්තියං තං සම්පයුත්තං වා ඤාණං, **සබ්බඤ්ඤුතඤාණං අනාවරණඤාණන්ති** එත්ථ පඤ්චනෙය්‍යපථප්පභෙදං සබ්බං අඤ්ඤාසීති සබ්බඤ්ඤූ, සබ්බඤ්ඤුස්ස භාවො=සබ්බඤ්ඤුතා, සබ්බඤ්ඤුතා එව ඤාණං=සබ්බඤ්ඤුතාඤාණන්ති වත්තබ්බෙ සබ්බඤ්ඤුතඤාණන්ති වුත්තං. සංඛතාසංඛතාදිභෙදෙ සබ්බධම්මාභිසංඛාරො විකාරො ලක්ඛණං නිබ්බාණං පඤ්ඤත්තීති පඤ්චෙව නෙය්‍යපථා හොන්ති. ආවජ්ජනපටිබද්ධත්තා එව හි නත්ථි එතස්ස ආවරණන්ති තදෙව අනාවරණඤාණන්ති වුච්චති. **සබ්බත්ථ අසඞ්ගමප්පටිහතමනාවරණ**

1. සී. II. ජතිපග්ගහණෙන ච.   2. සී. II. කම්මවසෙන.

ඤාණන්ති එත්ථ අතීතානාගතපච්චුප්පන්නෙසු අසඞ්ගං සඞ්ගවිරහිතං අප්පටිහතං පටිපක්ඛවිරහිතං හුත්වා පවත්තං ආවරණවිරහිතං ඤාණං. **අනාගතම්පි ආදිසතීති**:-

“ඉමම්හි භද්දකෙ කප්පෙ තයො ආසිංසු නායකා
අහමේතරහි සම්බුද්ධො මෙත්තෙය්‍යො චාපි හෙස්සත්”ති,

“අසීතිවස්සසහස්සායුකෙසු භික්ඛවෙ මනුස්සෙසු මෙත්තෙය්‍යො නාම භගවා ලොකෙ උප්පජ්ජිස්සති අරහං සම්මාසම්බුද්ධො විජ්ජාචරණසම්පන්නො”ති ච, “අථ ඛො භික්ඛවෙ සංඛො රාජා යො සො යූපො රඤ්ඤා මහාපනාදෙන කාරාපිතො තං යූපං උස්සාපෙත්වා අජ්ඣාවසිත්වා රමිත්වා විස්සජ්ජෙත්වා සමණබ්‍රාහ්මණකපණද්ධිකවණිබ්බකයාචකානං දානං දත්වා මෙත්තෙය්‍යස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස සන්තිකෙ කෙසමස්සුං ඔහාරෙත්වා කාසායානි වත්ථානි අච්ඡාදෙත්වා අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිස්සතී”ති ච, “අනාගතෙ අඞ්ගීස්සරො නාම[1] පච්චෙකසම්බුද්ධො භවිස්සතී”ති ච, “සුමතිස්සරො නාම පච්චෙකසම්බුද්ධො භවිස්සතී”ති ච ආදිනා නයෙනෙව දෙවදත්තාදීනං අනාගතං ආචික්ඛති. **පච්චුප්පන්නම්පි ආදිසතීති** ඉදං පාකටමෙව.

විභූතරූපසඤ්ඤිස්සාති සමතික්කන්තරූපසඤ්ඤිස්ස. **සබ්බකායප්පහායිනො**ති තදඞ්ගවික්ඛම්භනවසෙන සබ්බරූපකායප්පහායිනො, පහීනරූපභවපටිසන්ධිකස්සාති අධිප්පායො. **නත්ථි කිඤ්චීති පස්සතො**ති විඤ්ඤාණාභාවදස්සනෙන නත්ථි කිඤ්චීති පස්සතො. ආකිඤ්චඤ්ඤායතනලාභිනොති වුත්තං හොති. **ඤාණං සක්කානුපුච්ඡාමී**ති සක්කාති භගවන්තං ආලපන්තො ආහ තස්ස පුග්ගලස්ස ඤාණං පුච්ඡාමි කීදිසං ඉච්ඡිතබ්බන්ති. **කථං නෙය්‍යො**ති කථඤ්ච සො නෙතබ්බො කථමස්ස උත්තරි ඤාණං උප්පාදෙතබ්බන්ති.

කතමා රූපසඤ්ඤාති එත්ථ රූපසඤ්ඤාති සඤ්ඤාසීසෙන වුත්තං රූපාවචරජ්ඣානඤ්චෙව තදාලම්බනඤ්ච. රූපාවචරජ්ඣානං හි රූපන්ති වුච්චති “රූපී රූපානි පස්සතී”ති ආදීසු, තස්ස ආරම්මණම්පි “බහිද්ධා රූපානි පස්සති සුවණ්ණදුබ්බණ්ණානී”ති ආදීසු, තස්මා ඉධ රූපෙ සඤ්ඤා රූපසඤ්ඤාති එවං සඤ්ඤාසීසෙන රූපාවචරජ්ඣානස්සෙතං අධිවචනං. රූපෙ සඤ්ඤා අස්සාති=රූපසඤ්ඤා, රූපස්ස නාමන්ති වුත්තං හොති. එවං පථවිකසිණාදිභෙදස්ස තදාරම්මණස්ස චෙතං අධිවචනන්ති වෙදිතබ්බං, ඉධ පන කුසලවිපාකකිරියාවසෙන පඤ්චදසජ්ඣානසංඛාතා රූපසඤ්ඤා එව අධිප්පෙතා. **රූපාවචර සමාපත්ති සමාපන්නස්ස වා**ති රූපාවචරකුසලජ්ඣාන සමාපන්නස්ස. **උපපන්නස්ස වා**ති විපාකජ්ඣානවසෙන තස්මිං භවෙ උප්පන්නස්ස. **දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරිස්ස වා**ති ඉමස්මිංයෙව

1. ම. V. අඞ්ගීස්සතොනාම.

අත්තභාවෙ කිරියජ්ඣානං සමාපජ්ජිත්වා පුනං උප්පාදෙත්වා විහරන්තස්ස. **අරූපසමාපත්තියොති** ආකාසානඤ්චායතනාදීනි. **පටිලද්ධස්සාති** උප්පාදෙත්වා ඨිතස්ස. **රූපසඤ්ඤාවිභූතා හොන්තීති** රූපසඤ්ඤා අපාකටා හොන්ති. **විගතාති** විනාසිතා, විභාවිතාතිපි පාඨො සුන්දරො. **තදඞ්ගසමතික්කමාති** තදඞ්ගප්පහානවසෙන අතික්කමෙන. **වික්ඛම්භනප්පහානෙන පහීනොති** අරූපජ්ඣානපටිලාභෙන වික්ඛම්භනෙන පහීනො. **තස්ස රූපකායොති** තස්ස අරූපසමාපත්තිපටිලාභිනො අරූපපුග්ගලස්ස රූපාවචරකායො. **ආකිඤ්චඤ්ඤායතනන්ති** එත්ථ නාස්ස කිඤ්චනන්ති=අකිඤ්චනං, අන්තමසො භඞ්ගමත්තම්පි අස්ස අවසිට්ඨං නත්ථීති වුත්තං හොති. අකිඤ්චනස්ස භාවො=ආකිඤ්චඤ්ඤං, ආකාසානඤ්චායතනවිඤ්ඤාණාපගමස්සෙතං අධිවචනං. තං ආකිඤ්චඤ්ඤං අධිට්ඨානට්ඨෙන ඉමිස්සා සඤ්ඤාය ආයතනන්ති ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං. ආකාසෙ පවත්තිතවිඤ්ඤාණාපගමාරම්මණස්ස ඣානස්සෙතං අධිවචනං. **විඤ්ඤාණඤ්චායතනසමාපත්තිං සතො සමාපජ්ජිත්වාති** තං විඤ්ඤාණඤ්චායතනං සතො කාරී හුත්වා සමාපජ්ජිත්වා. **සතො වුට්ඨහිත්වාති** සතො කාරී හුත්වා තාය සමාපත්තියා වුට්ඨාය. **තඤ්ඤෙව විඤ්ඤාණන්ති** තං ආකාසෙ පවත්තිත මහග්ගත විඤ්ඤාණං. **අභාවෙතීති** විනාසෙති. **විභාවෙතීති** විද්ධංසෙති. **අන්තරධාපෙතීති** අදස්සනං ගමෙති. **කථං සො නෙතබ්බොති** සො පුග්ගලො කෙනප්පකාරෙන ජානිතබ්බො. **විනෙතබ්බොති** නානා විධෙන ජානිතබ්බො. **අනුනෙතබ්බොති** පුනප්පුනං චින්තෙන්ත කථං ගමයිතබ්බො.

අථස්ස භගවා තාදිසෙ පුග්ගලෙ අත්තනො අප්පටිහතඤාණතං පකාසෙත්වා තං ඤාණං ව්‍යාකාතුං ගාථමාහ: තත්ථ **විඤ්ඤාණට්ඨිතියො සබ්බා අභිජානං තථාගතොති** අභිසංඛාරවසෙන චතස්සො පටිසන්ධිවසෙන සත්තාති එවං සබ්බා විඤ්ඤාණට්ඨිතියො අභිජානන්තො තථාගතො, **තිට්ඨන්තමෙනං ජානාතීති** කම්මාභිසංඛාරවසෙන තිට්ඨන්තමෙතං පුග්ගලං ජානාති අයං එවං ගතිකො භවිස්සතීති.

අධිමුත්තන්ති ආකිඤ්චඤ්ඤායතනාදිසු අධිමුත්තං. **තප්පරායනන්ති** තම්මයං. **විඤ්ඤාණට්ඨිතීති** පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස ඨානානි සවිඤ්ඤාණකා ඛන්ධා එව. තත්ථ **සෙය්‍යථාපීති** නිදස්සනත්ථෙ නිපාතො. **මනුස්සාති** අපරිමාණෙසුපි චක්කවාළෙසු අපරිමාණානං මනුස්සානං වණ්ණසණ්ඨානවසෙන ද්වෙ එකසදිසා නත්ථි, යෙපි ච වණ්ණෙන වා සණ්ඨානෙන වා සදිසා හොන්ති, තෙපි ආලොකිතවිලොකිතාදීහි විසදිසාව හොන්ති, තස්මා නානත්තකායාති වුත්තා. පටිසන්ධිසඤ්ඤා පන තෙසං තිහෙතුකාපි දුහෙතුකාපි අහෙතුකාපි හොති, තස්මා **නානත්තසඤ්ඤිනොති** වුත්තා. **එකච්චෙ ච දෙවාති** ඡ කාමාවචරදෙවා. තෙසු හි කෙසඤ්චි කායො නීලො හොති කෙසඤ්චි පීතකාදිවණ්ණො, සඤ්ඤා පන තෙසං තිහෙතුකාපි දුහෙතුකාපි හොති

අහෙතුකාපි නත්ථි. **එකච්චෙ ච විනිපාතිකාපීති** චතුඅපායවිනිමුත්තා පුනබ්බසුමාතා යක්ඛිනී පියංකරමාතා ඵුස්සමිත්තා ධම්මගුත්තාති එවමාදයො අඤ්ඤෙ ච වෙමානිකා පෙතා, එතෙසං හි ඔදාතකාළමඞ්ගුරච්ඡවිසාමවණ්ණාදිවසෙන චෙව කිසථූලරස්සදීඝවසෙන ච කායො නානා හොති, මනුස්සානං විය තිහෙතුකදුහෙතුකාහෙතුකවසෙන සඤ්ඤාපි, තෙ පන දෙවා විය න මහෙසක්ඛා කපණමනුස්සා විය අප්පෙසක්ඛා දුල්ලභඝාසච්ඡාදනා දුක්ඛපීළිතා විහරන්ති. එකච්චෙ කාළපක්ඛෙ දුක්ඛිතා ජුණ්හපක්ඛෙ සුඛිතා හොන්ති තස්මා සුඛසමුස්සයතො විනිපතිතත්තා විනිපාතිකාති වුත්තා, යෙ පනෙත්ථ තිහෙතුකා තෙසං ධම්මාභිසමයොපි හොති පියංකරමාතාදීනං විය. **බ්‍රහ්මකායිකාති** බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජබ්‍රහ්මපුරොහිතමහාබ්‍රහ්මානො. **පඨමාභිනිබ්බත්තාති** තෙ සබ්බෙපි පඨමජ්ඣානෙන නිබ්බත්තා, බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජා පන පරිත්තෙන, බ්‍රහ්මපුරොහිතා මජ්ඣිමෙන, කායො ච තෙසං විප්ඵාරිකතරො හොති, මහාබ්‍රහ්මානො පණීතෙන, කායො පන තෙසං අතිවිප්ඵාරිකතරො හොති. ඉති තෙ කායස්ස නානත්තා පඨමජ්ඣානවසෙන සඤ්ඤාය එකත්තා නානත්තකායා එකත්තසඤ්ඤිනොති වුත්තා. යථා ච තෙ එවං චතූසු අපායෙසු සත්තා, නිරයෙසු හි කෙසඤ්චි ගාවුතං කෙසඤ්චි අඩ්ඪයොජනං කෙසඤ්චි තිගාවුතං අත්තභාවො හොති. දෙවදත්තස්ස පන යොජනසතිකො ජාතො, තිරච්ඡානෙසු පි කෙචි ඛුද්දකා හොන්ති කෙචි මහන්තා. පෙත්තිවිසයෙසුපි කෙචි සට්ඨිහත්ථා කෙචි අසීතිහත්ථා හොන්ති කෙචි සුවණ්ණා කෙචි දුබ්බණ්ණා. තථා කාලකඤ්ජකා අසුරා, අපි චෙත්ථ දීඝපිට්ඨිකපෙතා නාම සට්ඨියොජනිකාපි හොන්ති, සඤ්ඤා පන සබ්බෙසම්පි අකුසලවිපාකා අහෙතුකා හොන්ති. ඉති ආපායිකාපි නානත්තකායා එකත්තසඤ්ඤිනොති සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡන්ති. **ආභස්සරාති** දණ්ඩඋක්කාය අච්චි විය එතෙසං සරීරතො ආභා ඡිජ්ජිත්වා ඡිජ්ජිත්වා පතන්ති විය සරති විසරතීති ආභස්සරා, තෙසු පඤ්චකනයෙ දුතියතතියජ්ඣානද්වයං පරිත්තං භාවෙත්වා උපපන්නා පරිත්තාභා නාම හොන්ති මජ්ඣිමං භාවෙත්වා උපපන්නා අප්පමාණාභා නාම හොන්ති පණීතං භාවෙත්වා උපපන්නා ආභස්සරා නාම හොන්ති. ඉධ පන උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදවසෙන සබ්බෙ තෙ ගහිතා, සබ්බෙසං හි තෙසං කායො එකවිප්ඵාරො හොති, සඤ්ඤා පන අවිතක්කවිචාරමත්තා ච අවිතක්කඅවිචාරා චාති නානා. **සුභකිණ්හාති** සුභෙන වොකිණ්ණා සුභෙන සරීරප්පභාවණ්ණෙන එකඝනාති අත්ථො, එතෙසං හි න ආභස්සරානං විය ඡිජ්ජිත්වා ඡිජ්ජිත්වා පභා ගච්ඡතීති. චතුක්කනයෙ තතියස්ස පඤ්චකනයෙ චතුත්ථස්ස පරිත්තමජ්ඣිමපණීතස්ස ඣානස්ස වසෙන පරිත්තසුභ අප්පමාණසුභ සුභකිණ්හා නාම හුත්වා නිබ්බත්තන්ති. ඉති සබ්බෙපි තෙ එකත්තකායා චෙව චතුත්ථජ්ඣානසඤ්ඤාය එකත්තසඤ්ඤිනො චාති වෙදිතබ්බා. වෙහප්ඵලාපි චතුත්ථවිඤ්ඤාණට්ඨිතිමෙව

භජන්ති, අසඤ්ඤසත්තා විඤ්ඤාණාභාවා එත්ථ සඞ්ගහං[1] න ගච්ඡන්ති සත්තාවාසෙසු පන ගච්ඡන්ති. සුද්ධාවාසා විවට්ටකප්පෙ ඨිතා න සබ්බකාලිකා කප්පසතසහස්සම්පි අසඞ්ඛෙය්‍යම්පි බුද්ධසුඤ්ඤෙ ලොකෙ න උප්පජ්ජන්ති, සොළසකප්පසහස්සබ්භන්තරෙ බුද්ධෙසු උප්පන්නෙසුයෙව උප්පජ්ජන්ති. ධම්මචක්කවත්තිස්ස[2] භගවතො ඛන්ධාවාරසදිසා හොන්ති තස්මා නෙව විඤ්ඤාණට්ඨිතිං න සත්තාවාසං භජන්ති. මහාසීවත්ථෙරො පන "න ඛො පන සො සාරිපුත්ත ආවාසො සුලභරූපො යො මයා අනාවුත්ථපුබ්බො ඉමිනා දීඝෙන අද්ධුනා අඤ්ඤත්‍ර සුද්ධාවාසෙහි දෙවෙහී"ති ඉමිනා සුත්තෙන සුද්ධාවාසාපි චතුත්ථවිඤ්ඤාණට්ඨිතිං චතුත්ථ සත්තාවාසඤ්ච භජන්තීති වදති. තං අප්පටිබාහිතත්තා[3] සුත්තස්ස අනුඤ්ඤාතං. "සබ්බසො රූපසඤ්ඤානං සමතික්කමා"ති. **එත්ථ සබ්බසො**ති සබ්බාකාරෙන සබ්බාසං වා අනවසෙසානන්ති අත්ථො. **රූපසඤ්ඤාන**න්ති සඤ්ඤාසීසෙන වුත්තරූපාවචරජ්ඣානානඤ්චෙව තදාරම්මණානඤ්ච. රූපාවචරජ්ඣානම්පි හි රූපන්ති වුච්චති "රූපී රූපානි පස්සතී"ති ආදීසු, තස්ස ආරම්මණම්පි "බහිද්ධා රූපානි පස්සති සුවණ්ණදුබ්බණ්ණානී"ති ආදීසු, තස්මා ඉධ රූපෙ සඤ්ඤාති එවං සඤ්ඤාසීසෙන රූපාවචරජ්ඣානස්සෙතං අධිවචනං. රූපං සඤ්ඤා අස්සාති=රූපසඤ්ඤං, රූපමස්ස නාමන්ති වුත්තං හොති. එවං පඨවිකසිණාදිභෙදස්ස තදාරම්මණස්ස චෙතං අධිවචනන්ති වෙදිතබ්බං. **සමතික්කමා**ති විරාගා නිරොධා ච. කිං වුත්තං හොති-එතාසං කුසලවිපාකකිරියවසෙන පඤ්චදසන්නං ඣානසඞ්ඛාතානං රූපසඤ්ඤානං එතෙසඤ්ච පඨවිකසිණාදිවසෙන නවන්නං[4] ආරම්මණසඞ්ඛාතානං රූපසඤ්ඤානං සබ්බාකාරෙන අනවසෙසානං වා විරාගා ච නිරොධා ච විරාගහෙතුචෙව නිරොධහෙතු ච **ආකාසානඤ්චායතනං උපසම්පජ්ජ විහරති**, න හි සක්කා සබ්බසො අනතික්කන්තරූපසඤ්ඤෙන එතං උපසම්පජ්ජ විහරිතුන්ති, තත්ථ යස්මා ආරම්මණෙ අවිරත්තස්ස සඤ්ඤාසමතික්කමො න හොති, සමතික්කන්තාසු ච සඤ්ඤාසු ආරම්මණං සමතික්කන්තමෙව හොති, තස්මා ආරම්මණසමතික්කමං අවත්වා "තත්ථ කතමා රූපසඤ්ඤා රූපාවචරසමාපත්තිං සමාපන්නස්ස වා උපපන්නස්ස වා දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරිස්ස වා සඤ්ඤා සඤ්ජානනා සඤ්ජානිතත්තං ඉමා වුච්චන්ති රූපසඤ්ඤායො ඉමා රූපසඤ්ඤායො **අතික්කන්තො**' හොති විතික්කන්තො හොති සමතික්කන්තො තෙන වුච්චති සබ්බසො රූපසඤ්ඤානං සමතික්කමා"ති එවං විභඞ්ග සඤ්ඤානංයෙව සමතික්කමො වුත්තො. යස්මා පන ආරම්මණ සමතික්කමෙන පත්තබ්බා එතා සමාපත්තියො න එකස්මිංයෙව ආරම්මණෙ පඨමජ්ඣානාදීනි විය, තස්මා අයං ආරම්මණසමතික්කමවසෙනාපි **අත්ථවණ්ණනා** කතාති වෙදිතබ්බා. **පටිඝසඤ්ඤානං අත්ථඞ්ගමා**ති චක්ඛාදීනං

1. සී. II. සඤ්ඤාසඞ්ගාහං.
2. සී. II. ධම්මචක්කප්පවත්තියං.
3. සී. II. අප්පටිබාහියත්තා.
4. ම. V. අට්ඨන්නං.

වත්ථූනං රූපාදීනං ආරම්මණානඤ්ච පටිඝාතෙන උප්පන්නා සඤ්ඤා පටිඝසඤ්ඤා, රූපසඤ්ඤාදීනං එතං අධිවචනං, යථාහ: "තත්ථ කතමා පටිඝසඤ්ඤා රූපසඤ්ඤා සද්දසඤ්ඤා ගන්ධසඤ්ඤා රසසඤ්ඤා ඵොට්ඨබ්බසඤ්ඤා ඉමා වුච්චන්ති පටිඝසඤ්ඤායො"ති. තාසං කුසලවිපාකානං පඤ්චන්නං අකුසලවිපාකානං පඤ්චන්නන්ති සබ්බසො දසන්නං පටිඝසඤ්ඤානං අත්ථඞ්ගමා පහානා අසමුප්පාදා, අප්පවත්තිං කත්වාති වුත්තං හොති. කාමඤ්චෙතා පඨමජ්ඣානාදීනි සමාපන්නස්සාපි න සන්ති න හි තස්මිං සමයෙ පඤ්චද්වාරවසෙන චිත්තං පවත්තති, එවං සන්තෙපි අඤ්ඤත්ථ පහීනානං සුඛදුක්ඛානං චතුත්ථජ්ඣානෙ විය සක්කායදිට්ඨිආදීනං තතියමග්ගෙ විය ච ඉමස්මිං ඣානෙ උස්සාහජනනත්ථං ඉමස්ස ඣානස්ස පසංසාවසෙන එතාසං එත්ථ වචනං වෙදිතබ්බං. අථවා කිඤ්චාපි තා රූපාවචරං සමාපන්නස්ස න සන්ති අථ ඛො නප්පහීනත්තා න සන්ති, න හි රූපවිරාගාය රූපාවචරභාවනා සංවත්තති, රූපායත්තාව එතාසං පවත්ති, අයම්පන භාවනා රූපවිරාගාය සංවත්තති තස්මා තා එත්ථ පහීනාති වත්තුං වට්ටති, න කෙවලඤ්ච වත්තුං, එකංසෙනෙව එවං ධාරෙතුම්පි වට්ටති. තාසං හි ඉතො පුබ්බෙ අප්පහීනත්තායෙව පඨමජ්ඣානං සමාපන්නස්ස සද්දො කණ්ටකොති වුත්තො භගවතා. ඉධ ච පහීනත්තායෙව අරූපසමාපත්තීනං ආනෙඤ්ජතා සන්තවිමොක්ඛතා ච වුත්තා, "ආළාරො ච කාලාමො අරූපං සමාපන්නො පඤ්චමත්තානි සකටසතානි නිස්සාය නිස්සාය අතික්කමන්තානි නෙව අද්දස න සද්දං අස්සොසී"ති.

නානත්තසඤ්ඤානං අමනසිකාරාති නානත්තෙ වා ගොචරෙ පවත්තානං[1] නානත්තානං වා සඤ්ඤානං, යස්මා හි එතා "තත්ථ කතමා නානත්තසඤ්ඤා? අසමාපන්නස්ස මනොධාතුසමඞ්ගිස්ස වා මනොවිඤ්ඤාණධාතුසමඞ්ගිස්ස වා සඤ්ඤා සඤ්ජානනා සඤ්ජානිතත්තං ඉමා වුච්චන්ති නානත්තසඤ්ඤායො"ති එවං විභඞ්ගෙ විභජිත්වා වුත්තාව ඉධ අධිප්පෙතා, අසමාපන්නස්ස මනොධාතු මනොවිඤ්ඤාණධාතු සඞ්ගහිතා සඤ්ඤා රූපසද්දාදිභෙදෙ නානත්තෙ නානා සභාවෙ ගොචරෙ පවත්තන්ති. යස්මාපෙතා අට්ඨකාමාවචරකුසලසඤ්ඤා ද්වාදස අකුසලසඤ්ඤා එකාදස කාමාවචරකුසලවිපාකසඤ්ඤා ද්වෙ අකුසලවිපාකසඤ්ඤා එකාදස කාමාවචරකිරියසඤ්ඤාති එවං චතුචත්තාළීසම්පි සඤ්ඤා නානත්තා නානාසභාවා අඤ්ඤමඤ්ඤං අසදිසා, තස්මා නානත්තසඤ්ඤාති වුත්තා.

තාසං සබ්බසො නානත්තසඤ්ඤානං අමනසිකාරා අනාවජ්ජනා අසමන්නාහාරා අපච්චවෙක්ඛනා, යස්මා තා නාවජ්ජති න මනසි කරොති න පච්චවෙක්ඛති තස්මාති වුත්තං හොති, යස්මා චෙත්ථ පුරිමා රූපසඤ්ඤා පටිඝසඤ්ඤා ච ඉමිනා ඣානෙන නිබ්බත්තෙ භවෙපි

1. සී. II. පවත්තානං සඤ්ඤානං.

න විජ්ජන්ති පගෙව තස්මිං භවෙ ඉමං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරණ
කාලෙ, තස්මා තාසං සමතික්කමා අත්ථඞ්ගමාති වෙධාපි අභාවො
යෙව වුත්තො. නානත්තසඤ්ඤාසු පන යස්මා අට්ඨකාමාවචරකුසල
සඤ්ඤා නවකිරියසඤ්ඤා දසාකුසලසඤ්ඤාති ඉමා සත්තවීසති සඤ්ඤා
ඉමිනා ඣානෙන නිබ්බත්තෙ භවෙ විජ්ජන්ති, තස්මා තාසං අමනසි
කාරාති වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං, තත්‍රාපිහි ඉමං ඣානං උපසම්පජ්ජ
විහරන්තො තාසං අමනසිකාරායෙව උපසම්පජ්ජ විහරති. තා පන
මනසිකරොන්තො අසමාපන්නො හොතීති සඞ්ඛෙපතො චෙත්ථ රූප
සඤ්ඤානං සමතික්කමාති ඉමිනා සබ්බරූපාවචරධම්මානං පහානං
වුත්තං, පටිඝසඤ්ඤානං අත්ථඞ්ගමා නානත්තසඤ්ඤානං අමනසිකාරාති
ඉමිනා සබ්බෙසං කාමාවචරචිත්තචෙතසිකානං පහානං අමනසි
කාරො ච වුත්තොති වෙදිතබ්බො, ඉති භගවා පණ්ණරසන්නං රූප
සඤ්ඤානං සමතික්කමෙන දසන්නං පටිඝසඤ්ඤානං අත්ථඞ්ගමෙන
චතුචත්තාළීසාය නානත්තසඤ්ඤානං අමනසිකාරෙනාති තීහි පදෙහි
ආකාසානඤ්චායතනසමාපත්තියා වණ්ණං කථෙසි, කිං කාරණාතිචෙ?
සොතූනං උස්සාහජනනත්ථචෙව පලොභනත්ථච. සචෙ හි කෙචි
අපණ්ඩිතා වදෙය්‍යුං "සත්ථා ආකාසානඤ්චායතනසමාපත්තිං නිබ්බත්තෙථ
ාති වදති, කො නු ඛො එතාය නිබ්බත්තියා අත්ථො කො ආනි
සංසො"ති, තෙ එවං වත්තුං මා ලභන්තූති ඉමෙහි ආකාරෙහි සමා
පත්තියා වණ්ණං කථෙසි, තං හි තෙසං සුත්වා එවං භවිස්සති එවං
සන්තා කිර අයං සමාපත්ති එවං පණීතා නිබ්බත්තෙස්සාම නන්ති.
අථස්සා නිබ්බත්තනත්ථාය උස්සාහං කරිස්සන්ති පලොභනත්ථම්පි
තෙසං එතිස්සා වණ්ණං කථෙසි, විසකණ්ටකවාණිජො විය, විසකණ්ටක
වාණිජො නාම ගුළවාණිජො වුච්චති, සො කිර ගුළඵාණිතඛණ්ඩ
සක්ඛරාදීනි සකටෙනාදාය පච්චන්තගාමං ගන්ත්වා විසකණ්ටකං
ගණ්හථ විසකණ්ටකං ගණ්හථාති උග්ඝොසෙසි, තං සුත්වා ගාමිකා
විසං නාම කක්ඛලං යො පන ඛාදති සො මරති කණ්ටකොපි
විජ්ඣිත්වා මාරෙති උභොපෙතෙ කක්ඛලා කො එත්ථ ආනිසංසොති
ගෙහද්වාරානි ථකෙසුං දාරකෙ ච පලාපෙසුං, තං දිස්වා වාණිජො
න වොහාරකුසලා ඉමෙ ගාමිකා හන්ද තෙ උපායෙන ගණ්හාපෙ
මීති අතිමධුරං ගණ්හථ අතිසාදුං ගණ්හථ ගුළඵාණිතසක්ඛරං
මහග්ඝං කූටමාසකකූටකහාපණාදීහි ලබ්භතීති උග්ඝොසෙසි. තං
සුත්වා ගාමිකා හට්ඨපහට්ඨා නික්ඛන්තා බහුම්පි මූලං දත්වා ගහෙසුං,
තත්ථ වාණිජස්ස විසකණ්ටකං ගණ්හථාති උග්ඝොසනං විය භගවතො
ආකාසානඤ්චායතනසමාපත්තිං නිබ්බත්තෙථාති වචනං, උභො පෙතෙ
කක්ඛලා කො එත්ථ ආනිසංසොති ගාමිකානං චින්තනං විය භගවා
ආකාසානඤ්චායතනං නිබ්බත්තෙථාති ආහ කො නු ඛො එත්ථ ආනි
සංසො නාස්ස ගුණං ජානාමාති සොතූනං චින්තනං, අථ තස්ස
වාණිජස්ස අතිමධුරං ගණ්හථාති ආදිවචනං විය භගවතො රූප
සඤ්ඤාසමතික්කමනාදිකං ආනිසංසප්පකාසනං, ඉදං හි සුත්වා තෙ

බහුම්පි මූලං දත්වා ගාමිකා විය ගුළං ඉමිනා ආනිසංසෙන පලොභිත
චිත්තා මහන්තම්පි උස්සාහං කත්වා ඉමං සමාපත්තිං නිබ්බත්තෙස්සන්තීති
උස්සාහජනනත්ථං පලොභනත්ථඤ්ච කථෙසි. **ආකාසානඤ්චායතනූපගාති**
එත්ථ නාස්ස අන්තොති=අනන්තං, ආකාසං අනන්තං ආකාසානන්තං,
ආකාසානන්තං එව ආකාසානඤ්චං. තං ආකාසානඤ්චං. අධිට්ඨානට්ඨෙන
ආයතනමස්ස සම්පයුත්තධම්මස්ස ඣානස්ස දෙවානං දෙවායතනමිවා
ති ආකාසානඤ්චායතනං, කසිණුග්ඝාටිමාකාසස්සෙතං අධිවචනං. තත්ථ
ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා පටිසන්ධිවසෙන ආකාසානඤ්චායතනභවං උප
ගතා ආකාසානඤ්චායතනූපගා, ඉතො පරෙසු විසෙසමත්තමෙව වණ්ණ
යිස්සාම. **ආකාසානඤ්චායතනං සමතික්කම්මාති** එත්ථ තාව පුබ්බෙ
වුත්තනයෙන ආකාසානඤ්චං ආයතනමස්ස අධිට්ඨානට්ඨෙනාති ඣානම්පි
ආකාසානඤ්චායතනං වුත්තනයෙනෙව ආරම්මණම්පි, එවමෙතං
ඣානඤ්ච ආරම්මණඤ්චාති උභයම්පි අප්පවත්තිකරණෙන ච අමනසි
කරණෙන ච සමතික්කමිත්වාව යස්මා ඉදං 'විඤ්ඤාණඤ්චායතනං
උපසම්පජ්ජ විහාතබ්බං තස්මා උභයමෙතං එකජ්ඣං කත්වා ආකාසා
නඤ්චායතනං සමතික්කම්මාති ඉදං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. **විඤ්ඤාණඤ්චා
යතනූපගාති** එත්ථ පන අනන්තන්ති මනසිකාතබ්බවසෙන නාස්ස
අන්තොති අනන්තං. අනන්තමෙව ආනඤ්චං, විඤ්ඤාණං ආනඤ්චං
විඤ්ඤාණානඤ්චන්ති අවත්වා විඤ්ඤාණඤ්චන්ති වුත්තං, අයං හෙත්ථ
රුළ්හිසද්දො, තදෙව විඤ්ඤාණඤ්චං අධිට්ඨානට්ඨෙන ආයතනන්ති
විඤ්ඤාණඤ්චායතනං, තත්ථ ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා විඤ්ඤාණඤ්චායතන
භවං උපගතාති විඤ්ඤාණඤ්චායතනූපගා. **විඤ්ඤාණඤ්චායතනං සම
තික්කම්මාති** එත්ථාපි පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව විඤ්ඤාණඤ්චං ආයතන
මස්ස අධිට්ඨානට්ඨෙනාති ඣානම්පි විඤ්ඤාණඤ්චායතනං වුත්තනයෙ
නෙව ආරණම්පි, එවමෙතං ඣානඤ්ච ආරම්මණඤ්චාති උභයම්පි අප්පවත්ති
කරණෙන ච අමනසිකරණෙන ච සමතික්කමිත්වාව යස්මා ඉදං
ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං උපසම්පජ්ජ විහාතබ්බං තස්මා උභයමෙතං
එකජ්ඣං කත්වා විඤ්ඤාණඤ්චායතනං සමතික්කම්මාති ඉදං වුත්තන්ති
වෙදිතබ්බං.

ආකිඤ්චඤ්ඤායතනූපගාති එත්ථ පන නාස්ස කිඤ්චනන්ති අකිඤ්චනං,
අන්තමසො භඞ්ගමත්තම්පි අස්ස අවසිට්ඨං නත්ථීති වුත්තං හොති,
අකිඤ්චනස්ස භාවො=ආකිඤ්චඤ්ඤං, ආකාසානඤ්චායතනවිඤ්ඤාණාප
ගමස්සෙතං අධිවචනං, තං ආකිඤ්චඤ්ඤං අධිට්ඨානට්ඨෙන ආයතනන්ති
ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං, තත්ථ ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා ආකිඤ්චඤ්ඤායතන
භවං උපගතා ආකිඤ්චඤ්ඤායතනූපගා. **අයං සන්තාමි විඤ්ඤාණට්ඨීති**
ඉමං සත්තමං පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස ඨානං ජානාති, නෙවසඤ්ඤා
නාසඤ්ඤායතනං යථෙව සඤ්ඤාය එවං විඤ්ඤාණස්සාපි සුඛුමත්තා නෙව
විඤ්ඤාණං නාවිඤ්ඤාණං තස්මා විඤ්ඤාණට්ඨිතීසු න වුත්තං. **අභූතන්ති**

අභූතත්ථං, රූපං අත්තාති ආදිවචනං වා විපල්ලාසභාවතො **අතච්ඡං**, දිට්ඨිනිස්සයතො **අනත්ථසංහිතං**, අථවා **අභූතන්ති** අසන්තං අවිජ්ජමානං අචොරස්සෙව ඉදං තෙ චොරිකාය ආභතං න ඉදං තුය්හං ඝරෙ ධනන්ති ආදිවචනං. **අතච්ඡන්ති** අතථාකාරං අඤ්ඤථා සන්තං. **අනත්ථසංහිතන්ති** න ඉධලොකත්ථං වා පරලොකත්ථං වා නිස්සිතං. **න තං තථාගතො ව්‍යාකරොතීති** තං අනිය්‍යානිකකථං තථාගතො න කථෙති. **භූතං තච්ඡං අනත්ථසංහිතන්ති** රාජකථාදි තිරච්ඡානකථං. **භූතං තච්ඡං අත්ථසංහිතන්ති** අරියසච්චසන්නිස්සිතං. **තත්‍ර කාලඤ්ඤූ හොතීති** තස්මිං තතියව්‍යාකරණෙ තස්ස පඤ්හස්ස ව්‍යාකරණත්ථාය තථාගතො කාලඤ්ඤූ හොති. මහාජනස්ස ආදානකාලං ගහණකාලං ඤත්වාව සහෙතුකං සකාරණං කත්වා යුත්තපත්තකාලෙයෙව බ්‍යාකරොතීති අත්ථො. යුත්තපත්තකාලෙ වදතීති **කාලවාදී**. භූතං සභාවං වදතීති **භූතවාදී**. පරමත්ථං නිබ්බාණං වදතීති **අත්ථවාදී**.‘මග්ගඵලධම්මං වදතීති[1] **ධම්මවාදී**. සංවරාදිවිනයං වදතීති **විනයවාදී**. තත්ථ **දිට්ඨන්ති** අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු අපරිමාණානං සත්තානං චක්ඛුද්වාරෙසු ආපාථං ආගච්ඡන්තං රූපාරම්මණං නාම අත්ථි තං සබ්බාකාරතො ජානාති පස්සති, එවං ජානතා පස්සතා ච තෙන තං ඉට්ඨානිට්ඨාදිවසෙන වා දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාතෙසු ලබ්භමානපදවසෙන වා "කතමං තං රූපායතනං[2] යං රූපං චතුන්නං මහාභූතානං උපාදාය වණ්ණනිභා සනිදස්සනං සප්පටිඝං නීලං පීතක"න්ති ආදිනා නයෙන අනෙකෙහි නාමෙහි තෙරසහි වාරෙහි ද්වෙපඤ්ඤාසාය නයෙහි විභජ්ජමානං තථමෙව හොති විතථං නත්ථි, එස නයො සොතද්වාරාදීසුපි ආපාථමාගච්ඡන්තෙසු සද්දාදීසු, තෙසං විධිං දස්සෙතුං දිට්ඨං සුතන්ති ආදිමාහ. තත්ථ **දිට්ඨන්ති** රූපායතනං. **සුතන්ති** සද්දායතනං. **මුතන්ති** පත්වා ගහෙතබ්බතො ගන්ධායතනං රසායතනං ඵොට්ඨබ්බායතනං. **විඤ්ඤාතන්ති** සුඛදුක්ඛාදිධම්මාරම්මණං. **පත්තන්ති** පරියෙසිත්වා වා පත්තං. **පරියෙසිතන්ති** පත්තං වා[3] අපත්තං වා පරියෙසිතං. **අනුවිචරිතං මනසාති** චිත්තෙන අනුසඤ්චරිතං. **තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධන්ති** ඉමිනා එතං දස්සෙති යං අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු ඉමස්ස සදෙවකස්ස ලොකස්ස නීලං පීතකන්ති ආදි රූපාරම්මණං චක්ඛුද්වාරෙ ආපාථං ආගච්ඡති අයං සත්තො ඉමස්මිං ඛණෙ ඉමං නාම රූපාරම්මණං දිස්වා සුමනො වා දුම්මනො වා මජ්ඣත්තො වා ජාතොති සබ්බං තං තථාගතස්ස එව අභිසම්බුද්ධං, තථා යං අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු ඉමස්ස සදෙවකස්ස ලොකස්ස භෙරිසද්දො මුදිඞ්ගසද්දොති ආදිසද්දාරම්මණං සොතද්වාරෙ ආපාථං ආගච්ඡති, මූලගන්ධො තචගන්ධොති ආදි ගන්ධාරම්මණං ඝාණද්වාරෙ ආපාථං ආගච්ඡති, මූලරසො ඛන්ධරසොති ආදි රසාරම්මණං ජිව්හාද්වාරෙ ආපාථං ආගච්ඡති,

---

1. සී. II. මග්ගධම්මං ඵලධම්මං. 2. සී. I & II. රූපං රූපායතන.
3. සී. II. පත්තං අපත්තං වා.

කකඛලං මුදුකනති ආදි පඨවිධාතු තෙජොධාතු වායොධාතුභෙදං ඵොට්ඨබබාරමමණං කායද්වාරෙ ආපාථං ආගචඡති, අයං සතතො ඉමසමිං ඛණෙ ඉමනනාම ඵොට්ඨබබාරමමණං ඵුසිතවා සුමනො වා දුමමනො වා මජඣතතො වා ජාතොති සබබනතං තථාගතසස එව අභිසමබුඬං, තථා යං අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු ඉමසස සදෙවකසස ලොකසස සුඛදුකඛාදිභෙදං ධමමාරමමණං මනොද්වාරසස ආපාථමාගචඡති, අයං සතතො ඉමසමිං ඛණෙ ඉමනනාම ධමමාරමමණං විජානිතවා සුමනො වා දුමමනො වා මජඣතතො වා ජාතොති සබබනතං තථාගතසස එව අභිසමබුඬං, (පරියෙසිතවා අපතතමපි අතථි අපරියෙසිතවා පතතමපි අතථි)[1] "යංහි චුනද ඉමෙසං සතතානං දිඨං සුතං මුතං විඤඤාතං තතථ තථාගතෙන අදිට්ඨං වා අසුතං වා අමුතං වා අවිඤඤාතං වා නතථි, ඉමසස පන මහාජනසස පරියෙසිතවා පතතමපි අතථි අපරියෙසිතවා අපතතමපි අතථි පරියෙසිතවා පතතමපි අතථි අපරියෙසිතවා පතතමපි අතථි සබබමපි තථාගතසස අපතතනනාම නතථි ඤාණෙන අසචඡිකතං, තසමා තථාගතො වුචචතීති යං යථාලොකෙන ගතං තසස තථෙව ගතතතාති වුචචති. පාළියං පන අභිසමබුඬනති වුතතං, තං ගතසදෙදන එකතථං, ඉමිනා නයෙන සබබතථ වාරෙසු තථාගතොති නිගමනසස අතෙථා වෙදිතබෙබා. "යඤච චුනද රතතිං තථාගතො අනුතතරං සමමාසමෙබාධිං අභිසමබුජඣති යඤච රතතිං අනුපාදිසෙසාය නිබබාණධාතුයා පරිනිබබායති යං එතසමිං අනතරෙ භාසති ලපති නිදදිසති සබබං තං තථෙව හොති නො අඤඤථා තසමා තථාගතොති වුචචතී"ති එතථ යං රතතිං භගවා බොධිමණෙඩ අපරාජිතපලලඞෙකන නිසිනෙනා තිණණං මාරානං මතථකං මදදිතවා අනුතතරං සමමාසමෙබාධිං අභිසමබුඬො, යඤච රතතිං යමකසාලානං අනතරෙ අනුපාදිසෙසාය නිබබාණධාතුයා පරිනිබබායි, එතථනතරෙ පඤචචතතාළීසවසසපරිමාණෙ කාලෙ පඨමබොධියාපි පචඡිමබොධියාපි යං භගවතා භාසිතං සුතතං ගෙයයං–පෙ–වෙදලලං තං සබබං අතථතො ච බයඤජනතො ච අනුපවජජං අනූනමනධිකං සබබාකාරපරිපුණණං රාගමදනිමමදනං දොසමොහමදනිමමදනං නතථි තතථ වාලගගමතතමපි අවකඛලිතං සබබනතං එකමුදදිකාය ලඤඡිතං විය එකනාළියා මිතං විය එකතුලාය තුලිතං විය ච තථමෙව හොති විතථං නතථි. තෙනාහ: "යඤච චුනද රතතිං තථාගතො–පෙ–සබබනතං තථමෙව හොති නො අඤඤථා තසමා තථාගතොති වුචචතී"ති ගදඅතෙථා හි එතථ ගතසදෙදා. අපිච ආගදනමාගදො, වචනනති අතෙථා. තථො අපරීතො ආගදො අසසාති දකාරසස තකාරං කතවා තථාගතොති එවමෙතසමිං අතෙථ පදසිඞි වෙදිතබබා. "යථාවාදී චුනද–පෙ–වුචචතී"ති එතථ භගවතො වාචාය කායො අනුලොමෙති කායසසපි වාචා, තසමා භගවා යථාවාදී

1. "පරියෙසිතවා අපතතමපි අතථි අපරියෙසිතවා පතතමපි අතථි" අයං පාඨො මරමමපොතථකෙ න දිසසති.

තථාකාරී යථාකාරී තථාවාදී ච හොති. එවං භූතස්ස චස්ස යථා වාචා කායොපි තථා ගතො පවත්තොති අත්ථො. යථා ච කායො වාචා වාපි තථා ගතා පවත්තාති තථාගතොති එවමෙත්ථ පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා. **අභිභූ අනභිභූතොති** උපරි භවග්ගං හෙට්ඨා අවීචිං පරියන්තං කරිත්වා තිරියං අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු සබ්බසත්තෙ අභිභවති සීලෙනපි සමාධිනාපි පඤ්ඤායපි විමුත්තියාපි න තස්ස තුලා වා පමාණං වා අත්ථි අතුලො අප්පමෙය්‍යො අනුත්තරො රාජරාජා දෙවදෙවො සක්කානං අතිසක්කො බ්‍රහ්මානං අතිබ්‍රහ්මා. **අඤ්ඤදත්ථූති** එකංසත්ථෙ නිපාතො. දක්ඛතීති **දසො**, වසං වත්තෙතීති **වසවත්ති**. තත්‍රායං පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා, අගදො විය අගදො, කො පනෙස? දෙසනාවිලාසො චෙව පුඤ්ඤුස්සයො ච, තෙන හෙස මහානුභාවො භිසක්කො දිබ්බාගදෙන සප්පෙ විය සබ්බපරප්පවාදිනො සදෙවකඤ්ච ලොකං අභිභවති ඉති සබ්බලොකාභිභවනෙ තථො අවිපරීතො දෙසනාවිලාසමයො චෙව පුඤ්ඤමයො ච අගදො අස්සාති දකාරස්ස තකාරං කත්වා තථාගතොති වෙදිතබ්බො. **ඉධට්ඨඤ්ඤෙව ජානාති කම්මාභිසංඛාරවසෙනාති** අපුඤ්ඤාභිසංඛාරවසෙන ඉධට්ඨිතඤ්ඤෙව ජානාති. **කායස්ස භෙදා පරම්මරණාති** උපාදින්නක්ඛන්ධභෙදා මරණතො පරං. **අපායන්ති** ආදීසු වඩ්ඪිසංඛාතසුඛසාතතො අයා අපෙතත්තා අපායො. දුක්ඛස්ස ගති පටිසරණන්ති **දුග්ගති**, දුක්කටකාරිනො එත්ථ විනිපතන්තීති **විනිපාතො**, නිරති අත්ථෙන නිරස්සාදත්ථෙන **නිරයො**. තං අපායං -පෙ- නිරයං. **උපපජ්ජිස්සතීති** පටිසන්ධිවසෙන උපපජ්ජිස්සති. **තිරච්ඡානයොනින්ති** තිරියං අඤ්චිතාති තිරච්ඡානා, තෙසං යොනි තිරච්ඡානයොනි, තං තිරච්ඡානයොනිං. **පෙත්තිවිසයන්ති** පෙච්චභවානං පෙතානං විසයොති පිත්තිවිසයො. මනසො උස්සන්නතාය **මනුස්සා**, තෙසු මනුස්සෙසු, ඉතො පරං **කම්මාභිසංඛාරවසෙනාති** එත්ථ පුඤ්ඤාභිසංඛාරවසෙන අත්ථො ගහෙතබ්බො. **ආසවානං ඛයාති** ආසවානං විනාසෙන. **අනාසවං චෙතොවිමුත්තින්ති** ආසවවිරහිතඵලවිමුත්තිං පඤ්ඤාවිමුත්තිං, අරහත්තඵලසමාධි **රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්තීති** ච අරහත්තඵලපඤ්ඤා **අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්තීති** වෙදිතබ්බා. තණ්හාචරිතෙන වා අප්පනාජ්ඣානබලෙන කිලෙසෙ වික්ඛම්භෙත්වා අධිගතං අරහත්තඵලං **රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති**. දිට්ඨිචරිතෙන උපචාරජ්ඣානමත්තං නිබ්බත්තෙත්වා විපස්සිත්වා අධිගතං අරහත්තඵලං අවිජ්ජා විරාගා පඤ්ඤා විමුත්ති. අනාගාමිඵලං වා කාමරාගං සන්ධාය **රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති**. අරහත්තඵලං සබ්බප්පකාරතො **අවිජ්ජා විරාගා පඤ්ඤාවිමුත්ති**. **ආකිඤ්චඤ්ඤායතනෙ අධිමුත්ති විමොක්ඛානාති**. කෙනත්ථෙන විමොක්ඛා වෙදිතබ්බා? අධිමුච්චනත්ථෙන, කොයං අධිමුච්චනත්ථො නාම? පච්චනීකධම්මෙහි සුට්ඨු විමුච්චනත්ථො ආරම්මණෙ අභිරතිවසෙන සුට්ඨු විමුච්චනත්ථො. පිතු අඞ්කෙ විස්සට්ඨඞ්ගපච්චඞ්ගස්ස දාරකස්ස සයනං විය අනිග්ගහිතභාවෙන නිරාසංකතාය ආරම්මණෙ පවත්තීති වුත්තං

හොති. එවරූපෙන විමොක්ඛෙන විමුත්තන්ති[1] විඤ්ඤාණඤ්චායතනං මුඤ්චිත්වා ආකිඤ්චඤ්ඤායතනෙ නිරාසඞ්කවසෙන විමුත්තිං අල්ලීනං. **තත්‍රාධිමුත්තන්ති** තස්මිං සමාධිම්හි අල්ලීනං. **තදධිමුත්තන්ති** තස්මිං ඣානෙ අධිමුත්තං. **තදධිපතෙය්‍යන්ති** තජ්ඣානජෙට්ඨකං. **රූපාධිමුත්තොති** ආදීනි පඤ්චකාමගුණගරුකවසෙන[2] වුත්තානි. **කුලාධිමුත්තොති** ආදීනි තීණි ඛත්තියාදිකුලගරුකවසෙන වුත්තානි. **ලාභාධිමුත්තොති** ආදීනි අට්ඨලොකධම්මවසෙන වුත්තානි. **චීවරාධිමුත්තොති** ආදීනි චත්තාරි පච්චයවසෙන වුත්තානි. **සුත්තන්තාධිමුත්තොති** ආදීනි පිටකත්තයවසෙන වුත්තානි. **ආරඤ්ඤකාධිමුත්තොති** ආදීනි ධුතඞ්ගසමාදානවසෙන වුත්තානි. **පඨමජ්ඣානාධිමුත්තොති** ආදීනි පටිලාභවසෙන වුත්තානි. **කම්මපරායණන්ති** අභිසඞ්ඛාරවසෙන. **විපාකපරායණන්ති** පවත්තිවසෙන. **කම්මගරුකන්ති** චෙතනාගරුකං. **පටිසන්ධිගරුකන්ති** උප්පත්තිගරුකං. **ආකිඤ්චඤ්ඤසම්භවං ඤත්වාති** ආකිඤ්චඤ්ඤායතනජනකං කම්මාභිසඞ්ඛාරං ඤත්වා කින්ති පළිබොධො අයන්ති[3]. **නන්දිසංයොජනං ඉතීති** යා ච තස්ස අරූපරාගසඞ්ඛාතා නන්දි තඤ්ච සංයොජනං ඉති ඤත්වා. **තතො තත්ථ විපස්සතීති** අථ තත්ථ ආකිඤ්චඤ්ඤායතනසමාපත්තිතො වුට්ඨහිත්වා තං සමාපත්තිං අනිච්චාදිවසෙන විපස්සති; **එතං ඤාණං තථං තස්සාති** එතං තස්ස පුග්ගලස්ස එවං විපස්සතො අනුක්කමෙන උප්පන්නං අරහත්තඤාණං අවිපරීතං. **වුසීමතොති** වුසිතවාසස්ස. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව. එවං භගවා ඉමම්පි සුත්තං අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසෙසි. දෙසනාපරියොසානෙ ච පුබ්බසදිසොව ධම්මාභිසමයො අහොසීති.

පොසාලසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චුද්දසමං.

15.

පණ්ණරසමෙ මොඝරාජසුත්තෙ-**ද්වාහන්ති** ද්වෙ වාරෙ අහං, සො හි පුබ්බෙ **අජිතසුත්තස්ස** ච **තිස්සමෙත්තෙය්‍යසුත්තස්ස** ච අවසානෙ පුච්ඡිතුං භගවන්තං පුච්ඡි, භගවා පන තස්ස ඉන්ද්‍රියපරිපාකං ආගමයමානො න ව්‍යාකාසි, තෙනාහ "ද්වාහං සක්කං අපුච්ඡිස්ස"න්ති. **යාවතතියඤ්ච දෙවිසි ව්‍යාකරොතීති මෙ සුතන්ති** යාවතතියඤ්ච සහධම්මිකං පුට්ඨො විසුද්ධිදෙවභූතො ඉසි භගවා සම්මාසම්බුද්ධො ව්‍යාකරොතීති එවමෙව සුතං ගොධාවරීතීරෙයෙව කිර සො එවමස්සොසි, තෙනාහ "ව්‍යාකරොතීති මෙ සුත"න්ති. ඉමිස්සා ගාථාය නිද්දෙසෙ යං වත්තබ්බං සියා තං හෙට්ඨා වුත්තනයං එව. **අයං ලොකොති** මනුස්සලොකො. **පරො ලොකොති** තං ඨපෙත්වා අවසෙසො. **සදෙවකොති**

---

1. සී. V. එවරූපෙන විමොක්ඛෙන අධිමුත්තන්ති. 3. ම. V පස්සථාති.
2. ම V. පඤ්චකාමගුණද්දුකවසෙන.

බ්‍රහ්මලොකං ඨපෙත්වා අවසෙසො උපපත්තිදෙව සම්මුතිදෙව යුත්තො.[1] **බ්‍රහ්මලොකො සදෙවකොති** එතං වා සදෙවකො ලොකොති ආදීනං තස්ස නිදස්සනමත්තං. තෙන සබ්බොපි තථා වුත්තප්පකාරලොකො වෙදිතබ්බො. **එවං අභික්කන්තදස්සාවින්ති** එවං අග්ගදස්සාවිං, සදෙවකස්ස ලොකස්ස අජ්ඣාසයාධිමුත්තිගතිපරායණාදීනි පස්සිතුං සමත්ථන්ති දස්සෙති. **සුඤ්ඤතො ලොකං අවෙක්ඛස්සූති** අවසියපවත්තසල්ලක්ඛණවසෙන වා තුච්ඡසංඛාරසමනුපස්සනවසෙන වාති ද්වීහාකාරෙහි සුඤ්ඤතො ලොකං පස්ස. **අත්තානුදිට්ඨිං ඌහච්චා**[2]ති සක්කායදිට්ඨිං උද්ධරිත්වා. **ලුජ්ජතීති** භිජ්ජති. **චක්ඛතීති** චක්ඛු, තං සසම්භාරචක්ඛුනො සෙතමණ්ඩලපරික්ඛිත්තස්ස කණ්හමණ්ඩලස්ස මජ්ඣෙ අභිමුඛෙ ඨිතානං සරීරසණ්ඨානුප්පත්තිදෙසභූතෙ දිට්ඨිමණ්ඩලෙ චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං වත්ථුද්වාරභාවං සාධයමානං තිට්ඨති, රූපයන්තීති=[3] **රූපා**, වණ්ණවිකාරමාපජ්ජන්තා හදයගතභාවං පකාසෙන්තීති අත්ථො.

චක්ඛුතො පවත්තං විඤ්ඤාණං චක්ඛුස්ස වා චක්ඛුසන්නිස්සිතං වා විඤ්ඤාණන්ති=**චක්ඛුවිඤ්ඤාණං**, චක්ඛුතො පවත්තො සම්ඵස්සො=**චක්ඛුසම්ඵස්සො**. **චක්ඛුසම්ඵස්සපච්චයාති** චක්ඛුවිඤ්ඤාණසම්පයුත්තඵස්සපච්චයා. **වෙදයිත**න්ති විදිතං වෙදනාති අත්ථො. තදෙව සුඛයතීති=**සුඛං**, යස්ස උප්පජ්ජති තං සුඛිතං කරොතීති අත්ථො. සුට්ඨු වා ඛාදති ඛණති ච කායචිත්තාබාධන්ති **සුඛං**. දුක්ඛයතීති=**දුක්ඛං**, යස්සුප්පජ්ජති තං දුක්ඛිතං කරොතීති අත්ථො. න දුක්ඛං න සුඛන්ති **අදුක්ඛමසුඛං**, මකාරො පදසන්ධිවසෙන වුත්තො. සො පන චක්ඛුසම්ඵස්සො අත්තනා සම්පයුත්තාය වෙදනාය සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයවිපාකආහාරසම්පයුත්ත අත්ථි අවිගතවසෙන අට්ඨධා පච්චයො හොති, සම්පටිච්ඡනසම්පයුත්තාය අනන්තරසමනන්තරූපනිස්සය නත්ථි අවිගතවසෙන පඤ්චධා සන්තීරණාදිසම්පයුත්තානං උපනිස්සයවසෙන පච්චයො හොති.

සුණාතීති=**සොතං**. තං සසම්භාරසොතබිලස්ස අන්තො තනුතම්බලොමාචිතෙ[4] අඞ්ගුලිවෙධකසණ්ඨානෙ පදෙසෙ සොතවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං වත්ථුද්වාරභාවං සාධයමානං තිට්ඨති. සද්දයන්තීති **සද්දා**. උදාහරීයන්තීති අත්ථො. ඝායතීති=**ඝාණං**, තං සසම්භාරඝාණබිලස්ස අන්තො අජපදසණ්ඨානෙ පදෙසෙ ඝාණවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං වත්ථුද්වාරභාවං සාධයමානං තිට්ඨති. ගන්ධයතීති=**ගන්ධා**, අත්තනො වත්ථුං සූචයතීති අත්ථො. ජීවිතමව්හයතීති=**ජිව්හා**, සායනට්ඨෙන වා **ජිව්හා** සසම්භාරජිව්හාය අතිඅග්ගමූලපස්සානි වජ්ජෙත්වා උපරිමතලමජ්ඣෙ මජ්ඣෙ භින්නඋප්පලදලග්ගසණ්ඨානෙ පදෙසෙ ජිව්හාවිඤ්ඤාණාදීනං

1. ම. V. අවසෙසොසම්මතිදෙවයුත්තො.
2. සී. II. ඔහච්චාති.
3. ම. V. රූපප්පන්තීති.
4. ම. V. ලොමාබිලෙ.

යථාරහං වත්ථුවාරභාවං සාධයමානා තිට්ඨන්ති. රසන්ති තෙ සත්තාති **රසා,** අස්සාදෙන්තීති අත්ථො, කුච්ඡිතානං සාසවධම්මානං ආයොති **කායො** ආයොති උප්පත්තිදෙසො. සො යාවතා ඉමස්මිං කායෙ උපාදින්නපවත්ති නාම අත්ථි, තත්ථ යෙභුය්‍යෙන කායප්පසාදො කායවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං වත්ථුවාරභාවං සාධයමානො තිට්ඨති. ඵුසියන්තීති=**ඵොට්ඨබ්බා.** මුනාතීති=**මනො** විජානාතීති අත්ථො. අත්තනො ලක්ඛණං ධාරෙන්තීති=**ධම්මා.** **මනොති** සහාවජ්ජනං භවඞ්ගං. **ධම්මාති** නිබ්බානං මුඤ්චිත්වා අවසෙසා ධම්මාරම්මණා ධම්මා. **මනොවිඤ්ඤාණන්ති** ජවනමනොවිඤ්ඤාණං. **මනොසම්ඵස්සොති** තං සම්පයුත්තො ඵස්සො, සො සම්පයුත්තාය වෙදනාය විපාකපච්චයවජ්ජෙහි සෙසෙහි පච්චයෙහි පච්චයො හොති, අනන්තරාය තෙහෙව, සෙසානං උපනිස්සයෙනෙව පච්චයො හොති, **අවසියපවත්තසල්ලක්ඛණවසෙන වාති** අවසෙ හුත්වා පවත්තසංඛාරෙ පස්සන වසෙන ඔලොකනවසෙනාති අත්ථො. **රූපෙ වසො න ලබ්භතීති** රූපස්මිං වසවත්තිභාවො ඉස්සරභාවො න ලබ්භති. වෙදනාදීසුපි එසෙව නයො. **න තුම්හාකන්ති** අත්තනි හි සති අත්තනියං නාම හොති අත්තා එව ච නත්ථි තස්මා "න තුම්හාක"න්ති ආහ: **නාපි අඤ්ඤෙසන්ති** අඤ්ඤො නාම පරෙසං අත්තා තස්මිං සති අඤ්ඤෙසං නාම සියා සොපි නත්ථි තස්මා "නාපි අඤ්ඤෙස"න්ති ආහ. **පුරාණමිදං භික්ඛවෙ කම්මන්ති** නයිදං පුරාණකම්මමෙව පුරාණකම්මනිබ්බත්තො පනෙස කායො තස්මා පච්චයවොහාරෙන එවං වුත්තො.

"අභිසංඛත"න්ති ආදි කම්මවොහාරස්සෙව වසෙන පුරිමලිඞ්ගසභාගතාය වුත්තං, අයං පනෙත්ථ අත්ථො-**අභිසංඛතන්ති** පච්චයෙහි කතොති දට්ඨබ්බො. **අභිසඤ්චෙතයිකන්ති** චෙතනාවත්ථුකො චෙතනාමූලකොති දට්ඨබ්බො. **වෙදනියන්ති** වෙදනාය වත්ථූති දට්ඨබ්බො. **රූපෙ සාරො න ලබ්භතීති** රූපස්මිං නිච්චාදිසාරො න ලබ්භති. වෙදනාදීසුපි එසෙව නයො. **රූපං අසාරං නිස්සාරන්ති** සයං අසාරං සාරවිරහිතඤ්ච. **සාරාපගතන්ති** සාරතො අපගතං. **නිච්චසාරසාරෙන වාති** භඞ්ගං අතික්කමිත්වා පවත්තමානෙන නිච්චසාරෙන කස්සචි නිච්චසාරස්ස අභාවතො නිච්චසාරෙන සාරො නත්ථි. **සුඛසාරසාරෙන වාති** පීතිසුඛං අතික්කමිත්වා පවත්තමානස්ස කස්සචි සාරස්ස අභාවතො සුඛසාරසාරෙන වා. **අත්තසාරසාරෙන වාති** අත්තනිය සාරසාරෙන වා. **නිච්චෙන වාති** භඞ්ගං අතික්කමිත්වා පවත්තමානස්ස කස්සචි නිච්චස්ස අභාවතො නිච්චෙන වා. **ධුවෙන වාති** විජ්ජමානකාලෙපි පච්චයායත්තවුත්තිතාය ථිරස්ස කස්සචි අභාවතො ධුවෙන වා. **සස්සතෙන වාති** අබ්බොච්ඡින්නස්ස සබ්බකාලෙ විජ්ජමානස්ස කස්සචි අභාවතො සස්සතෙන වා. **අවිපරිණාම ධම්මෙන වාති** ජරාභඞ්ගවසෙන අවිපරිණාම පකතිකස්ස කස්සචි අභාවතො අවිපරිණාම ධම්මෙන වා. **චක්ඛු**

සුඤ්ඤං අත්තෙන වා අත්තනියෙන වාති කාරකො වෙදකො සයංවසීති එවං පරිකප්පිතෙන අත්තනා වා අත්තභාවෙතායෙව අත්තනො සන්තකෙන පරික්ඛාරෙන ච සුඤ්ඤං සබ්බං චක්ඛාදි ලොකියධම්මජාතං. යස්මා අත්තාති එත්ථ නත්ථි අත්තනියඤ්ච එත්ථ නත්ථි තස්මා සුඤ්ඤන්ති වුච්චතීති අත්ථො. ලොකුත්තරාපි ච ධම්මා අත්තත්තනියෙහි සුඤ්ඤා එවාති අසුඤ්ඤා ධම්මා නත්ථීති වුත්තං හොති. තස්මිං ධම්මෙ අත්තත්තනියසාරස්ස නත්ථිභාවො වුත්තො හොති.

ලොකෙ ච - සුඤ්ඤං ඝරං සුඤ්ඤො ඝටොති වුත්තෙ, ඝරස්ස ඝටස්ස ච නත්ථිභාවො න හොති තස්මිං ඝරෙ ඝටෙ ච අඤ්ඤස්ස නත්ථිභාවො වුත්තො හොති. භගවතා ච ඉති යම්හි ඛො කිඤ්චි තත්ථ න හොති තෙන තං සුඤ්ඤං යං පන තත්ථ අවසිට්ඨං හොති තං සන්තං ඉදමත්ථීති පජානාතීති අයමෙව අත්ථො වුත්තො. තථා ඛන්ධියගතෙ සඤ්ඤගතෙ ච[1] අයමෙව අත්ථො. ඉමස්මිං සුත්තන්තෙ අනත්තලක්ඛණමෙව කථිතං. **අනිස්සරියතොති** අත්තනො ඉස්සරියෙ අප්පවත්තනතො. **අකාමකාරියතොති** අත්තනො අකාමං අරුචිකාරණවසෙන. **අපාපුණියතොති** ඨාතුං පතිට්ඨාභාවතො. **අවසවත්තනතොති** අත්තනො වසෙ අවත්තනතො. **පරතොති** අනිච්චතො පච්චයායත්තවුත්තිතො. **විවිත්තතොති** නිස්සාරතො. **සුද්ධන්ති** කෙවලං. ඉස්සරකාලපකතීහි විනා කෙවලං පච්චයායත්තා පවත්තිවසෙන පවත්තමානං සුද්ධං නාම. අත්තනිය විරහතො සුද්ධධම්මපුඤ්ජොති ච සුද්ධං ධම්මසමුප්පාදං. **සුද්ධං සඞ්ඛාරසන්තතින්ති** සුද්ධං පස්සන්තස්ස ජානන්තස්ස සඞ්ඛාරානං සන්තතිං අබ්බොච්ඡින්නසඞ්ඛාරසන්තතිං, තථෙව සුද්ධං පස්සන්තස්ස සඞ්ඛාරාදීනි, එකට්ඨානි ආදරෙන වත්තබ්බත්තා වුත්තානි. එවං පස්සන්තස්ස මරණමුඛෙ භයං න හොති. **ගාමණීති** ආලපනං. **තිණකට්ඨසමං ලොකන්ති** ඉමං උපාදින්නක්ඛන්ධසඞ්ඛාතං ලොකං යදා තිණකට්ඨසමපඤ්ඤාය පස්සති. යථා අරඤ්ඤෙ තිණකට්ඨාදීසු ගය්හමානෙසු අත්තානං වා අත්තනියං වා ගණ්හාතීති න හොති. තෙසු වා තිණකට්ඨාදීසු සයමෙව නස්සන්තෙසු විනස්සන්තෙසුපි අත්තා නස්සති අත්තනියො නස්සතීති න හොති, එවං ඉමස්මිං කායෙපි[2] නස්සන්තෙ වා විනස්සන්තෙ වා අත්තා වා අත්තනියං වා භිජ්ජතීති අපස්සන්තො පඤ්ඤාය තිණකට්ඨසමං පස්සතීති වුච්චති. **න අඤ්ඤං පත්ථෙතෙ කිඤ්චි අඤ්ඤත්‍ර අප්පටිසන්ධියාති** පටිසන්ධිවිරහිතං නිබ්බානං ඨපෙත්වා අඤ්ඤං භවං වා අත්තභාවං වා න පත්ථෙති. **රූපං සමනුපස්සතීති** රූපස්ස සාරං පරියෙසති. **අහන්ති වාති** දිට්ඨිවසෙන. **මමන්ති වාති** තණ්හාවසෙන. **අස්මීති වාති** මානවසෙන. **තම්පි තස්ස න හොතීති** තං තිවිධම්පි තස්ස පුග්ගලස්ස න හොති. **ඉධාති** දෙසාපදෙසෙ නිපාතො. ස්වායං කත්ථචි

1. ම. V. ඛන්ධයගන්ධෙ ච. 2. ම. V. කායස්මිං.

ලොකං උපාදය වුච්චති, යථාහ: "ඉධ තථාගතො ලොකෙ උප්පජ්ජතී"ති, ක්වචි සාසනං, යථාහ: "ඉධෙව භික්ඛවෙ සමණො ඉධ දුතියො සමණො"ති, ක්වචි ඔකාසං, යථාහ:

"ඉධෙව තිට්ඨමානස්ස දෙවභූතස්ස මෙ සතො
පුනරායු ච මෙ ලද්ධං එවං ජානාහි මාරිසා"ති.

ක්වචි පදපූරණමත්තමෙව, යථාහ: "ඉධාහං භික්ඛවෙ භුත්තාවී අස්සං පවාරිතො"ති; ඉධ පන ලොකං උපාදය වුත්තොති වෙදිතබ්බො. **අස්සුතවා පුථුජ්ජනොති** එත්ථ පන ආගමාධිගමාභාවා[1] ඤෙය්‍යො අස්සුතවා ඉති. යස්ස හි ඛන්ධධාතු ආයතන පච්චයාකාර සතිපට්ඨානාදීසු උග්ගහපරිපුච්ඡා විනිච්ඡය රහිතත්තා දිට්ඨිපටිසෙධකො නෙව ආගමො පටිපත්තියා අධිගන්තබ්බස්ස අනධිගතත්තා නෙව අධිගමො අත්ථි සො ආගමාධිගමාභාවා ඤෙය්‍යො අස්සුතවා ඉති. ස්වායං:-

"පුථූනං ජනනාදීහි කාරණෙහි පුථුජ්ජනො
පුථුජ්ජනන්තොගධත්තා පුථුවායං ජනො ඉති."

සො හි පුථූනං නානප්පකාරානං කිලෙසාදීනං ජනනාදීහිපි කාරණෙහි පුථුජ්ජනො. යථාහ: "පුථූ කිලෙසෙ ජනෙන්තීති පුථුජ්ජනා, පුථු අවිහතසක්කායදිට්ඨිකාති පුථුජ්ජනා, පුථූසත්ථාරානං මුඛුල්ලොකිකාති පුථුජ්ජනා, පුථු සබ්බගතීහි අවුට්ඨිතාති පුථුජ්ජනා, පුථු නානාභිසඞ්ඛාරෙ අභිසඞ්ඛරොන්තීති පුථුජ්ජනා, පුථු නානා ඔඝෙහි වුය්හන්ති සන්තාපෙහි සන්තප්පන්තීති පුථුජ්ජනා, පුථු නානාපරිළාහෙහි පරිදය්හන්තීති පුථුජ්ජනා, පුථු පඤ්චසු කාමගුණෙසු රත්තා ගිද්ධා ගථිතා මුච්ඡිතා අජ්ඣොපන්නා ලග්ගා ලග්ගිතා පලිබුද්ධාති පුථුජ්ජනා, පුථු පඤ්චහි නීවරණෙහි ආවුතා නිවුතා ඔවුතා පිහිතා පටිච්ඡන්නා පටිකුජ්ජිතාති පුථුජ්ජනා, පුථූනං වා ගණනපථමතීතානං අරියධම්මපරම්මුඛානං නීචධම්මසමාචාරානං ජනානං අන්තොගධත්තාපි පුථුජ්ජනා, පුථුවා අයං විසුංයෙව සඞ්ඛ්‍යං ගතො විසංසට්ඨො සීලධුතාදිගුණයුත්තෙහි ජනෙහීතිපි පුථුජ්ජනො"ති, එවමෙතෙහි අස්සුතවා පුථුජ්ජනොති ඉමෙහි පදෙහි යෙ තෙ:

"දුවෙ පුථුජ්ජනා වුත්තා බුද්ධෙනාදිච්චබන්ධුනා,
අන්ධො පුථුජ්ජනො එකො කල්‍යාණෙකො පුථුජ්ජනො"ති

වෙ පුථුජ්ජනා වුත්තා, තෙසු අන්ධපුථුජ්ජනො වුත්තො හොතීති වෙදිතබ්බො. **අරියානං අදස්සාවීති** ආදීසු අරියාති ආරකත්තා කිලෙසෙහි අනයෙ න ඉරියනතො අයෙ ඉරියනතො සදෙවකෙන ච ලොකෙන අරණීයතො බුද්ධා ච පච්චෙකබුද්ධා ච බුද්ධසාවකා ච වුච්චන්ති, බුද්ධා එව වා ඉධ අරියා, යථාහ: "සදෙවකෙ භික්ඛවෙ ලොකෙ තථාගතො අරියොති වුච්චතී"ති.

---

1. ම. V. ආගමාභාවා.

සප්පුරිසාති එත්ථ පන පච්චෙකබුද්ධා තථාගතසාවකා ච සප්පුරිසාති වෙදිතබ්බා. තෙ හි ලොකුත්තරගුණයොගෙන සොභනා පුරිසාති සප්පුරිසා, සබ්බෙව එතෙ වෙධාපි වුත්තා බුද්ධාපි හි අරියා ච සප්පුරිසා ච පච්චෙකබුද්ධා බුද්ධසාවකාපි, යථාහ:-

“යො වෙ කතඤ්ඤූ කතවෙදි ධීරො
කල්‍යාණමිත්තො දළ්හභත්ති ච හොති,
දුඛිතස්ස සක්කච්ච කරොති කිච්චං
තථා විධං සප්පුරිසං වදන්ති”ති.

කල්‍යාණමිත්තො දළ්හභත්ති ච හොතීති එත්තාවතා හි බුද්ධසාවකො වුත්තො, කතඤ්ඤුතාදීහි පච්චෙකබුද්ධාති. යො ඉමෙසං අරියානං අදස්සනසීලො න ච දස්සනෙ සාධුකාරී සො අරියානං අදස්සාවීති වෙදිතබ්බො. සො චක්ඛුනා අදස්සාවී ඤාණෙන අදස්සාවීති දුවිධො, තෙසු ඤාණෙන අදස්සාවී ඉධ අධිප්පෙතො, මංසචක්ඛුනා හි දිබ්බචක්ඛුනා වා අරියා දිට්ඨාපි අදිට්ඨා ව හොන්ති. තෙසං චක්ඛුනා වණ්ණමත්තගහණතො න අරියභාවගොචරතො[1], සොණසිඟාලාදයොපි ච චක්ඛුනා අරියෙ පස්සන්ති න ච තෙ අරියානං දස්සාවිනො. තත්‍රිදං වත්ථු-චිත්තලපබ්බතවාසිනො කිර ඛීණාසවත්ථෙරස්ස උපට්ඨාකො බුඩ්ඪපබ්බජිතො එකදිවසං ථෙරෙන සද්ධිං පිණ්ඩාය චරිත්වා ථෙරස්ස පත්තචීවරං ගහෙත්වා පිට්ඨිතො ආගච්ඡන්තො ථෙරං පුච්ඡි-අරියා නාම භන්තෙ කීදිසාති, ථෙරො ආහ-ඉධෙකච්චො මහල්ලකො අරියානං පත්තචීවරං ගහෙත්වා වත්තපටිවත්තං කත්වා සහ විචරන්තොපි නෙව අරියෙ ජානාති එවං දුජ්ජානා ආවුසො අරියාති, එවං වුත්තෙපි සො නෙව අඤ්ඤාසි, තස්මා චක්ඛුනා දස්සනං අදස්සනං ඤාණෙන දස්සනමෙව දස්සනං, යථාහ: “කිතෙන වක්කලි ඉමිනා පූතිකායෙන දිට්ඨෙන යො ඛො වක්කලි ධම්මං පස්සති සො මං පස්සතී”ති. තස්මා චක්ඛුනා පස්සන්තොපි ඤාණෙන අරියෙහි දිට්ඨං අනිච්චාදිලක්ඛණං අපස්සන්තො අරියානං අධිගතඤ්ච ධම්මං අනධිගච්ඡන්තො අරියකරධම්මානං අරියභාවස්ස ච අදිට්ඨත්තා අරියානං අදස්සාවීති වෙදිතබ්බො. **අරියධම්මස්ස ච අකොවිදොති** සතිපට්ඨානාදිභෙදෙ අරියධම්මෙ අකුසලො. **අරියධම්මෙ අවිනීතොති** එත්ථ පන:

“දුවිධො විනයො නාම එකමෙකත්ථ පඤ්චධා,
අභාවතො තස්ස අයං අවිනීතොති වුච්චති.

අයං හි සංවරවිනයො පහාණවිනයොති දුවිධො විනයො. එත්ථ දුවිධෙපි විනයෙ එකමෙකොපි විනයො පඤ්චධා භිජ්ජති. සංවරවිනයොපිහි සීලසංවරො සතිසංවරො ඤාණසංවරො ඛන්තිසංවරො විරියසංවරොති පඤ්චවිධො. පහාණවිනයොපි තදඞ්ගප්පහාණං වික්ඛම්භනප්පහාණං සමුච්ඡෙදප්පහාණං පටිප්පස්සද්ධිප්පහාණං නිස්සරණප්පහාණන්ති පඤ්චවිධො, තත්ථ “ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංවරෙන උපෙතො

1. සී. I & II. අරියභාවරතො.

හොති සමුපෙතො"ති අයං සීලසංවරො. "රක්ඛති චක්ඛුන්ද්‍රියං චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරං ආපජ්ජතී"ති අයං සතිසංවරො.

"යානි සොතානි ලොකස්මිං (ආජිතාති භගවා) සති තෙසං නිවාරණං
සොතානං සංවරං බ්‍රූමි පඤ්ඤායෙතෙ පිධීයරෙ"ති

අයං ඤාණසංවරො. "ඛමො හොති සීතස්ස උණ්හස්සා"ති අයං ඛන්තිසංවරො. "උප්පන්නං කාමවිතක්කං නාධිවාසෙතී"ති අයං විරියසංවරො. සබ්බොපි චායං සංවරො යථාසකං සං-තබ්බානං විනෙතබ්බානඤ්ච කායදුච්චරිතාදීනං සංවරණතො සංවරො විනයනතො විනයොති වුච්චති. එවං තාව සංවරවිනයො පඤ්චධා භිජ්ජතීති වෙදිතබ්බො.

තථායං[1] නාමරූපපරිච්ඡෙදාදීසු විපස්සනාඤාණෙසු පටිපක්ඛභාවතො දීපාලොකෙනෙව තමස්ස පහාණං තෙන තෙන විපස්සනාඤාණෙන තස්ස තස්ස අඞ්ගස්ස[2] පහාණං:- සෙය්‍යථිදං? නාමරූපවවත්ථානෙන සක්කායදිට්ඨියා, පච්චයපරිග්ගහෙන අහෙතුවිසමහෙතුදිට්ඨීනං, තස්සෙව අපරභාගෙ කඞ්ඛාවිතරණෙන කථංකථීභාවස්ස, කලාපසම්මසනෙන අහං මමාති ගාහස්ස, මග්ගාමග්ගවවත්ථානෙන අමග්ගෙ මග්ගසඤ්ඤාය, උදයදස්සනෙන උච්ඡෙදදිට්ඨියා, වයදස්සනෙන සස්සතදිට්ඨියා, භයදස්සනෙන සභයෙ අභයසඤ්ඤාය, ආදීනවදස්සනෙන අස්සාදසඤ්ඤාය, නිබ්බිදානුපස්සනාය අභිරතිසඤ්ඤාය, මුඤ්චිතුකම්‍යතාඤාණෙන අමුඤ්චිතුකම්‍යතාය, උපෙක්ඛාඤාණෙන අනුපෙක්ඛාය, අනුලොමෙන ධම්මට්ඨිතියා නිබ්බානෙන පටිලොමභාවස්ස, ගොත්‍රභුනා සඞ්ඛාරනිමිත්තගාහස්ස පහාණමෙතං තදඞ්ගප්පහාණං නාම. යං පන උපචාරප්පණාභෙදෙන සමාධිනා පවත්තිභාව[3] නිවාරණතො ඝටප්පහාරෙනෙව උදකපිට්ඨෙ සෙවාලස්ස තෙසං තෙසං නීවරණාදිධම්මානං පහාණං එතං වික්ඛම්භනප්පහාණං නාම. යං චතුන්නං අරියමග්ගානං භාවිතත්තා තංතංමග්ගවතො අත්තනො සන්තානෙ "දිට්ඨිගතානං පහාණායා"ති ආදිනා නයෙන වුත්තස්ස සමුදයපක්ඛියස්ස කිලෙසගණස්ස අච්චන්ත අප්පවත්තිභාවෙන පහාණං ඉදං සමුච්ඡෙදප්පහාණං නාම. යං පන ඵලක්ඛණෙ පටිප්පස්සද්ධත්තං කිලෙසානං එතං පටිප්පස්සද්ධිප්පහාණං නාම. යං සබ්බසඞ්ඛතනිස්සටත්තා පහීනසබ්බසඞ්ඛතං නිබ්බාණමෙතං නිස්සරණප්පහාණං නාම. සබ්බම්පි චෙතං පහාණං යස්මා චාගට්ඨෙන පහාණං විනයනට්ඨෙන විනයො තස්මා පහාණවිනයොති වුච්චති තං තං පහාණවතො වා තස්ස තස්ස විනයස්ස සම්භවතො පෙතං පහානවිනයොති වුච්චති. එවං පහානවිනයොපි පඤ්චධා භිජ්ජතීති වෙදිතබ්බො. එවමයං සඞ්ඛෙපතො දුවිධො භෙදතො ච දසවිධො විනයොති භින්නසංවරත්තා පහාතබ්බස්ස ච අප්පහීනත්තා

1. තථා කිං. 2. ම. V. අනත්ථස්ස. 3. සී. II & III. පවත්තභාව.

යස්මා එතස්ස අස්සුතවතො පුථුජ්ජනස්ස නත්ථි තස්මා අභාවතො තස්ස අයං අවිනීතොති වුච්චතීති. එසෙව නයො "සප්පුරිසානං අදස්සාවී සප්පුරිසධම්මස්ස අකොවිදො සප්පුරිසධම්මෙ අවිනීතො"ති එත්ථපි, නින්නානාකරණං හි එතං අත්ථතො, යථාහ: "යෙ ච තෙ අරියා තෙව තෙ සප්පුරිසා යෙ ච තෙ සප්පුරිසා තෙව තෙ අරියා, යො එව සො අරියානං ධම්මො සො එව සො සප්පුරිසානං ධම්මො යො එව සො සප්පුරිසානං ධම්මො සො එව සො අරියානං ධම්මො, යෙ ච තෙ අරියවිනයා තෙව තෙ සප්පුරිසවිනයා, යෙ ච තෙ සප්පුරිසවිනයා තෙව තෙ අරියවිනයා. අරියෙති වා සප්පුරිසෙති වා අරියධම්මෙති වා සප්පුරිසධම්මෙ ති වා අරියවිනයෙති වා සප්පුරිසවිනයෙති වා එසෙසො එකො එකත්ථෙ සමෙ සමභාගෙ තජ්ජාතෙ තඤ්ඤෙවාති. **රූපං අත්තතො සමනුපස්සතීති** ඉධෙකච්චො රූපං අත්තතො සමනුපස්සති යං රූපං සො අහං යො අහං තං රූපන්ති රූපඤ්ච අත්තානඤ්ච අද්වයං සමනුපස්සති. සෙය්‍යථාපි නාම තෙලප්පදීපස්ස ඣායතො යා අච්චි සො වණ්ණො යො වණ්ණො සා අච්චීති අච්චිඤ්ච වණ්ණඤ්ච අද්වයං සමනුපස්සති එවමෙව ඉධෙකච්චො රූපං අත්තතො -පෙ- සමනුපස්සතීති එවං රූපං අත්තාති දිට්ඨිපස්සනාය පස්සති. **රූපවන්තං වා අත්තානන්ති** රූපං අත්තාති ගහෙත්වා ඡායාවන්තං රුක්ඛං විය තං රූපවන්තං සමනුපස්සති. **අත්තනි වා රූපන්ති** අරූපමෙව අත්තාති ගහෙත්වා පුප්ඵස්මිං ගන්ධං විය අත්තනි රූපං සමනුපස්සති. **රූපස්මිං වා අත්තානන්ති** අරූපමෙව අත්තාති ගහෙත්වා කරණ්ඩකෙ මණිං විය තං අත්තානං රූපස්මිං සමනුපස්සති, වෙදනාදීසුපි එසෙව නයො. තත්ථ **රූපං අත්තතො සමනුපස්සතීති** සුද්ධරූපංයෙව අත්තාති කථිතං. රූපවන්තං වා අත්තානං අත්තනි වා රූපං රූපස්මිං වා අත්තානං, වෙදනං අත්තතො සඤ්ඤං සඞ්ඛාරෙ විඤ්ඤාණං අත්තතො සමනුපස්සතීති ඉමෙසු සත්තසු ඨානෙසු අරූපං අත්තාති කථිතං.

වෙදනාවන්තං වා අත්තානං අත්තනි වා වෙදනං වෙදනාය වා අත්තානන්ති එවං චතූසු ඛන්ධෙසු තිණ්ණං තිණ්ණං වසෙන ද්වාදසසු ඨානෙසු රූපාරූපමිස්සකො අත්තා කථිතො, තත්ථ රූපං අත්තතො සමනුපස්සති වෙදනං සඤ්ඤං සඞ්ඛාරෙ විඤ්ඤාණං අත්තතො සමනුපස්සතීති පඤ්චසු ඨානෙසු උච්ඡෙදදිට්ඨි කථිතා. අවසෙසෙසු සස්සතදිට්ඨි, එවමෙත්ථ පණ්ණරස භවදිට්ඨියො පඤ්ච විභවදිට්ඨියො හොන්ති තා සබ්බාපි මග්ගාවරණා න සග්ගාවරණා පඨමමග්ගවජ්ඣාති වෙදිතබ්බා. **ආරඤ්ඤකොති** අරඤ්ඤෙ නිවාසී. **පවනෙති** අතිමහන්තෙන ගම්භීරවනෙ. **චරමානොති** තහිං තහිං විචරමානො. **විස්සත්ථො ගච්ඡතීති** නිබ්භයො නිරාසඞ්කො චරති. **අනාපාථගතො ලුද්දස්සාති** මිගලුද්දස්ස පරම්මුඛගතො. **අන්ධමකාසි මාරන්ති** කිලෙසමාරං වා

දෙවපුත්තමාරං වා අන්ධං අකාසි. **අපදං වධිත්වාති** කිලෙසපදං අපදං කත්වා නාසෙත්වා **මාරචක්ඛුං. අදස්සනං ගතොති** මාරස්ස අදස්සනං අවිසයං පත්තො. **අනාපාථගතොති** මාරස්ස පරම්මුඛං පත්තො. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව. එවං භගවා ඉදම්පි සුත්තං අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසෙසි. දෙසනාපරියොසානෙ ච වුත්තසදිසොයෙව ධම්මාභිසමයො අහොසීති.

මොඝරාජසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පණ්ණරසමං.

16.

සොළසමෙ පිඟියසුත්තනිද්දෙසෙ-**ජිණ්ණොහමස්මි අබලො වීතවණ්ණොති** සො කිර බ්‍රාහ්මණො ජරාභිභූතො වීසංවස්සසතිකො ජාතියා දුබ්බලො ච ඉධ පාදං කරිස්සාමීති අඤ්ඤත්‍රෙව කරෙති විනට්ඨපුරිමච්ඡවිවණ්ණො ච, තෙනාහ:-“ජිණ්ණොහමස්මි අබලො වීතවණ්ණො”ති. **මාහං පනස්සං මොමුහො අන්තරාවාති** මාහං තුය්හං ධම්මං අසච්ඡිකත්වා අන්තරා එව අවිද්වා හුත්වා අනස්සං. **ජාතිජරාය ඉධ විප්පහානන්ති** ඉධෙව තව පාදමූලෙ පාසාණකෙ වා චෙතියෙ ජාති ජරාය විප්පහානං නිබ්බානං “ධම්මං යමහං විජඤ්ඤං තම්මෙ ආචික්ඛ.”

අබලොති බලරහිතො. **දුබ්බලොති** දුබ්බලබලො. **අප්පබලොති** පරිත්තබලො. **අප්පත්ථාමොති** පරිත්තවිරියො. **වීතවණ්ණොති** පරිවත්තිතච්ඡවිවණ්ණො. **විගතවණ්ණොති** අපගතච්ඡවිවණ්ණො. **විගච්ඡිතවණ්ණොති** දූරීභූතච්ඡවිවණ්ණො. **යා සා පුරිමා සුභා වණ්ණනිභාති** යා සා සුභා සුන්දරා පුරිමකාලෙ සති සා වණ්ණනිභා එතරහි අන්තරහිතා විගතා. **ආදීනවො පාතුභූතොති** උපද්දවො පාතුරහොසි. “යා සා පුරිමා සුභා වණ්ණනිභා”ති පාඨං ඨපෙත්වා යා සුභා අස්සාති එකෙ වණ්ණයන්ති. **අසුද්ධාති** පටලාදීහි අසුද්ධා. **අවිසුද්ධාති** තිමිරාදීහි අවිසුද්ධා. **අපරිසුද්ධාති** සමන්තතො ඵොටපටලාදීහි පරියොනද්ධත්තා අපරිසුද්ධා. **අවොදාතාති** නප්පසන්නා පසන්නසදිසා. **නොතථා චක්ඛුනා රූපෙ පස්සාමීති** යථා පොරාණචක්ඛුනා රූපාරම්මණං පස්සාමි ඔලොකෙමි තථා තෙන පකාරෙන ඉදානි න පස්සාමි. **සොතා අසුද්ධාති** ආදීසුපි එසෙව නයො. **මාහං පනස්සන්ති** අහං මා විනස්සං.

ඉදානි- යස්මා පිඟියො කායෙ සාපෙක්ඛතාය “ජිණ්ණොහමස්මී”ති ආදිමාහ, තෙනස්ස භගවා කායෙ සිනෙහප්පහානත්ථං “දිස්වාන රූපෙසු විහඤ්ඤමානෙ”ති ගාථාමාහ; තත්ථ **රූපෙසූති** රූපහෙතු රූපපච්චයා. **විහඤ්ඤමානෙති** කම්මකාරණාදීහි උපහඤ්ඤමානෙ. **රුප්පන්ති රූපෙසූති** චක්ඛුරොගාදීහි ච රූපහෙතුයෙව

ජනා රුප්පන්ති බාධියන්ති. **හඤ්ඤන්තීති** ඝට්ටියන්ති. **විහඤ්ඤන්තීති** විහෙසියන්ති. **උපවිහඤ්ඤන්තීති** හත්ථපාදච්ඡෙදාදිං ලභන්ති. **උපඝාතියන්තීති** මරණං ලභන්ති. **කුප්පන්තීති** පරිවත්තෙන්ති. **පීළියන්තීති** විඝාතං ආපජ්ජන්ති. **සම්පීයන්තීති** සඝාතං පාපුණන්ති. **ව්‍යාධිතාති** භීතා. **දොමනස්සිතාති** චිත්තවිඝාතං පත්තා. **වෙමානෙති**[1] තස්සමානෙ.

එවම්භගවතා යාව අරහත්තං තාව කථිතං පටිපත්තිං සුත්වා පිඞ්ගියො ජරාදුබ්බලතාය විසෙසං අනධිගන්ත්වාව පුන **දිසා චතස්සොති** ඉමාය ගාථාය භගවන්තං ථොමෙන්තො දෙසනං යාචති, අථස්ස භගවා පුනපි යාව අරහත්තං තාව පටිපදං දස්සෙන්තො "තණ්හාධිපන්නෙ"ති ගාථමාහ. **තණ්හාධිපන්නෙති** තණ්හාය නිමුජ්ජිත්වා ඨිතෙ. **තණ්හානුගෙති** තණ්හාය සහ ගච්ඡන්තෙ. **තණ්හානුගතෙති** තණ්හාය අනුබජ්ඣන්තෙ. **තණ්හානුසටෙති** තණ්හාය සහ ධාවන්තෙ. **තණ්හාය පන්නෙති** තණ්හාය නිමුග්ගෙ. **පටිපන්නෙති** තණ්හාය අවත්ථටෙ. **අභිභූතෙති** මද්දිතෙ. **පරියාදින්නචිත්තෙති** පරියාදියිත්වා ගහිතකුසලචිත්තෙ. **සන්තාපජාතෙති** සඤ්ජාතචිත්තසන්තාපෙ. **ඊතිජාතෙති** රොගුප්පන්නෙ. **උපද්දවජාතෙති** ආදීනවජාතෙ. **උපසග්ගජාතෙති** උප්පන්නදුක්ඛජාතෙ. **විරජං වීතමලන්ති** එත්ථ විරජන්ති විගතරාගාදිරජං. **වීතමලන්ති** විගතරාගාදිමලං, රාගාදයො හි අජ්ඣොත්ථරණට්ඨෙන රජො නාම දූසනට්ඨෙන මලං නාම. **ධම්මචක්ඛුන්ති** කත්ථචි පඨමමග්ගඤාණං, කත්ථචි ආදීනි තීණි මග්ගඤාණානි, කත්ථචි චතුත්ථමග්ගඤාණම්පි, ඉධ පන ජටිලසහස්සස්ස චතුත්ථමග්ගඤාණං, පිඞ්ගියස්ස තතියමග්ගඤාණමෙව. **යං කිඤ්චි සමුදයධම්මං සබ්බන්තං නිරොධධම්මන්ති** විපස්සනාවසෙන එවං පවත්තස්ස ධම්මචක්ඛුං උදපාදීති අත්ථො, සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව. එවං ඉදම්පි සුත්තං භගවා අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසෙසි. දෙසනාපරියොසානෙ ච පිඞ්ගියො අනාගාමිඵලෙ පතිට්ඨාසි. සො කිර අන්තරන්තරා චින්තෙසි 'එවං විචිත්‍රපටිභානං නාම දෙසනං න ලභති මය්හං මාතුලො බාවරී සවණායා'ති තෙන සිනෙහවික්ඛෙපෙන අරහත්තං පාපුණිතුං නාසක්ඛි, අන්තෙවාසිනො පනස්ස සහස්සජටිලා අරහත්තං පාපුණිංසු සබ්බෙව ඉද්ධිමයපත්තචීවරධරා එහිභික්ඛුනො අහෙසුන්ති.

පිඞ්ගියසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සොළසමං.

17.

ඉතො පරං සඞ්ගීතිකාරා දෙසනං ථොමෙන්තො "ඉදමවොච භගවා"ති ආදිමාහ. තත්ථ **ඉදමවොචාති** ඉදං පාරායණං අවොච.

---

1. V. ම. නයමානෙ

පරිචාරකසොළසානන්ති බාවරිස්ස පරිචාරකෙන පිඞ්ගියෙන සහ සොළසන්නං, බුද්ධස්ස වා භගවතො පරිචාරකානං සොළසන්නන්ති පරිචාරකසොළසානං, තෙ එව ච බ්‍රාහ්මණා තත්‍ථ සොළසපරිසා පන පුරතො ච පච්ඡතො ච වාමපස්සතො ච දක්ඛිණපස්සතො ච ඡ ඡ යොජනානි නිසින්නා උජුකෙන ද්වාදසයොජනිකා අහෙසුං. **අජ්ඣිට්ඨොති** යාචිතො. **අත්‍ථමඤ්ඤායාති** පාළිඅත්‍ථමඤ්ඤාය. **ධම්මමඤ්ඤායාති** පාළිං අඤ්ඤාය. **පාරායණන්ති** එවං ඉමස්ස ධම්මපරියායස්ස අධිවචනං ආරොපෙත්වා තෙසං බ්‍රාහ්මණානං නාමානි කිත්තයන්තා "අජිතො -පෙ- බුද්ධසෙට්ඨමුපාගමු"න්ති ආහංසු.

තත්‍ථ සම්පන්නචරණන්ති නිබ්බාණපදට්ඨානභූතෙන පාතිමොක්ඛසීලාදිනා සම්පන්නං. **ඉසින්ති** මහෙසිං. නිද්දෙසෙ-**උපාගමිංසූති** සමීපං ගමිංසු. **උපසඞ්කමිංසූති** අවිදූරට්ඨානං ගමිංසු. **පයිරුපාසිංසූති** සමීපෙ නිසීදිංසු. **පරිපුච්ඡිංසූති** පරිපුච්ඡං ආහරිංසු. **පරිපඤ්හිංසූති** තුලයිංසු. තදස්සයිංසූති කෙචි. **සීලපාරමිප්පත්තන්ති** උත්තමසීලාචාරනිප්ඵත්තිං, මග්ගෙන නිප්ඵන්නසීලන්ති අත්‍ථො. **ගම්භීරෙති** උත්තානභාවපටික්ඛෙපවචනං. **දුද්දසෙති** ගම්භීරත්තාව දුද්දසෙ, දුක්ඛෙන දට්ඨබ්බෙ, න සක්කා සුඛෙන දට්ඨුං. දුද්දසත්තාව **දුරනුබොධෙති** දුක්ඛෙන අවබුජ්ඣිතබ්බෙ, න සක්කා සුඛෙන අවබුජ්ඣිතුං. **සන්තෙති** නිබ්බුතෙ. **පණීතෙති** අතිත්තිකරෙ, ඉදං ච යං ලොකුත්තරමෙව සන්ධාය වුත්තං. **අතක්කාවචරෙති** තක්කෙන න අවචරිතබ්බෙ, න ඔගාහිතබ්බෙ. ඤාණෙනෙව අවචරිතබ්බෙ. **නිපුණෙති** සණ්හෙ. **පණ්ඩිතවෙදනීයෙති** සම්මා පටිපන්නෙහි පණ්ඩිතෙහි වෙදිතබ්බෙ. **තොසෙසීති** තුසිං ආපාදෙසි. **විතොසෙසීති** විවිධසොමනස්සං උප්පාදෙසි. **පසාදෙසීති** තෙසං චිත්තප්පසාදං අකාසි. **ආරාධෙසීති** ආරාධයි සිද්ධිං පාපෙසි.[1] **අත්තමනෙ අකාසීති** සොමනස්සවසෙන සකමනෙ අකාසි. තතො පරං **බ්‍රහ්මචරියං චරිංසූති** මග්ගබ්‍රහ්මචරියං අචරිංසු. **තස්මා පාරායණන්ති** තස්ස පාරභූතස්ස නිබ්බාණස්ස අයනන්ති වුත්තං හොති. පාරායණමනුගායිස්සන්ති අස්ස අයං සම්බන්ධො. භගවතා හි පාරායණෙ දෙසිතෙ සොළසසහස්සා ජටිලා අරහත්තං පාපුණිංසු, අවසෙසානං චුද්දසකොටිසඞ්ඛාතානං දෙවමනුස්සානං ධම්මාභිසමයො අහොසි. වුත්තං හෙතං පොරාණෙහි:–

"තතො පාසාණකෙ රම්මෙ පාරායණසමාගමෙ
අමතං පාපයී බුද්ධො චුද්දසපාණකොටියො"ති.

නිට්ඨිතාය පන ධම්මදෙසනාය තතො තතො ආගතා මනුස්සා භගවතො ආනුභාවෙන අත්තනො අත්තනො ගාමනිගමාදීස්වෙව පාතුරහෙසුං. භගවාපි සාවත්‍ථිමෙව අගමාසි පරිචාරකසොළසාදීහි අනෙකෙහි භික්ඛුසහස්සෙහි පරිවුතො. තත්‍ථ පිඞ්ගියො භගවන්තං

1. සී. II. පාපෙසි.

වන්දිත්වා ආහ 'ගච්ඡාමහං භන්තෙ බාවරිස්ස බුද්ධුප්පාදං ආරොචෙතුං පටිස්සුතං හි තස්ස මයා'ති, අථ භගවතා අනුඤ්ඤාතො ඤාණගමනෙනෙව ගොදාවරීතීරං ගන්ත්වා පාදගමනෙන අස්සමාභිමුඛො අගමාසි. තමෙනං බාවරී බ්‍රාහ්මණො මග්ගං ඔලොකෙන්තො නිසින්නො දූරතොව තං ඛාරිජටාදි විරහිතං භික්ඛුවෙසෙනාගච්ඡන්තං දිස්වා බුද්ධො ලොකෙ උප්පන්නොති නිට්ඨමගමාසි. සම්පත්තඤ්චාපි තං පුච්ඡි 'කිං පිඞ්ගිය බුද්ධො ලොකෙ උප්පන්නො'ති, ආම බ්‍රාහ්මණ උප්පන්නො පාසාණකෙ චෙතියෙ නිසින්නො අම්හාකං ධම්මං දෙසෙසි තමහං තුය්හං දෙසිස්සාමීති, තතො බාවරී මහතා සක්කාරෙන සපරිසො තං පූජෙත්වා ආසනං පඤ්ඤාපෙසි. තත්ථ නිසීදිත්වා පිඞ්ගියො "පාරායණමනුගායිස්ස"න්ති ආදිමාහ.

තත්ථ **අනුගායිස්සන්ති** භගවතා ගීතං අනුගායිස්සං. **යථා අද්දක්ඛීති** යථා සාමං සච්චාභිසම්බොධෙන අසාධාරණඤාණෙන ච අද්දක්ඛි. **නික්කාමොති** පහීනකාමො, 'නික්ඛමො'ති'පි පාඨො විරියවාති අත්ථො, නික්කන්තො වා අකුසලපක්ඛා. **නිබ්බනොති** කිලෙසවනරහිතො, තණ්හාවිරහිතො එව වා. **කිස්ස හෙතු මුසා භණෙති** යෙහි කිලෙසෙහි මුසා භණෙය්‍ය එතෙ තස්ස පහීනාති දස්සෙති. එතෙන බ්‍රාහ්මණස්ස සවණෙ උස්සාහං ජනෙති.

අමලොති කිලෙසමලවිරහිතො. **විමලොති** විගතකිලෙසමලො. **නිම්මලොති** කිලෙසමලසුද්ධො. **මලාපගතොති** කිලෙසමලා දූරීභූතො හුත්වා චරති. **මලවිප්පහීනොති** කිලෙසමලප්පහීනො. **මලවිප්පමුත්තොති**[1] කිලෙසෙහි මුත්තො. **සබ්බමලවීතිවත්තොති** වාසනාදි සබ්බකිලෙසමලං අතික්කන්තො. **තෙ චනාති** එතෙ වුත්තප්පකාරා කිලෙසා. **වණ්ණුපසංහිතන්ති** ගුණූපසංහිතං. **සච්චව්හයොති** "බුද්ධො"ති සච්චෙනෙව අව්හානෙන නාමෙන යුත්තො. **බ්‍රහ්මෙති** තං බ්‍රාහ්මණං ආලපති. තත්ථ **ලොකොති** ලුජ්ජනට්ඨෙන ලොකො. **එකො ලොකො භවලොකොති** තෙභූමකවිපාකො. සො හි-භවතීති භවො, භවො එව ලොකො භවලොකො, "භවලොකො ච සම්භවලොකො චා"ති එත්ථ එකෙකො ද්වෙ ද්වෙ හොති, භවලොකො හි සම්පත්තිභව විපත්තිභවවසෙන දුවිධො, සම්භවලොකොපි සම්පත්තිසම්භව විපත්තිසම්භව වසෙන දුවිධො, තත්ථ **සම්පත්තිභවලොකොති** සුගතිලොකො, සො හි ඉට්ඨඵලත්තා සුන්දරෙ ලොකොති සම්පත්ති, භවතීති භවො, සම්පත්ති එව භවො සම්පත්තිභවො, සම්පත්ති භවො එව ලොකො සම්පත්තිභවලොකො, **සම්පත්ති සම්භවලොකොති** සුගතූපගකම්මං, තං හි-සම්භවති එතස්මා ඵලං ඉති සම්භවො, සම්පත්තියා සම්භවො=සම්පත්තිසම්භවො, සම්පත්තිසම්භවො එව ලොකො සම්පත්තිසම්භවලොකො. **විපත්තිභවලොකොති** අපායලොකො, සො හි අනිට්ඨඵලත්තා

1. V. ම. මලවිමුත්තොති.

විරූපො ලොකොති විපත්ති, භවතීති භවො, විපත්ති එව භවො විපත්තිභවො, විපත්තිභවො එව ලොකො විපත්තිභවලොකො. **විපත්තිසම්භවලොකොති** අපායූපගකම්මං, තං හි සම්භවති තස්මා ඵලන්ති සම්භවො, විපත්තියා සම්භවො=විපත්තිසම්භවො, විපත්තිසම්භවො එව ලොකො විපත්තිසම්භවලොකො.

තිස්සො වෙදනාති සුඛා වෙදනා දුක්ඛා වෙදනා අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා ලොකියා එව. **ආහාරාති** පච්චයා, පච්චයා හි අත්තනො ඵලං ආහරන්තීති ආහාරා–කබලිංකාරාහාරො[1] ඵස්සාහාරො මනොසඤ්චෙතනාහාරො විඤ්ඤාණාහාරොති චත්තාරො, වත්ථුවසෙන කබලං කත්වා කබලිංකාරො අජ්ඣොහරිතබ්බත්තා ආහාරො, ඔදනකුම්මාසාදි වත්ථුකාය ඔජායෙතං නාමං, සා හි ඔජට්ඨමකරූපානි ආහරතීති ආහාරො, චක්ඛුසම්ඵස්සාදිකො ඡබ්බිධො ඵස්සො, සො තිස්සො වෙදනා ආහරතීති ආහාරො, මනසො සඤ්චෙතනා න සත්තස්සාති මනොසඤ්චෙතනා, යථා චිත්තෙකග්ගතා. මනසා වා සම්පයුත්තා චෙතනා මනොසඤ්චෙතනා, යථා ආජඤ්ඤරථො. තෙභූමකකුසලාකුසල සඤ්චෙතනා මනොසඤ්චෙතනා, සා හි තයො භවෙ ආහරතීති ආහාරො. **විඤ්ඤාණන්ති** එකූනවීසතිභෙදං පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණං, තං හි පටිසන්ධිනාමරූපං ආහරතීති අහාරො. **උපාදානක්ඛන්ධාති** උපාදානානං ගොචරා ඛන්ධා උපාදානක්ඛන්ධා, මජ්ඣෙපදලොපො දට්ඨබ්බො; උපාදානසම්භූතා වා ඛන්ධා උපාදානක්ඛන්ධා, යථා තිණග්ගි ථුසග්ගි, උපාදානවිසයා වා ඛන්ධා උපාදානක්ඛන්ධා, යථා රාජපුරිසො, උපාදානප්පභවා ඛන්ධා උපාදානක්ඛන්ධා, යථා පුප්ඵරුක්ඛො ඵලරුක්ඛො, උපාදානානි පන–කාමූපාදානං දිට්ඨූපාදානං සීලබ්බතූපාදානං අත්තවාදූපාදානන්ති චත්තාරි, අත්ථතො පන භුසං ආදානන්ති උපාදානං, රූපූපාදානක්ඛන්ධො වෙදනූපාදානක්ඛන්ධො සඤ්ඤූපාදානක්ඛන්ධො සංඛාරූපාදානක්ඛන්ධො විඤ්ඤාණූපාදානක්ඛන්ධොති පඤ්ච.

ඡ අජ්ඣත්තිකානි ආයතනානීති චක්ඛායතනං සොතායතනං ඝාණායතනං ජිව්හායතනං කායායතනං මනායතනං, සත්තවිඤ්ඤාණට්ඨිතියො වුත්තනයා එව, තථා අට්ඨලොකධම්මා. අපිච ලාභො අලාභො යසො අයසො නින්දා පසංසා සුඛං දුක්ඛන්ති ඉමෙ අට්ඨ ලොකප්පවත්තියා සති අනුපරමා ධම්මා, තස්මා ලොකස්ස ධම්මාති ලොකධම්මා, එතෙහි මුත්තා සත්තා නාම නත්ථි බුද්ධානම්පි හොන්තියෙව යථාහ–"අට්ඨිමෙ භික්ඛවෙ ලොකධම්මා ලොකං අනුපරිවත්තන්ති ලොකො ච අට්ඨලොකධම්මෙ අනුපරිවත්තති, කතමෙ අට්ඨ? ලාභො ච අලාභො ච-පෙ-සුඛඤ්ච දුක්ඛඤ්ච, ඉමෙ ඛො භික්ඛවෙ අට්ඨලොකධම්මා ලොකං අනුපරිවත්තන්ති ලොකො ච ඉමෙ අට්ඨලොකධම්මෙ අනුපරිවත්තතී"ති. තත්ථ–**අනුපරිවත්තන්තීති** අනුබන්ධන්ති නප්පජහන්ති ලොකතො න නිවත්තන්තීති අත්ථො, ලාභොති පබ්බජිතස්ස චීවරාදි–

1. ම. V. කබලීකාරාහාරො.

ගහට්ඨස්ස ධනධඤ්ඤාදි ලාභො, සොයෙව අලබ්භමානො ලාභො අලාභො, න ලාභො අලාභොති වුච්චමානො අත්ථො භාවප්පත්තිතො පරිච්ඡෙද්‍යො න සියා. **යසොති** පරිවාරො, සොයෙව අලබ්භමානො අයසො. **නින්දාති** අවණ්ණභණනං. **පසංසාති** වණ්ණභණනං. **සුඛන්ති** කාමාවචරානං[1] කායිකචෙතසිකං. **දුක්ඛන්ති** පුථුජ්ජනසොතාපන්නසකදාගාමීනං කායිකචෙතසිකං, අනාගාමි අරහන්තානං කායිකමෙව. **සත්තාවාසාති** සත්තානං ආවාසා, වසනට්ඨානානීති අත්ථො, තානි පන තථා පකාසිතා ඛන්ධා එව, සත්තසු විඤ්ඤාණට්ඨිතීසු අසඤ්ඤසත්තෙන ච නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනෙන ච සද්ධිං නව සත්තාවාසා.

දසායතනානීති චක්ඛායතනං රූපායතනං සොතායතනං සද්දායතනං ඝාණායතනං ගන්ධායතනං ජිව්හායතනං රසායතනං කායායතනං ඵොට්ඨබ්බායතනන්ති එවං දස. **ද්වාදසායතනානීති** මනායතනධම්මායතනෙහි සද්ධිං එවං ද්වාදස. **අට්ඨාරස ධාතුයොති** චක්ඛුධාතු රූපධාතු චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතු යාව මනොධාතු ධම්මධාතු මනොවිඤ්ඤාණධාතූති එකෙකස්මිං තීණි තීණි කත්වා අට්ඨාරස ධාතුයො. **සදිසනාමොති** තෙසං සදිසනාමො එකගුණවණ්ණනාමො. **සදිසව්හයොති** එකගුණවණ්ණනාමෙන අව්හානො. **සච්චසදිසව්හයොති** අවිතථ එකගුණවණ්ණනාමෙන අවිපරීතෙන අව්හායනො. **ආසිතොති** උපසංකමිතො. **උපාසිතොති** උපගන්ත්වා සෙවිතො. **පයිරුපාසිතොති** භත්තිවසෙන අතීව සෙවිතො.

කුබ්බනන්ති පරිත්තවනං. **බහුප්ඵලං කානනං ආවසෙය්‍යාති** අනෙකඵලාදි විකති භරිතකානනං ආගම්ම වසෙය්‍ය. **අප්පදස්සොති** බාවරිප්පභුතිකෙ පරිත්තපඤ්ඤෙ, **මහොදධින්ති** අනොතත්තාදි මහන්තං උදකරාසිං.

අප්පදස්සාති මන්දදස්සිනො. **පරිත්තදස්සාති** අතිමන්ද දස්සිනො. **ථොකදස්සාති** පරිත්ත දස්සිනො. **ඔමකදස්සාති** හෙට්ඨිමදස්සිනො. **ලාමකදස්සාති** අප්පධාන දස්සිනො. **ජතුකදස්සාති** න උත්තම දස්සිනො. **අප්පමාණදස්සන්ති** පමාණං අතික්කමිත්වා අප්පමාණනිබ්බාණ දස්සනං. **අග්ගදස්සන්ති** "අග්ගතො වෙ පසන්නාන"න්ති ආදිනා නයෙන අග්ගධම්මදස්සනං. **සෙට්ඨදස්සන්ති** "සම්බුද්ධො දිපදං සෙට්ඨො"ති සෙට්ඨදස්සනං. **විසෙට්ඨදස්සන්ති** ආදි චත්තාරි උපසග්ගෙන වඩ්ඪිතානි. **අසමන්ති** න සමං අසමං, සබ්බඤ්ඤුං. **අසමසමන්ති** අසමෙහි අතීතබුද්ධෙහි සමං. **අප්පටිසමන්ති** අත්තනො සදිසවිරහිතං. **අප්පටිභාගන්ති** අත්තනො පටිබිම්බ විරහිතං. **අප්පටිපුග්ගලන්ති** පටිමල්ලපුග්ගල විරහිතං. **දෙවාතිදෙවන්ති** විසුද්ධිදෙවානම්පි අතිදෙවං. අභිමඞ්ගලසම්මතට්ඨෙන **උසභං**. අසම්භීතට්ඨෙන **පුරිස**

---

1. ම. II. කාමාවචර.

සීහං. නිදස්සනත්ථෙන පුරිසනාගං. උත්තමත්ථෙන පුරිසාජඤ්ඤං. අට්ඨපරිස පථවිං උප්පීළෙත්වා සදෙවකෙ ලොකෙ කෙනචි පච්චත්ථිකෙන පච්චාමිත්තෙන අකම්පියෙ අචලට්ඨානෙ ඨිතත්ථෙන පුරිසනිසභං. ධම්මදෙසනාධුරවහනත්ථෙන පුරිසධොරය්හං. මානසකං වා දහන්ති[1] මනසා චින්තෙත්වා කත පල්ලලං වා, නාමමෙව වා. අනොතත්තං වා දහන්ති චන්දිමසූරියා දක්ඛිණෙන වා උත්තරෙන වා ගච්ඡන්තා පබ්බතන්තරෙන තං ඔභාසෙන්ති, උජුං ගච්ඡන්තා න ඔභාසෙන්ති තෙනෙවස්ස අනොතත්තන්ති සඞ්ඛා උදපාදි, එවරූපං අනොතත්තං වා දහං. අක්ඛොභං අමිතොදකන්ති චාලෙතුං අසක්කුණෙය්‍යං අපරිමිත උදකං ජලරාසිං. එවමෙවන්ති ඔපම්ම සංසන්දනං, බුද්ධං භගවන්තං අක්ඛොභං ආසභට්ඨානෙන චාලෙතුං අසක්කුණෙය්‍යං. අමිතතෙජන්ති අපරිමිතඤාණතෙජං. පභින්නඤාණන්ති දසබලඤාණාදිවසෙන පභෙදගතඤාණං. විවටචක්ඛුන්ති[2] සමන්ත චක්ඛුං. පඤ්ඤාපභෙදකුසලන්ති "යා පඤ්ඤා පජානනා විචයො පවිචයො"ති ආදිනා නයෙන පඤ්ඤාය පභෙදජානනෙ ඡෙකං. අධිගතපටිසම්භිදන්ති පටිලද්ධ චතුපටිසම්භිදං. වෙසාරජ්ජප්පත්තන්ති "සම්මා සම්බුද්ධස්ස තෙ පටිජානතො ඉමෙ ධම්මා අනභිසම්බුද්ධා"ති ආදිනා නයෙන වුත්තෙසු චතූසු ඨානෙසු විසාරදභාවප්පත්තං. සුද්ධාධිමුත්තන්ති පරිසුද්ධෙ ඵලසමාපත්ති චිත්තෙන අධිමුත්තං තත්ථ පවිට්ඨං. සෙතපච්චත්තන්ති වාසනායපි පහීනත්තා පරිසුද්ධං ආවෙනික අත්තභාවං. අද්වයභාණින්ති පරිවජ්ජිතද්වවචනතාය වෙවචනවිරහිතං. තාදින්ති තාදිසං, ඉට්ඨානිට්ඨෙසු අකම්පනං වා. තථා පටිඤ්ඤා අයාති තථාපටිඤ්ඤො, තං, අපරිත්තන්ති න ඛුද්දකං. මහන්තන්ති තෙධාතුං අතික්කමිත්වා මහත්තප්පත්තං. ගම්භීරන්ති අඤ්ඤෙසං දුප්පවෙසං. අප්පමෙය්‍යන්ති අතුලත්ථෙන අප්පමෙය්‍යං. දුප්පරියොගාහන්ති පරියොගාහිතුං දුක්කරං දුක්ඛප්පවෙසං. පහූතරතනන්ති සද්ධාදිරතනෙහි බහුරතනං. සාගරසමන්ති රතනාකරතො සමුද්දසදිසං. ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාය සමන්නාගතන්ති "චක්ඛුනා රූපං දිස්වා නෙව සුමනො හොති න දුම්මනො"ති වුත්තනයෙන ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාය පරිපුණ්ණං. අතුලන්ති තුලාවිරහිතං තුලයිතුං අසක්කුණෙය්‍යං. විපුලන්ති අතිමහන්තං. අප්පමෙය්‍යන්ති පමෙතුං අසක්කුණෙය්‍යං. තං තාදිසන්ති තං භගවන්තං තාදිගුණසම්පන්නං. පවදතම්මග්ගවාදිනන්ති පවදන්තානං කථෙන්තානං උත්තමං කථයන්තං වදන්තං, අධිගච්ඡින්ති සම්බන්ධො. මෙරුමිව නගානන්ති පබ්බතානං අන්තරෙ සිනෙරුං විය. ගරුළමිව ද්විජානන්ති පක්ඛිජාතානං අන්තරෙ සුපණ්ණං විය. සීහමිව මිගානන්ති චතුප්පදානමන්තරෙ සීහං විය. උදධිමිව අණ්ණවානන්ති විත්ථිණ්ණ අණ්ණවානං අන්තරෙ සමුද්දං විය අධිගච්ඡිං. ජිනපවරන්ති බුද්ධුත්තමං.

1. ම. V. සරන්ති.
2. ම. V. විවටචක්ඛුන්ති.

යෙමෙ පුබ්බෙති යෙ ඉමෙ පුබ්බෙ. **තමනුදාසිනොති** තමො නුදො ආසිනො. **භූරිපඤ්ඤාණොති** ඤාණධජො. **භූරිමෙධසොති** විපුල පඤ්ඤතිද්දසො. **පභංකරොති** තෙජ කරො. **ආලොකකරොති** අනන්ධකාරකරො. **ඔභාසකරොති** ඔභාසං ජොතිං කරොතීති ඔභාසකරො. දීපසදිසං ආලොකං කරොතීති **දීපංකරො**. පදීපසදිසං ආලොකං කරොතීති **පදීපංකරො**. **උජ්ජොතකරොති** පකාසකරො. **පජ්ජොත කරොති** දිසාවිදිසා පකාසකරො. **භූරිපඤ්ඤාණොති** පුථුලඤාණො. **ඤාණපඤ්ඤාණොති** ඤාණෙන පාකටො. **පඤ්ඤාණධජොති** උස්සිතට්ඨෙන පඤ්ඤාණව ධජො අස්සාති පඤ්ඤාණධජො, "ධජො රථස්ස පඤ්ඤාණ"න්ති ආදීසු විය. **විඝුට්ඨ විහාරීති** පාකටවිහාරො. **සන්දිට්ඨික මකාලිකන්ති** සාමං පස්සිතබ්බඵලං න ච කාලන්තරෙ පත්තබ්බ ඵලං. **අනීතිකන්ති** කිලෙසාදි ඊති විරහිතං. **සන්දිට්ඨිකන්ති** ලොකුත්තර ධම්මො යෙන අධිගතො හොති තෙන පරසද්ධාය ගන්තබ්බතං හිත්වා පච්චවෙක්ඛණ ඤාණෙන සයං දට්ඨබ්බොති සන්දිට්ඨිකො, තං සන්දිට්ඨිකං. අත්තනො ඵලදානං සන්ධාය නාස්ස කාලොති **අකාලො**, අකාලොයෙව **අකාලිකො**, යො එත්ථ අරියමග්ග ධම්මො සො අත්තනො සමනන්තරමෙව ඵලං දෙතීති අත්ථො. **තං අකාලිකං**. එහි පස්ස ඉමං ධම්මන්ති එවං පවත්තං එහි පස්ස විධිං අරහතීති=එහි පස්සිකො, තං **එහි පස්සිකං**, ආදිත්තං චෙලං වා සීසං වා අජ්ඣුපෙක්ඛිත්වාපි අත්තනො චිත්තෙ උපනයං අරහතීති=ඔපනයිකො. **තං ඔපනයිකං** සබ්බෙහිපි උග්ඝටිතඤ්ඤූ ආදීහි. භාවිතො මග්ගො අධිගතං ඵලං සච්ඡිකතො නිරොධොති අත්තනි අත්තනි වෙදිතබ්බන්ති **පච්චත්තං වෙදිතබ්බං විඤ්ඤූහි**. අථ නං බාවරි ආහ: "කින්නු තම්හා"ති වෙ ගාථා.

මුහුත්තමපීති ථොකම්පි. **ඛණමපීති** න බහුකම්පි. **ලයමපීති** මන්දමපි.[1] **වයමපීති** කොඨාසමපි. **අඩමපීති** දිවසමපි. තතො පිඞ්ගියො භගවතො සන්තිකා අවිප්පවාසමෙව දීපෙන්තො "නාහං තම්හා"ති ආදිමාහ. "නාහං යො මෙ-පෙ-පස්සාමි නං මනසා චක්ඛුනා වා"ති තං බුද්ධමහං චක්ඛුනා විය මනසා පස්සාමි. **නමස්සමානොව වසෙමි**[2] **රත්තින්ති** නමස්සමානොව රත්තිං අතිනාමෙමි. **තෙන තෙනෙව නතොති** යෙන දිසාභාගෙන බුද්ධො තෙන තෙනෙවාහම්පි නතො තන්නින්නො තප්පොණොති දස්සෙති.

දුබ්බල ථාමකස්සාති අප්පථාමකස්ස, අථවා දුබ්බලස්ස දුත්ථාම කස්ස ච, බලවිරිය හීනස්සාති වුත්තං හොති, **තෙනෙව කායො න පලෙතීති**[3] තෙනෙව දුබ්බලත්ථාමකත්තෙන කායො න ගච්ඡති, යෙන බුද්ධො තෙන න ගච්ඡති. න පලෙතීතිපි පාඨො. සො එවත්ථො.

1. ම. V. ඛනමපි. 2. සී. II. විවසෙමි.
3 ම. V. න පනෙති. සී. II. & III. න පදෙති.

තත්ථාති බුද්ධස්ස සන්තිකෙ. **සංකප්පයන්තායාති** සංකප්පගමනෙන. **තෙන යුත්තොති** යෙන බුද්ධො තෙන යුත්තො පයුත්තො අනුයුත්තොති දස්සෙති. **යෙන බුද්ධොති** යෙන දිසාභාගෙන බුද්ධො උපසංකමිතබ්බො තෙන දිසාභාගෙන න පලෙති.[1] අථවා භුම්මත්ථෙ කරණවචනං යත්ථ බුද්ධො තත්ථ න පලෙති න ගච්ඡති. **න වජතීති** පුරතො න යාති. **න ගච්ඡතීති** නිවත්තති. **නාතික්කමතීති** න උපසංකමති. **පංකෙ සයානොති** කාමකද්දමෙ සයමානො. **දීපාදීපං උපප්ලවින්ති** සත්ථාරුදිතො සත්ථාරුදිං අභිගච්ඡිං. **අථද්දසාසිං සම්බුද්ධන්ති** සොහං එවං දුද්දිසිං ගහෙත්වා අඤ්ඤාහිණ්ඩන්තො අථ පාසාණකෙ චෙතියෙ බුද්ධමද්දක්ඛිං; තත්ථ **සෙමානොති** නිපජ්ජමානො. **සයමානොති** සෙය්‍යං කප්පයමානො. **ආවසමානොති** වසමානො. **පරිවසමානොති** නිච්චං වසමානො. **ප්ලවින්ති** උග්ගමිං. **උපප්ලවින්ති** උත්තරිං. **උපප්ලවින්ති** තීරං පාපුණිං. **සමුපප්ලවින්ති** උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪිතං. **අද්දසන්ති** නිද්දෙසස්ස උද්දෙස පදං. **අද්දසන්ති** පස්සිං. **අද්දක්ඛින්ති** ඔලොකෙසිං. **අපස්සින්ති** එසිං. **පටිවිජ්ඣින්ති** විනිවිජ්ඣිං.

ඉමිස්සා ගාථාය අවසානෙ පිඞ්ගියස්ස ච බාවරිස්ස ච ඉන්ද්‍රිය පරිපාකං විදිත්වා භගවා සාවත්ථියං ඨිතොයෙව සුවණ්ණොභාසං මුඤ්චි. පිඞ්ගියො බාවරිස්ස බුද්ධගුණෙ වණ්ණයන්තො නිසින්නො එව තං ඔභාසං දිස්වා කිං ඉදන්ති ඔලොකෙන්තො භගවන්තං අත්තනො පුරතො ඨිතං විය දිස්වා බාවරි බ්‍රාහ්මණස්ස බුද්ධො ආගතොති ආරොචෙසි. බ්‍රාහ්මණො උට්ඨායාසනා අඤ්ජලිං පග්ගහෙත්වා අට්ඨාසි. භගවාපි ඔභාසං ඵරිත්වා බ්‍රාහ්මණස්ස අත්තානං දස්සෙන්තො උභින්නම්පි සප්පායං විදිත්වා පිඞ්ගියමෙව ආලපමානො "යථා අහු වක්කලී"ති ඉමං ගාථමභාසි. තස්සත්ථො: යථා වක්කලිත්ථෙරො සද්ධාධිමුත්තො අහොසි සද්ධාධුරෙනෙව අරහත්තං පාපුණි, යථා ච සොළසන්නං එකො භද්‍රාවුධො නාම යථා ච ආලවී ගොතමො, එවමෙව ත්වම්පි පමුඤ්චස්සු සද්ධං තතො සද්ධාය අධිමුච්චන්තො සබ්බෙ සංඛාරා අනිච්චාති ආදිනා නයෙන විපස්සනං ආරභිත්වා මච්චුධෙය්‍යස්ස පාරං නිබ්බාණං ගමිස්සසීති. අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි, දෙසනාපරියොසානෙ පිඞ්ගියො අරහත්තෙ බාවරි අනාගාමිඵලෙ පතිට්ඨාසි. බාවරිබ්‍රාහ්මණස්ස සිස්සා පන පඤ්චසතා සොතාපන්නා අහෙසුං.

තත්ථ මුඤ්චස්සූති මොචස්සු. **පමුඤ්චස්සූති** මොචෙහි. **අධිමුඤ්චස්සූති** තත්ථ අධිමොක්ඛං කරස්සු. **ඔකප්පෙහීති** බහුමානං උප්පාදෙහි. **සබ්බෙ සංඛාරා අනිච්චාති** හුත්වා අභාවට්ඨෙන. **සබ්බෙ සංඛාරා දුක්ඛා** දුක්ඛමට්ඨෙන. **සබ්බෙ ධම්මා අනත්තාති** අවසවත්තනට්ඨෙන. ඉදානි පිඞ්ගියො අත්තනො පසාදං නිවෙදෙන්තො "එස භීය්‍යො"ති ආදිමාහ තත්ථ. **පටිභානවාති** පටිභානපටිසම්භිදාය උපෙතො.

1. ම. V. න සලෙති.

ඝංසන්ති උපරූපරි. **අධිදෙවෙ අභිඤ්ඤායාති** අධිදෙවකරෙ ධම්මෙ ඤත්වා. **පරොවර**න්ති[1] හීනපණීතං අත්තනො ච පරස්ස ච අධිදෙවත්තකරං සබ්බං ධම්මජාතං වෙදීති වුත්තං හොති. **කඞ්ඛීනං පටිජානත**න්ති කඞ්ඛීනංයෙව සතං නික්කඞ්ඛම්හාති පටිජානන්තානං. නිද්දෙසෙ **පරායනිකපඤ්හාන**න්ති පරායනිකබ්‍රාහ්මණානං පුච්ඡානං. අවසානං කරොතීති=**අන්තකරො**. කොටිං කරොතීති **පරියන්තකරො**. සීමං මරියාදං කරොතීති=**පරිච්ඡෙදකරො**. නිගමනං කරොතීති=**පරිවටුමකරො**. **සභිය පඤ්හාන**න්ති න කෙවලං පරායනිකබ්‍රාහ්මණානං පඤ්හානං එව, අථ සභිය[2] පරිබ්බාජකාදීනම්පි පඤ්හානං අන්තකරොති දස්සෙතුං "සභිය[2] පඤ්හාන"න්ති ආදිමාහ. **අසංහීර**න්ති රාගාදීහි අසංහාරියං. **අසංකුප්ප**න්ති අකුප්පං අවිපරිණාමධම්මං. උභොහිපි පදෙහි නිබ්බාණං භණති. **අද්ධා ගමිස්සාමී**ති එකංසෙනෙව තං අනුපාදිසෙසං නිබ්බාණධාතුං ගමිස්සාමි. **නත්ථෙත්ථ කංඛා**ති නත්ථි මෙ එත්ථ නිබ්බාණෙ කංඛා. **එවං මං ධාරෙහි අධිමුත්ත චිත්ත**න්ති පිඞ්ගියො එවමෙව ත්වම්පි පමුඤ්චස්සු සද්ධන්ති ඉමිනා භගවතො ඔභාසෙන අත්තනි සද්ධං උප්පාදෙත්වා සද්ධාධුරෙනෙව විමුච්චිත්වා තං සද්ධාධිමුත්තතං[3] පකාසෙන්තො භගවන්තං ආහ: "එවං මං ධාරෙහි අධිමුත්තචිත්ත"න්ති. අයං හෙත්ථ අධිප්පායො යථා මං ත්වං අවච එවමෙව මං[4] අධිමුත්තචිත්තං ධාරෙහීති. **න සංහරීයතී**ති ගහෙත්වා සංහරිතුං න සක්කා. **නියොගවචන**න්ති යුත්තවචනං. **අවට්ඨාපනවචන**න්ති සන්නිට්ඨානවචනං. ඉමස්මිං පාරායනවග්ගෙ යං අන්තරන්තරා න වුත්තං තං හෙට්ඨා වුත්තනයෙන ගහෙතබ්බං. සෙසං සබ්බත්ථ පාකටමෙව.

සද්ධම්මපජ්ජොතිකාය ඛුද්දකනිකායට්ඨකථාය
පාරායනවග්ගනිද්දෙසවණ්ණනා
නිට්ඨිතා.

18.

ඉතො පරං ඛග්ගවිසාණසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනාය ඔකාසො අනුප්පත්තො, තත්ථ "සබ්බෙසු භූතෙසු නිධාය දණ්ඩ"න්ති ඉතො පරං අතිරෙකපදමත්තමෙව වණ්ණයිස්සාමි. තත්ථ **සබ්බෙසූ**ති අනවසෙසෙසු. **භූතෙසූ**ති සත්තෙසු. එත්ථ **භූතෙසූ**ති කිඤ්චාපි භූතසද්දො, "භූතස්මිං පාචිත්තිය"න්ති එවමාදීසු විජ්ජමානෙ. "භූතමිදන්ති සාරිපුත්ත සමනුපස්සසී"ති එවමාදීසු ඛන්ධපඤ්චකෙ. "චත්තාරො ඛො භික්ඛු මහාභූතා හෙතූ"ති එවමාදීසු චතුබ්බිධෙ පඨවිධාත්වාදිරූපෙ.

---

1. සී. II. පරෙපරං.
2. සී. II & III. පිංගිය.
3. සී. සද්ධාධිමුත්තිං.
4. ම. V. ත්වං.

"යො ච කාලඝසො භූතො"ති එවමාදීසු ඛීණාසවෙ. "සබ්බෙව නික්ඛිපිස්සන්ති භූතා ලොකෙ සමුස්සය"න්ති එවමාදීසු සබ්බසත්තෙ. "භූතගාමපාතබ්‍යතාය"ති එවමාදීසු රුක්ඛාදිකෙ. "භූතං භූතතො සඤ්ජානාතී"ති එවමාදීසු චාතුම්මහාරාජිකානං හෙට්ඨා සත්තනිකායං උපාදාය වත්තති. ඉධ පන අවිසෙසතො පඤ්චපබ්බතාදීසු ජාතා සත්තා භූතාති වෙදිතබ්බා. තෙසු භූතෙසු. **නිධායාති** නික්ඛිපිත්වා. **දණ්ඩන්ති** කායවචීමනොදණ්ඩං, කායදුච්චරිතාදීනමෙතං අධිවචනං, කායදුච්චරිතං හි දණ්ඩයතීති දණ්ඩො; බාධෙති අනයබ්‍යසනං පාපෙතීති වුත්තං හොති, එවං වචීදුච්චරිතං, මනොදුච්චරිතඤ්ච. පහරණදණ්ඩො එව වා දණ්ඩො. තං නිධායාතිපි වුත්තං හොති. **අවිහෙඨයන්ති** අවිහෙඨයන්තො[1]. **අඤ්ඤතරම්පීති** යං කිඤ්චි එකම්පි. **තෙසන්ති** තෙසං සබ්බභූතානං. **න පුත්තමිච්ඡෙය්‍යාති** අත්තජො ඛෙත්තජො දින්නකො අන්තෙවාසිකොති ඉමෙසු චතූසු පුත්තෙසු යං කිඤ්චි පුත්තං න ඉච්ඡෙය්‍ය. **කුතො සහායන්ති** සහායං පන ඉච්ඡෙය්‍යාති කුතො එව එතං. **එකොති** පබ්බජ්ජාසඞ්ඛාතෙන එකො අදුතියට්ඨෙන එකො තණ්හාපහානෙන එකො එකන්තවිගතකිලෙසොති එකො, එකො පච්චෙකසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධොති එකො. සමණසහස්සස්සාපි හි මජ්ඣෙ වත්තමානො ගිහිසංයොජනස්ස ඡින්නත්තා එකො, එවං පබ්බජ්ජාසඞ්ඛාතෙන එකො. එකො තිට්ඨති එකො ගච්ඡති එකො නිසීදති එකො සෙය්‍යං කප්පෙති එකො ඉරියති වත්තතීති එකො එවං අදුතියට්ඨෙන එකො.

"තණ්හා දුතියො පුරිසො දීඝමද්ධාන සංසරං,
ඉත්ථභාවඤ්ඤථාභාවං සංසාරං නාති වත්තති.

එතමාදීනවං ඤත්වා තණ්හං දුක්ඛස්ස සම්භවං,
වීතතණ්හො අනාදානො සතො භික්ඛු පරිබ්බජෙ"ති

එවං තණ්හාපහානට්ඨෙන එකො. "සබ්බකිලෙසාස්ස පහීනා උච්ඡින්නමූලා තාලාවත්ථුකතා ආයතිං අනුප්පාදධම්මා"ති එවං එකන්තවිගතකිලෙසොති එකො. අනාචරියකො හුත්වා සයම්භූ සාමඤ්ඤෙව පච්චෙකසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධොති එකො එවං පච්චෙකසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධොති එකො. **චරෙති** යා ඉමා අට්ඨචරියා– සෙය්‍යථිදං? පණිධිසම්පන්නානං චතූසු ඉරියාපථෙසු ඉරියාපථචරියා, ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරානං අජ්ඣත්තිකායතනෙසු ආයතනචරියා, අප්පමාදවිහාරීනං චතූසු සතිපට්ඨානෙසු සතිචරියා, අධිචිත්තමනුයුත්තානං චතූසු ඣානෙසු සමාධිචරියා, බුද්ධිසම්පන්නානං චතූසු අරියසච්චෙසු ඤාණචරියා, සම්මාපටිපන්නානං චතූසු අරියමග්ගෙසු මග්ගචරියා, අධිගතඵලානං චතූසු සාමඤ්ඤඵලෙසු පත්තිචරියා,[2]

1. සී. II. අවිහෙසෙන්තො. 2. ම. V. පටිපත්තිචරියා.

තිණ්ණං බුද්ධානං සබ්බසත්තෙසු ලොකත්ථචරියාති; තත්ථ පදෙසතො පච්චෙකබුද්ධසාවකානන්ති, යථාහ: "චරියාති අට්ඨ චරියායො, ඉරියාපථචරියා"ති විත්ථාරො; තාහි චරියාහි සමන්නාගතො භවෙය්‍යාති අත්ථො. අථවා යා ඉමා අධිමුච්චන්තො සද්ධාය චරති පග්ගණ්හන්තො විරියෙන චරති උපට්ඨහන්තො සතියා චරති අවික්ඛිත්තො සමාධිනා චරති පජානන්තො පඤ්ඤාය චරති විජානන්තො විඤ්ඤාණෙන චරති, එවං පටිපන්නස්ස කුසලා ධම්මා ආයාපෙන්තීති ආයතනචරියාය චරති, එවං පටිපන්නො විසෙසමධිගච්ඡතීති විසෙසචරියාය චරතීති එවං අපරාපි අට්ඨචරියා වුත්තා; තාහිපි සමන්නාගතො භවෙය්‍යාති අත්ථො. **ඛග්ගවිසාණකප්පොති** එත්ථ ඛග්ගවිසාණං නාම ඛග්ගමිගසිඞ්ගං,[1] කප්පසද්දස්ස පන අයං අභිසද්දහන වොහාර කාල පඤ්ඤත්ති ඡෙදන විකප්ප ලෙස සමන්තභාව සදිසාදි අනෙකත්ථො. තථා හිස්ස "ඔකප්පනියමෙතං භොතො ගොතමස්ස යථා තං අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්සා"ති එවමාදිසු අභිසද්දහනමත්ථො. "අනුජානාමි භික්ඛවෙ පඤ්චහි සමණකප්පෙහි ඵලං පරිභුඤ්ජිතු"න්ති එවමාදිසු වොහාරො. "යෙන සුදං නිච්චකප්පං විහරාමී"ති එවමාදිසු කාලො. "ඉච්චායස්මා කප්පො"ති එවමාදිසු පඤ්ඤත්ති. "අලඞ්කතො කප්පිතකෙසමස්සූ"ති එවමාදිසු ඡෙදනං. "කප්පති ද්වඞ්ගුලකප්පො"ති එවමාදිසු විකප්පො. "අත්ථි කප්පො නිපජ්ජිතු"න්ති එවමාදිසු ලෙසො. "කෙවලකප්පං වෙළුවනං ඔභාසෙත්වා"ති එවමාදිසු සමන්තභාවො. "සත්ථුකප්පෙන කිර භො සාවකෙන සද්ධිං මන්තයමානා න ජානිම්හා"ති එවමාදිසු සදිසො පටිභාගොති අත්ථො. ඉධ පනස්ස සදිසො පටිභාගො අත්ථොති වෙදිතබ්බො, ඛග්ගවිසාණසදිසොති වුත්තං හොති. අයං තාවෙත්ථ පදතො අත්ථවණ්ණනා, අධිප්පායානුසන්ධිතො පන එවං වෙදිතබ්බා. ය්වායං වුත්තප්පකාරො දණ්ඩො භූතෙසු පවත්තියමානො අහිතො හොති තම්හි තෙසු අප්පවත්තනෙ[2] තප්පටිපක්ඛභූතාය මෙත්තාය හිතූපසංහාරෙන ච සබ්බෙසු භූතෙසු නිධාය දණ්ඩං නිහිතදණ්ඩත්තා එව යථා අනිහිතදණ්ඩා සත්තා භූතානි දණ්ඩෙන වා සත්ථෙන වා පාණිනා වා ලෙඩ්ඩුනා වා විහෙඨෙන්ති තථා අවිහෙඨයං අඤ්ඤතරම්පි තෙසං ඉමං මෙත්තාකම්මට්ඨානං ආගම්ම යදෙව තත්ථ වෙදනාගතං සඤ්ඤා සඞ්ඛාර විඤ්ඤාණගතං තඤ්ච තදනුසාරෙනෙව තදඤ්ඤඤ්ච සඞ්ඛාරගතං විපස්සිත්වා ඉමං පච්චෙකබොධිං අධිගතොම්හීති අයං තාව අධිප්පායො. අයං පන අනුසන්ධි: එවං වුත්තෙ තෙ අමච්චා ආහංසු. "ඉදානි භන්තෙ කුහිං ගච්ඡථා"ති තතො තෙන පුබ්බපච්චෙකසම්බුද්ධා කත්ථ වසන්තීති ආවජ්ජිත්වා ඤත්වා ගන්ධමාදන

1. සී. II & III. ඛග්ගමිගසිඞ්ගං.
2. සී. I & II. අප්පවත්තනෙන.

පබ්බතන්ති වුත්තෙ පුනාහංසු- අම්හෙ දානි හන්ත පජහථ න ඉච්ඡථාති. අථ පච්චෙකසම්බුද්ධො ආහ: "න පුත්තමිච්ඡෙය්‍යා"ති සබ්බං. තත්‍රාධිප්පායො- අහං ඉදානි අත්‍රජාදිසු[1] යං කිඤ්චි පුත්තම්පි න ඉච්ඡෙය්‍යං කුතො පන තුම්හාදිසං සහායං තස්මා තුම්හෙසුපි යො මයා සද්ධිං ගන්තුකාමො මාදිසො වා හොතුං ඉච්ඡති සො එකො චරෙ ඛග්ගවිසාණකප්පො. අථවා තෙහි අම්හෙ දානි හන්ත පජහථ න ඉච්ඡථාති වුත්තෙ සො පච්චෙකසම්බුද්ධො "න පුත්තමිච්ඡෙය්‍ය කුතො සහාය"න්ති වත්වා අත්තනො යථාවුත්තෙනත්ථෙන එකචරියාය ගුණං දිස්වා පමුදිතො පීතිසොමනස්සජාතො ඉමං උදානං උදානෙසි.

තත්ථ **තසිනා**ති පිපාසකිරියා. **භයභෙරවො**ති ඛුද්දානුඛුද්දකො චිත්තුත්‍රාසො. **ථාවරා**ති ඛීණාසවා. **නිධායා**ති ඡඩ්ඩෙත්වා. **නිද්දහෙත්වා**ති ඨපෙත්වා. **ඔරොපයිත්වා**ති අධො කරිත්වා. **සමොරොපයිත්වා**ති අධොගතං විස්සජ්ජෙත්වා. **නික්ඛිපිත්වා**ති තතො අපනෙත්වා. **පටිප්පස්සම්භයිත්වා**ති සන්නිසීදාපෙත්වා. **ආලපන**න්ති ආදිතො ලපනං. **සල්ලපන**න්ති සම්මා ලපනං. **උල්ලපන**න්ති උද්ධං කත්වා ලපනං. **සමුල්ලපන**න්ති පුනප්පුනං උද්ධං කත්වා ලපනං. **ඉරියාපථචරියා**ති ඉරියාපථානං චරියා, පවත්තනන්ති අත්ථො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. ආයතනචරියා පන ආයතනෙසු සතිසම්පජඤ්ඤානං චරියා. **පත්තී**ති ඵලානි, තානි හි පාපුණීයන්තීති[2] පත්තීති වුත්තානි. සත්තලොකස්ස දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකා අත්ථා ලොකත්ථාති අයං විසෙසො. ඉදානි තාසං චරියානං භූමි දස්සෙන්තො "චතූසු ඉරියාපථෙසූ"ති ආදිමාහ. **සතිපට්ඨානෙසූ**ති ආරම්මණසතිපට්ඨානෙසුපි වුච්චමානේසු සතිතො අනඤ්ඤත්ති වොහාරවසෙන අඤ්ඤත්ති විය කත්වා වුත්තං; **අරියසච්චෙසූ**ති පුබ්බභාගලොකිකසච්චඤාණෙන[3] විසුං විසුං සච්චපරිග්ගහවසෙන වුත්තං. **අරියමග්ගෙසු සාමඤ්ඤඵලෙසූ**ති ච වොහාරවසෙනෙව වුත්තං. **පදෙසෙ**ති ලොකත්ථචරියාය එකදෙසෙ. **නිප්පදෙසතො**ති ලොකත්ථචරියං බුද්ධා එව කරොන්ති.

පුන තා එව චරියායො කාරකපුග්ගලවසෙන දස්සෙන්තො "පණිධිසම්පන්නාන"න්ති ආදිමාහ. තත්ථ **පණිධිසම්පන්නා** නාම ඉරියාපථානං සන්තතා ඉරියාපථපවත්තියා සම්පන්නා අකප්පිතඉරියාපථා භික්ඛුභාවානුරූපෙන සන්තෙන ඉරියාපථෙන සම්පන්නා. **ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරාන**න්ති චක්ඛාදීසු ඡසු ඉන්ද්‍රියෙසු අත්තනො අත්තනො විසයෙ පවත්ත එකෙකද්වාරවසෙනෙව ගුත්තං ද්වාරං එතෙසන්ති ගුත්තද්වාරා, තෙසං ගුත්තද්වාරානං, ද්වාරන්ති චෙත්ථ උප්පත්තිද්වාරවසෙන චක්ඛාදයො එව. **අප්පමාදවිහාරීන**න්ති සීලාදීසු අප්පමාදවිහාරීනං. **අධිචිත්තමනුයුත්තාන**න්ති විපස්සනාය පාදකභාවෙන අධිචිත්තසංඛාතං

1. සී. I. II & III. අත්තජාදිසු. 2. II & III. පාපුණිස්සන්තීති,
3. ම. V. පුබ්බභාගෙලොකිකපච්චඤ්ඤාණෙන

සමාධිං අනුයුත්තානං. **බුද්ධිසම්පන්නානන්ති** නාමරූපවවත්ථානං ආදිං කත්වා යාව ගොත්‍රභු තාව පවත්තේන ඤාණෙන සම්පන්නානං. **සම්මා පටිපන්නානන්ති** චතුමග්ගක්ඛණෙ. **අධිගතඵලානන්ති** චතුඵලක්ඛණෙ. **තථාගතානන්ති** තථා ආගතානං. **අරහන්තානන්ති** දූරකිලෙසානං. **සම්මාසම්බුද්ධානන්ති** සම්මා සාමඤ්ච සබ්බධම්මානං බුද්ධානං. ඉමෙසං පදානං අත්ථො හෙට්ඨා පකාසිතො එව. **පදෙසෙ පච්චෙකබුද්ධානන්ති** පච්චෙකසම්බුද්ධානං එකදෙසෙ. **පදෙසෙ සාවකානන්ති** සාවකානම්පි එකදෙසෙ. **අධිමුච්චන්තෙනාති** අධිමොක්ඛං කරොන්තෙන. **සද්ධාය චරතීති** සද්ධාවසෙන පවත්තති. **පග්ගණ්හන්තෙනාති** චතුසම්මප්පධානවිරියෙන පදහන්තෙන. **උපට්ඨපෙන්තෙනාති** සතියා ආරම්මණං විජානන්තෙන. **අවික්ඛෙපං කරොන්තෙනාති** සමාධිවසෙන වික්ඛෙපං අකරොන්තෙන. **පජානන්තෙනාති** චතුසච්චජානනපඤ්ඤාය පකාරෙන ජානන්තෙන. **විජානන්තෙනාති** ඉන්ද්‍රියසම්පයුත්තජවනපුබ්බඞ්ගමෙන ආවජ්ජනවිඤ්ඤාණෙන ආරම්මණං විජානන්තෙන. **විඤ්ඤාණචරියායාති** ආවජ්ජනවිඤ්ඤාණචරියාවසෙන.

එවං පටිපන්නස්සාති සහාවජ්ජනාය ඉන්ද්‍රියචරියාය පටිපන්නස්ස. **කුසලා ධම්මා ආයාපෙන්තීති** සමථවිපස්සනාවසෙන පවත්තා කුසලා ධම්මා භුසං යාපෙන්ති පවත්තන්තීති අත්ථො. **ආයතනචරියායාති** කුසලානං ධම්මානං භුසං ආයතනචරියායාති වුත්තං හොති. **විසෙසමධිගච්ඡතීති** වික්ඛම්භනතදඞ්ගසමුච්ඡෙදපටිප්පස්සද්ධිවසෙන විසෙසං අධිගච්ඡති. දස්සනචරියා ච "සම්මාදිට්ඨියා"ති ආදිසු සම්මා පස්සති සම්මා වා තාය පස්සන්ති පසත්ථා සුන්දරා වා දිට්ඨීති **සම්මාදිට්ඨි**. තස්සා සම්මාදිට්ඨියා නිබ්බාණපච්චක්ඛකරණෙන දස්සනචරියා. **සම්මාසංකප්පොති** සම්මා වා තෙන සංකප්පෙන්ති පසත්ථො සුන්දරො වා සංකප්පොති **සම්මාසංකප්පො**. තස්ස ආරම්මණෙ චිත්තස්ස අභිනිරොපනචරියා. සම්මා වදති සම්මා වා තාය වදන්ති පසත්ථා සුන්දරා වාචාති **සම්මාවාචා**. මිච්ඡාවාචාවිරතියා එතං නාමං. තස්සා චතුබ්බිධවචීසංවරපරිග්ගහචරියා. සම්මා කරොති සම්මා වා තෙන කරොන්ති පසත්ථං සුන්දරං වා කම්මන්ති **සම්මාකම්මං**. සම්මා කම්මමෙව **සම්මාකම්මන්තො**. මිච්ඡාකම්මන්තවිරතියා එතං නාමං. තස්ස තිවිධකායසංවරසමුට්ඨානචරියා. සම්මා ආජීවන්ති සම්මා වා තෙන ආජීවන්ති පසත්ථො සුන්දරො වා ආජීවොති **සම්මාආජීවො**. මිච්ඡාජීවවිරතියා එතං නාමං. තස්ස වොදානචරියා පරිසුද්ධචරියා. සම්මා වායමති සම්මා වා තෙන වායමන්ති පසත්ථො සුන්දරො වා වායාමොති **සම්මාවායාමො**. තස්ස පග්ගහචරියා. සම්මා සරති සම්මා වා තාය සරන්ති පසත්ථා සුන්දරා වා සතීති **සම්මාසති**. තස්සා උපට්ඨානචරියා. සම්මා ධීයති සම්මා වා තෙන සමාධියන්ති පසත්ථො සුන්දරො වා සමාධීති **සම්මාසමාධි**. තස්ස අවික්ඛෙපචරියා.

තංකප්පොති තෙන කප්පො, එවරූපොති අත්ථො. **තංසදිසොති** තෙන සදිසො. තස්සාදිසොතිපි පාඨො. **තප්පටිභාගොති** තෙන පටිභාගො තප්පටිභාගො එදිසොති අත්ථො. සාදුං රසං අතික්කන්තං ලොණං **අතිලොණං. ලොණකප්පොති** ලොණසදිසොති වුච්චති. **අතිතිත්තකන්ති** අතික්කන්තතිත්තකං පුචිමන්දාදි කප්පො විසසදිසොති වුච්චති. **අතිමධුරන්ති** ඛීරපායාසාදිකං. **හිමකප්පොති** හිමොදකසදිසො. **සජ්ජුකප්පොති** සජ්ජුනා බුඩෙන සදිසො. **එවමෙවන්ති** ඔපම්මසම්පටිපාදනං. තත්‍රායං එකස්ස පච්චෙකබුද්ධස්ස සංඛෙපෙන විපස්සනාආචික්ඛණවිධිං දස්සෙත්වාව ගමිස්සාම, තත්ථ නාමරූපපරිග්ගහං කාතුකාමො පච්චෙකබොධිසත්තො රූපාරූපඅට්ඨසමාපත්තීසු යං කිඤ්චි ඣානං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය විතක්කාදීනි ඣානඞ්ගානි තංසම්පයුත්තෙ ච ඵස්සාදයො ධම්මෙ ලක්ඛණරසපච්චුපට්ඨානපදට්ඨානවසෙන පරිච්ඡින්දිත්වා සබ්බංපෙතං ආරම්මණාභිමුඛං නමනතො නමනට්ඨෙන නාමන්ති වවත්ථපෙති, තතො තස්ස පච්චයං පරියෙසන්තො හදයවත්ථුං නිස්සාය වත්තන්තීති පස්සති, පුන වත්ථුස්ස පච්චයභූතානි උපාදාරූපානි ච පස්සිත්වා ඉදං සබ්බං රුප්පනතො රූපන්ති පරිග්ගණ්හාති. පුන තදුභයං-නමනලක්ඛණං නාමං, රුප්පනලක්ඛණං රූපන්ති එවං සංඛෙපතො නාමරූපං වවත්ථපෙති. සමථයානිකවසෙනෙතං වුත්තං. විපස්සනායානිකො පන චතුධාතුවවත්ථානමුඛෙන භූතුපාදාය රූපානි පරිච්ඡින්දිත්වා සබ්බමෙපතං රුප්පනතො රූපන්ති පස්සති, තතො එවං පරිච්ඡින්නරූපස්ස චක්ඛාදීනි නිස්සාය පවත්තමානා අරූපධම්මා ආපාථමාගච්ඡන්ති, තතො සබ්බෙපි තෙ අරූපධම්මෙ නමනලක්ඛණෙන එකතො කත්වා ඉදං නාමන්ති පස්සති, සො ඉදං නාමං ඉදං රූපන්ති ද්වෙධා වවත්ථාපෙති, එවං වවත්ථාපෙත්වා නාමරූපතො උද්ධං අඤ්ඤො සත්තො වා පුග්ගලො වා දෙවො වා බ්‍රහ්මා වා නත්ථීති පස්සති.

"යථා හි අඞ්ගසම්භාරා හොති සද්දො රථො ඉති,
එවං ඛන්ධෙසු සන්තෙසු හොති සත්තොති සම්මුති".

එවමෙව පඤ්චසුපාදානක්ඛන්ධෙසු සති සත්තො පුග්ගලොති වොහාරමත්තං හොතීති එවමාදිනා නයෙන නාමරූපානං යාථාවදස්සනසංඛාතෙන දිට්ඨිවිසුද්ධිභූතෙන ඤාණෙන නාමරූපං පරිග්ගහෙත්වා පුන තස්ස නාමරූපස්ස පච්චයං පරිග්ගණ්හන්තො වුත්තනයෙන නාමරූපං පරිග්ගහෙත්වා කො නු ඛො ඉමස්ස හෙතූති පරියෙසන්තො අහෙතුවාදවිසමහෙතුවාදෙසු දොසං දිස්වා රොගං දිස්වා තස්ස නිදානසමුට්ඨානං පරියෙසන්තො වෙජ්ජො විය තස්ස හෙතුඤ්ච පච්චයඤ්ච පරියෙසන්තො අවිජ්ජා තණ්හා උපාදානං කම්මන්ති ඉමෙ චත්තාරො ධම්මෙ නාමරූපස්ස උපාදපච්චයත්තා හෙතූති

ආහාරං උපත්ථම්භනපච්චයත්තා පච්චයොති ච පස්සති, ඉමස්ස හි කායස්ස අවිජ්ජාදයො තයො ධම්මා මාතා විය දාරකස්ස උපනිස්සයා හොන්ති, කම්මං පිතා විය පුත්තස්ස ජනකං. ආහාරො ධාතී විය දාරකස්ස සන්ධාරකොති එවං රූපකායස්ස පච්චයපරිග්ගහං කත්වා පුන "චක්ඛුඤ්ච පටිච්ච රූපෙ ච උප්පජ්ජති චක්ඛුවිඤ්ඤාණ"න්ති ආදිනා නයෙන නාමකායස්සපි පච්චයං පරිග්ගණ්හාති, එවං පරිග්ගණ්හන්තො අතීතානාගතාපි 'ධම්මා එවමෙව පවත්තන්තීති සන්නිට්ඨානං කරොති. තස්ස-යා සා පුබ්බන්තං ආරබ්භ "අහොසිං නු ඛො අහං අතීතමද්ධානං න නු ඛො අහොසිං කින්නු ඛො අහොසිං කථං නු ඛො අහොසිං කිං හුත්වා. කිං අහොසිං නු ඛො අහං අතීතමද්ධාන"න්ති පඤ්චවිධා විචිකිච්ඡා වුත්තා, යාපි අපරන්තං ආරබ්භ "භවිස්සාමි නු ඛො අහං අනාගතමද්ධානං න නු ඛො කින්නු ඛො කථං නු ඛො භවිස්සාමි කිං හුත්වා කිං භවිස්සාමි නු ඛො අහං අනාගතමද්ධාන"න්ති පඤ්චවිධා වුත්තා, යාපි එතරහි වා පන පච්චුප්පන්නං අද්ධානං ආරබ්භ කථං කථී හොති "අහං නු ඛොස්මි නො නු ඛොස්මි කින්නු ඛොස්මිං කථං නු ඛොස්මි අයං නු ඛො සත්තො කුතො ආගතො සො කුහිං ගාමී භවිස්සතී"ති ඡබ්බිධා විචිකිච්ඡා වුත්තා, සා සබ්බාපි පහීයති. එවං පච්චයපරිග්ගහණෙන තීසු අද්ධාසු කංඛා විතරිත්වා ඨිතඤාණං කංඛාවිතරණවිසුද්ධීතිපි ධම්මට්ඨිතිඤාණන්තිපි යථාභූතඤාණන්තිපි සම්මාදස්සනන්තිපි වුච්චති. එත්ථ පන තිස්සො හි ලොකියපරිඤ්ඤා- ඤාතපරිඤ්ඤා තීරණපරිඤ්ඤා පහාණපරිඤ්ඤාති, තත්ථ රුප්පනලක්ඛණං රූපං වෙදයිතලක්ඛණා වෙදනාති එවං තෙසං ධම්මානං පච්චත්තලක්ඛණසල්ලක්ඛණවසෙන පවත්තා පඤ්ඤා ඤාතපරිඤ්ඤා නාම. රූපං අනිච්චං වෙදනා අනිච්චාති ආදිනා නයෙන තෙසං යෙව ධම්මානං සාමඤ්ඤලක්ඛණං ආරොපෙත්වා පවත්තලක්ඛණා රම්මණීය විපස්සනා පඤ්ඤා තීරණපරිඤ්ඤා නාම. තෙසු එව පන ධම්මෙසු නිච්චසඤ්ඤාදිපජහනවසෙනෙව වුත්තලක්ඛණා රම්මණීයවිපස්සනාපඤ්ඤා පහානපරිඤ්ඤා නාම. තත්ථ සංඛාරපරිග්ගහතො පට්ඨාය යාව පච්චයපරිග්ගහා ඤාතපරිඤ්ඤාය භූමි, එතස්මිං හි අන්තරෙ ධම්මානං පච්චත්තලක්ඛණපටිවෙධස්සෙව ආධිපච්චං හොති. කලාපසම්මසනතො පට්ඨාය යාව උදයබ්බයානුපස්සනා තීරණපරිඤ්ඤාය භූමි, එතස්මිං හි අන්තරෙ සාමඤ්ඤලක්ඛණපටිවෙධස්සෙව ආධිපච්චං හොති. භඞ්ගානුපස්සනතො පට්ඨාය උපරි පහානපරිඤ්ඤාය භූමි, තතො පට්ඨාය හි අනිච්චතො අනුපස්සන්තො නිච්චසඤ්ඤං පජහති, දුක්ඛතො අනුපස්සන්තො සුඛසඤ්ඤං, අනත්තතො අනුපස්සන්තො අත්තසඤ්ඤං, නිබ්බින්දන්තො නන්දිං, විරජ්ජන්තො රාගං, නිරොධෙන්තො සමුදයං, පටිනිස්සජ්ජන්තො ආදානං පජහතීති එවං නිච්චසඤ්ඤාදිපහානසාධිකානං සත්තන්නං අනුපස්සනානං ආධිපච්චං ඉති ඉමාසු තීසු පරිඤ්ඤාසු සංඛාරපරිච්ඡෙදස්සෙව

පච්චයපරිග්ගහස්ස ච සාධිතත්තා[1] ඉමිනා යොගිනා ඤාතපරිඤ්ඤා ච අධිගතා හොති. පුන "යං කිඤ්චි අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අජ්ඣත්තං වා බහිද්ධා වා-පෙ-යං දූරෙ සන්තිකෙ වා සබ්බං රූපං හුත්වා අභාවතො අනිච්චං, උදයබ්බයපටිපීළිතත්තා දුක්ඛං, අවසවත්තිත්තා අනත්තා. යා කාචි වෙදනා-සඤ්ඤා-යෙ කෙචි සංඛාරා-යං කිඤ්චි විඤ්ඤාණං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අජ්ඣත්තං වා බහිද්ධා වා ඔළාරිකං වා සුඛුමං වා හීනං වා පණීතං වා යං දූරෙ සන්තිකෙ වා සබ්බං විඤ්ඤාණං හුත්වා අභාවතො අනිච්චං, උදයබ්බයපටිපීළිතත්තා දුක්ඛං අවසවත්තිත්තා අනත්තා"ති එවමාදිනා නයෙන කලාපසම්මසනං කරොති, ඉදං සන්ධාය වුත්තං: "තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා"ති. එවං සංඛාරෙ අනිච්චදුක්ඛානත්තවසෙන කලාපසම්මසනං කත්වා පුන සංඛාරානං උදයබ්බයමෙව පස්සති, කථං- අවිජ්ජාසමුදයා රූපසමුදයො, තණ්හා කම්මආහාරසමුදයා රූපසමුදයො"ති, එවං රූපක්ඛන්ධස්ස පච්චයායතනතාදස්සනෙන[2] රූපක්ඛන්ධස්ස උදයං පස්සති, නිබ්බත්ති[3] ලක්ඛණං පස්සන්තොපි රූපක්ඛන්ධස්ස උදයං පස්සතීති, එවං පඤ්චහාකාරෙහි රූපක්ඛන්ධස්ස උදයං පස්සති. "අවිජ්ජානිරොධා රූපනිරොධො තණ්හා කම්ම ආහාරනිරොධා රූපනිරොධො"ති පච්චයනිරොධදස්සනෙන රූපක්ඛන්ධස්ස වයං පස්සති, විපරිණාමලක්ඛණං පස්සන්තොපි රූපක්ඛන්ධස්ස වයං පස්සතීති, එවං පඤ්චහාකාරෙහි රූපක්ඛන්ධස්ස වයං පස්සති. තථා "අවිජ්ජාසමුදයා වෙදනාසමුදයො තණ්හා කම්ම ඵස්සසමුදයා වෙදනාසමුදයො"ති පච්චයායතනතාදස්සනෙන වෙදනාක්ඛන්ධස්ස උදයං පස්සති, නිබ්බත්තිලක්ඛණං පස්සන්තොපි වෙදනාක්ඛන්ධස්ස උදයං පස්සති. "අවිජ්ජානිරොධා වෙදනානිරොධො තණ්හා කම්ම ඵස්ස නිරොධා වෙදනා නිරොධො"ති පච්චය නිරොධ දස්සනෙන වෙදනාක්ඛන්ධස්ස වයං පස්සති. විපරිණාමලක්ඛණං පස්සන්තොපි වෙදනාක්ඛන්ධස්ස වයං පස්සති, එවං සඤ්ඤාක්ඛන්ධාදීසුපි. අයං පන විසෙසො-විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්ස ඵස්සට්ඨානෙ නාමරූපසමුදයා නාමරූප නිරොධාති යොජෙතබ්බං, එවං එකෙකස්මිං ඛන්ධෙ පච්චයසමුදය වසෙන ච නිබ්බත්තිලක්ඛණවසෙන ච පච්චයනිරොධවසෙන ච විපරිණාමලක්ඛණවසෙන ච උදයබ්බයබ්බයදස්සනෙ දස දස කත්වා පඤ්ඤාස ලක්ඛණානි වුත්තානි, තෙසං වසෙන එවම්පි රූපස්ස උදයො එවම්පි රූපස්ස වයොති පච්චයතො චෙව ඛණතො ච විත්ථාරෙන මනසිකාරං කරොති. තස්සෙවං කරොතො "ඉති කිර තෙ ධම්මා අහුත්වා සම්භොන්ති හුත්වා පටිවෙන්තී"ති ඤාණං විසදං හොති. එවං කිර ඉමෙ ධම්මා අනුප්පන්නා උප්පජ්ජන්ති උප්පන්නා නිරුජ්ඣන්තීති නිච්චනවා හුත්වා සංඛාරා උපට්ඨහන්ති, න කෙවලං නිච්චනවාව සුරියුග්ගමෙ උස්සාවබින්දු විය උදකබුබ්බුළො විය උදකෙ දණ්ඩරාජී විය ආරග්ගෙ සාසපො විය

1. ම. V. සාධිකත්තා. 2. ම. V. දස්සනො 3. සී. අභිබ්බත්තලක්ඛණං.

විජ්ජුප්පාදො විය ච පරිත්තට්ඨායිනො, මායා මරීචි සුපිනාලාතචක්ක ගන්ධබ්බනගර ඵෙණ කදලි ආදයො විය අසාරා නිස්සාරා විය හුත්වා උපට්ඨහන්ති. එත්තාවතා ච පන වයධම්මමෙව උප්පජ්ජති උප්පන්නඤ්ච වයං උපෙතීති ඉමිනා ආකාරෙන සමපඤ්ඤාස ලක්ඛණානි පටිවිජ්ඣිත්වා ඨිතං උදයබ්බයානුපස්සනං නාම. පඨමං තරුණවිපස්සනාඤාණං අධිගතං හොති. යස්සාධිගමා ආරද්ධවිපස්සකොති සංඛං ගච්ඡති.

අථස්ස ආරද්ධවිපස්සකස්ස කුලපුත්තස්ස ඔභාසො ඤාණං පීති පස්සද්ධි සුඛං අධිමොක්ඛො පග්ගහො උපට්ඨානං උපෙක්ඛා නිකන්තීති දස විපස්සනුපක්කිලෙසා උප්පජ්ජන්ති.

එත්ථ ඔභාසො නාම විපස්සනාක්ඛණෙ ඤාණස්ස බලවත්තා ලොහිතං සන්නිසීදති තෙන ච විතෙනාභාසො නිබ්බත්තති, තං දිස්වා අකුසලො යොගී මග්ගො මෙ පත්තොති තමෙව ඔභාසං අස්සාදෙති, ඤාණම්පි විපස්සනාඤාණමෙව. තං සංඛාරෙ සම්මසන්තස්ස සම්මසන්තස්ස සුද්ධං[1] පසන්නං හුත්වා පවත්තති, තං දිස්වා පුබ්බෙ විය මග්ගොති අස්සාදෙති. පීතීති විපස්සනාපීති, තස්ස හි තස්මිං ඛණෙ පඤ්චවිධා පීති උප්පජ්ජති. පස්සද්ධීති විපස්සනාපස්සද්ධි, තස්මිං සමයෙ නෙව කායචිත්තානං දරථො න ගාරවකක්ඛළතා අකම්මඤ්ඤතා ගෙලඤ්ඤතා වංකතා හොති. සුඛං විපස්සනාසුඛමෙව, තස්ස කිර තස්මිං සමයෙ සකලසරීරං අභිසන්දියමානං අතිපණීතසුඛං උප්පජ්ජති. අධිමොක්ඛො නාම විපස්සනාක්ඛණෙ පවත්තා සද්ධා, තස්මිං හි ඛණෙ චිත්තචෙතසිකානං අතිවිය පසාදභූතා බලවති සද්ධා උප්පජ්ජති. පග්ගහො නාම විපස්සනාසම්පයුත්තං විරියං. තස්මිං හි ඛණෙ අසිථිලමනච්චාරද්ධං සුපග්ගහිතවිරියං උප්පජ්ජති. උපට්ඨානන්ති විපස්සනාසම්පයුත්තා සති, තස්මිං හි ඛණෙ සුපතිට්ඨිතා සති උප්පජ්ජති. උපෙක්ඛා දුවිධා විපස්සනාවජ්ජනාවසෙන, තස්මිං හි ඛණෙ සබ්බසංඛාරග්ගහණෙ මජ්ඣත්තභූතං විපස්සනුපෙක්ඛාසංඛාතං ඤාණං බලවන්තං හුත්වා උප්පජ්ජති, මනොද්වාරාවජ්ජනුපෙක්ඛා ච, සා තන්තට්ඨානං ආවජ්ජන්තස්ස සූරා තිඛිණා හුත්වා වහති. නිකන්තීති විපස්සනානිකන්ති. ඔභාසාදීසු හි ආලයං කුරුමානා සුඛුමා සන්තාකාරා නිකන්ති උප්පජ්ජති. එත්ථ ඔභාසාදයො කිලෙසවත්ථුතාය උපක්කිලෙසාති වුත්තා න අකුසලත්තා, නිකන්ති පන උපක්කිලෙසො චෙව කිලෙසවත්ථු ච, පණ්ඩිතො පන භික්ඛු ඔභාසාදීසු උප්පන්නෙසු වික්ඛෙපං අගච්ඡන්තො–ඔභාසාදයො ධම්මා න මග්ගො, උපක්කිලෙසවිමුත්තං පන විපස්සනා වීථිපටිපන්නං විපස්සනාඤාණං මග්ගොති, මග්ගඤ්ච අමග්ගඤ්ච වවත්ථපෙති, තස්සෙවං අයං මග්ගො අයං අමග්ගොති ඤත්වා ඨිතං ඤාණං. මග්ගාමග්ගඤාණදස්සනවිසුද්ධීති වුච්චති.

1, සි. I. සූරං.

ඉතො පට්ඨාය අට්ඨන්නං විපස්සනාඤාණානං වසෙන සිඛාප්පත්තං විපස්සනාඤාණං නවමඤ්ච සච්චානුලොමිකං ඤාණන්ති අයං පටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධි නාම හොති, උදයබ්බයානුපස්සනාඤාණං භඞ්ගානුපස්සනාඤාණං භයතුපට්ඨානඤාණං ආදීනවානුපස්සනාඤාණං නිබ්බිදානුපස්සනාඤාණං මුඤ්චිතුකම්‍යතාඤාණං පටිසඞ්ඛානුපස්සනාඤාණං සංඛාරුපෙක්ඛාඤාණන්ති ඉමානි අට්ඨ ඤාණානි නාම, නවමං සච්චානුලොමිකං ඤාණන්ති අනුලොමස්සෙතං නාමං තස්මා තං සම්පාදෙතුකාමෙන උපක්කිලෙසවිමුත්තං උදයබ්බයඤාණං ආදිං කත්වා තෙසු ඤාණෙසු යොගො කරණීයො, උදයබ්බයං පස්සන්තස්ස හි අනිච්චලක්ඛණං යථාභූතං උපට්ඨාති. උදයබ්බයපටිපීළනං පස්සතො දුක්ඛලක්ඛණඤ්ච, "දුක්ඛමෙව ච සම්භොති දුක්ඛං තිට්ඨති වෙති චා"ති පස්සතො අනත්තලක්ඛණඤ්ච, එත්ථ ච පන අනිච්චං අනිච්චලක්ඛණං දුක්ඛං දුක්ඛලක්ඛණං අනත්තා අනත්තලක්ඛණන්ති අයං විභාගො වෙදිතබ්බො. තත්ථ අනිච්චන්ති ඛන්ධපඤ්චකං, කස්මා? උප්පාදවයඤ්ඤථත්තභාවා හුත්වා අභාවතො වා, අඤ්ඤථත්තං නාම. ජරා, උප්පාදවයඤ්ඤථත්තං අනිච්චලක්ඛණං හුත්වා අභාවසංඛාතො වා ආකාරවිකාරො. "යදනිච්චං තං දුක්ඛ"න්ති වචනතො තදෙව ඛන්ධපඤ්චකං දුක්ඛං, කස්මා? අභිණ්හං පටිපීළනතො, අභිණ්හං පටිපීළනාකාරො දුක්ඛලක්ඛණං. "යං දුක්ඛං තදනත්තා"ති වචනතො තදෙව ඛන්ධපඤ්චකං අනත්තා, කස්මා? අවසවත්තනතො, අවසවත්තනාකාරො අනත්තලක්ඛණං, ඉමානි තීණිපි ලක්ඛණානි උදයබ්බයං පස්සන්තස්සෙව ආරම්මණානි හොන්ති, පුනපි සො රූපාරූපධම්මෙ එවං අනිච්චාති ආදිනා විපස්සති, තස්ස සංඛාරා ලහුං ලහුං ආපාථං ආගච්ඡන්ති, තතො උප්පාදං වා ඨිතිං වා පවත්තං වා නිමිත්තං වා ආරම්මණං අකත්වා තෙසං ඛයවයනිරොධෙ එව සති සන්තිට්ඨති, ඉදං භඞ්ගඤාණං නාම. ඉමස්ස උප්පාදතො පට්ඨාය අයං යොගී යථා ඉමෙ සඞ්ඛාරා භිජ්ජන්ති නිරුජ්ඣන්ති එවං අතීතෙපි සඞ්ඛාරගතං භිජ්ජි අනාගතෙපි භිජ්ජිස්සතීති නිරොධමෙව පස්සන්තො තිට්ඨති. තස්ස භඞ්ගානුපස්සනාඤාණං ආසෙවන්තස්ස බහුලීකරොන්තස්ස සබ්බභවයොනිගතිඨිතිසත්තාවාසෙසු පභෙදකා[1] සංඛාරා ජලිතඅඞ්ගාරකාසුආදයො විය මහාභයං හුත්වා උපට්ඨහන්ති. එතං භයතුපට්ඨානඤාණං නාම. තස්ස තං භයතුපට්ඨානඤාණං ආසෙවන්තස්ස සබ්බෙ .භවාදයො ආදිත්තඅගාරා විය සමුස්සිතඛග්ගො විය පච්චත්ථිකො අප්පටිසරණා සාදීනවා හුත්වා උපට්ඨහන්ති, ඉදං ආදීනවානුපස්සනාඤාණං නාම. තස්ස එවං සංඛාරෙ ආදීනවතො පස්සන්තස්ස භවාදීසු සංඛාරානං සාදීනවත්තා[2] සබ්බසංඛාරෙසු උක්කණ්ඨානුපස්සනාවසෙන අනභිරති උප්පජ්ජති,

---

1. සී. I & II. පභෙදකා. 2. ම. ආදීනවත්තා.

ඉදං නිබ්බිදානුපස්සනාඤාණං නාම. සබ්බසංඛාරෙසු නිබ්බින්දන්තස්ස උක්කණ්ඨන්තස්ස තස්මා සංඛාරගතා මුච්චිතුකාමතා නිස්සරිතුකාමතා[1] හොති ඉදං මුච්චිතුකාමතාඤාණං නාම.

පුන තස්මා සංඛාරගතා මුච්චිතුං පුන තෙ එව සංඛාරෙ පටිසංඛානුපස්සනාඤාණෙන තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා තීරණං පටිසංඛානුපස්සනාඤාණං නාම. සො එවං තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා සංඛාරෙ පරිග්ගණ්හන්තො තෙසු අනත්තලක්ඛණස්ස සුදිට්ඨත්තා අත්තාති වා අත්තනියන්ති වා අග්ගණ්හන්තො සංඛාරෙසු භයඤ්ච නන්දිඤ්ච පහාය සංඛාරෙසු උදාසීනො හොති මජ්ඣත්තො, අහන්ති වා මමන්ති වා න ගණ්හාති, තීසු භවෙසු උපෙක්ඛකො, ඉදං සංඛාරුපෙක්ඛාඤාණං නාම, තං පනෙතං සචෙ සන්තිපදං නිබ්බාණං සන්තතො පස්සති සබ්බසංඛාරපවත්තං විස්සජ්ජෙත්වා නිබ්බාණනින්නං පක්ඛන්දනං[2] හොති, නො චෙ නිබ්බාණං සන්තතො පස්සති පුනප්පුනං අනිච්චන්ති වා දුක්ඛන්ති වා අනත්තාති වා තිවිධානුපස්සනාවසෙන සංඛාරාරම්මණමෙව හුත්වා පවත්තති, එවං තිට්ඨමානඤ්ච එතං විමොක්ඛමුඛභාවං ආපජ්ජිත්වා තිට්ඨති. තිස්සො හි අනුපස්සනා තීණි විමොක්ඛමුඛානීති වුච්චන්ති.

එත්ථ පන[3] අනිච්චතො මනසිකරොන්තො අධිමොක්ඛබහුලො අනිමිත්තවිමොක්ඛං පටිලභති, දුක්ඛතො මනසිකරොන්තො පස්සද්ධිබහුලො අප්පණිහිතවිමොක්ඛං පටිලභති, අනත්තතො මනසිකරොන්තො වෙදබහුලො සුඤ්ඤතවිමොක්ඛං පටිලභති, එත්ථ ච අනිමිත්තො විමොක්ඛොති අනිමිත්තාකාරෙන නිබ්බාණං ආරම්මණං කත්වා පවත්තො අරියමග්ගො, සො හි අනිමිත්තාය ධාතුයා උප්පන්නත්තා අනිමිත්තො, කිලෙසෙහි ච විමුත්තත්තා විමොක්ඛො. එතෙනෙව නයෙන අප්පණිහිතාකාරෙන නිබ්බාණං ආරම්මණං කත්වා පවත්තො අප්පණිහිතො. සුඤ්ඤතාකාරෙන නිබ්බාණං ආරම්මණං කත්වා පවත්තො සුඤ්ඤතොති වෙදිතබ්බො. අධිගතසංඛාරුපෙක්ඛස්ස කුලපුත්තස්ස විපස්සනා සිඛාප්පත්තා හොති. වුට්ඨානගාමිනී විපස්සනාති එතදෙව, තං සංඛාරුපෙක්ඛාඤාණං ආසෙවන්තස්ස තික්ඛතරා සංඛාරුපෙක්ඛා උප්පජ්ජති, තස්ස ඉදානි මග්ගො උප්පජ්ජිස්සතීති සංඛාරුපෙක්ඛා සංඛාරෙ අනිච්චාති වා දුක්ඛාති වා අනත්තාති වා සම්මසිත්වා සම්මසිත්වා භවඞ්ගං ඔතරති. භවඞ්ගානන්තරං සංඛාරුපෙක්ඛාය ආගතනයෙනෙව අනිච්චාදිආකාරෙන මනසිකරිත්වා උප්පජ්ජති මනොද්වාරාවජ්ජනං, තථෙව මනසිකරොතො පඨමං ජවනචිත්තං උප්පජ්ජති, යං හි පරිකම්මන්ති වුච්චති. තදනන්තරං තථෙව දුතියං ජවනචිත්තං උප්පජ්ජති යං උපචාරන්ති වුච්චති, තදනන්තරම්පි තථෙව උප්පජ්ජති තතියං

1. ම. V. නිස්සජ්ජිතුකාමතා. 2. ම. V. පක්ඛන්දං. 3. ම. V. එවං.

ජවනචිත්තානං යං අනුලොමන්ති වුච්චති. ඉදං හෙසං පාටිඑක්කං නාමං, අවිසෙසෙන පන තිවිධමෙවතං[1] ආසෙවනන්තිපි පරිකම්මන්තිපි උපචාරන්තිපි අනුලොමන්තිපි වුච්චති. ඉදං පන අනුලොමඤාණං සඞ්ඛාරාරම්මණාය වුට්ඨානගාමිනියා විපස්සනාය පරියොසානං හොති. නිප්පරියායෙන පන ගොත්‍රභුඤාණමෙව විපස්සනාය පරියොසානන්ති වුච්චති. තතො පරං නිරොධං නිබ්බානං ආරම්මණං කුරුමානං පුථුජ්ජනගොත්තං අතික්කමමානං අරියගොත්තං ඔක්කමමානං නිබ්බානාරම්මණෙ පඨමසමන්නාහාරභූතං අපුනරාවත්තකං[2] ගොත්‍රභුඤාණං උප්පජ්ජති. ඉදං පන ඤාණං පටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධිං ච ඤාණදස්සනවිසුද්ධිං ච න භජති. අන්තරාඅබ්බොහාරිකමෙව හොති, විපස්සනාසොතෙ පතිතත්තා පටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධීති වා විපස්සනාති වා සඞ්ඛං ගච්ඡති. නිබ්බානං ආරම්මණං කත්වා ගොත්‍රභුඤාණෙ නිරුද්ධෙ තෙන දින්නසඤ්ඤාය නිබ්බානං ආරම්මණං කත්වා දිට්ඨිසංයොජනං සීලබ්බතපරාමාසසංයොජනං විචිකිච්ඡාසංයොජනන්ති තීණි සංයොජනානි විද්ධංසෙන්තො සොතාපත්තිමග්ගො උප්පජ්ජති, තදනන්තරං තස්සෙව විපාකභූතානි ද්වෙ තීණි වා ඵලචිත්තානි උප්පජ්ජන්ති, අනන්තරවිපාකත්තා ලොකුත්තරකුසලානං ඵලපරියොසානෙ පනස්ස උප්පන්නං භවඞ්ගං වොච්ඡින්දිත්වා පච්චවෙක්ඛණත්ථාය මනොද්වාරාවජ්ජනං උප්පජ්ජති. සො හි ඉමිනා වතාහං මග්ගෙන ආගතොති මග්ගං පච්චවෙක්ඛති, තතො මෙ අයං ආනිසංසො ලද්ධොති ඵලං පච්චවෙක්ඛති, තතො ඉමෙ නාම කිලෙසා පහීනාති පහීනකිලෙසෙ පච්චවෙක්ඛති, තතො ඉමෙ නාම කිලෙස අවසිට්ඨාති උපරිමග්ගත්තයවජ්ඣකිලෙසෙ පච්චවෙක්ඛති, අවසානෙ අයං ධම්මො මයා පටිවිද්ධොති අමතං නිබ්බානං පච්චවෙක්ඛති, ඉතිස්ස පඤ්ච පච්චවෙක්ඛණානි හොන්ති. තථා සකදාගාමි අනාගාමිඵලාවසානෙ, අරහත්තඵලාවසානෙ, අවසිට්ඨකිලෙසපච්චවෙක්ඛණං නාම නත්ථි. එවං සබ්බානිපි එකූනවීසති පච්චවෙක්ඛණඤාණානි හොන්ති.

එවං පච්චවෙක්ඛිත්වා සො යොගාවචරො තස්මිංයෙව ආසනෙ නිසින්නො වුත්තනයෙන විපස්සිත්වා කාමරාගව්‍යාපාදානං තනුභාවං කරොන්තො දුතියමග්ගං පාපුණාති. තදනන්තරං වුත්තනයෙනෙව ඵලඤ්ච, තතො වුත්තනයෙන කාමරාග ව්‍යාපාදානං අනවසෙසප්පහානං කරොන්තො තතියමග්ගං පාපුණාති. වුත්තනයෙනෙව ඵලඤ්ච, තතො තස්මිංයෙවාසනෙ වුත්තනයෙන විපස්සිත්වා රූපරාගාරූපරාගමානුද්ධච්චාවිජ්ජානං අනවසෙසප්පහානං කරොන්තො චතුත්ථමග්ගං පාපුණාති. වුත්තනයෙන ඵලඤ්ච.

1. ම. තිවිධම්පෙතං. 2. ම. V. අපුනබ්භවත්තකං.

එත්තාවතා චේස හෝති මහාඛීණාසවෝ පච්චේකසම්බුද්ධෝ. ඉති ඉමේසු චතූසු මග්ගේසු ඤාණං ඤාණදස්සනවිසුද්ධි නාම. එත්තාවතා "සබ්බේසු භූතේසු නිධාය දණ්ඩං අවිහේඨයං අඤ්ඤතරම්පි තේස"න්ති එතේන පාතිමොක්ඛසංවරසීලස්ස වුත්තත්තා සීලවිසුද්ධි "න පුත්තමිච්ඡෙය්‍ය කුතෝ සහාය"න්ති එතේන පටිඝානුනයවිවජ්ජනවසේන වුත්තත්තා චිත්තවිසුද්ධි ච "එකෝ චරේ ඛග්ගවිසාණකප්පෝ"ති ඉමිනා පන නාමරූපපරිග්ගහාදීනං වුත්තත්තා දිට්ඨිවිසුද්ධි කඞ්ඛාවිතරණවිසුද්ධි මග්ගාමග්ගඤාණදස්සනවිසුද්ධි පටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධි ඤාණදස්සනවිසුද්ධීති සත්තවිසුද්ධියෝ වුත්තා හොන්ති. අයමෙත්ථ මුඛමත්තනිදස්සනං, විත්ථාරං පන ඉච්ඡන්තේන විසුද්ධිමග්ගං ඔලෝකෙත්වා ගහේතබ්බං.

එත්තාවතා චේසෝ පච්චේකසම්බුද්ධෝ:-

චාතුද්දිසෝ අප්පටිඝෝ ච හෝති
සන්තුස්සමානෝ ඉතරීතරේන
පරිස්සයානං සහිතා අඡම්භී
එකෝ චරේ ඛග්ගවිසාණකප්පෝති

පසංසියාදිභාවං ආපජ්ජිත්වා ගන්ධමාදනපබ්බතං උපසෝභයමානෝ විහාසීති. එවං සබ්බත්ථ.

ඛග්ගවිසාණසුත්තනිද්දේසවණ්ණනාය
පඨමගාථානිද්දේසවණ්ණනා.

දුතියේ-**සංසග්ගජාතස්සාති** ජාතසංසග්ගස්ස. තත්ථ දස්සනසවණකායසමුල්ලපනසම්භෝගවසේන පඤ්චවිධෝ සංසග්ගෝ. තත්ථ අඤ්ඤමඤ්ඤං දිස්වා චක්ඛුවිඤ්ඤාණවීථිවසේන උප්පන්නරාගෝ දස්සනසංසග්ගෝ නාම. තත්ථ සීහළදීපේ කාළදීඝවාපිගාමේ පිණ්ඩාය චරන්තං කල්‍යාණවිහාරවාසිං දහරභික්ඛුං දිස්වා පටිබද්ධචිත්තා කේනපි උපායේන තං අලභිත්වා කාලකතා කුටුම්බියධීතා, තස්සා නිවාසනචෝළඛණ්ඩං දිස්වා එවරූපවත්ථධාරිණියා නාම සද්ධිං සංවාසං නාලත්ථන්ති හදයං ඵාලෙත්වා කාලං කතෝ සෝ එව ච දහරෝ නිදස්සනං.

පරේහි පන කථියමානං රූපාදිසම්පත්තිං අත්තනා වා හසිතලපිතගීතසද්දං සුත්වා සෝතවිඤ්ඤාණවීථිවසේන උප්පන්නෝ රාගෝ සවණසංසග්ගෝ නාම. තත්‍රාපි ගිරිගාමවාසී කම්මාරධීතාය පඤ්චහි කුමාරීහි සද්ධිං පදුමසරං ගන්ත්වා නහාත්වා මාලං ආරෝපෙත්වා උච්චාසද්දේන ගායන්තියා ආකාසේන ගච්ඡන්තෝ සද්දං සුත්වා කාමරාගේන ඣානා පරිහායිත්වා අනයබ්‍යසනං පත්තෝ පඤ්චග්ගළලේණවාසී දහරෝ නිදස්සනං.

අඤ්ඤමඤ්ඤං අඞ්ගපරාමසනෙන උප්පන්නරාගො කායසංසග්ගො නාම. ධම්මගායක දහරභික්ඛු චෙත්ථ නිදස්සනං. මහාවිහාරෙ කිර දහරභික්ඛු ධම්මං භාසති. තත්ථ මහාජනෙ ආගතෙ රාජාපි ආගමාසි සද්ධිං අන්තෙපුරෙන, තතො රාජධීතාය තස්ස රූපඤ්ච සරඤ්ච ආගම්ම බලවරාගො උප්පන්නො, තස්ස ච දහරස්සාපි, තං දිස්වා රාජා සල්ලක්ඛිත්වා සාණිපාකාරෙන පරික්ඛිපාපෙසි, තෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං පරාමසිත්වා ආලිඞ්ගිංසු. පුන සාණිපාකාරං අපනෙත්වා පස්සන්තා චෙපි කාලකතෙයෙව අද්දසංසූති.

අඤ්ඤමඤ්ඤං ආලපනසමුල්ලපනෙ උප්පන්නරාගො පන සමුල්ලපනසංසග්ගො නාම. භික්ඛු භික්ඛුනීහි සද්ධිං පරිභොගකරණෙ උප්පන්නරාගො සම්භොගසංසග්ගො නාම, ද්වීසුපි ච එතෙසු මරිචවට්ටිවිහාරෙ භික්ඛු ච භික්ඛුනී ච නිදස්සනං. මරිචවට්ටිමහාවිහාරමහෙ කිර දුට්ඨගාමණී අභයමහාරාජා මහාදානං පටියාදෙත්වා උභතො සඞ්ඝං පරිවිසති. තත්ථ උණ්හයාගුයා දින්නාය සඞ්ඝනවකසාමණෙරී අනාධාරකස්ස සත්තවස්සිකසඞ්ඝනවකසාමණෙරස්ස දන්තවලයං[1] දත්වා සමුල්ලාපං අකාසි, තෙ උභොපි උපසම්පජ්ජිත්වා සට්ඨිවස්සා හුත්වා පරතීරං ගතා අඤ්ඤමඤ්ඤං සමුල්ලාපෙන පුබ්බසඤ්ඤං පටිලභිත්වා තාවදෙව ජාතසිනෙහා සික්ඛාපදානි වීතික්කමිත්වා පාරාජිකා අහෙසුන්ති. එවං පඤ්චවිධෙ සංසග්ගෙ යෙන කෙනචි සංසග්ගෙන ජාතසංසග්ගස්ස භවති සෙනහො, පුරිමරාගපච්චයා බලවරාගො උප්පජ්ජති. තතො **සෙනහන්වයං දුක්ඛමිදං පහොතීති** තමෙව සිනෙහං අනුගච්ඡන්තානං සන්දිට්ඨිකසම්පරායික සොකපරිදෙවාදි නානප්පකාරකං දුක්ඛමිදං පහොති නිබ්බත්තති භවති ජායති. අපරෙ පන ආරම්මණෙ චිත්තවොස්සග්ගො සංසග්ගොති භණන්ති, තතො සිනෙහො සිනෙහා දුක්ඛන්ති, එවමත්ථප්පභෙදං ඉමං අඩ්ඪගාථං වත්වා සො පච්චෙකබුද්ධො ආහ: ස්වාහං[2] යමිදං සිනෙහන්වයං සොකාදිදුක්ඛං පහොති තස්ස දුක්ඛස්ස මූලං ඛණන්තො පච්චෙකසම්බොධිං අධිගතොති, එවං වුත්තෙ තෙ අමච්චා ආහංසු: අම්හෙහි දානි භන්තෙ කිං කත්තබ්බන්ති?. තතො සො ආහ: තුම්හෙ වා අඤ්ඤෙ වා යො ඉමම්හා දුක්ඛා මුංචිතුකාමො සො සබ්බොපි **ආදීනවං සිනෙහජං පෙක්ඛමානො එකො චරෙ ඛග්ගවිසාණකප්පොති,** එත්ථ ච යන්තං **සෙනහන්වයං දුක්ඛමිදං පහොතීති** වුත්තං තදෙව සන්ධාය ආදීනවං සිනෙහජං පෙක්ඛමානොති ඉදං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. අථ වා යථා වුත්තෙන සංසග්ගෙන සංසග්ගජාතස්ස භවති සිනෙහො සිනෙහන්වයං දුක්ඛමිදං පහොති එතං යථාවුත්තං ආදීනවං සිනෙහජං පෙක්ඛමානො අහං අධිගතොති එවම්පි අභිසම්බන්ධිත්වා චතුත්ථපාදො පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව උදානවසෙන වුත්තොති වෙදිතබ්බො. තතො පරං සබ්බං පුරිමගාථාය

1. සී. I. II & V. ම. ථාලකං. 2. ම. V. සී. II. ස්වායං.

වුත්තසදිසමෙවාති. නිද්දෙසෙ **අනුප්පාදෙන්තීති** රූපස්මිං අනුව්‍යඤ්ජනං දිස්වා අල්ලීයති. **අනුබජ්ඣන්තීති** රූපස්මිං සිනෙහවසෙන බජ්ඣන්ති. **භවන්තීති** හොන්ති. **ජායන්තීති** උප්පජ්ජන්ති. **නිබ්බත්තන්තීති** පවත්තන්ති. **පාතුභවන්තීති** පාකටා හොන්ති, සම්භවන්ති සඤ්ජායන්ති අභිනිබ්බත්තන්තීති තීණි උපසග්ගෙන වඩ්ඪිතානි. ඉතො පරං අට්ඨකවග්ගෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

දුතිය ගාථා නිද්දෙසවණ්ණනා.

තතියෙ මෙත්තායන වසෙන **මිත්තා**. සුහදයභාවෙන **සුහජ්ජා**. කෙචි හි එකන්ත හිතකාමතාය මිත්තාව හොන්ති න සුහජ්ජා. කෙචි ආගමන ගමන ඨාන නිසජ්ජ සමුල්ලාපාදීසු හදය සුඛජනනෙන සුහජ්ජාව හොන්ති න මිත්තා. කෙචි තදුභයවසෙන සුහජ්ජා චෙව මිත්තා ච, තෙ දුවිධා හොන්ති අගාරියා අනගාරියා ච. තත්ථ අගාරියා තිවිධා හොන්ති- උපකාරා සමානසුඛදුක්ඛා අනුකම්පකාති. අනගාරියා විසෙසෙන අත්ථක්ඛායිනො එව, තෙ චතූහි අඞ්ගෙහි සමන්නාගතා හොන්ති. යථාහ: "චතූහි ඛො ගහපතිපුත්ත ඨානෙහි උපකාරො මිත්තො සුහදො වෙදිතබ්බො පමත්තං රක්ඛති පමත්තස්ස සාපතෙය්‍යං රක්ඛති භීතස්ස සරණං හොති උප්පන්නෙසු කිච්ච කරණීයෙසු තද්දිගුණං භොගං අනුප්පදෙති, තථා චතූහි ඛො ගහපතිපුත්ත ඨානෙහි සමානසුඛදුක්ඛො මිත්තො සුහදො වෙදිතබ්බො ගුය්හමස්ස ආචික්ඛති ගුය්හමස්ස පරිගුය්හති ආපදාසු න විජහති ජීවිතං චස්ස අත්ථාය පරිච්චත්තං හොති, තථා චතූහි ඛො ගහපතිපුත්ත ඨානෙහි අනුකම්පකො මිත්තො සුහදො වෙදිතබ්බො- අභවෙනස්ස න නන්දති භවෙනස්ස නන්දති අවණ්ණං භණමානං නිවාරෙති වණ්ණං භණමානං පසංසති, තථා චතූහි ඛො ගහපතිපුත්ත ඨානෙහි අත්ථක්ඛායී මිත්තො සුහදො වෙදිතබ්බො- පාපා නිවාරෙති කල්‍යාණෙ නිවෙසෙති අස්සුතං සාවෙති සග්ගස්ස මග්ගං ආචික්ඛතී"ති.

තෙසු ඉධ අගාරියා අධිප්පෙතා, අත්ථතො පන සබ්බෙපි යුජ්ජන්ති. තෙ මිත්තෙ සුහජ්ජෙ. **අනුකම්පමානොති** අනුද්දයමානො තෙසං සුඛං උපසංහරිතුකාමො දුක්ඛං අපහරිතුකාමො. **හාපෙති අත්ථන්ති** දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථවසෙන තිවිධං, තථා අත්තත්ථ පරත්ථ උභයත්ථ වසෙනපි තිවිධං අත්ථංලද්ධවිනාසනෙන අලද්ධානුප්පාදනෙනාති ද්විධාපි හාපෙති විනාසෙති. **පටිබද්ධචිත්තොති** අහං ඉමං විනා න ජීවාමි එසො මෙ ගති එසො මෙ පරායණන්ති එවං අත්තානං නීචෙ ඨානෙ ඨපෙන්තොපි පටිබද්ධචිත්තො හොති, ඉමෙ මං විනා න ජීවන්ති අහං තෙසං ගති අහං තෙසං පරායණන්ති එවං අත්තානං උච්චට්ඨානෙ ඨපෙන්තොපි

පටිබද්ධචිත්තො හොති. ඉධ පන එවං පටිබද්ධචිත්තො අධිප්පෙතො. **එතං භයන්ති** එතං අත්ථහාපනභයං, අත්තනො සමාපත්තිහානිං සන්ධාය භණති. **සන්ථවෙති** තිවිධො සන්ථවො තණ්හාදිට්ඨිමිත්තසන්ථවවසෙන. තත්ථ අට්ඨසතප්පභෙදාපි තණ්හා තණ්හාසන්ථවො. ද්වාසට්ඨිප්පභෙදාපි දිට්ඨි දිට්ඨිසන්ථවො. පටිබද්ධචිත්තතාය පවත්තානුකම්පතා මිත්තසන්ථවො. සො ඉධ අධිප්පෙතො. තෙන හිස්ස සමාපත්ති පරිහීනා. තෙනාහ: "එතං භයං සන්ථවෙ පෙක්ඛමානො අහමධිගතො"ති. සෙසං වුත්තසදිසමෙවාති වෙදිතබ්බං. නිද්දෙසෙ වත්තබ්බං නත්ථි.

තතියං.

චතුත්ථෙ: **වංසොති** වෙළු. **විසාලොති** විත්ථිණ්ණො. **චකාරො** අවධාරණත්ථො. එවකාරො වා අයං. සන්ධිවසෙන එකාරො නට්ඨො. තස්ස පරපදෙන සම්බන්ධො, තං පච්ඡා යොජෙස්සාම. **යථාති** පටිභාගෙ. **විසත්තොති** ලග්ගො ජටිතො සංසිබ්බිතො. **පුත්තෙසු දාරෙසු චාති** පුත්තධීතුභරියාසු. **යා අපෙක්ඛාති** යා තණ්හා යො සිනෙහො. **වංසකළීරොව අසජ්ජමානොති** වංසකළීරො විය අලග්ගමානො. කිං වුත්තං හොති? යථා වංසො විසාලො විසත්තො එව හොති පුත්තෙසු දාරෙසු ච යා අපෙක්ඛා සාපි තානි වත්ථූනි සිබ්බෙත්වා ඨිතත්තා විසත්තා; එවං ස්වාහං තාය අපෙක්ඛාය අපෙක්ඛවා විසාලො වංසො විය විසත්තොති එවං අපෙක්ඛාය ආදීනවං දිස්වා තං අපෙක්ඛං මග්ගඤාණෙන ඡින්දන්තො අයං වංසකළීරොව රූපාදීසු වා දිට්ඨාදීසු වා ලාභාදීසු වා කාමභවා[1]දීසු වා තණ්හාමානදිට්ඨිවසෙන අසජ්ජමානො පච්චෙකසම්බොධිං අධිගතොති. සෙසං පුරිමනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. ඉමායපි නිද්දෙසෙ අතිරෙකං නත්ථි.

චතුත්ථං.

පඤ්චමෙ: **මිගොති** සබ්බෙසං ආරඤ්ඤකචතුප්පදානං එතං අධිවචනං. ඉධ පන පසදමිගො අධිප්පෙතො. **අරඤ්ඤම්හීති** ගාමඤ්ච ගාමූපචාරඤ්ච ඨපෙත්වා අවසෙසං අරඤ්ඤං, ඉධ පන උය්යානං අධිප්පෙතං. තස්මා උය්යානම්හීති වුත්තං හොති. **යථාති** පටිභාගෙ. **අබද්ධොති** රජ්ජුබන්ධනාදීසු යෙන කෙනචි අබද්ධො. එතෙන විස්සත්ථචරියං දීපෙති. **යෙනිච්ඡකං ගච්ඡති ගොචරායාති** යෙන දිසාභාගෙන ගන්තුං ඉච්ඡති තෙන ගොචරත්ථං ගච්ඡති. තස්මා තත්ථ යත්තකං ඉච්ඡති ගන්තුං තත්තකං ගච්ඡති, යං ඉච්ඡති ඛාදිතුං තං ඛාදතීති දීපෙති. **විඤ්ඤූ නරොති** පණ්ඩිතපුරිසො. **සෙරිතන්ති** සච්ඡන්දවුත්තිතං අපරායත්තභාවං. **පෙක්ඛමානොති** පඤ්ඤාචක්ඛුනා

---

1. සී. II. කාමරාග.

ඔලොකායමානො, අථවා ධම්මසෙරිතං පුග්ගලසෙරිතඤ්ච, ලොකුත්තරධම්මා හි කිලෙසවසං අගමනතො සෙරිනො, තෙහි සමන්නාගතා පුග්ගලා ච, තෙසං භාවනිද්දෙසො සෙරිතා, තං පෙක්ඛමානොති, කිං වුත්තං හොති? මිගො අරඤ්ඤම්හි යථා අබද්ධො යෙනිච්ඡකං ගච්ඡති ගොචරාය, කදා නුඛො අහම්පි තණ්හාබන්ධනං ඡින්දිත්වා එවං ගච්ඡෙය්‍යන්ති ඉති මෙ තුම්හෙහි ඉතො චිතො ච පරිවාරෙත්වා ඨිතෙහි බද්ධස්ස යෙනිච්ඡකං ගන්තුං අලභන්තස්ස තස්මිං යෙනිච්ඡකගමනාභාවෙ ආදීනවං යෙනිච්ඡකගමනෙ චානිසංසං දිස්වා අනුක්කමෙන සමථවිපස්සනා පාරිපූරිං අගමංසු, තතො පච්චෙකබොධිං අධිගතොම්හි. තස්මා අඤ්ඤොපි විඤ්ඤූ නරො සෙරිතං පෙක්ඛමානො **එකො චරෙ ඛග්ගවිසාණකප්පොති**.

පඤ්චමං.

ඡට්ඨෙ අයං පිණ්ඩත්ථො: **සහායමජ්ඣෙ** ඨිතස්ස දිවාසෙය්‍යසඞ්ඛාතෙ **වාසෙ** ච මහාඋපට්ඨානසඞ්ඛාතෙ **ඨානෙ** ච උය්‍යානගමනසඞ්ඛාතෙ **ගමනෙ** ච ජනපදචාරිකාසඞ්ඛාතාය **චාරිකාය** ච ඉදං මෙ සුණාහි ඉදං මෙ දෙහීති ආදිනා නයෙන තථා තථා **ආමන්තනා හොති** තස්මා අහං තත්ථ නිබ්බිජ්ජිත්වා යායං අරියජනසෙවිතා අනෙකානිසංසා එකන්තසුඛා එවං සන්තෙපි ලොභාභිභූතෙහි සබ්බකාම්පුරිසෙහි අනභිජ්ඣිතා අනභිපත්ථිතා පබ්බජ්ජා තං **අනභිජ්ඣිතං** පරෙසං අවසවත්තනෙන ධම්මපුග්ගලවසෙනෙව **සෙරිතං ච පෙක්ඛමානො** විපස්සනං ආරභිත්වා අනුක්කමෙන පච්චෙකබොධිං අධිගතොති. සෙසං වුත්තනයමෙව.

ඡට්ඨං.

සත්තමෙ: **ඛිඩ්ඩාති** කීළනා. සා දුවිධා හොති: කායිකා ච වාචසිකා ච, කායිකා නාම "හත්ථීහිපි කීළන්ති අස්සෙහිපි ධනූහිපි ථරූහිපී"ති එවමාදි. වාචසිකා "ගීතං සිලොකභණනං මුඛභෙරී"ති එවමාදි. **රතීති** පඤ්චකාමගුණරති. **විපුලන්ති** යාව අට්ඨිමිඤ්ජං ආහච්ච ඨානෙන සකලත්තභාවබ්‍යාපකං. සෙසං පාකටමෙව. **අනුසන්ධි**යොජනාපි චෙත්ථ සංසග්ගගාථාය වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා.

සත්තමං.

අට්ඨමෙ: **චාතුද්දිසොති** චතූසු දිසාසු යථා සුඛවිහාරී. "එකං දිසං ඵරිත්වා විහරතී"ති ආදිනා වා නයෙන බ්‍රහ්මවිහාරභාවනාඵරිතා චතස්සො දිසා අස්ස සන්තීතිපි චාතුද්දිසො, තාසු දිසාසු කත්ථචි සත්තෙ වා සඞ්ඛාරෙ වා භයෙන න පටිහඤ්ඤතීති **අප්පටිඝො**. **සන්තුස්සමානොති** ද්වාදසවිධස්ස සන්තොසස්ස වසෙන සන්තුස්සකො.

ඉතරීතරෙනාති උච්චාවචෙන පච්චයෙන. **පරිස්සයානං සහිතා අච්ඡම්භී**ති එත්ථ පරි සහන්තීති කායචිත්තානි පරිහාපෙන්ති වා තෙසං සම්පත්තිං, තානි වා පරිච්ච සයන්තීති=**පරිස්සයා**, බාහිරානං සීහබ්‍යග්ඝාදීනං අබ්භන්තරානඤ්ච කාමච්ඡන්දාදීනං කායචිත්තුපද්දවානං එතං අධිවචනං. තෙ පරිස්සයෙ අධිවාසනඛන්තියා ච විරියාදීහි ච ධම්මෙහි සහතීති **පරිස්සයානං සහිතා**, ථද්ධභාවකරභයාභාවෙන අච්ඡම්භී. කිං[1] වුත්තං හොති, යථා තෙ චත්තාරො සමණා එවං ඉතරීතරෙන පච්චයෙන සන්තුස්සමානො; එත්ථ පටිපත්තිපදට්ඨානෙ සන්තොසෙ ඨිතො චතූසු දිසාසු මෙත්තාදිභාවනාය චාතුද්දිසො, සත්තසංඛාරෙසු පටිඝාතකභයාභාවෙන අප්පටිඝො ච හොති. සො චාතුද්දිසත්තා වුත්තප්පකාරානං පරිස්සයානං සහිතා අප්පටිඝත්තා අච්ඡම්භීති ච හොතීති එවං පටිපත්තිගුණං දිස්වා යොනිසො පටිපජ්ජිත්වා පච්චෙකසම්බොධිං අධිගතොම්හීති. අථවා තෙ **සමණා** විය සන්තුස්සමානො ඉතරීතරෙන වුත්තනයෙනෙව චාතුද්දිසො හොතීති ඤත්වා එවං චාතුද්දිසභාවං පත්ථයන්තො යොනිසො පටිපජ්ජිත්වා අධිගතොම්හි, තස්මා අඤ්ඤොපි ඊදිසං ඨානං පත්ථයමානො චාතුද්දිසතාය පරිස්සයානං සහිතා අප්පටිඝතාය ච අච්ඡම්භී හුත්වා **එකො චරෙ ඛග්ගවිසාණකප්පො**ති.

නිද්දෙසෙ: **මෙත්තා**ති අත්ථතො තාව මිජ්ජතීති= මෙත්තා, සිනිය්හතීති අත්ථො. මිත්තෙ වා භවා, මිත්තස්ස වා එසා පවත්තීතිපි මෙත්තා. **මෙත්තාසහගතෙනා**ති මෙත්තාය සමන්නාගතෙන. **චෙතසා**ති චිත්තෙන. **එකං දිසං**ති එකිස්සා දිසාය පඨමපරිග්ගහිතං සත්තං[2] උපාදාය එකං දිසං පරියාපන්නසත්තඵරණවසෙන වුත්තං. **ඵරිත්වා**ති ඵුසිත්වා ආරම්මණං කත්වා. **විහරතී**ති බ්‍රහ්මවිහාරාධිට්ඨිතං ඉරියාපථවිහාරං පවත්තෙති. **තථා දුතිය**න්ති යථා පුරත්ථිමාදීසු දිසාසු යං කිඤ්චි එකං දිසං ඵරිත්වා විහරති, තථෙව තදනන්තරං දුතියං තතියං චතුත්ථඤ්චාති අත්ථො. **ඉති උද්ධ**න්ති එතෙනෙව නයෙන උපරිමං දිසන්ති වුත්තං හොති. **අධො තිරිය**න්ති අධොදිසම්පි තිරියං දිසම්පි එවමෙව. තත්ථ. **අධො**ති හෙට්ඨා. **තිරිය**න්ති අනුදිසා. එවං සබ්බදිසාසු අස්සමණ්ඩලෙ අස්සමිව මෙත්තාසහගතං චිත්තං. **සාරෙතිපි පච්චාසාරෙතිපී**ති එත්තාවතා එකමෙකං දිසං පරිග්ගහෙත්වා ඔධිසො මෙත්තාඵරණං දස්සිතං. **සබ්බධී**ති ආදි පන අනොධිසො දස්සනත්ථං වුත්තං. තත්ථ **සබ්බධී**ති සබ්බත්ථ. **සබ්බත්තතායා**ති සබ්බෙසු හීනමජ්ඣිමඋක්කට්ඨමිත්තසපත්තමජ්ඣත්තාදිප්පභෙදෙසු අත්තතාය, අයං පරසත්තොති විභාගං අකත්වා අත්තසමතායාති වුත්තං හොති. අථවා **සබ්බත්තතායා**ති සබ්බෙන චිත්තභාගෙන ඊසකම්පි බහි අවික්ඛිපමානොති වුත්තං.

1. ම. V. අච්ඡම්භීති. 2. ම. V. පවත්තං.

හොති. **සබ්බාවන්තන්**ති සබ්බසත්තවන්තං, සබ්බසත්තයුත්තන්ති අත්ථො. **ලොකං, විපුලෙනා**ති එවමාදිපරියායෙන දස්සනතො[1] පනෙත්ථ පුන මෙත්තාසහගතෙනාති වුත්තං, යස්මා වා එත්ථ ඔධිසො ඵරණෙ විය පුන තථා සද්දො, ඉති සද්දො, වා න වුත්තො තස්මා පුන මෙත්තාසහගතෙන චෙතසාති වුත්තං. නිගමනවසෙන වා එතං වුත්තං. **විපුලෙනා**ති එත්ථ ච ඵරණවසෙන විපුලතා දට්ඨබ්බා. භූමිවසෙන පන තං **මහග්ගතං,** පගුණවසෙන[2] අප්පමාණසත්තාරම්මණවසෙන ච **අප්පමාණං** ව්‍යාපාදපච්චත්ථිකප්පහානෙන **අවෙරං.** දොමනස්සප්පහානෙන **අව්‍යාපජ්ඣං,** නිද්දුක්ඛන්ති වුත්තං හොති. **කරුණා** හෙට්ඨා වුත්තත්ථායෙව. මොදන්ති තාය තං සමඞ්ගිනො සයං වා මොදති මොදනමත්තමෙව වා සාති **මුදිතා.** **අවෙරා භොන්තූ**ති ආදි ව්‍යාපාදප්පහානෙන මජ්ඣත්තභාවූපගමනෙන ච උපෙක්ඛතීති-**උපෙක්ඛා.** ලක්ඛණාදිතො පනෙත්ථ හිතාකාරප්පවත්තිලක්ඛණා මෙත්තා හිතූපසංහාරරසා ආඝාතවිනයපච්චුපට්ඨානා, සත්තානං මනාපභාවදස්සනපදට්ඨානා. ව්‍යාපාදූපසමො එතිස්සා සම්පත්ති, සිනෙහසම්භවො විපත්ති, දුක්ඛාපනයනාකාරප්පවත්තිලක්ඛණා කරුණා, පරදුක්ඛසහන[3]රසා, අවිහිංසාපච්චුපට්ඨානා. දුක්ඛාභිභූතානං අනාථභාවදස්සනපදට්ඨානා විහිංසූපසමො තස්සා සම්පත්ති, සොකසම්භවො විපත්ති, පමොදලක්ඛණා මුදිතා, අනිස්සායනරසා අරතිවිඝාතපච්චුපට්ඨානා, සත්තානං සම්පත්තිදස්සනපදට්ඨානා, අරති වූපසමො තස්සා සම්පත්ති, පහාසසම්භවො විපත්ති, සත්තෙසු මජ්ඣත්තාකාරප්පවත්තිලක්ඛණා උපෙක්ඛා, සත්තෙසු සමභාවදස්සනරසා පටිඝානුනයවූපසමපච්චුපට්ඨානා, කම්මස්සකා සත්තා තෙ කස්ස රුචියා සුඛිතා වා භවිස්සන්ති දුක්ඛතො වා මුඤ්චිස්සන්ති පත්ත[4]සම්පත්තිතො වා න පරිහායිස්සන්තීති එවං පවත්තකම්මස්සකතාදස්සනපදට්ඨානා, පටිඝානුනයවූපසමො තස්සා සම්පත්ති, ගෙහසිතාය අඤ්ඤාණුපෙක්ඛාය සම්භවො විපත්ති.

තත්ථ **සන්තුට්ඨො හොතී**ති පච්චයසන්තොසවසෙන සන්තුට්ඨො හොති. **ඉතරීතරෙන චීවරෙනා**ති ථූලසුඛුමලූඛපණීතථිරජිණ්ණානං යෙන කෙනචි චීවරෙන, අථ වා යථාලද්ධානං ඉතරීතරෙන යෙන කෙනචි සන්තුට්ඨො හොතීති අත්ථො. චීවරස්මිං හි තයො සන්තොසා-යථාලාභසන්තොසො යථාබලසන්තොසො යථාසාරුප්පසන්තොසොති. පිණ්ඩපාතාදීසුපි එසෙව නයො. ඉති ඉමෙ තයො සන්තොසෙ සන්ධාය "සන්තුට්ඨො හොති ඉතරීතරෙන චීවරෙන යථාලද්ධාදීසු යෙන කෙනචි චීවරෙන සන්තුට්ඨො හොති"ති වුත්තං.

එත්ථ ච චීවරං ජානිතබ්බං චීවරඛෙත්තං ජානිතබ්බං පංසුකූලං ජානිතබ්බං. චීවරසන්තොසො ජානිතබ්බො චීවරපටිසංයුත්තානි

1. ම. V. පරිස්සයදස්සනතො.
2. ම. V. ඵරණවසෙන.
3. ම. V. පහාණරසා.
4. ම. V. සත්ත.

ධුතඞ්ගානි ජහිතබ්බානි. "චීවරං ජහිතබ්බ"න්ති ඛොමාදීනි ඡ චීවරානි දුකූලාදීනි ඡ අනුලොමචීවරානි ච ජහිතබ්බානි, ඉමානි ද්වාදස කප්පියානි චීවරානි; කුසචීරං වාකචීරං ඵලකචීරං කෙසකම්බලං පොත්ථකො චම්මං උලූකපක්ඛං රුක්ඛදුස්සං ලතාදුස්සං එරකදුස්සං කදලිදුස්සං වෙළුදුස්සන්ති එවමාදීනි පන අකප්පියචීවරානි. "චීවරඛෙත්ත"න්ති සඞ්ඝතො වා ගණතො වා ඤාතිතො වා මිත්තතො වා අත්තනො වා ධනෙන පංසුකූලං වාති එවං උප්පජ්ජනතො ඡ ඛෙත්තානි, අට්ඨන්නඤ්ච මාතිකානං වසෙන අට්ඨ ඛෙත්තානි ජහිතබ්බානි.

"පංසුකූල"න්ති සොසානිකං පාපණිකං[1] රථියං සඞ්කාරකූටකං සොත්ථියං සිනානං තිත්ථං ගතපච්චාගතං අග්ගිදඩ්ඪං ගොඛායිතං උපචිකාඛායිතං උන්දූරඛායිතං අන්තච්ඡින්නං දසච්ඡින්නං ධජහටං ථූපං සමණචීවරං සාමුද්දියං ආභිසෙකියං පන්ථිකං වාතාහටං ඉද්ධිමයං දෙවදත්තියන්ති තෙවීසති පංසුකූලානි වෙදිතබ්බානි. එත්ථ ච "සොත්ථිය"න්ති[2] ගබ්භමලහරණං. "ගතපච්චාගත"න්ති මතකසරීරං පාරුපිත්වා සුසානං නෙත්වා ආනීතචීවරං. "ධජහට"න්ති ධජං උස්සාපෙත්වා තතො ආනීතං, "ථූප"න්ති වම්මිකෙ පූජිතචීවරං. "සාමුද්දිය"න්ති සමුද්දවීචීහි ථලං පාපිතං; "පන්ථික"න්ති පන්ථං ගච්ඡන්තෙහි චොරභයෙන පාසාණෙහි කොට්ටෙත්වා පාරුතචීවරං. "ඉද්ධිමය"න්ති එහිභික්ඛුචීවරං. සෙසං පාකටමෙව. "චීවරසන්තොසො"ති වීසති චීවරසන්තොසා චීවරෙ විතක්කසන්තොසො ගමනසන්තොසො පරියෙසනසන්තොසො පටිලාභසන්තොසො මත්තපටිග්ගහණසන්තොසො ලොලුප්පවිවජ්ජනසන්තොසො යථාලාභසන්තොසො යථාබලසන්තොසො යථාසාරුප්පසන්තොසො උදකසන්තොසො ධොවනසන්තොසො කරණසන්තොසො පරිමාණසන්තොසො සුත්තසන්තොසො සිබ්බනසන්තොසො රජනසන්තොසො කප්පසන්තොසො පරිභොගසන්තොසො සන්නිධිපරිවජ්ජනසන්තොසො විස්සජ්ජනසන්තොසොති.

තත්ථ සාදකභික්ඛුනා තෙමාසං නිබද්ධවාසං වසිත්වා එකමාසමත්තං විතක්කෙතුං වට්ටති, සො හි පවාරෙත්වා චීවරමාසෙ චීවරං කරොති පංසුකූලිකො අඩ්ඪමාසෙනෙව කරොති, ඉති මාසඩ්ඪමාසමත්තං විතක්කනං විතක්කසන්තොසො. චීවරත්ථාය ගච්ඡන්තස්ස පන කත්ථ ලභිස්සාමීති අචින්තෙත්වා කම්මට්ඨානසීසෙනෙව ගමනං ගමනසන්තොසො නාම. පරියෙසන්තස්ස පන යෙන වා තෙන වා සද්ධිං අපරියෙසිත්වා ලජ්ජිපෙසලං භික්ඛුං ගහෙත්වා පරියෙසනං පරියෙසනසන්තොසො නාම. එවං පරියෙසන්තස්ස ආහරියමානං

1. ම. V. ආපණිකං. 2. ම. V. පොත්ථියන්ති.

චීවරං දූරතොව දිස්වා එතං මනාපං භවිස්සති එතං අමනාපන්ති එවං අවිතක්කෙත්වා ථූලසුඛුමාදීසු යථාලද්ධෙනෙව සන්තුස්සනං පටිලාභසන්තොසො නාම. එවං ලද්ධං ගණ්හන්තස්සාපි එත්තකං දුපට්ටස්ස භවිස්සති එත්තකං එකපට්ටස්සාති අත්තනො පහොනකමත්තෙනෙව සන්තුස්සනං මත්තපටිග්ගහණසන්තොසො නාම. චීවරං පරියෙසන්තස්ස පන අසුකස්ස ඝරද්වාරෙ මනාපං ලභිස්සාමීති අවින්තෙත්වා වාරපටිපාටියා චරණං ලොලුප්පවිවජ්ජනසන්තොසො නාම. ලූඛපණීතෙසු යෙන කෙනචි යාපෙතුං සක්කොන්තස්ස යථාලද්ධෙනෙව යාපනං යථාලාභසන්තොසො නාම. අත්තනො ථාමං ජානිත්වා යෙන යාපෙතුං සක්කොති තෙන යාපනං යථාබලසන්තොසො නාම. මනාපං අඤ්ඤස්ස දත්වා අත්තනා යෙන කෙනචි යාපනං යථාසාරුප්පසන්තොසො නාම. කත්ථ උදකං මනාපං කත්ථ අමනාපන්ති අවිචාරෙත්වා යෙන කෙනචි ධොවනුපගෙන උදකෙන ධොවනං උදකසන්තොසො නාම. පණ්ඩුමත්තිකා ගෙරුක පූති පණ්ණරසකිලිට්ඨානි පන උදකානි වජ්ජෙතුං වට්ටති. ධොවන්තස්ස පන මුග්ගරාදීහි අපහරිත්වා හත්ථෙහි මද්දිත්වා ධොවනං ධොවනසන්තොසො නාම. තථා අසුජ්ඣන්තං පණ්ණානි පක්ඛිපිත්වා තාපිත උදකෙනාපි ධොවිතුං වට්ටති, එවං ධොවිත්වා කරොන්තස්ස ඉදං ථූලං ඉදං සුඛුමන්ති අකොපෙත්වා පහොනකනීහාරෙනෙව කරණං කරණසන්තොසො නාම, තිමණ්ඩලපටිච්ඡාදනමත්තස්සෙව කරණං පරිමාණසන්තොසො නාම. චීවරකරණත්ථාය පන මනාපං සුත්තං පරියෙසාමීති අවිචාරෙත්වා රථිකාදීසු වා දෙවට්ඨානෙ වා ආහරිත්වා පාදමූලෙ වා ඨපිතං යං කිඤ්චිදෙව සුත්තං ගහෙත්වා කරණං සුත්තසන්තොසො නාම. කුසිබන්ධනකාලෙ පන අඞ්ගුලිමත්තෙන සත්තවාරෙන [1]විජ්ඣිතබ්බං, එවං කරොන්තස්සහි යො භික්ඛු සහායො න හොති තස්ස වත්තභෙදො නත්ථි, තිවඞ්ගුලමත්තෙන පන සත්තවාරෙපි විජ්ඣිතබ්බං. එවං කරොන්තස්ස මග්ගපටිපන්නෙනාපි සහායෙන භවිතබ්බං යො න හොති තස්ස වත්තභෙදො, අයං සිබ්බන සන්තොසො නාම. රජන්තෙන පන කාලකච්ඡකාදීනි පරියෙසන්තෙන න රජිතබ්බං සොම[2]වක්කලාදීසු යං ලභති තෙන රජිතබ්බං, අලභන්තෙන මනුස්සෙහි අරඤ්ඤෙ වාකං ගහෙත්වා ඡඩ්ඩිතරජනං වා භික්ඛූහි පචිත්වා ඡඩ්ඩිතකසටං වා ගහෙත්වා රජිතබ්බං, අයං රජනසන්තොසො නාම. නීලකද්දමකාළසාමෙසු යං කිඤ්චි ගහෙත්වා හත්ථිපිට්ඨෙ නිසින්නස්ස පඤ්ඤායමාන කප්පකරණං කප්පසන්තොසො නාම, හිරිකොපීන පටිච්ඡාදනමත්තවසෙන පරිභුඤ්ජනං පරිභොගසන්තොසො නාම. දුස්සං පන ලභිත්වා සුත්තං වා සූචිං වා කාරකං වා අලභන්තෙන ඨපෙතුං වට්ටති. ලභන්තෙන න වට්ටති. කතම්පි සචෙ අන්තෙවාසිකාදීනං දාතුකාමො හොති තෙ ච අසන්නිහිතා යාව ආගමනා

1. ම. V. පන්තවාරෙන. 2. ම. V. සාමක.

-පතුං වට්ටති. ආගතමත්තෙසු තෙසු දාතබ්බං දාතුං අසක්කොන්තෙන අධිට්ඨාතබ්බං. අඤ්ඤස්මිං චීවරෙ සති පච්චත්ථරණම්පි අධිට්ඨාතුං වට්ටති, අනධිට්ඨිතමෙව හි සන්නිධි හොති, අධිට්ඨිතං න හොතීති මහාසීවත්ථෙරො ආහ. අයං සන්නිධිපරිවජ්ජනසන්තොසො නාම. විස්සජ්ජන්තෙන පන මුඛං ඔලොකෙත්වා න දාතබ්බං. සාරාණීයධම්මෙ ඨත්වා විස්සජ්ජිතබ්බන්ති අයං විස්සජ්ජනසන්තොසො නාම. චීවරපටිසංයුත්තානි ධුතඞ්ගානි නාම පංසුකූලිකඞ්ගඤ්චෙව තෙචීවරිකඞ්ගඤ්ච, ඉති චීවරසන්තොසමහාඅරියවංසං පූරයමානො පච්චෙකසම්බුද්ධො. ඉමානි ච ධුතඞ්ගානි ගොපෙති. ඉමානි ගොපෙන්තො චීවරසන්තොසමහාඅරියවංසෙන සන්තුට්ඨො හොති. "වණ්ණවාදී"ති එකො සන්තුට්ඨො හොති සන්තොසස්ස වණ්ණං න කථෙති, එකො න සන්තුට්ඨො හොති සන්තොසස්ස වණ්ණං කථෙති. එකො නෙව සන්තුට්ඨො හොති න සන්තොසස්ස වණ්ණං කථෙති, එකො සන්තුට්ඨො ච හොති සන්තොසස්ස ච වණ්ණං කථෙති. තථාරූපො සො පච්චෙකසම්බුද්ධො, තං දස්සෙතුං ඉතරීතරචීවරසන්තුට්ඨියා ච වණ්ණවාදීති වුත්තං.

අනෙසනන්ති දූතෙය්‍යපහීනගමනානුයොගප්පභෙදං නානප්පකාරං අනෙසනං. **අප්පතිරූපන්**ති අයුත්තං. **අලද්ධා චා**ති අලභිත්වා. යථා එකච්චො කථන්නු ඛො චීවරං ලභිස්සාමීති පුඤ්ඤවන්තෙහි සද්ධිං එකතො හුත්වා කොහඤ්ඤං කරොන්තො උත්තසති පරිතස්සති, පච්චෙකසම්බුද්ධො එවං අලද්ධා ච චීවරං න පරිතස්සති. **ලද්ධා චා**ති ධම්මෙන සමෙන ලභිත්වා. **අගධිතො**ති[1] විගතලොභගෙධො. **අමුච්ඡිතො**ති අධිමත්තතණ්හාය මුච්ඡං අනාපන්නො. **අනජ්ඣාපන්නො**ති තණ්හාය අනොත්ථටො අපරියොනද්ධො. **ආදීනවදස්සාවී**ති අනෙසනායඤ්ච ගධිතපරිභොගෙ ච ආදීනවං පස්සමානො. **නිස්සරණපඤ්ඤො**ති යාවදෙව සීතස්ස පටිඝාතායාති වුත්තනිස්සරණමෙව පජානන්තො. **ඉතරීතරචීවරසන්තුට්ඨියා**ති යෙන කෙනචි චීවරෙන සන්තුට්ඨියා. **නෙවත්තානුක්කංසෙතී**ති යථා පනෙකච්චො අහං පංසුකූලිකො මයා උපසම්පදමාළකෙයෙව පංසුකූලිකඞ්ගං ගහිතං කො මයා සදිසො අත්ථීති අත්තුක්කංසනං කරොති, එවං සො න කරොති. **න පරං වම්භෙතී**ති ඉමෙ පනඤ්ඤෙ භික්ඛූ න පංසුකූලිකාති වා පංසුකූලිකමත්තම්පි එතෙසං නත්ථීති වා එවං පරං න වම්භෙති. **යො හි තත්ථ දක්ඛො**ති යො තස්මිං චීවරසන්තොසෙ වණ්ණවාදිතාදීසු වා දක්ඛො ඡෙකො ව්‍යත්තො. **අනලසො**ති සාතච්චකිරියාය ආලසියවිරහිතො. **සම්පජානො පටිස්සතො**ති සම්පජානපඤ්ඤාය චෙව සතියා ච යුත්තො. **අරියවංසෙ ඨිතො**ති අරියවංසෙ පතිට්ඨිතො. **ඉතරීතරෙන පිණ්ඩපාතෙනා**ති යෙන කෙනචි පිණ්ඩපාතෙන. එත්ථාපි පිණ්ඩ-

1. සී. I. අගධිතො.

පාතො ජහිතබෙබා පිණඩපාතඛෙතතං ජහිතබබං පිණඩපාතසනෙතාසො ජහිතබෙබා පිණඩපාතපටිසංයුතතං ධුතඞගං ජහිතබබං.

තතථ **පිණඩපාතොති** ඔදනො කුම්මාසො සතතු මචෙඡා මංසං ඛීරං දධි සපපි නවනීතං තෙලං මධු ඵාණිතං යාගු ඛාදනීයං සායනීයං ලෙහනීයනති සොළස පිණඩපාතා. පිණඩපාතඛෙතතනති සඞඝභතතං උදෙදසභතතං නිමනතණං සලාකභතතං පකඛිකං උපොසථිකං පාටිපදිකං ආගනතුකභතතං ගමිකභතතං ගිලානභතතං ගිලානුපටඨාකභතතං ධුරභතතං කුටිභතතං වාරකභතතං විහාරභතතනති පණණරස පිණඩපාතඛෙතතානි. **පිණඩපාතසනෙතාසොති** පිණඩපාතෙ විතකකසනෙතාසො ගමනසනෙතාසො පරියෙසනසනෙතාසො පටිලාභසනෙතාසො පටිගගහණසනෙතාසො මතතපටිගගහණසනෙතාසො ලොලුපපවිවජජනසනෙතාසො යථාලාභසනෙතාසො යථාබලසනෙතාසො යථාසාරුපපසනෙතාසො උපකාරසනෙතාසො පරිමාණසනෙතාසො පරිභොගසනෙතාසො සනනිධිපරිවජජනසනෙතාසො විසසජජනසනෙතාසොති පණණරස සනෙතාසා.

තතථ සාදකො භිකඛු මුඛං ධොවිතවා විතකෙකති පිණඩපාතිකෙන පන ගණෙන සදධිං චරතා සායං ථෙරුපටඨානකාලෙ සෙව කතථ පිණඩාය චරිසසාමාති අසුකගාමෙ භනෙතති එතතකං චිනෙතතවා තතො පටඨාය න විතකෙකතබබං. එකචාරිකෙන විතකකමාළකෙ ඨතවා විතකෙකතබබං. තතො පටඨාය විතකෙකනෙතා අරියවංසා චුතො හොති පරිබාහිරො, අයං විතකකසනෙතාසො නාම. පිණඩාය පවිසනෙතන පන කුහිං ලභිසසාමීති අචිනෙතතවා කමමටඨානසීසෙන ගනතබබං, අයං ගමනසනෙතාසො නාම. පරියෙසනෙතන යං වා තං වා අගහෙතවා ලජජිපෙසලමෙව ගහෙතවා පරියෙසිතබබං අයං පරියෙසනසනෙතාසො නාම. දූරතොව ආහරියමානං දිසවා එතං මනාපං එතං අමනාපනති චිතතං න උපාදෙතබබං, අයං පටිලාභසනෙතාසො නාම. ඉදං මනාපං ගණහිසසාමි ඉදං අමනාපං න ගණහිසසාමීති අචිනෙතතවා යං කිඤචි යාපනමතතං ගහෙතබබමෙව, අයං පටිගගහණසනෙතාසො නාම. එතථ පන දෙයයධමෙමා බහු දායකො අපපං දාතුකාමො අපපං ගහෙතබබං. දෙයයධමෙමා බහු දායකොපි බහුං දාතුකාමො පමාණෙනෙව ගහෙතබබං. දෙයයධමෙමාපි න බහු දායකොපි අපපං දාතුකාමො අපපං ගහෙතබබං. දෙයයධමෙමාපි න බහු දායකො පන බහුං දාතුකාමො පමාණෙන ගහෙතබබං. පටිගගහණසමිං හි මතතං අජානනෙතා මනුසසානං පසාදං මකෙඛති සදධාදෙයයං විනිපාතෙති සාසනං න කරොති විජාතමාතුයාපි චිතතං ගහෙතුං න සකෙකාති. ඉති මතතං ජානිතවාව පටිගගහෙ

තබ්බන්ති අයං මත්තපටිග්ගහණසන්තොසො නාම. අඩ්ඪකුලානි
යෙව අගන්ත්වා චාරපටිපාටියා ගන්තබ්බං. අයං ලොලුප්පවිවජ්ජන
සන්තොසො නාම. යථාලාභසන්තොසාදයො චීවරෙ වුත්තනයා
එව. පිණ්ඩපාතං පරිභුඤ්ජිත්වා සමණධම්මං අනුපාලෙස්සාමීති එවං
උපකාරං ඤත්වා පරිභුඤ්ජනං උපකාරසන්තොසො නාම, පත්තං
පූරෙත්වා ආනීතං න පටිග්ගහෙතබ්බං. අනුපසම්පන්නෙ සති තෙන
ගාහාපෙතබ්බං අසති හරාපෙත්වා පටිග්ගහණරූහමත්තං ගහෙ
තබ්බං, අයං පරිමාණසන්තොසො නාම. ජිඝච්ඡාය පටිවිනොදනං
න ඉදමෙත්ථ නිස්සරණන්ති එවං පරිභුඤ්ජනං පරිභොගසන්තොසො.
නිදහිත්වා නි හිත්වා න පරිභුඤ්ජිතබ්බං. අයං සන්නිධිපරිවජ්ජන
සන්තොසො නාම. මුඛං අනොලොකෙත්වා සාරාණීයධම්මෙ ඨිතෙන
විස්සජ්ජෙතබ්බං, අයං විස්සජ්ජනසන්තොසො නාම. පිණ්ඩපාත
පටිසංයුත්තානි පන පඤ්ච ධුතඞ්ගානි: පිණ්ඩපාතිකඞ්ගං සපදාන
චාරිකඞ්ගං එකාසනිකඞ්ගං පත්තපිණ්ඩිකඞ්ගං ඛලුපච්ඡාභත්ති
කඞ්ගන්ති. ඉති පිණ්ඩපාතසන්තොසමහාඅරියවංසං පූරයමානො
පච්චෙකසම්බුද්ධො ඉමානි පඤ්ච ධුතඞ්ගානි ගොපෙති, ඉමානි
ගොපෙන්තො පිණ්ඩපාතසන්තොසමහාඅරියවංසෙන සන්තුට්ඨො
හොති. **වණ්ණවාදීති** ආදීනි වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බානි.

සෙනාසනෙනාති ඉධ සෙනාසනං ජනිතබ්බං. සෙනාසන
ඛෙත්තං ජනිතබ්බං සෙනාසනසන්තොසො ජනිතබ්බො සෙ
නාසනපටිසංයුත්තං ධුතඞ්ගං ජනිතබ්බං, තත්ථ **සෙනාසනන්ති**
මඤ්චො පීඨං භිසි බිම්බොහනං විහාරො අඩ්ඪයොගො
පාසාදො හම්මියං ගුහා ලෙණං අට්ටො මාළො වෙළු
ගුම්බො රුක්ඛමූලං යත්ථ වා පන භික්ඛූ පටික්කමන්තීති ඉමානි
පණ්ණරස සෙනාසනානි. **සෙනාසනඛෙත්තන්ති** සංඝතො වා
ගණතො වා ඤාතිතො වා මිත්තතො වා අත්තනො වා ධනෙන
පංසුකූලං වාති ඡ ඛෙත්තානි. **සෙනාසනසන්තොසොති** සෙනා
සනෙ විතක්කසන්තොසාදයො පණ්ණරස සන්තොසා, තෙ පිණ්ඩ
පාතෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා. සෙනාසනපටිසංයුත්තානි පන
පඤ්ච ධුතඞ්ගානි ආරඤ්ඤකඞ්ගං රුක්ඛමූලිකඞ්ගං අබ්භොකාසිකඞ්ගං
සොසානිකඞ්ගං යථාසන්ථතිකඞ්ගන්ති, ඉති සෙනාසනසන්තොසමහා
අරියවංසං පූරයමානො පච්චෙකසම්බුද්ධො ඉමානි පඤ්ච ධුතඞ්ගානි
ගොපෙති. ඉමානි ගොපෙන්තො සෙනාසනසන්තොසමහාඅරිය
වංසෙන සන්තුට්ඨො හොති. ඉති ආයස්මා ධම්මසෙනාපති
සාරිපුත්තත්ථෙරො පථවිං පත්ථරමානො විය සාගරකුච්ඡිං පූරය
මානො විය ආකාසං විත්ථාරයමානො විය ච පඨමං චීවරසන්තොසං
අරියවංසං කථෙත්වා චන්දං උට්ඨාපෙන්තො විය සූරියං උල්ලංඝෙන්තො
විය දුතියං පිණ්ඩපාතසන්තොසං අරියවංසං කථෙත්වා සිනෙරුං
උක්ඛිපන්තො විය ච තතියං සෙනාසනසන්තොසං අරියවංසං කථෙත්වා

ඉදානි-ගිලානපච්චයසන්තොසං අරියවංසං කථෙතුං "සන්තුට්ඨො හොති ඉතරීතරෙන ගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරෙනා"ති ආදිමාහ.

තං පිණ්ඩපාතගතිකමෙව. තත්‍ථ යථාලාභ යථාබල යථාසාරුප්ප සන්තොසෙනෙව සන්තුසිතබ්බං. භාවනාරාමඅරියවංසො පන ඉධ නාගතො, නෙසජ්ජිකඞ්ගං භාවනාරාමඅරියවංසං භජති. වුත්තම්පි චෙතං:-

පඤ්ච සෙනාසනෙ වුත්තා පඤ්ච ආහාරනිස්සිතා,
එකො විරියසංයුත්තො වෙ ච චීවරනිස්සිතාති.

පොරාණෙ අග්ගඤ්ඤෙ අරියවංසෙ ඨිතොති එත්‍ථ පොරාණෙති න අධුනුප්පත්තිකෙ. **අග්ගඤ්ඤෙති** අග්ගෙති ජානිතබ්බෙ. **අරියවංසෙති** අරියානං වංසෙ. යථා හි ඛත්තියවංසො බ්‍රාහ්මණවංසො වෙස්සවංසො සුද්දවංසො සමණවංසො කුලවංසො රාජවංසො එවං අයම්පි අට්ඨමො අරියවංසො අරියතන්ති අරියපවෙණී නාම හොති. සො ඛො පනායං වංසො ඉමෙසං වංසානං මූලගන්ධාදීනං කාළානුසාරිගන්ධාදයො විය අග්ගමක්ඛායති, කෙ පන තෙ අරියා යෙසං එසො වංසොති? අරියා වුච්චන්ති බුද්ධා ච පච්චෙකබුද්ධා ච තථාගතසාවකා ච, එතෙසං අරියානං වංසොති=අරියවංසො. ඉතො පුබ්බෙ හි සතසහස්සකප්පාධිකානං චතුන්නං අසංඛෙය්‍යානං මත්‍ථකෙ තණ්හංකරො මෙධංකරො සරණංකරො දීපංකරොති චත්තාරො බුද්ධා උප්පන්නා තෙ අරියා, තෙසං අරියානං වංසොති=අරියවංසො. තෙසං බුද්ධානං පරිනිබ්බාණතො අපරභාගෙ අසංඛෙය්‍යං අතික්කමිත්වා කොණ්ඩඤ්ඤො නාම බුද්ධො උප්පන්නො-පෙ-ඉමස්මිං කප්පෙ කකුසන්ධො කොණාගමනො කස්සපො අම්හාකං භගවා ගොතමොති චත්තාරො බුද්ධා උප්පන්නා, තෙසං අරියානං වංසොති අරියවංසො.

අපිච-අතීතානාගතපච්චුප්පන්නානං සබ්බබුද්ධපච්චෙකබුද්ධ බුද්ධසාවකානං අරියානං වංසොති=අරියවංසො. තස්මිං අරියවංසෙ. **ඨිතොති** පතිට්ඨිතො. සෙසං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

අට්ඨමං..

නවමෙ අයං යොජනා: **දුස්සඞ්ගහා පබ්බජිතාපි එකෙ** යෙවා අසන්තොසාභිභූතා, තථා විධා එව වා **අථො ගහට්ඨා ඝරමාවසන්තා** එතමහං දුස්සඞ්ගහභාවං ජිගුච්ඡන්තො විපස්සනං ආරභිත්වා අධිගතොති. සෙසං පුරිමනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

නිද්දෙසෙ: **අනස්සවාති** වචනං අස්සවණකා. **අවචනකරාති** දුබ්බචා; **පටිලොමවුත්තිනොති** පච්චනීකා කථනසීලා, පටිමල්ලා

හුත්වා පවත්තන්තාති අත්ථො. **අඤ්ඤදෙව මුඛං කාරෙන්තීති** යො දායකො දිස්වා මුඛං පරිවත්තෙත්වා අඤ්ඤං දිසාභාගං ඔලොකෙති. **අවඤ්ඤාවචො හුත්වා අනපෙක්ඛොති** අනල්ලීනො හුත්වා.

නවමං.

දසමෙ: **ඔරොපයිත්වානාති** අපනෙත්වා. **ගිහිබ්‍යඤ්ජනානීති** කෙසමස්සු ඔදාතවත්ථාලංකාර මාලාගන්ධවිලෙපන ඉත්ථිපුත්තදාසිදාසාදීනි. එතානි ගිහිභාවං බ්‍යඤ්ජයන්ති තස්මා ගිහිබ්‍යඤ්ජනානීති වුච්චන්ති. **සංසීනපත්තොති** පතිතපත්තො. **ඡෙත්වානාති** මග්ගඤාණෙන ඡින්දිත්වා. **වීරොති** මග්ගවීරියසමන්නාගතො. **ගිහිබන්ධනානීති** කාමබන්ධනානි. කාමා හි ගිහීනං බන්ධනානි. අයං තාව පදත්ථො. අයං පන අධිප්පායො: “අහො වතාහම්පි ඔරොපයිත්වා ගිහිබ්‍යඤ්ජනානි සංසීනපත්තො **යථා කොවිළාරො** භවෙය්‍ය”න්ති එවං චින්තයමානො විපස්සනං ආරභිත්වා අධිගතොති. සෙසං පුරිමනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

නිද්දෙසෙ: **සාරසනඤ්චාති** සාරං ආසනං. **සීනානීති** ගලිතානි. **සංසීනානීති** නිපතිතානි. **පතිතානීති** වණ්ටතො මුත්තානි. **පරිපතිතානීති** භූමියං පතිතානි.

දසමං.

පඨමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියවග්ගස්ස පඨමෙ: **නිපකන්ති** පකති නිපුණං. පණ්ඩිතං කසිණපරිකම්මාදිකුසලං. **සාධුවිහාරින්ති** අප්පනාවිහාරෙන වා උපචාරෙන වා සමන්නාගතං. **ධීරන්ති** ධිතිසම්පන්නං. තත්ථ නිපකත්තෙන ධිතිසම්පදා වුත්තා, ඉධ පන ධිතිසම්පන්නමෙවාති අත්ථො. ධිති නාම අසිථිලපරක්කමතා “කාමං තචො ච න්හාරු චා”ති එවං පවත්තවිරියස්සෙතං අධිවචනං. අපිච-ධික්කතපාපොතිපි ධීරො. **රාජාව රට්ඨං විජිතං පහායාති** යථා පටිරාජා විජිතං රට්ඨං අනත්ථාවහන්ති ඤත්වා රජ්ජං පහාය එකො චරති, එවං බාලසහායං පහාය එකො චරෙ. අථවා-**රාජාව රට්ඨන්ති** යථා සුතසොමො රාජා විජිතං රට්ඨං පහාය එකො චරි යථා ච මහාජනකො එවං එකො චරෙති අයම්පි එතස්සත්ථො. සෙසං වුත්තානුසාරෙන සක්කා ජානිතුන්ති න විත්ථාරිතං. නිද්දෙසෙ වත්තබ්බං නත්ථි.

පඨමමයං.

තතියගාථා පදත්ථතො උත්තානා එව. කෙවලඤ්ච පන **සහාය සම්පදන්ති** එත්ථ අසෙක්ඛෙහි සීලාදික්ඛන්ධෙහි සම්පන්නා සහායා එව

සහායසම්පදන්ති වෙදිතබ්බා. අයං පනෙත්ථ යොජනා: යා අයං වුත්තා සහායසම්පදා, තං සහායසම්පදං **අද්ධා පසංසාම** එකංසෙනෙව ථොමෙමාති වුත්තං හොති. කථං? **සෙට්ඨා සමා සෙවිතබ්බා සහායාති.** කස්මා? අත්තතො සීලාදීහි සෙට්ඨෙ සෙවමානස්ස සීලාදයො ධම්මා අනුප්පන්නා උප්පජ්ජන්ති, උප්පන්නා වුද්ධිං විරූළ්හිං වෙපුල්ලං පාපුණන්ති, සමෙ සෙවමානස්ස අඤ්ඤමඤ්ඤං සමධාරණෙන කුක්කුච්චවිනොදනෙන ච ලද්ධා න පරිහායන්ති. එතෙ පන සහායකෙ සෙට්ඨෙ ච සමෙ ච අලද්ධා කුහනාදිමිච්ඡාජීවං වජ්ජෙත්වා ධම්මෙන සමෙන උප්පන්නභොජනං භුඤ්ජන්තො තත්ථ පටිඝානුනයං අනුප්පාදෙන්තො අනවජ්ජභොජී හුත්වා අත්ථකාමො කුලපුත්තො එකො චරෙ ඛග්ගවිසාණකප්පො. අහම්පි හි එවං චරන්තො ඉමං **සම්පත්තිං** අධිගතොති. නිද්දෙසො වුත්තනයො එව.

තතියං.

—

චතුත්ථෙ: **දිස්වාති** ඔලොකෙත්වා. **සුවණ්ණස්සාති** කඤ්චනස්ස. "වලයානී"ති පාඨසෙසො, සාවසෙසපාඨො හි අයං අත්ථො. **පභස්සරානීති** පභාසනසීලානි, ජුතිමන්තානීති වුත්තං හොති. සෙසං උත්තානත්ථමෙව. අයං පන යොජනා: දිස්වාන භුජස්මිං සුවණ්ණස්ස වලයානි ගණවාසෙ සති සංඝට්ටනා එකවාසෙ අඝට්ටනාති එවං චින්තෙන්තො විපස්සනං ආරභිත්වා අධිගතොම්හීති. සෙසං වුත්තනයමෙවාති.

නිද්දෙසෙ: **නූපුරානීති** වලයානි. "නීයුරානී"ති කෙචි වදන්ති. **ඝට්ටෙන්තීති** අඤ්ඤමඤ්ඤං හනන්ති.

චතුත්ථං.

—

පඤ්චමගාථා පදත්ථතො උත්තානා එව, අයම්පන එත්ථ අධිප්පායො: ස්වායං එතෙන **දුතියෙන** කුමාරෙන සීතුණ්හාදීනි නිවෙදෙන්තෙන සහවාසෙන තං සඤ්ඤාපෙන්තස්ස **මම වාචාභිලාපො** තස්මිං සිනෙහවසෙන **අභිසජ්ජනා** ච ජාතා, සචෙ අහං ඉමං න පරිච්චජාමි තතො ආයතිම්පි තථෙව හොති. යථා ඉදානි එවං දුතියෙන **සහ මමස්ස වාචාභිලාපො අභිසජ්ජනා** වා උභයම්පි චෙතං අන්තරායකරං විසෙසාධිගමස්සාති **එතං භයං ආයතිං පෙක්ඛමානො** තං ඡඩ්ඩෙත්වා යොනිසො පටිපජ්ජිත්වා පච්චෙකබොධිං අධිගතොම්හීති. සෙසං වුත්තනයමෙව.

පඤ්චමං.

—

ඡට්ඨෙ: **කාමාති** ද්වෙ කාමා වත්ථුකාමා ච කිලෙසකාමා ච. තත්ථ වත්ථුකාමා මනාපිකා රූපාදයො ධම්මා, කිලෙසකාමා ඡන්දාදයො සබ්බෙපි රාගප්පභෙදා. ඉධ පන වත්ථුකාමා අධිප්පෙතා. රූපාදි

අනෙකප්පකාරවසෙන **චිත්‍රා**. ලොකස්සාදවසෙන **මධුරා**; බාලපුථුජ්ජනානං මනං රමෙන්තීති **මනොරමා**. **විරූපරූපෙනාති** විරූපෙන රූපෙන නෙකවිධෙන සභාවෙනාති වුත්තං හොති. තෙ හි රූපාදිවසෙන චිත්‍රා රූපාදීසුපි නීලාදිවසෙන විවිධරූපා එවං තෙන විරූපරූපෙන තථා තථා අස්සාදං දස්සෙත්වා **මථෙන්ති චිත්තං** පබ්බජ්ජාය අභිරමිතුං න දෙන්ති. සෙසමෙත්ථ පාකටමෙව. නිගමනම්පි තීහි ද්වීහි වා පදෙහි යොජෙත්වා පුරිමගාථාසු වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

කාමගුණාති කාමයිතබ්බට්ඨෙන කාමා බන්ධනට්ඨෙන ගුණා, "අනුජානාමි භික්ඛවෙ අහතානං වත්ථානං දිගුණං සඞ්ඝාටි"න්ති එත්ථ පටලට්ඨො ගුණට්ඨො. "අච්චෙන්ති කාලා තරයන්ති රත්තියො වයොගුණා අනුපුබ්බං ජහන්තී"ති එත්ථ රාසට්ඨො ගුණට්ඨො. "සතගුණා දක්ඛිණා පාටිකඞ්ඛිතබ්බා"ති එත්ථ ආනිසංසට්ඨො ගුණට්ඨො. "අන්තං අන්තගුණං, "කයිරා මාලාගුණෙ බහූ"ති එත්ථ බන්ධනට්ඨො ගුණට්ඨො. ඉධාපි එසොව අධිප්පෙතො. තෙන වුත්තං: "බන්ධනට්ඨෙන ගුණා"ති. **චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යාති** චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන පස්සිතබ්බා. එතෙන උපායෙන සොතවිඤ්ඤෙය්‍යාදීසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. **ඉට්ඨාති** පරියිට්ඨා වා හොන්තු මා වා ඉට්ඨාරම්මණභූතාති අත්ථො. **කන්තාති** කමනීයා. **මනාපාති** මනවඩ්ඪනකා. **පියරූපාති** පියජාතිකා. **කාමූපසංහිතාති** ආරම්මණං කත්වා උප්පජ්ජමානෙන කාමෙන උපසංහිතා. **රජනීයාති** රජනියා රාගුප්පත්තිකාරණභූතාති අත්ථො. **යදි මුද්දායාති** ආදීසු **මුද්දාති** අඞ්ගුලිපබ්බෙ සඤ්ඤං ඨපෙත්වා හත්ථමුද්දා. **ගණනාති** අච්ඡිද්දගණනා: **සඞ්ඛානන්ති** පිණ්ඩගණනා, යාය ඛෙත්තං ඔලොකෙත්වා ඉධ එත්තකා වීහී භවිස්සන්ති රුක්ඛං ඔලොකෙත්වා ඉධ එත්තකානි ඵලානි භවිස්සන්ති ආකාසං ඔලොකෙත්වා ඉමෙ ආකාසෙ සකුණා එත්තකා නාම භවිස්සන්තීති ජානන්ති. **කසීති** කසිකම්මං. **වණිජ්ජාති** ජලවණිජ්ජා ථලවණිජ්ජාදි වණිප්පථො. **ගොරක්ඛන්ති** අත්තනො වා පරෙසං වා ගාවො රක්ඛිත්වා පඤ්චගොරසවික්කයෙන ජීවනකම්මං. **ඉස්සත්ථො** වුච්චති ආවුධං ගහෙත්වා උපට්ඨානකම්මං. **රාජපොරිසන්ති** විනා ආවුධෙන රාජකම්මං කත්වා උපට්ඨානං.[1] **සිප්පඤ්ඤතරෙනාති** ගහිතාවසෙසං හත්ථිඅස්සසිප්පාදි. **සීතස්ස පුරක්ඛතොති** ලක්ඛං විය සරස්ස සීතස්ස පුරතො ඨිතො, සීතෙන බාධියමානොති අත්ථො. උණ්හෙපි එසෙව නයො. ඩංසාදීසු **ඩංසාති** පිඞ්ගලමක්ඛිකා. **මකසාති** සබ්බමක්ඛිකා. **සිරිංසපාති** යෙ කෙචි සරිත්වා ගච්ඡන්ති. **රිස්සමානොති** පීළියමානො රුප්පමානො ඝට්ටියමානො. **මිය්‍යමානොති** මරමානො. **අයං භික්ඛවෙති** භික්ඛවෙ අයං මුද්දාදීහි ජීවිකා කප්පනං ආගම්ම සීතාදිපච්චයො ආබාධො. **කාමානං ආදීනවොති** කාමෙසු උපද්දවො, උපස්සග්ගොති අත්ථො. **සන්දිට්ඨිකොති** පච්චක්ඛො සාමං පස්සිතබ්බො. **දුක්ඛක්ඛන්ධොති** දුක්ඛරාසි. **කාමහෙතූති** ආදීසු පච්චයට්ඨෙන කාමා අස්ස හෙතූති=කාමහෙතු.

1. ම. රජ්ජපධානා.

මූලත්ථෙන කාමා නිදානමස්සාති=කාමනිදානො ලිඞ්ගවිපල්ලාසෙන පන කාමනිදානන්ති වුත්තං. කාරණත්ථෙන කාමා අධිකරණං අස්සාති=**කාමාධිකරණො,** ලිඞ්ගවිපල්ලාසෙනෙව පන කාමාධිකරණන්ති වුත්තං. **කාමානමෙව හෙතූති** ඉදං නියමවචනං, කාමපච්චයා උප්පජ්ජතියෙවාති අත්ථො. **උට්ඨහතොති** ආජීවසමුට්ඨාපකවීරියෙන උට්ඨහන්තස්ස, **ඝටතොති** තං වීරියං පුබ්බෙනාපරං ඝටෙන්තස්ස. **වායමතොති** වායාමං පරක්කමං පයොගං කරොන්තස්ස. **නාභිනිප්ඵජ්ජන්තීති** න නිප්ඵජ්ජන්ති හත්ථං නාභිරුහන්ති. **සොචතීති** චිත්තෙ උප්පන්නබලවසොකෙන සොචති. **කිලමතීති** කායෙ උප්පන්නදුක්ඛෙන කිලමති. **පරිදෙවතීති** වාචාය පරිදෙවති. **උරත්තාළින්ති** උරං තාළෙත්වා. **කන්දතීති** රොදති. **සම්මොහං ආපජ්ජතීති** විසඤ්ඤීව සම්මූළ්හො හොති. **මොඝන්ති** තුච්ඡං. **අඵලොති** නිප්ඵලො. **ආරක්ඛාධිකරණන්ති** ආරක්ඛකාරණා. **කින්තීති** කෙන නු ඛො උපායෙන. **යම්පි මෙති** යම්පි මය්හං කසිකම්මාදීනි කත්වා උප්පාදිතං ධනං අහොසි. **තම්පි නො නත්ථීති** තම්පි අම්හාකං ඉදානි නත්ථි. "පුත ච පරං හිකකවෙ කාමහෙතූ"ති ආදිනාපි කාරණං දස්සෙත්වාව ආදීනවෙ දස්සෙති.

තත්ථ **කාමහෙතූති** කාමපච්චයා. **රාජානොපි රාජූහි විවදන්තීති** අත්ථො. **කාමනිදානන්ති** භාවනපුංසකං, කාමෙ නිදානං කත්වා විවදන්තීති අත්ථො. **කාමාධිකරණන්තිපි** භාවනපුංසකමෙව කාමෙ අධිකරණං කත්වා විවදන්තීති අත්ථො. **කාමානමෙව හෙතූති** ගාමනිගමසෙනාපතිපුරොහිතට්ඨානන්තරාදීනං කාමානංයෙව හෙතු විවදන්තීති අත්ථො. **උපක්කමන්තීති** පහරන්ති. **අසිචම්මන්ති** අසිඤ්චෙව ඛෙටකඵලකාදීනි ච. **ධනුකලාපං සන්නය්හිත්වාති** ධනුං ගහෙත්වා සරකලාපං සන්නය්හිත්වා. **උභතොබ්‍යූළ්හන්ති** උභතො රාසිභූතං. **පක්ඛන්දන්තීති** පවිසන්ති. **උසූසූති** කණ්ඩෙසු. **විජ්ජොතලන්තෙසූති** විපරිවත්තමානෙසු. **තෙ තත්ථාති** තෙ තස්මිං සඞ්ගාමෙ. **අද්දාවලෙපනා උපකාරියොති** එත්ථ මනුස්සා පාකාරපාදං අස්සඛුරසණ්ඨානෙන ඉට්ඨකාහි චිනිත්වා උපරි සුධාය ලෙපෙන්ති, එවං කතා පාකාරපාදා උපකාරියොති වුච්චන්ති. තා තින්තෙනාත[1] කලලෙන සිත්තා අද්දාවලෙපනා නාම හොන්ති. **පක්ඛන්දන්තීති** තාසං හෙට්ඨා තිඛාත අයසූලරුක්ඛසූලාදීහි විජ්ඣියමානා පාකාරස්ස පිච්ඡිලභාවෙන ආරොහිතුං අසක්කොන්තාපි උපධාවන්තියෙව **පක්කට්ඨියාති** කඨිතගොමයෙන. **අභිවග්ගෙනාති** සතදන්තෙන, තං අට්ඨදන්තාකාරෙන කත්වා නගරද්වාරං භින්දිත්වා පවිසිස්සාමාති ආගතෙ උපරිද්වාරෙ ඨිතා තස්ස බන්ධනයොත්තානි ඡින්දිත්වා තෙන අභිවග්ගෙන **ඔමද්දන්ති.** **සීසම්පි ඡින්දන්තීති** ඵරසීසං ඡින්දන්ති. **නිල්ලොපන්ති** ගාමෙ පහරිත්වා මහාවිලොපං කරොන්ති. **එකාගාරිකන්ති** පණ්ණාස

1. තඹතතථ.

මත්තාපි සට්ඨිමත්තාපි පරිවාරෙත්වා ජීවගාහං ගහෙත්වා ඛතං ආහරාපෙන්ති. **පරිපන්ථෙපි තිට්ඨන්තී**ති පන්ථදූහනකම්මං කරොන්ති. **අද්ධදණ්ඩකෙහී**ති මුග්ගරෙහි. සෙසං වුත්තත්ථමෙව.

ඡට්ඨං.

සත්තමෙ: **එතී**ති **ඊති**, ආගන්තුකානං අකුසලභාගියානං ව්‍යසනහෙතූනං එතං අධිවචනං, තස්මා කාමගුණාපි එතෙ අනෙකබ්‍යසනාවහනට්ඨෙන දළ්හසන්නිපාතනට්ඨෙන ච ඊති. **ගණ්ඩොපි** අසුචිං පග්ඝරති උද්ධුමාතපරිපක්කපරිභින්නො හොති. තස්මා එතෙ කිලෙසාසුචිපග්ඝරණතො උප්පාදජරාභඞ්ගෙහි උද්ධුමාතපරිපක්කපරිභින්නභාවතො ච ගණ්ඩො. උපද්දවතීති=**උපද්දවො**, අනත්ථං ජනෙන්තො අභිභවති අජ්ඣොත්ථරතීති අත්ථො. රාජදණ්ඩාදීනමෙතං අධිවචනං. තස්මා කාමගුණාපෙතෙ අවිදිතනිබ්බානත්ථාවහහෙතුතාය සබ්බුපද්දවවත්ථුතාය ච උපද්දවො. යස්මා පනෙතෙ කිලෙසාතුරභාවං ජනෙන්තා සීලසඞ්ඛාතආරොග්‍යවිලොපං වා උප්පාදෙන්තා පාකතිකඤ්ච ආරොග්‍යං විලුම්පන්ති තස්මා ඉමිනා ආරොග්‍යවිලුම්පනට්ඨෙනෙව **රොගො**. අබ්භන්තරමනුපවිට්ඨට්ඨෙන පන අන්තො තුදනට්ඨෙන දුන්නීහරණීයට්ඨෙන ච **සල්ලං**. දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකභයාවහනතො **භයං**. මෙ එතන්ති=**මෙතං**. සෙසමෙත්ථ පාකටමෙව. නිගමනම්පි වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

කාමරාගරත්තායන්ති කාමරාගෙන රත්තායං. **ඡන්දරාගවිනිබද්ධා**ති ඡන්දරාගෙන සිනෙහෙන බද්ධා. **දිට්ඨධම්මිකාපි ගන්ථා**ති ඉමස්මිං අත්තභාවෙ වත්තමානා සළායතනගන්ථා. **සම්පරායිකාපි ගන්ථා**ති පරලොකෙපි සළායතනගන්ථා. **න පරිමුච්චතී**ති පරිමුච්චිතුං න සක්කොති. **ඔතිණ්ණා සාතරූපෙනා**ති මධුරසභාවෙන රාගෙන ඔතිණ්ණා ඔගාහිතො. **පලිපථ**න්ති කාමකලලම්මග්ගං. **දුග්ග**න්ති දුග්ගමං.

සත්තමං.

අට්ඨමෙ: **සීතං** දුවිධං අබ්භන්තරධාතුක්ඛොභපච්චයඤ්ච බාහිරධාතුක්ඛොභපච්චයඤ්ච. තථා **උණ්හං**. තත්ථ **ඩංසා**ති පිඞ්ගලමක්ඛිකා. **සිරිංසපා**ති යෙ කෙචි දීඝජාතිකා සරිත්වා ගච්ඡන්ති. සෙසං පාකටමෙව. නිගමනම්පි වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

අට්ඨමං.

නවමගාථා පදත්ථතො පාකටා එව, අයං පනෙත්ථ අධිප්පායයොජනා: සා ච ඛො යුත්තිවසෙන න අනුස්සවවසෙන, යථා අයං හත්ථී මනුස්සකන්තෙසු සීලෙසු දන්තත්තා අදන්තභූමිං නාගච්ඡතීති වා

සරීරමහන්තතාය වා **නාගො**, එවං කුදස්සු නාමාහම්පි අරියකන්තෙසු සීලෙසු දන්තතාය අදන්තභූමිං නාගමනෙන ආගුං අකරණෙන පුන ඉත්ථත්තං අනාගමනෙන ච ගුණසරීරමහන්තතාය වා නාගො භවෙය්‍යං. යථා චෙස **යූථානි විවජ්ජෙත්වා** එකචරියා සුඛෙන **යථාභිරන්තං** විහරං **අරඤ්ඤෙ** එකො චරෙ ඛග්ගවිසාණකප්පො කුදස්සු නාමාහම්පි එවං ගණං විවජ්ජෙත්වා එකන්තාභිරතිසුඛෙන ඣානසුඛෙන යථාභිරන්තං විහරං අරඤ්ඤෙ-අත්තනො යථා යථා සුඛං තථා තථා යත්තකං වා ඉච්ඡාමි තත්තකං අරඤ්ඤෙ නිවාසං එකො චරෙ ඛග්ගවිසාණකප්පො, චරෙය්‍යන්ති අත්ථො. යථා චෙස සුසණ්ඨිතඛන්ධතාය **සඤ්ජාතක්ඛන්ධො**, කුදස්සු නාමාහම්පි එවං අසෙක්ඛසීලක්ඛන්ධමහන්තතාය සඤ්ජාතක්ඛන්ධො භවෙය්‍යං, යථා චෙස පදුමසදිසගත්තතාය වා පදුමකුලෙ උප්පන්නතාය වා **පදුමී**, කුදස්සු නාමාහම්පි එවං පදුමසදිසබොජ්ඣඞ්ගමහන්තතාය වා අරියජාති පදුමෙ උප්පන්නතාය වා **පදුමී** භවෙය්‍යං, යථා චෙස ථාමබලජවාදීහි **උළාරො** කුදස්සු නාමාහම්පි එවං පරිසුද්ධකායසමාචාරතාදීහි සීලසමාධිනිබ්බෙධිකපඤ්ඤාදීහි වා **උළාරො** භවෙය්‍යන්ති, එවං චින්තෙන්තො විපස්සනං ආරභිත්වා පච්චෙකබොධිං අධිගතොම්හීති.

නවමං.

දසමෙ: **අට්ඨාන ත**න්ති අට්ඨානං තං, අකාරණං තන්ති වුත්තං හොති. අනුනාසිකස්ස ලොපො කතො. "අරියසච්චාන දස්සන"න්ති ආදීසු විය. **සංගණිකාරතස්සා**ති ගණාභිරතස්ස. **ය**න්ති කාරණවචනමෙතං, "යං හිරීයති හිරීයිතබ්බෙනා"ති ආදීසු විය. **ඵස්සයෙ**ති අධිගච්ඡෙය්‍ය. **සාමයිකං විමුත්ති**න්ති ලොකියසමාපත්තිං. සා හි අප්පිතප්පිතසමයෙ එව පච්චනීකෙහි විමුච්චනතො සාමයිකා විමුත්තීති වුච්චති. තං සාමයිකං විමුත්තිං. අට්ඨානං තං න තං කාරණං විජ්ජති සංගණිකාරතස්ස යෙන කාරණෙන ඵස්සයෙ ඉති එතං ආදිච්චබන්ධුස්ස පච්චෙකබුද්ධස්ස වචො නිසම්ම සංගණිකාරතිං පහාය යොනිසො පටිපජ්ජන්තො අධිගතොම්හීති ආහ. සෙසං වුත්තනයෙමෙව.

නිද්දෙසෙ: **නෙක්ඛම්මසුඛ**න්ති පබ්බජ්ජාසුඛං. **විවෙකසුඛ**න්ති කායචිත්තඋපධිවිවෙකසුඛං. **උපසමසුඛ**න්ති කිලෙසූපසම ඵලසමාපත්තිසුඛං. **සම්බොධිසුඛ**න්ති මග්ගසුඛං. **නිකාමලාභී**ති අත්තනො රුචිවසෙන යථාකාමලාභී. **අකිච්ඡලාභී**ති අදුක්ඛලාභී. **අකසිරලාභී**ති විපුලලාභී. **අසාමයික**න්ති ලොකුත්තරං. **අකුප්ප**න්ති කුප්පවිරහිතං අචලිතං ලොකුත්තරමග්ගං

දසමං.

දුතියො වග්ගො නිට්ඨිතො.

තතියවග්ගස්ස පඨමෙ: **දිට්ඨිවිසූකානීති** ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතානි. තානි හි මග්ගසම්මාදිට්ඨියා විරුද්ධට්ඨෙන විජ්ඣනට්ඨෙන විලොමට්ඨෙන විසූකානි. එවං දිට්ඨියා විසූකානීති=දිට්ඨිවිසූකානි, දිට්ඨියො එව වා විසූකානි=දිට්ඨිවිසූකානි. **උපාතිවත්තොති** දස්සනමග්ගෙන අතික්කන්තො. **පත්තො නියාමන්ති** අවිනිපාතධම්මතාය සම්බොධිපරායණතාය ච නියතභාවං අධිගතො, සම්මත්තනියාමසඞ්ඛාතං වා පඨමමග්ගන්ති, එත්තාවතා පඨමමග්ගකිච්චනිප්ඵත්ති ච තස්ස පටිලාභො ච වුත්තො. ඉදානි **පටිලද්ධමග්ගොති** ඉමිනා සෙසමග්ගපටිලාභං දස්සෙති. **උප්පන්නඤාණොම්හීති** උප්පන්නපච්චෙකබොධිඤාණො අම්හි. එතෙන ඵලං දස්සෙති. **අනඤ්ඤනෙය්‍යොති** අඤ්ඤෙහි ඉදං සච්චං ඉදං සච්චන්ති අනෙතබ්බො. එතෙන සයම්භුතං දීපෙති, පත්තෙ වා පච්චෙකබොධිඤාණෙ අඤ්ඤනෙය්‍යතාය අභාවා සයංවසිතං, විපස්සනාය වා දිට්ඨිවිසූකානි උපාතිවත්තො, ආදිමග්ගෙන පත්තො නියාමං, සෙසෙහි පටිලද්ධමග්ගො, ඵලඤාණෙන උප්පන්නඤාණො. තං සබ්බං අත්තනාව අධිගතොති අනඤ්ඤනෙය්‍යො. සෙසං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

න පරනෙය්‍යොති න අඤ්ඤෙහි නෙතබ්බො. **න පරපත්තියොති** පච්චක්ඛධම්මත්තා න අඤ්ඤෙහි සද්දහාපෙතබ්බො. **න පරපච්චයොති** න අස්ස පරො පච්චයො, න පරස්ස සද්ධාය වත්තතීති න පරපච්චයො, **න පරපටිබද්ධගූති** න අඤ්ඤසංපටිබද්ධඤාණගමනො.

පඨමං.

දුතියෙ: **නිල්ලොලුප්පොති** අලොලුප්පො, යො හි රසතණ්හාභිභූතො හොති සො භුසං ලුප්පති පුනප්පුනං ලුප්පති තෙන ලොලුප්පොති වුච්චති. තස්මා එතං පටික්ඛිපන්තො ආහ: "නිල්ලොලුප්පො"ති. **නික්කුහොති** එත්ථ කිඤ්චාපි යස්ස තිවිධං කුහනවත්ථු නත්ථි සො නික්කුහොති වුච්චති, ඉමිස්සා පන ගාථාය මනුඤ්ඤභොජනාදීසු විම්හයමනාපජ්ජනතො නික්කුහොති අයමධිප්පායො. **නිප්පිපාසොති** එත්ථ පාතුමිච්ඡා පිපාසා, තස්සා අභාවෙන නිප්පිපාසො, සාදුරසලොභෙන භොත්තුකම්‍යතාවිරහිතොති අත්ථො. **නිම්මක්ඛොති** එත්ථ පරගුණවිනාසනලක්ඛණො මක්ඛො, තස්ස අභාවෙන නිම්මක්ඛො. අත්තනො ගහට්ඨකාලෙ සූදස්ස ගුණමක්ඛනභාවං සන්ධාය ආහ. **නිද්ධන්තකසාවමොහොති** එත්ථ රාගාදයො තයො කායදුච්චරිතාදීනි ච තීණීති ඡ ධම්මා යථාසම්භවං අප්පසන්නට්ඨෙන සකභාවං විජහාපෙත්වා පරභාවං ගණ්හාපනට්ඨෙන කසටට්ඨෙන ච "කසාවා"ති වෙදිතබ්බා. යථාහ: "තත්ථ කතමෙ තයො කසාවා? රාගකසාවො දොසකසාවො මොහකසාවො ඉමෙ තයො කසාවා,

තත්ථ කතමෙ අපරෙපි තයො කසාවා? කායකසාවො වචීකසාවො මනොකසාවො"ති. තෙසු මොහං ඨපෙත්වා පඤ්චන්නං කසාවානං තෙසඤ්ච සබ්බෙසං මූලභූතස්ස මොහස්ස නිද්ධන්තත්තා නිද්ධන්තකසාවමොහො. තිණ්ණං එව වා කායවචීමනොකසාවානං මොහස්ස ච නිද්ධන්තත්තා නිද්ධන්තකසාවමොහො හොති. ඉතරෙසු නිල්ලොලුප්පතාදීහි රාගකසාවස්ස නිම්මක්ඛතාය දොසකසාවස්ස නිද්ධන්තභාවො සිද්ධො එව. **නිරාසයොති** නිත්තණ්හො. **සබ්බලොකෙති** සකලලොකෙ තීසු භවෙසු වා ද්වාදසසු වා ආයතනෙසු භවවිභවතණ්හාවිරහිතො හුත්වාති අත්ථො. සෙසං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. අථවා තයොපි වාරෙත්වා එකො චරෙති එවම්පි වා එකො චරිතුං සක්කුණෙය්‍යාති එවම්පි එත්ථ සම්බන්ධො කාතබ්බො.

දුතියං.

තතියෙ අයං සංඛෙපත්ථො:- ය්වායං දසවත්ථුකාය පාපදිට්ඨියා සමන්නාගතත්තා **පාපො** පරෙසම්පි අනත්ථං දස්සෙතීති **අනත්ථදස්සී.** කායදුච්චරිතාදිම්හි ච **විසමෙ නිවිට්ඨො.** තං අත්ථකාමො කුලපුත්තො **පාපං සහායං පරිවජ්ජයෙථ අනත්ථදස්සිං විසමෙ නිවිට්ඨං, සයං න සෙවෙ** ඉති අත්තනො වසෙන සෙවෙය්‍ය, යදි පන පරවසො හොති කිං සක්කා කාතුන්ති වුත්තං හොති. **පසුතන්ති** පසටං දිට්ඨිවසෙන තත්ථ තත්ථ ලග්ගන්ති අත්ථො. **පමත්තන්ති** කාමගුණෙසු වොස්සට්ඨචිත්තං කුසලභාවනාරහිතචිත්තං වා, තං එවරූපං න සෙවෙ න භජෙ න පයිරුපාසෙ අඤ්ඤදත්ථු එකො චරෙ ඛග්ගවිසාණකප්පොති.

නිද්දෙසෙ: **සයං න සෙවෙය්‍යාති** සාමං න උපසඞ්කමෙය්‍ය. **සාමං න සෙවෙය්‍යාති** චිත්තෙනපි න උපසඞ්කමෙය්‍ය. **න සෙවෙය්‍යාති** න භජෙය්‍ය. **න නිසෙවෙය්‍යාති** සමීපංපි න ගවෙජිය්‍ය. **න සංසෙවෙය්‍යාති** දූරෙ භවෙය්‍ය. **න පටිසෙවෙය්‍යාති** පටික්කමෙය්‍ය.

තතියං.

චතුත්ථෙ අයං සංඛෙපත්ථො:- **බහුස්සුතන්ති** දුවිධො බහුස්සුතො, තීසු පිටකෙසු අත්ථතො නිච්චලො පරියත්තිබහුස්සුතො ච මග්ගඵලවිජ්ජාභිඤ්ඤානං පටිවිද්ධත්තා පටිවෙධබහුස්සුතො ච. ආගතාගමො ධම්මධරො, උළාරෙහි පන කායවචීමනොකම්මෙහි සමන්නාගතො උළාරො, යුත්තපටිභානො ච මුත්තපටිභානො ච යුත්තමුත්තපටිභානො ච පටිභානවා, පරියත්ති පරිපුච්ඡා පටිවෙධවසෙන ච තිධා පටිභානවා වෙදිතබ්බො. යස්ස හි පරියත්ති පටිභාති සො පරියත්තිපටිභානවා. යස්ස අත්ථඤ්ච ඤායඤ්ච ලක්ඛණඤ්ච ඨානාඨානඤ්ච පරිපුච්ඡන්තස්ස පරිපුච්ඡා පටිභාති සො පරිපුච්ඡාපටිභානවා. යෙන මග්ගාදයො පටිවිද්ධා හොන්ති සො පටිවෙධපටිභානවා. තං එවරූපං

බහුස්සුතං ධම්මධරං භජෙථ මිත්තං උළාරං පටිභානවන්තං, තතො තස්සානුභාවෙන අත්තත්ථපරත්ථඋභයත්ථභෙදතො වා දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථභෙදතො වා අනෙකප්පකාරානි **අඤ්ඤාය අත්ථානි** තතො "අහොසිං නු ඛො අහං අතීතමද්ධාන"න්ති ආදීසු කඞ්ඛාට්ඨානෙසු **විනෙය්‍ය කඞ්ඛං** විචිකිච්ඡං විනෙත්වා විනාසෙත්වා එවං කතසබ්බකිච්චො එකො චරෙ ඛග්ගවිසාණකප්පොති.

චතුත්ථං.

පඤ්චමෙ: ඛිඩ්ඩා ච රතී ච පුබ්බෙ වුත්තා ව, **කාමසුඛ**න්ති ච වත්ථුකාමසුඛං, වත්ථුකාමාපි හි සුඛස්ස විසයාදිභාවෙන සුඛන්ති වුච්චන්ති, යථාහ:– "අත්ථි රූපං සුඛං සුඛානුපතිත"න්ති. එවමෙතං ඛිඩ්ඩං **රතිං කාමසුඛඤ්ච** ඉමස්මිං ඔකාසලොකෙ **අනලං කරිත්වා** අලන්ති අකත්වා එතං තප්පකන්ති වා සාරභූතන්ති වා එවං අගණෙත්වා, **අනපෙක්ඛමානො**ති තෙන අනලංකරණෙන අනපෙක්ඛනසීලො අපිහාලුකො නිත්තණ්හො **විභූසනට්ඨානා විරතො සච්චවාදී එකො චරෙ**ති. තත්ථ විභූසා දුවිධා අගාරිකවිභූසා ච සාටකවෙඨනමාලාගන්ධාදි, අනගාරියවිභූසා ච පත්තමණ්ඩනාදිවිභූසා එව විභූසණට්ඨානං තස්මා විභූසණට්ඨානා. තිවිධායපි විරතියා විරතො, අවිතථවචනො සච්චවාදීති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො.

පඤ්චමං.

ඡට්ඨෙ: **ධනානී**ති මුත්තා මණි වෙළුරිය සඞ්ඛ සිලා පවාළ රජත ජාතරූපාදීනි රතනානි. **ධඤ්ඤානී**ති සාලිවීහියවගොධූමකඞ්ගුවරකකුද්‍රූසකප්පභෙදානි සත්ත, සෙසාපරන්නානි ච. **බන්ධවානී**ති ඤාති බන්ධු ගොත්තබන්ධු මිත්තබන්ධු සිප්පබන්ධුවසෙන චතුබ්බිධබන්ධවෙ. **සකොධිකානී**ති සකසකඔධිවසෙන ඨිතානි යෙව. සෙසං වුත්තනයමෙවාති.

ඡට්ඨං.

සත්තමෙ: **සඞ්ගො එසො**ති අත්තනො උපභොගං නිද්දිසති. සො හි–සජ්ජන්ති තත්ථ පාණිනො කද්දමං පවිට්ඨා හත්ථී වියාති සඞ්ගො. **පරිත්තමෙත්ථ සොඛ්‍ය**න්ති එත්ථ පඤ්චකාමගුණ උපභොගකාලෙ විපරීතසඤ්ඤාය උප්පාදෙතබ්බතො කාමාවචරධම්මපරියාපන්නතො වා ලාමකත්ථෙන සොඛ්‍යං පරිත්තං, විජ්ජුප්පභාය ඔභාසිතනච්චදස්සනසුඛං විය ඉත්තරං, තාවකාලිකන්ති වුත්තං හොති. **අප්පස්සාදො දුක්ඛමෙත්ථ භිය්‍යො**ති එත්ථ ච ය්වායං "යං ඛො භික්ඛවෙ ඉමෙ පඤ්ච කාමගුණෙ පටිච්ච උප්පජ්ජති සුඛං සොමනස්සං අයං

ToC

කාමානං අස්සාදො”ති වුත්තො සො, යමිදං “කො ච භික්ඛවෙ කාමානං ආදීනවො? ඉධ භික්ඛවෙ කුලපුත්තො යෙන සිප්පට්ඨානෙන ජීවිකං කප්පෙති යදි මුද්දාය යදි ගණනාය”ති එවමාදිනා නයෙනෙත්ථ දුක්ඛං වුත්තං, තං උපනිධාය අප්පො උදබින්දුමත්තො හොති, අථ ඛො දුක්ඛමෙව භීයො බහු චතූසු සමුද්දෙසු උදකසදිසං හොති, තෙන වුත්තං: **අප්පස්සාදො දුක්ඛමෙත්ථ භීයොති**. **ගළො එසොති** අස්සාදං දස්සෙත්වා ආකඩ්ඪනවසෙන බලිසො එසොති, යදිදං පඤ්ච කාමගුණා; **ඉති ඤත්වා මුතිමාති** එවං ඤත්වා බුද්ධිමා පණ්ඩිතො පුරිසො සබ්බම්පෙතං පහාය එකො චරෙ ඛග්ග විසාණකප්පොති.

සත්තමං.

අට්ඨමගාථාය දුතියපාදෙ: **ජාලන්ති** සුත්තමයං වුච්චති. **අම්බූති** උදකං. තත්ථ චරතීති=අම්බුචාරි: මච්ඡස්සෙතං අධිවචනං. සලිලෙ අම්බුචාරි=**සලිලම්බුචාරි**. තස්මිං නදීසලිලෙ ජාලං භෙත්වා, ගතං අම්බුචාරිං වියාති වුත්තං හොති. තතියපාදෙ: **දඩ්ඪන්ති** දඩ්ඪට්ඨානං වුච්චති. යථා අග්ගිදඩ්ඪට්ඨානං පුන න නිවත්තති න තත්ථ භීයො ආගච්ඡති, එවං මග්ගඤාණග්ගිනා දඩ්ඪං කාමගුණං අනිවත්තමානො තත්ථ භීයො අනාගච්ඡන්තොති වුත්තං හොති. සෙසං වුත්තනයමෙවාති.

සංයොජනානීති යස්ස සංවිජ්ජන්ති තං පුග්ගලං වට්ටස්මිං සංයොජෙන්ති බන්ධන්තීති=සංයොජනානි. ඉමානි පන සංයොජනානි කිලෙසපටිපාටියාපි ආහරිතුං වට්ටති මග්ගපටිපාටියාපි. කාමරාගපටිඝසංයොජනානි අනාගාමිමග්ගෙන පහීයන්ති, මානසංයොජනං අරහත්තමග්ගෙන, දිට්ඨිවිචිකිච්ඡාසීලබ්බතපරාමාසා සොතාපත්තිමග්ගෙන, භවරාගසංයොජනං අරහත්තමග්ගෙන, ඉස්සාමච්ඡරියානි සොතාපත්තිමග්ගෙන, අවිජ්ජා අරහත්තමග්ගෙන. මග්ගපටිපාටියා දිට්ඨි විචිකිච්ඡා සීලබ්බතපරාමාසා ඉස්සාමච්ඡරියා සොතාපත්තිමග්ගෙන පහීයන්ති, කාමරාගපටිඝා අනාගාමිමග්ගෙන, මානභවරාගඅවිජ්ජා අරහත්තමග්ගෙනාති. **ඡින්දිත්වාති** භෙදං පාපෙත්වා. **සම්භින්දිත්වාති** ඡිද්දං කත්වා. **දාලයිත්වාති** ඵාලෙත්වා. **පදාලයිත්වාති** හීරෙත්වා, **සම්පදාලයිත්වාති** උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪිතං.

අට්ඨමං.

නවමෙ: **ඔක්ඛිත්තචක්ඛූති** හෙට්ඨා ඛිත්තචක්ඛු. සත්තගීවට්ඨීනි පටිපාටියා ඨපෙත්වා පරිවජ්ජනාපහාතබ්බදස්සනත්ථං යුගමත්තං පෙක්ඛමානොති වුත්තං හොති, න තු හනුකට්ඨිනා හදයට්ඨිං සංඝට්ටෙන්තො, එවං හි උක්ඛිත්තචක්ඛුතා න සමණසාරුප්පා හොති.

න ච පාදලොලොති එකස්ස දුතියො ද්වින්නං තතියොති එවං ගණමජ්ඣං පවිසිතුකාමතාය කණ්ඩූයමාන[1]පාදො විය අහුත්වා දීඝචාරිකා අනවට්ඨිතචාරිකා විරතො. **ගුත්තින්ද්‍රියොති** ඡසු ඉන්ද්‍රියෙසු ඉධ විසුං වුත්තාවසෙසවසෙන ගොපිතින්ද්‍රියො. **රක්ඛිතමානසානොති** මානසං යෙව මානසානං තං රක්ඛිතමස්සාති=රක්ඛිතමානසානො. යථා කිලෙසෙහි න විලුප්පති එවං රක්ඛිතචිත්තොති වුත්තං හොති. **අනවස්සුතොති** ඉමාය පටිපත්තියා තෙසු තෙසු ආරම්මණෙසු කිලෙසඅන්වාස්සවවිරහිතො. **අපරිඩය්හමානොති** එවං අන්වාස්සවවිරහා එව කිලෙසග්ගීහි අපරිඩය්හමානො බහිද්ධා වා අනවස්සුතො අජ්ඣත්තං අපරිඩය්හමානො. සෙසං වුත්තනයමෙවාති.

චක්ඛුනා රූපං දිස්වාති කාරණවසෙන චක්ඛූති ලද්ධවොහාරෙන රූපදස්සනසමත්ථෙන චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන රූපං දිස්වා. පොරාණා පනාහු: "චක්ඛු රූපං න පස්සති අචිත්තකත්තා, චිත්තං න පස්සති අචක්ඛුකත්තා, ද්වාරාරම්මණසඞ්ඝට්ටෙ පන පසාදවත්ථුකෙන චිත්තෙන පස්සති ඊදිසී පනෙසා ධනුනා විජ්ඣතීති ආදීසු විය සසම්භාරකථා නාම හොති. තස්මා චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන රූපං දිස්වාති අයමෙවෙත්ථ අත්ථො"ති. **නිමිත්තග්ගාහීති** ඉත්ථිපුරිසනිමිත්තං වා සුභනිමිත්තාදිකං කිලෙසවත්ථුභූතං නිමිත්තං ඡන්දරාගවසෙන ගණ්හාති දිට්ඨමත්තෙයෙව න සණ්ඨාති. **අනුබ්‍යඤ්ජනග්ගාහීති** කිලෙසානං අනුබ්‍යඤ්ජනතො පාකටභාවකරණතො අනුබ්‍යඤ්ජනන්ති ලද්ධවොහාරං හත්ථපාද හසිත ලපිත විලොකිතාදිභෙදං ආකාරං ගණ්හාති. **යත්වාධිකරණමෙනන්ති** ආදිම්හි යංකාරණා යස්ස චක්ඛුන්ද්‍රිය අසංවරස්ස හෙතු එතං පුග්ගලං සතිකවාටෙන චක්ඛුන්ද්‍රියෙ අසංවුතං අපිහිතචක්ඛුද්වාරං හුත්වා විහරන්තං එතෙ අභිජ්ඣාදයො ධම්මා අන්වාස්සවෙය්‍යුං. **තස්ස සංවරාය න පටිපජ්ජතීති** තස්ස චක්ඛුන්ද්‍රියස්ස සතිකවාටෙන පිදහනත්ථාය න පටිපජ්ජති. එවං භූතො එව "න රක්ඛති චක්ඛුන්ද්‍රියං චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරං නාපජ්ජතී"තිපි වුච්චති. තත්ථ කිඤ්චාපි චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරො වා අසංවරො වා නත්ථි, න හි චක්ඛුප්පසාදම්හි සති වා මුට්ඨස්සච්චං වා උප්පජ්ජති. අපි ච යදා රූපාරම්මණං චක්ඛුස්ස ආපාථං ආගච්ඡති තදා භවඞ්ගෙ ද්වික්ඛත්තුං උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධෙ කිරියමනොධාතු ආවජ්ජනකිච්චං සාධයමානා උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣති, තතො චක්ඛුවිඤ්ඤාණං දස්සනකිච්චං, තතො විපාකමනොධාතු සම්පටිච්ඡනකිච්චං, තතො විපාකාහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතු සන්තීරණකිච්චං, තතො කිරියාහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතු වොට්ඨපනකිච්චං සාධයමානා උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣති, තදනන්තරං ජවනං ජවති, තත්‍රාපි නෙව භවඞ්ගසමයෙ න ආවජ්ජනාදීනං අඤ්ඤතරසමයෙ සංවරො වා අසංවරො වා අත්ථි, ජවනක්ඛණෙ පන සචෙ දුස්සීල්‍යං වා මුට්ඨස්සච්චං වා අඤ්ඤාණං වා අක්ඛන්ති වා

1 සී. I & II. කවීයමාන.

කොසජ්ජං වා උප්පජ්ජති අසංවරො හොති, එවං හොන්තො පන සො චක්ඛුන්ද්‍රියෙ අසංවරොති වුච්චති. කස්මා? යස්මා තස්මිං සති ද්වාරම්පි අගුත්තං හොති භවඞ්ගම්පි ආවජ්ජනාදීනි වීථිචිත්තානිපි, යථා කිං? යථා නගරෙ චතූසු ද්වාරෙසු අසංවුතෙසු කිඤ්චාපි අන්තො ඝරද්වාරකොට්ඨකගබ්භාදයො සුසංවුතා තථාපි අන්තොනගරෙ සබ්බං භණ්ඩං අරක්ඛිතං අගොපිතමෙව හොති. නගරද්වාරෙන හි පවිසිත්වා චොරා යදිච්ඡන්ති තං කරෙය්‍යුං එවමෙව ජවනෙ දුස්සීල්‍යාදීසු උප්පන්නෙසු තස්මිං අසංවරෙ සති ද්වාරම්පි අගුත්තං හොති. භවඞ්ගම්පි ආවජ්ජනාදීනිපි වීථිචිත්තානීති.

චක්ඛුනා රූපං දිස්වා න නිමිත්තග්ගාහී හොතීති ඡන්දරාගවසෙන වුත්තප්පකාරං නිමිත්තං න ගණ්හාති. එවං සෙසපදෙසුපි වුත්තපටික්ඛෙපෙන වෙදිතබ්බානි. යථා ච හෙට්ඨා ජවනෙ දුස්සීල්‍යාදීසු උප්පන්නෙසු තස්මිං අසංවරෙ සති ද්වාරම්පි අගුත්තං හොති භවඞ්ගම්පි ආවජ්ජනාදීනිපි වීථිචිත්තානීති වුත්තං. එවමිධ තස්මිං සීලාදීසු උප්පන්නෙසු ද්වාරම්පි ගුත්තං හොති භවඞ්ගම්පි ආවජ්ජනාදීනිපි වීථිචිත්තානි. යථා කිං? යථා නගරද්වාරෙසු සංවුතෙසු කිඤ්චාපි අන්තොඝරාදයො අසංවුතා හොන්ති, තථාපි අන්තොනගරෙ සබ්බං භණ්ඩං සුරක්ඛිතං සුගොපිතමෙව හොති. නගරද්වාරෙසු පිදහිතෙසු චොරානං පවෙසො නත්ථි එවමෙව ජවනෙ සීලාදීසු උප්පන්නෙසු ද්වාරම්පි ගුත්තං හොති භවඞ්ගම්පි ආවජ්ජනාදීනි වීථිචිත්තානිපි, තස්මා ජවනක්ඛණෙ උප්පජ්ජමානොපි චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරොති වුත්තො. **අවස්සුතපරියායඤ්චාති** කිලෙසෙහි තින්තකාරණඤ්ච. **අනවස්සුතපරියායඤ්චාති** කිලෙසෙහි අතින්තකාරණඤ්ච. **පියරූපෙති** ඉට්ඨජාතිකෙ රූපාරම්මණෙ. **අප්පියරූපෙ රූපෙති** අනිට්ඨසභාවෙ රූපාරම්මණෙ. **ව්‍යාපජ්ජතීති** දොසවසෙන පූතිභාවමාපජ්ජති. **ඔතාරන්ති** ඡිද්දං අන්තරං. **ආරම්මණන්ති** පච්චයං. **අභිභංසූති** මද්දිංසු. **නාභිභොසීති** න මද්දි. **බහලමත්තිකාති** පුනප්පුනං දනබලෙන උද්ධුමායිතා බහලමත්තිකා. **අද්දාවලෙපනාති** අසුක්ඛමත්තිකාදිනා. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

නවමං.

දසමෙ: **කාසායවසනා අභිනික්ඛමිත්වාති** ඉමස්ස පාදස්ස ගෙහා අභිනික්ඛමිත්වා කාසායවසනො හුත්වාති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. සෙසං වුත්තනයෙනෙව සක්කා ජානිතුන්ති.

දසමං.

තතියවග්ගො නිට්ඨිතො.

චතුත්ථවග්ගස්ස පඨමෙ: **රසෙසූති** අම්බිල මධුර තිත්තක කටුක ලොණික ඛාරික කසාවාදි භෙදෙසු සායනීයෙසු. **ගෙධං අකරන්ති** ගිද්ධිං අකරොන්තො තණ්හං අනුප්පාදෙන්තොති වුත්තං. **අලොලොති** ඉදං සායිස්සාමි ඉදං සායිස්සාමීති එවං රසවිසෙසෙසු අනාකුලො. **අනඤ්ඤපොසීති** පොසෙතබ්බක සද්ධිවිහාරිකාදි විරහිතො, කායසන්ධාරණමත්තෙන සන්තුට්ඨොති වුත්තං හොති. යථා වා පුබ්බෙ උය්‍යානෙ රසෙසු ගෙධකරෙ ලොලො හුත්වා අනඤ්ඤපොසී ආසිං, එවං අහුත්වා යාය තණ්හාය ලොලො හුත්වා රසෙසු ගෙධං කරොති තං තණ්හං හිත්වා ආයති තණ්හාමූලකස්ස අඤ්ඤස්ස අත්තභාවස්ස අනිබ්බත්තනෙන අනඤ්ඤපොසීති දස්සෙති. අථවා අත්ථභඤ්ජනකට්ඨෙන අඤ්ඤෙති කිලෙසා වුච්චන්ති. තෙසං අපොසනෙන අනඤ්ඤපොසීති අයං පෙත්ථ අත්ථො. **සපදානචාරීති** අවොක්කම්මචාරී අනුපුබ්බචාරී ඝරපටිපාටිං අඡඩ්ඩෙත්වා අඩ්ඪකුලඤ්ච දලිද්දකුලඤ්ච නිරන්තරං පිණ්ඩාය පවිසමානොති අත්ථො. **කුලෙ අප්පටිබද්ධචිත්තොති** ඛත්තියකුලාදීසු යත්ථ කත්ථචි කිලෙසවසෙන අලග්ගචිත්තො චන්දූපමො නිච්චනවකොති අත්ථො. සෙසං වුත්තනයමෙවාති.

පඨමං.

දුතියෙ: **ආවරණානීති** නීවරණානෙව, තානි අත්ථතො උරගසුත්තෙ වුත්තානි. තානි පන යස්මා අබ්භාදයො විය චන්දං සූරියං වා චෙතො ආවරන්ති තස්මා **ආවරණානි චෙතසොති** වුත්තානි. තානි උපචාරෙන වා අප්පනාය වා **පහාය, උපක්කිලෙසෙති** උපගම්ම චිත්තං විබාධෙන්තෙ අකුසලෙ ධම්මෙ වත්ථොපමාදීසු වුත්තෙ අභිජ්ඣාදයො වා. **ව්‍යපනුජ්ජාති** පනුදිත්වා විනොදයිත්වා, විපස්සනාමග්ගෙන පජහිත්වාති අත්ථො. **සබ්බෙති** අනවසෙසෙ. එවං සමථවිපස්සනාසම්පන්නො පඨමමග්ගෙන දිට්ඨිනිස්සයස්ස පහීනත්තා **අනිස්සිතො**. සෙසමග්ගෙහි **ඡෙත්වා** තෙධාතුකගතං **සිනෙහදොසං** තණ්හාරාගන්ති වුත්තං හොති. සිනෙහො එව හි ගුණපටිපක්ඛතො සිනෙහදොසොති වුත්තො. සෙසං වුත්තනයමෙව.

දුතියං.

තතියෙ: **විපිට්ඨි කත්වානාති** පිට්ඨිතො කත්වා. ඡඩ්ඩෙත්වා පජහිත්වාති අත්ථො. **සුඛං දුඛං චාති** කායිකසාතාසාතං. **සොමනස්සදොමනස්සන්ති** චෙතසිකසාතාසාතං. **උපෙක්ඛන්ති** චතුත්ථජ්ඣානුපෙක්ඛං. **සමථන්ති** චතුත්ථජ්ඣානසමථමෙව. **විසුද්ධන්ති** පඤ්චනීවරණවිතක්කවිචාරපීතිසුඛසංඛාතෙහි නවහි පච්චනීකධම්මෙහි විමුත්තත්තා අතිසුද්ධං, නිද්ධොතසුවණ්ණමිව විගතූපක්කිලෙසන්ති අත්ථො. අයං පන

යොජනා: විපිට්ඨීකත්වාන සුඛං දුක්ඛඤ්ච **පුබ්බෙව** පඨමජ්ඣානූපචාරභූමියංයෙව දුක්ඛං, තතියජ්ඣානූපචාරභූමියඤ්ච සුඛන්ති අධිප්පායො. පුන ආදිතො වුත්තං චකාරං පරතො නෙත්වා සොමනස්සදොමනස්සඤ්ච විපිට්ඨීකත්වා පුබ්බෙවාති අධිකාරො. තෙන සොමනස්සං චතුත්ථජ්ඣානූපචාරභූමියං දොමනස්සඤ්ච දුතියජ්ඣානූපචාරෙයෙවාති දීපෙති. එතානි හි එතෙසං පරියායතො පහානට්ඨානානි, නිප්පරියායතො පන දුක්ඛස්ස පඨමජ්ඣානං, දොමනස්සස්ස දුතියජ්ඣානං, සුඛස්ස තතියජ්ඣානං, සොමනස්සස්ස චතුත්ථජ්ඣානං පහානට්ඨානං. යථාහ: "පඨමජ්ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති එත්ථුප්පන්නං දුක්ඛින්ද්‍රියං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣතී"ති ආදි, තං සබ්බං හෙට්ඨා වුත්තනයෙන ගහෙතබ්බං. පරතො **පුබ්බෙවාති** තීසු පඨමජ්ඣානාදීසු දුක්ඛදොමනස්සසුඛානි විපිට්ඨීකත්වා එත්ථෙව චතුත්ථජ්ඣානෙ සොමනස්සං විපිට්ඨීකත්වා ඉමාය පටිපදාය ලද්ධානුපෙක්ඛං සමථං විසුද්ධං එකො චරෙති. සෙසං වුත්තනයමෙවාති.

තතියං.

චතුත්ථෙ: ආරද්ධං විරියමස්සාති=ආරද්ධවිරියො, එතෙන අත්තනො විරියාරම්භං ආදිවිරියං දස්සෙති, පරමත්ථො වුච්චති නිබ්බානං, තස්ස පත්තියා **පරමත්ථපත්තියා**, එතෙන විරියාරම්භෙන පත්තබ්බඵලං දස්සෙති. **අලීනචිත්තොති** එතෙන විරියූපත්ථම්භානං[1] චිත්තචෙතසිකානං අලීනතං දස්සෙති. **අකුසීතවුත්තීති** එතෙන ඨානසනචඞ්කමාදීසු කායස්ස අනවසීදනං. **දළ්හනික්කමොති** එතෙන "කාමං තචො ච නහාරු ච"ති එවං පවත්තං පදහනවිරියං දස්සෙති. යං තං අනුපුබ්බසික්ඛාදීසු පදහන්තො කායෙන චෙව පරමත්ථසච්චං[2] සච්ඡිකරොතීති වුච්චති. අථවා එතෙන මග්ගසම්පයුත්තවිරියං දස්සෙති. තං හි දළ්හඤ්ච භාවනා පාරිපූරිං ගතත්තා, නික්කමො ච සබ්බසො පටිපක්ඛා නික්ඛන්තත්තා, තස්මා තංසමඞ්ගීපුග්ගලොපි-දළ්හො නික්කමො අස්සාති=දළ්හනික්කමොති වුච්චති. **ථාමබලූපපන්නොති** මග්ගක්ඛණෙ කායථාමෙන ඤාණබලෙන ච උපපන්නො[3] අථවා ථාමභූතෙන බලෙන උපපන්නො[3] ථාමබලූපපන්නො, ථිරං ඤාණබලමූපපන්නොති වුත්තං හොති. එතෙන තස්ස විරියස්ස විපස්සනාඤාණසම්පයොගං දීපෙන්තො යොනිසො පධානභාවං සාධෙති. පුබ්බභාගමජ්ඣිමඋක්කට්ඨවිරියවසෙන වා තයොපි පාද[4] යොජෙතබ්බා. සෙසං වුත්තනයමෙවාති.

චතුත්ථං.

---

1. සී. I. II & IV. ම. විරියුපත්ථම්භකං
2. ම. V. පරමසච්චං.
3. සී. II. උපපන්නා.
4. සී. I & II. ම. V. පද. පාඨා.

පඤ්චමෙ: **පටිසල්ලාන**න්ති තෙහි තෙහි සත්තසඞ්ඛාරෙහි පටිනිවත්තිත්වා සල්ලීයනං, එකත්තසෙවිතා එකීභාවො කායවිවෙකොති අත්ථො. **ඣාන**න්ති පච්චනීකජ්ඣාපනතො ආරම්මණලක්ඛණූපනිජ්ඣානතො ච චිත්තවිවෙකො වුච්චති. තත්ථ අට්ඨසමාපත්තියො නීවරණාදිපච්චනීකජ්ඣාපනතො ආරම්මණූපනිජ්ඣානතො ච ඣානන්ති වුච්චන්ති, විපස්සනාමග්ගඵලානි සත්තසඤ්ඤාදිපච්චනීකජ්ඣාපනතො ලක්ඛණූපනිජ්ඣානතො ච, එවමෙත්ථ[1] ඵලානි, ඉධ පන ආරම්මණූපනිජ්ඣානංයෙව අධිප්පෙතං. එවමෙතං පටිසල්ලානඤ්ච ඣානඤ්ච. **අරිඤ්චමානො**ති අජහමානො අනිස්සජ්ජමානො. **ධම්මෙසූ**ති විපස්සනූපගෙසු පඤ්චක්ඛන්ධාදිධම්මෙසු. **නිච්ච**න්ති සතතං සමිතං අබ්බොකිණ්ණං. **අනුධම්මචාරී**ති තෙ ධම්මෙ ආරබ්භ පවත්තමානෙන අනුගතං විපස්සනාධම්මං චරමානො. අථ වා **ධම්මා**ති නවලොකුත්තරධම්මා, තෙසං ධම්මානං අනුලොමො ධම්මොති=**අනුධම්මො**. විපස්සනායෙතං අධිවචනං. "ධම්මානං නිච්චං අනුධම්මචාරී"ති වත්තබ්බෙ ගාථාබන්ධසුඛත්ථං විභත්තිබ්‍යත්තයෙන ධම්මෙසූති වුත්තං සියා. **ආදීනවං සම්මසිතා භවෙසූ**ති තාය අනුධම්මචාරිතාසඞ්ඛාතාය විපස්සනාය අනිච්චාකාරාදිදොසං තීසු භවෙසු සමනුපස්සන්තො. එවං ඉමාය කායවිවෙකචිත්තවිවෙකසිඛාප්පත්තවිපස්සනාසඞ්ඛාතාය පටිපදාය අධිගතොති වත්තබ්බො. එකො චරෙති එවං යොජනා වෙදිතබ්බා.

පඤ්චමං.

ඡට්ඨෙ: **තණ්හක්ඛය**න්ති නිබ්බානං, එවං දිට්ඨාදීනවාය තණ්හාය එව අප්පවත්තිං, **අප්පමත්තො**ති සාතච්චකාරී. **අනෙළමූගො**ති අලාලමුඛො. අථ වා අනෙළො ච අමූගො ච, පණ්ඩිතො බ්‍යත්තොති වුත්තං හොති. හිතසුඛසම්පාපකං සුතමස්ස අත්ථීති=**සුතවා**. ආගමං සම්පන්නොති වුත්තං හොති. **සතිමා**ති චිරකතාදීනං අනුස්සරිතා. **සඞ්ඛාතධම්මො**ති ධම්මූපපරික්ඛාය පරිඤ්ඤාතධම්මො. **නියතො**ති අරියමග්ගෙන නියාමප්පත්තො.[2] **පධානවා**ති සම්මප්පධානවිරියසම්පන්නො. උප්පටිපාටියා එස පාදො යොජෙතබ්බො. එවමෙතෙහි අප්පමාදාදීහි සමන්නාගතො නියාමසම්පාපකෙන පධානෙන පධානවා, තෙන පධානෙන පත්තනියාමත්තා නියතො, තතො අරහත්තප්පත්තියා සඞ්ඛාතධම්මො, අරහා හි පුන සඞ්ඛාතබ්බාභාවතො සඞ්ඛාතධම්මොති වුච්චති. යථාහ. "යෙ ච සඞ්ඛාතධම්මාසෙ යෙ ච සෙක්ඛා පුථූ ඉධා"ති. සෙසං වුත්තනයමෙව.

ඡට්ඨං.

---

1. සී. I II. ම. V. යෙවෙත්ථ.
2. සී. I & II. නියාමසම්පත්තො.

සත්තමෙ: **සීහොති** චත්තාරො සීහා: තිණසීහො තම්බසීහො කාළසීහො කෙසරසීහොති. තෙසං කෙසරසීහො අග්ගමක්ඛායති, එසො ඉධ අධිප්පෙතො. **වාතො** පුරත්ථිමාදිවසෙන අනෙකවිධො. **පදුමං** රත්තසෙතාදිවසෙන, තෙසු යො කොචි වාතො යං කිඤ්චි පදුමං වට්ටති යෙව. තත්ථ යස්මා සන්තාසො අත්තසිනෙහෙන හොති. අත්තසිනෙහො ච තණ්හාලෙපො, සොපි දිට්ඨිසම්පයුත්තෙන වා විප්පයුත්තෙන වා ලොභෙන හොති. සොපි ච තණ්හායෙව, සජ්ජනං පන තත්ථ උපපරික්ඛාවිරහිතස්ස මොහෙන හොති, මොහො ච අවිජ්ජා, තත්ථ යස්මා සන්තාසො අත්තසිනෙහෙන හොති අත්තසිනෙහො ච නාම අවිජ්ජාය, සමථෙන තණ්හාය පහානං හොති විපස්සනාය අවිජ්ජාය. තස්මා සමථෙන අත්තසිනෙහං පහාය. **සීහො ව සද්දෙසු** අනිච්චදුක්ඛාදීසු **අසන්තසන්තො** විපස්සනාය මොහං පහාය. **වාතො ව ජාලම්හි** ඛන්ධායතනාදීසු **අසජ්ජමානො**, සමථෙනෙව ලොභං ලොභසම්පයුත්තත්තා එව දිට්ඨිං ච පහාය. **පදුමංව තොයෙන** සබ්බභවභොගලොභෙන අලිප්පමානො. එත්ථ ච සමථස්ස සීලං පදට්ඨානං, සමථො සමාධි, විපස්සනා පඤ්ඤාති, එවං තෙසු ද්වීසු ධම්මෙසු සිද්ධෙසු තයොපි ඛන්ධා සිද්ධා හොන්ති. තත්ථ සීලක්ඛන්ධෙන සුරතො හොති, සො සීහොව සද්දෙසු, ආඝාත[2] වත්ථූසු අකුජ්ඣිතුකාමතාය න සන්තසති, පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙන පටිවිද්ධසභාවො වාතොව ජාලම්හි ඛන්ධාදිධම්මභෙදෙ න සජ්ජති. සමාධික්ඛන්ධෙන වීතරාගො පදුමංව තොයෙන රාගෙන න ලිප්පති, එවං සමථවිපස්සනාහි සීලසමාධිපඤ්ඤාක්ඛන්ධෙහි ච යථාසම්භවං අවිජ්ජා තණ්හානං තිණ්ණඤ්ච අකුසලමූලානං පහානවසෙන අසන්තසන්තො අසජ්ජමානො අලිප්පමානො ච වෙදිතබ්බො.

සත්තමං.

අට්ඨමෙ: සහනා ච හනනා ච සීඝජවත්තා ච **සීහො**. කෙසරසීහොව ඉධ අධිප්පෙතො. දාඨා බලමස්ස අත්ථීති=දාඨබලී, **පසය්හ අභිභුය්‍යාති** උභයං චාරීසද්දෙන සහ යොජෙතබ්බං. **පසය්හචාරී අභිභුය්‍යචාරීති**, තත්ථ පසය්හ නිග්ගය්හ පවාහෙත්වා පග්ගහෙත්වා චරණෙන පසය්හචාරී. අභිභවිත්වා සන්තාසෙත්වා වසීකත්වා චරණෙන අභිභුය්‍යචාරී. ස්වායං කායබලෙන පසය්හචාරී, තෙජසා අභිභුය්‍යචාරී. තත්ථ සචෙ කොචි වදෙය්‍ය "කිං පසය්හ අභිභුය්‍යචාරී"ති, තතො **මිගානන්ති** සාමිවචනං උපයොගවචනං කත්වා මිගෙ පසය්හ අභිභුය්‍යචාරීති පටිවත්තබ්බං. **පන්තානීති** දූරානි. **සෙනාසනානීති** වසනට්ඨානානි, සෙසං පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව සක්කා ජානිතුන්ති න විත්ථාරිතං.

අට්ඨමං.

---

1. පණ්ඩුසීහොති අඤ්ඤත්ථ. 2. සී. I & II. ආඝාව.

නවමෙ: සබ්බෙ සත්තා සුඛිතා භවන්තූති ආදිනා නයෙන හිතසුඛූපනයනකාමතා **මෙත්තා**. අහො වත ඉමම්හා දුක්ඛා විමුච්චෙය්‍යුන්ති ආදිනා නයෙන අහිතදුක්ඛාපනයනකාමතා **කරුණා**. මොදන්ති වත භොන්තො සත්තා මොදන්ති සාධු සුට්ඨූති ආදිනා නයෙන හිතසුඛාවිප්පයොගකාමතා **මුදිතා**. පඤ්ඤායිස්සන්ති සකෙන කම්මෙනාති සුඛදුක්ඛෙසු අජ්ඣුපෙක්ඛනතා **උපෙක්ඛා**. ගාථාබන්ධ සුඛත්ථං පන උප්පටිපාටියා මෙත්තං වත්වා උපෙක්ඛා වුත්තා. මුදිතා ච පච්ඡා. **විමුත්තින්ති** චතස්සොපි හි එතා අත්තනො පච්චනීක ධම්මෙහි විමුත්තත්තා විමුත්තියො. තෙන වුත්තං:-"මෙත්තං උපෙක්ඛං කරුණං විමුත්තිං ආසෙවමානො මුදිතඤ්ච කාලෙ"ති. තත්ථ **ආසෙවමානොති** තිස්සො තිකචතුක්කජ්ඣානවසෙන භාවයමානො උපෙක්ඛං චතුත්ථජ්ඣානවසෙන භාවයමානො[1] **කාලෙති** මෙත්තං ආසෙවිත්වා තතො උට්ඨාය කරුණං තතො වුට්ඨාය මුදිතං තතො ඉතරං තතො වා නිප්පීතිකජ්ඣානතො වුට්ඨාය උපෙක්ඛං ආසෙවමානොව කාලෙ ආසෙවමානොති වුච්චති. ආසෙවිතුං ඵාසුකාලෙ වා. **සබ්බෙන ලොකෙන අවිරුජ්ඣමානොති** දසසු දිසාසු සබ්බෙන සත්ත ලොකෙන අවිරුජ්ඣමානො. මෙත්තාදීනං හි භාවිතත්තා සත්තා අප්පටිකූලා හොන්ති සත්තෙසු ච විරොධිභූතො පටිඝො වූපසම්මති තෙන වුත්තං. "සබ්බෙන ලොකෙන අවිරුජ්ඣමානො"ති. සෙසං වුත්තසදිසමෙවාති.

නවමං.

දසමෙ: **සංයොජනානීති** දසසංයොජනානි. තානි ච තෙන තෙන මග්ගෙන සන්දාලයිත්වා. **අසන්තසං ජීවිතසංඛයම්හීති** ජීවිත සංඛයො වුච්චති චුතිචිත්තස්ස පරිභෙදො, තස්මිඤ්ච ජීවිතසංඛයෙ ජීවිතනිකන්තියා පහීනත්තා. **අසන්තසන්ති**, එත්තාවතා සඋපාදිසෙස නිබ්බාණධාතුං අත්තනො දස්සෙත්වා ගාථාපරියොසානෙ අනුපාදි සෙසාය නිබ්බාණධාතුයා පරිනිබ්බායීති.

දසමං.

එකාදසමෙ: **භජන්තීති** සරීරෙන අල්ලීයිත්වා පයිරුපාසන්ති. **සෙවන්තීති** අඤ්ජලිකම්මාදීහි කිංකාරපටිසාවිතාය ච පරිචරන්ති. කාරණං අත්ථො එතෙසන්ති=**කාරණත්ථා.** භජනාය සෙවනාය ච නාඤ්ඤං කාරණමත්ථි, අත්ථො එව තෙසං කාරණං, අත්ථහෙතු සෙවන්තීති වුත්තං හොති. **නික්කාරණා දුල්ලභා අජ්ජමිත්තාති** ඉතො කිඤ්චි ලච්ඡාමාති එවං අත්තපටිලාභකාරණෙන නික්කාරණා. කෙවලං

"උපකාරො ච යො මිත්තො යො ච මිත්තො සුඛෙ දුඛෙ,
අත්ථක්ඛායී ච යො මිත්තො යො මිත්තො අනුකම්පකො"ති.

---

1. සී. I & II. ආසෙවමානො.

එවං වුත්තෙන අරියෙන මිත්තභාවෙන සමන්නාගතා දුල්ලභං අජ්ජ මිත්තා[1], අත්තනි අධිට්ඨිතා එතෙසං පඤ්ඤා අත්තානංයෙව ඔලොකෙන්ති න අඤ්ඤන්ති අත්තත්ථපඤ්ඤා, දිට්ඨත්ථපඤ්ඤා,ති අයම්පි කිර පොරාණපාඨො, සම්පති දිට්ඨෙයෙව අත්ථෙ එතෙසං පඤ්ඤා ආයතිං න පෙක්ඛන්තීති වුත්තං හොති. අසුචීති අසුචිනා අනරියෙන කායවචීමනොකම්මෙන සමන්නාගතා, සෙසං පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. යං අන්තරන්තරා අතිවිත්ථාරභයෙන න වුත්තං. තං සබ්බං පාළානුසාරෙන වෙදිතබ්බං.

වග්ගො චතුත්ථො.

සද්ධම්මපජ්ජෝතිකාය ඛුද්දකනිකායට්ඨකථාය
ඛග්ගවිසාණසුත්තනිද්දෙස වණ්ණනා
නිට්ඨිතා.

යො සො සුගතපුත්තානං අධිපතිභූතෙන භූතහිතරතිනා[2],
ථෙරෙන පිරගුණවතා සුවිභත්තො මහානිද්දෙසො.

තස්සත්ථවණ්ණනාය පුබ්බට්ඨකථානයං යථායුත්තිං,
නිස්සාය මයාරද්ධා නිට්ඨානමුපාගතා එසා.

යං පුරං පුරුත්තමං පරමනුරාධපුරවහයං,
යො තස්ස දක්ඛිණෙ භාගෙ මහාවිහාරො පතිට්ඨිතො.

යො තස්ස තිලකො භූතො මහාථූපො සිලුච්චයො,
යං තස්ස පච්ඡිමෙ භාගෙ සෙට්ඨො කාපිකසඤ්ඤිතො[3].

හත්ථි[4]සෙනොති නාමෙන සචිවො රාජසම්මතො[5],
සුවිචාරිතත්තසම්පන්නො ලෙබො කුසලකම්මිකො.

සීතච්ඡායතරූපෙතං සලිලාලය සම්පදං,
චාරු පාකාරසඤ්චිතං පරිවෙණමකාරයි.

උපසෙනො මහාථෙරො මහාපරිවෙණවාසි යො,
තස්සාදාසි පරිවෙණං ලෙබො කුසලධම්මිකො.

වසන්තෙනෙත්ථ තෙනෙව පිරසීලෙන තාදිනා,
උපසෙනව්හයෙනස්ස කතා සද්ධම්මජොතිකා[6].

රඤ්ඤො සිරිනිවාසස්ස සිරිසඞ්ඝස්සබොධිනො[7],
ඡබ්බීසතිම්හි වස්සම්හි නිට්ඨිතා නිද්දෙසවණ්ණනා.

---

1. සී. I & II. අත්ථමිත්තා.
2. සී. II & III. හිතනි, ම. කිතනි.
3. රපිතා. සබ්බත්.
4. ලෙබො ලපිකසඤ්ඤිතො.
5. සාජීවො රජසම්මති.
6. තෙනෙව ථෙරෙන උපනාව්හයෙ කරුණා සමාපිතාය සද්ධම්මපජ්ජෝතිකා එසා.
7. සිරිසඞ්ඝස්ස බොධිනො.

සමයං අනුලොමෙන්තී ථෙරානං ථෙරවංසදීපානං,
නිට්ඨිතා යථායං අට්ඨකථා ලොකහිත ජනනී.

සද්ධම්මං අනුලොමෙන්තා අත්තහිතං පරහිතඤ්ච සාධෙන්තා,
නිට්ඨං ගච්ඡන්තු තථා මනොරථා සබ්බසත්තානං.

සද්ධම්මපජ්ජොතිකාය අට්ඨකථායෙත්ථ ගණිතකුසලෙහි,
ගණිතා තු භාණවාර ඤෙය්‍යාතිරෙක චත්තාරීසා තෙ.

ආනුට්ඨුභෙන අස්සා ඡන්දො බන්ධෙන[1] ගණියමානා තු,
අතිරෙකදසසහස්ස සඞ්ඛා ගාථාති විඤ්ඤෙය්‍යා.

සාසනචිරට්ඨිතත්ථං ලොකහිතත්ථඤ්ච සම්මාදරෙන මයා,
පුඤ්ඤං ඉමං රචයතා යං පත්තමනප්පකං විපුලං.

පුඤ්ඤෙන තෙන ලොකො සද්ධම්මරසායනං දසබලස්ස,
උපභුඤ්ජිත්වා විමලං පප්පොතු සුඛං සුඛෙන වාති.

සද්ධම්මපජ්ජොතිකා

නාම

නිද්දෙසස්ස අට්ඨකථා

නිට්ඨිතා.

1. සී. I. චතුදි[illegible]ාතාන.

සද්ධම්මපජ්ජොතිකා

නාම

චූලනිද්දෙසට්ඨකථාය

සංවණ්ණිතපදානං අනුක්කමණිකා.

INDEX.

පිට්ඨඞ්කානි.

පිට්ඨඞ්කානි.

පිට්ඨඞ්කානි.

පිට්ඨඞ්කානි.

පිට්ඨඞ්කානි.

පිට්ඨඞ්කානි.

සද්ධම්මපජ්ජොතිකා නාම චූලනිද්දෙසට්ඨකථාය
සංවණ්ණිතපදානං අනුක්කමණිකා
නිට්ඨිතා.